INZAKE PARTIJLEIDING.

TOELICHTINGEN EN GEGEVENS

DOOR

P. J. TROELSTRA.

ROTTERDAM 1906 — H. A. WAKKER & Co.

DRUK VAN MORKS & GEUZE, DORDRECHT.

INHOUD.

VOORWOORD.

De S. D. A. P. onderscheidt zich van de andere politieke partijen ook in dit opzicht, dat zij hare inwendige aangelegenheden, ook waar deze voor hare tegenstanders een dankbaar materiaal van misbruik kunnen opleveren, publiek behandelt.

Zij volgt daarbij het voorbeeld der Duitsche zusterpartij.

Evenmin als deze heeft zij iets te verbergen.

Is zij door deze wijze van doen niet in staat, zich zelf of hare leden met een aureool van heiligheid te omgeven — door zichzelf aldus volledig te stellen onder de kontrôle der openbare meening, levert zij den besten waarborg voor de eerlijkheid harer bedoelingen en stelt zij zich op een bodem, waarin gifplanten niet duurzaam kunnen gedijen en waarop alleen gezonde ontwikkeling mogelijk is.

Voor hare leden dient de overweging, dat van deze openhartigheid door de tegenstanders niet steeds een even oprecht gebruik wordt gemaakt, een reden te zijn, om eerst dan inwendige partijzaken van eenigzins teederen aard aanhangig te maken, als dit absoluut noodig schijnt en het dan te doen op een wijze, die zoo weinig mogelijk aanleiding geeft tot misverstand en misbruik.

Het was deze overweging, die mij enkele jaren heeft doen zwijgen, waar spreken voor de hand had gelegen — die mij eerst heeft doen spreken, toen ik de hoop, dat het daar zonder óók zou gaan, zag verijdeld — en waaraan ik mij, toen ik dan eindelijk ging spreken, bij de keuze mijner woorden misschien minder heb gestoord, dan wenschelijk ware geweest.

Ik zeg dit niet, om a m e n d e h o n o r a b l e te doen voor den toon, waarop ik den afgeloopen zomer mijn protest tegen zekere misstanden in de Partij heb uitgeschreeuwd. Mijne bezwaren tegen de wijze van debatteeren, waartegen ik mij in die artikelen verzet, zouden door hen, tot wie ik mij richtte, het best worden gevoeld, als men haar op hen zelf toepaste.

De gematigdheid en zelfbeperking, die ik ten bate van den vrede in de Partij meer dan eens heb toegepast, zijn, naar de ondervinding mij leerde, van die zijde veelal als bewijs van zwakheid beschouwd. Zoo wordt men wel eens gedwongen, een enkele maal wapenen te hanteeren, wier gebruik men onder partijgenooten afkeurt, konflikten uit te vechten, die men liefst vermeed; een chronisch kwaad akuut te maken, om het te kunnen genezen.

In dit opzicht betreur ik dus mijne artikelen van dezen zomer niet. Er is echter in zoover zeker misverstand door gewekt, dat vele partijgenooten, uit onbekendheid met de feiten, die mij tot spreken dwongen, althans met hunne beteekenis voor het partijleven, zich de felheid van mijn toon niet hebben kunnen verklaren. Een misverstand trouwens, dat, naar ik hoop, door het lezen van deze brochure bij de meesten zal verdwijnen.

Er zit in deze brochure, behalve een poging tot verbetering van den toestand in de Partij, óók een brok persoonlijk leven. Misschien zullen verscheidene lezers alles, wat ik schrijf ter verklaring en verdediging mijner aangevallen taktiek als partij-leider, wel beschouwen als zuiver persoonlijk. Dat zelfs vijftien jaar opgaan in de zaak iemand niet vrijwaart voor de meest benepen-egoïstische uitlegging zijner daden en woorden, heb ik het afgeloopen jaar kunnen ondervinden.

Toch zou dat verweer, ook indien het alleen uit persoonlijke motieven plaats vond, recht van bestaan hebben. Althans voor de Partij-zelve, die mij jaren hard voor zich heeft laten werken en het nu moet billijken, dat ik een beschuldiging, die door dat werk een streep haalt, niet kan laten passeeren. Ik schaam mij niet te erkennen, dat ééne eerzucht mij niet vreemd is, n.l. om mijne beteekenis voor de zaak, die ik dien, niet onder den invloed van valsche voorstellingen in de geschiedenis der arbeidersbeweging te doen boeken. Maar bovendien zou ik deze beschuldiging, uit een oogpunt van direkt partijbelang, alleen dan op mij kunnen laten zitten, als ik van plan ware, mij geheel uit de leiding der Partij terug te trekken.

Hoewel ik voor mijn persoonlijk gemak niets liever zou doen dan dat, zoo dwingt mij toch reeds mijn positie in de Soc. dem. Kamerklub, om te onderzoeken, of de Partij al dan niet instemt met hen, die mijn gansche opvatting van onzen strijd als „opportunistisch", „halfslachtig", „kleinburgerlijk", „onvast" enz. verwerpen. Men zal in dit werkje aanhalingen vinden, waarin nevens mijn journalistieken arbeid het gansche optreden onzer politici wordt veroordeeld. Men zal niet slechts vinden zakelijke polemieken over bepaalde daden; maar een verwerping mijner leiding in haar geheel. Voelde ik mij schuldig, ik zou zwijgen en, wilde ik desondanks de Partij mijne leiding toch weer opdringen, mij vergenoegen met dubbelzinnige uitspraken of met daden van de Partij, die althans voor het oog der wereld als blijk van vertrouwen zouden kunnen gelden. Daar ik evenwel z e l f , bij alle erkentenis van de fouten en gebreken, die ook mijn werk aankleven, in die algemeene veroordeeling van mijn arbeid, om der waarheid wil, niet kan berusten en niet vroolijk en vrij kan werken in een atmosfeer van dubbelzinnigheid, dien ik de Partij in staat te stellen, een oordeel over de beschuldiging uit te spreken, een uitspraak, die mij zal leeren, of ik voor eventueel verderen arbeid aan de leiding der Partij, waartoe ook mijn funktie in de Soc.

dem. Kamerklub behoort, inderdaad op het vertrouwen der Partij kan rekenen. De noodzakelijkheid hiervan ligt zóó voor de hand, dat zij m. i. alleen kan ontkend worden door hen, die vreezen, in een dergelijke uitspraak een cassatie te zullen moeten zien van het vonnis, terloops reeds door hen over mijn werken geveld. Dat de Partij in dat geval voor een moeielijke keuze komt te staan, ontken ik niet. Ik heb evenwel genoeg vertrouwen in haar, om aan te nemen, dat zij zich daarbij eenig en alleen zal laten leiden door de vraag: w a t i s d e w a a r h e i d ?

Het kan niet anders dan leerzaam zijn, de debatten over eenige belangrijke punten van ons werkprogram nog eens te lezen en onze houding inzake de stakingsbeweging nog eens goed te overzien. De partijgenooten zijn daardoor tevens in de gelegenheid, te beoordeelen of zij, die in al die zaken gewoonlijk de kritische, aanvallende positie innamen, zelf hebben getoond, die vastheid van taktiek en die juistheid van inzicht te bezitten, die hen tot eenigbevoegde keurmeesters in partijzaken stempelt, als hoedanig zij gewend zijn, op te treden.

Nu een jonge garde is opgestaan, die den schijn wekt van te meenen, dat op haar de taak rust, om in den toonaard en den geest dezer keurmeesters verder te werken, is ook voor deze een nadere overweging van hetgeen achter ons ligt, niet zonder belang.

Over den verderen inhoud van dit werkje behoef ik niet te spreken.

Het verschijnt op een tijdstip, dat innerlijke zuivering en versterking van ons partijleven meer dan ooit gewenscht is.

Ieder voelt, dat er aan de leiding der Partij, ondanks de vervanging van minder principieel geachte elementen in het P. B. door „principieele", veel ontbreekt; dat er met name geen kracht van uitgaat. Het partij-orgaan slingert heen en weer om het doode punt: het abonnentental nam de laatste maanden af en is nog steeds beneden het punt, vóór de staking van 1903 bereikt. In Amsterdam, waar de kritische methode der N i e u w e T ij d-groep zich bij een deel der partijgenooten reeds heeft ingeburgerd, is een verslapping waar te nemen, die het ergste doet vreezen. „Kwesties" zijn aan de orde van den dag en van een stevige leiding, die ze voorkomt en hunne oplossing voorbereidt of voltooit, is niets te bespeuren. De strijd tusschen twee leidende faktoren, die naar aanleiding van het werken der N. T.-groep op het laatste kongres niet kon uitblijven, werkt beängstigend en verlammend. De dwaze opeenhooping van arbeid op één paar schouders, die van dat werken mede een gevolg is geweest, heeft zich bitter aan de Partij en het orgaan gewroken.

Er heerscht bovendien een misverstand en een geest van wantrouwen omtrent sommige, van uit het hoofdkwartier van de Nieuwe Tijd als minderwaardig gekwalificeerde partijgenooten, die voor hen het partijleven maakt tot een last, dien zij alleen uit plichtbesef blijven torschen.

En dat alles in een geweldigen tijd als den onze, nu de Revolutie over Europa gaat en het niet is uitgesloten, dat zij eenmaal plotseling ook over onze grenzen komt. Zal zij dan vinden een gereede, eensgezinde arbeidersbeweging? Wij weten, dat hiervan, met het oog op de vakbeweging, geen sprake is. Zal zij dan altans vinden een krachtige, bewuste, in zichzelf eendrachtige sociaaldemokratie? Als het niet v e e l anders wordt, n e e n ! Als daar niet komt grondige zelfherziening, óók en niet het minst bij hen, die steeds anderen opwekken tot revolutionaire en proletarische deugden, dan zou de revolutie, als zij eenmaal tot ons kwam, in de Partij zelfs niet een l e i d i n g vinden, homogeen in wil, vertrouwend de een op den ander, elkander begrijpend. Dan zou zij vinden een troepje individuen, waarvan één deel in het andere ziet een voortdurend gevaar voor de Partij, waarin het o f f i c i e e l „leidende" deel geen leidende kracht bezit en waarin de i n d e r d a a d leidende krachten elkander meer opheffen dan steunen.

Wie deze schildering overdreven acht, hij leze het hoofdstuk over de stakingsbeweging.

Zijn dus de tijdelijke omstandigheden in onze Partij verre van bemoedigend, ik wanhoop niet aan hunne verbetering, omdat ik weet, dat onder de elementen, die elkander tot heden niet in goede kameraadschap en arbeidsverdeeling hebben weten te vinden, elk op zich zelf en in zijn soort degelijke, aan de zaak verknochte krachten zijn. Zit het Nederlandsche individualisme, — dat zelfs aan onze zuiverste internationale Marxisten het nationaal type verleent en vele officieren verhindert, op hun beurt soldaat te zijn — ons nog in den weg, er is geen reden om aan de opheffing van dat euvel te wanhopen.

Mits de Partij, belichaming onzer grootsche zaak, krachtig en duidelijk wete te spreken!

Haar woord zal voor ons allen beslissend dienen te zijn.

EEN STRIJD OM DE LEIDING.

I.

De hoofdredaktie van het partij-orgaan.

De bewering, in mijne artikelen van den laatsten tijd geuit, dat mijn bedanken in 1903 voor de hoofdredaktie van ,,Het Volk'' een gevolg is geweest van de tegenwerking, die ik als zoodanig heb ondervonden van de partijgenooten, die zich hebben geschaard in en om de redaktie van ,,De Nieuwe Tijd'', heeft stellige tegenspraak van die zijde uitgelokt. Van der Goes betitelde haar als een ,,legende'' en eischte instelling eener kommissie, die deze ,,beschuldiging'' zou onderzoeken. Het Partijbestuur, dat zichzelf met dit onderzoek belastte, verzocht mij, de bewijzen over te leggen, waarin ik voldeed in een memorie, waaruit het volgende, hier en daar aangevuld, verkort of gewijzigd, is overgenomen.

Alvorens op de vraag van het P. B. nader in te gaan, moet ik de opmerking maken, dat zij min of meer zonderling is gesteld. Ik heb beweerd dat voor mij het optreden van de Nieuwe Tijd-groep een oorzaak is geweest van toenemende onlust in mijn werk als hoofdredakteur, die mij reeds anderhalf jaar vóór mijn aftreden, bij het P. B. mijn ontslag deed aanvragen. Het P. B. is in staat, dit feit te bevestigen, door den brief, waarbij dit ontslag werd aangevraag, en die in de zitting van het P. B. aan den vooravond van het Kongres te Groningen buiten mijne tegenwoordigheid is behandeld, nog eens op te zoeken. Op verzoek mijner mede-redakteuren en van het P. B. heb ik mij toen bereid verklaard, mijne taak weer op te vatten.

Tal van partijgenooten, behalve mijne mederedakteuren en P. B. leden, zouden kunnen getuigen, dat ik mij voortdurend heb beklaagd over de tegenwerking der N.T.-groep en dat deze bij mij herhaaldelijk den aandrang opwekte, om mij niet slechts uit de journalistieke, doch zelfs uit de gansche leiding der Partij terug te trekken.

Zooals ik reeds opmerkte in mijn artikel over de herstemmingen, was ik in die dagen persoonlijk door zorg en leed te zwaar belast, om die tegenwerking met de noodige blijmoedigheid

te kunnen dragen. Ik hoop, dat men mij de pijnlijke taak, om op die persoonlijke omstandigheden nader in te gaan, zal besparen.

Zij hebben mij niet gehinderd om tegen den vijand te strijden, ook niet, om in de Partij mijn eigen opvatting van partijbelang te verdedigen; maar zij maakten, dat de na te noemen feiten, die mij ook thans een verdere waarneming der hoofdredaktie ongewenscht, ja onmogelijk zouden maken, mij toen óók in mijn gevoelsleven zoodanig hebben getroffen, dat ik reeds uit zelfbehoud genoodzaakt was, naar een regeling om te zien, waarbij ik slechts het mikpunt onzer vijanden en niet meer dat van het meest schrijvend en sprekend deel der partijgenooten zou zijn.

Als ik hiervan 't bewijs moet leveren, zou ik vrienden en bekenden, die dit alles met mij hebben medegemaakt, als getuigen moeten dagvaarden en tevens verschillende schriftstukken tot nadere staving van mijn beweren overleggen.

Ik zou dan b.v. v. d. Goes zelf moeten verzoeken, den brief over te leggen, waarin ik hem dit voorjaar mededeelde, dat Tak mij had gepolst, of ik bij zijn bedanken de redaktie weer zou willen overnemen. In dien brief, waarin ik de N. T. redaktie een plan van samenwerking voorgelegd, opdat, als 't Kongres mij de redaktie weer mocht opdragen, de vroegere toestand niet weer zou intreden — heb ik óók als de eigenlijke reden, waarom ik vroeger aftrad, de tegenwerking der N. T. groep genoemd. Zoo óók in mijn antwoord aan Tak. En juist, om niet weer op die zelfde klip te stranden, heb ik mijn besluit omtrent de aanvaarding der hoofdredaktie van de vriendschappelijke samenwerking met de N. T. groep afhankelijk gesteld. Ik kan ook, in dit verband, wijzen op mijn rede op het Kongres te Enschedé, waarin ik mij over de herhaalde aanvallen in de krant en 't gemis aan voorafgaand overleg en samenwerking, beklaagde. In het verslag van Het Volk (4 Juni 1903 no 909) staat hierover het volgende:

„Spreker wilde dus zijn meening geven omtrent de onjuiste „wijze, waarop het klubje van de *Nieuwe Tijd* tegen spreker tracht „te ageeren. Dit is een klubje van alleen dogmatische personen, die „zich aldus isoleeren. Het ware gewenscht, dat zij ook eenige personen „onder zich opnamen, die de zaken anders bekijken. Gij mist beleid, „zeide spreker, en ziet beleid voor diplomatie aan.

„Met Lasalle had v. d. Goes spr. vergeleken in een slechte eigenschap. „(Loopuit: De Geschiedenis heeft Lasalle in het gelijk gesteld). Men bedenke toch, dat zij, die eenmaal geroepen zijn, van alles de spits af „te bijten, ook menschen zijn, en dat, als ze hun energie en opgegewektheid zullen behouden, er beter waardeering in de Partij moet „zijn en men niet slechte bedoelingen moet zoeken."

Intusschen neem ik aan, dat de bedoeling der gestelde vraag een andere is, dan te bewijzen, dat ik werkelijk om de tegenwerking der N. T.-groep de redaktie heb neergelegd.

De „bewijzen", die men vraagt, zullen veeleer hierin bestaan,

dat ik werkelijk r e d e n had, voor die tegenwerking uit den weg te gaan. Niet dat mijn m o t i e f was: de konflikten met de N i e u w e T ij d-groep; maar, dat de houding dier groep mij t e-r e c h t aanleiding gaf, heen te gaan, d a t zal men bewezen willen hebben.

Nu heb ik in 't V o l k van 18 Juli jl. no. 1622 eenige feiten medegedeeld, die mij mijn werken aan de leiding der partij onmogelijk hebben gemaakt.

Ik zal die feiten nader ontwikkelen en aanvullen. Maar om de vraag te kunnen beantwoorden, in hoever deze feiten al dan niet van dien aard waren, dat zij mij het voeren der hoofdredaktie onmogelijk maakten, dient men meer dan de bloote feiten te weten.

Men dient zich daartoe hunne b e t e e k e n i s voor den hoofdredakteur, d o o r d e p a r t ij m e t d e p o l i t i e k e l e i-d i n g b e l a s t, goed te kunnen voorstellen. De opvatting van v. d. Goes, alsof mijne bezwaren omtrent het optreden der N i e u w e T ij d-groep alleen zouden voortspuiten uit gekrenkte heerschzucht en eigenliefde, is slechts te verklaren, als men aanneemt, dat hij 1⁰ zich in de positie van een door de partij benoemd verantwoordelijk journalistiek en politiek leider niet voldoende heeft ingedacht; 2⁰ zich geen rekenschap heeft gegeven van wat ik mij, als hoofdredakteur, van het blad heb voorgesteld te maken; 3⁰ verschillende gevoerde debatten slechts van den litterarischen, en niet van den politieken of organisatorischen kant beschouwt en ten slotte, zich laat beheerschen door dat wantrouwen, dat mij van den aanvang der diskussiën met de N i e u-w e T ij d-groep af zoo duidelijk is gebleken en dat aan hunne aanvallen en kritieken steeds dat bedenkelijke karakter gaf. dat mij deze niet slechts tot een voortdurende kwelling maakte, doch mij ten slotte voor de keuze heeft gesteld, òf voor hun onophoudelijken tegenstand uit den weg te gaan, òf tegenover hen een uitspraak der Partij uit te lokken, die mij de vrijheid zou geven, óók, waar noodig, tegenover de buitenwereld, het voor een politiek leider onmisbare vertrouwen der Partij voor mij te vindiceeren.

Over deze punten een kort woord van toelichting.

De sociaal-demokratie is de vereeniging van modern proletariaat en moderne wetenschap. De laatste, gedragen meestal door personen uit de intellektueele bourgeoisie, kan, naar de ervaring leert, zoo licht in botsing komen met de eerste.

Taak van de leidende krachten in de Partij is, het evenwicht tusschen beide te bewaren; de partij te behoeden voor geringschatting of blinde nalooperij van het intellectueel door het arbeiders-element en van onderdrukking van den werkelijken arbeider door een overwoekering van het intellektualisme in de Partij.

Ik nu heb mijne taak als politiek en journalistiek leider steeds zoo opgevat, dat ik moest trachten, beide elementen in goede harmonie te verbinden. Sedert vijftien jaren de Duitsche partij-

pers geregeld volgende, ken ik de klippen, die zich hierbij voordoen; ik heb gemeend, het eenzijdig doktrinarisme, dat ook thans nog bezig is in de Duitsche Partij zulke verwoestingen aan te richten en het partijleven te bederven, evenzeer te moeten weren, als een even eenzijdige en gevaarlijke alledags-politiek, zoo in de vakbeweging als in het parlement, die het vaste stuur ontbeert, dat de wetenschap van den klassenstrijd ons geeft.

Wie dit bedenkt, die zal inzien, dat aanvallen van intellektueele zijde, die niet alleen dien eenzijdig doktrinairen geest ademden, doch ook mij trachtten in te deelen bij de volgers dier alledags-politiek, voor mij nog iets anders, iets meer beteekenden, dan lastige kritieken op mijn persoon. Eenerzijds riepen zij mij in 't geweer, om mijne taak tegenover de partij te vervullen; anderzijds dwongen ze mij tot persoonlijk verweer, om mij niet te laten afdringen van mijn eigen standpunt, het standpunt alleen, waarop ik in staat was, de mij toevertrouwde leiding in dit opzicht te voeren.

Ik heb mij verder steeds voorgesteld, van H e t V o l k te maken het orgaan van de verschillende theoretische en politieke krachten der Partij. Het blad moest populair geschreven, licht te begrijpen zijn; onze theoretische opvattingen moesten meer als vonken spatten uit korte aktueele artikelen, dan in beschouwende opstellen aan de lezers voorgelegd, zouden zij door den gewonen lezer, buiten de bewuste kern der Partij, worden gevoeld. Dezen arbeid had ik voor de redaktie zelve bewaard. Maar om de partijgenooten in engeren zin meer theoretisch op te voeden, ben ik de krant begonnen met een wetenschappelijk Zondagsblad, waartoe ik de medewerking van de partijgenooten van de N i e u w e T ij d-groep had ingeroepen en verkregen.

Aldus heb ik hen in de gelegenheid gesteld, in de Partij het Marxisme te propageeren en daarmede een stevigen theoretischen ondergrond in de Partij te leggen. Het bleek, dat ik met dit Zondagsblad het wetenschappelijk verteringsvermogen van het gros der partijgenooten te hoog had aangeslagen. Het Zondagsblad moest voorloopig worden gestaakt. Ik had het later, in anderen vorm, gaarne weer doen verschijnen; maar intusschen was door de eigenaardige wijze, waarop het debat over de verschilpunten tusschen de N. T.-groep en mij was gevoerd, het intellektueele deel der Partij vrijwel van mij en ik van hen vervreemd, zoodat ik geen roeping gevoelde, dat deel mijner taak weer op te nemen.

Dat het besef dier vervreemding en van haar noodlottigen invloed op dat orgaan, waarin ik alle krachten voor den bloei der Partij had willen organiseeren, bij mij de vraag moest doen rijzen, of ik onder zulke omstandigheden mijne taak wel kon blijven vervullen, ligt voor de hand.

Wat het derde punt betreft, nl. dat v. d. Goes in zijn oordeel over de gevoerde polemieken te veel den politieken en organisatorischen kant over het hoofd ziet — ik kan gemakkelijk aantoonen,

dat de Nieuwe Tijd-groep mij door hare ontijdige en ondoordachte aanvallen in de meest kritieke oogenblikken de leiding der Partij — die ook zij steeds van mij als hoofdredakteur heeft geëischt — onmogelijk heeft gemaakt.

Dat men, als zulks is geschied, en er geen reden is om te veronderstellen, dat het in de toekomst uit zal blijven, liefst zijne taak neerlegt, kan een kind begrijpen. Iemand, die inziet, een hem opgedragen funktie onmogelijk te kunnen vervullen, handelt slechts in het belang der zaak, wanneer hij zijn plaats ruimt voor anderen.

Ik heb dit gedaan, zonder de tegenwerking, die mij hare vervulling onmogelijk maakte, zelfs te noemen — eenvoudig persoonlijke omstandigheden als reden aanvoerende.

Het vierde punt, waarop ik de aandacht vestig, is het gebrek aan vertrouwen, dat uit de geoefende kritieken en polemieken spreekt en voor iemand, die bij zijn arbeid vóór alles het vertrouwen der partijgenooten noodig heeft, niet slechts een voortdurende kwelling en beleediging is, doch hem op den duur ongeschikt maakt voor zijn taak.

Men tracht het van zekere zijde zóó voor te stellen, alsof ik geen kritiek kan velen, mij daardoor in mijn eigenliefde of heerschzucht voel aangetast. De feiten zullen bewijzen, dat deze voorstelling even onjuist als banaal is. Kritiek is noodig, verschil van meening natuurlijk in een demokratische Partij als de onze. Maar als iemand, met de leiding belast, zich het vertrouwen in die leiding elk oogenblik ziet geweigerd — als zijn algemeene opvatting van zijne taak door de invloedrijkste groep in de Partij wordt verworpen — als zijne leiding door tegenleiding wordt verlamd, dan wordt hem de uitvoering zijner taak onmogelijk gemaakt.

Dat men in zulke omstandigheden alle lust aan zijn arbeid kan verliezen, zonder dat daarom aan gekrenkte eigenliefde behoeft gedacht te worden, zal ieder onbevooroordeelde duidelijk zijn.

Ik ga nu over tot een nadere uiteenzetting der feiten.

II.

De verhouding tot de Vakbeweging.

In den loop van 1900—1901 heb ik in Het Volk een langdurigen en moeilijken strijd gevoerd, om de valsche leuze der „neutraliteit", waarmede het N. A. S. de vakarbeiders tegen de sociaaldemokratie organiseerde, te ontmaskeren; omtrent de werkelijke neutraliteit betere begrippen te vestigen; het verband duidelijk te maken, dat er tusschen de S. D. A. P. en de vakbeweging behoort te bestaan; den vorm te vinden, waarin dat verband tot zijn recht kon komen en voor dat alles in de Partij en onder

de vakarbeiders propaganda te maken. Het was met name de voorgenomen reorganisatie van het N. A. S., die mij verplichtte, als redakteur van het partijorgaan in deze zaken stelling te nemen. Pogingen, om van het Partijbestuur in deze kwestie eenig initiatief te doen uitgaan, waren afgestuit op de overtuiging van de meerderheid zijner leden, dat de Partij deze zaken aan de vakbeweging zelve diende over te laten.

Om de moeilijkheid van mijn arbeid in dezen goed te begrijpen, dient men te weten, dat de meeste soc. dem. leden der vakvereenigingen zich kalm lieten terroriseeren door de anarchisten, zich neerlegden bij het begrip „neutraliteit" van het N. A. S. en dientengevolge schroomden, in de vakorganisatie op te komen tegen de heerschende meening, alsof de S. D. A. P. voor haar gelijk zou staan met elke andere politieke partij en dat het reeds daarom noodig was, een „neutraliteit", die bestond in een ontkenning van het proletarisch karakter onzer Partij, te bestrijden. Steun van de vakmannen had ik hierbij zeer weinig: zij die zich over deze zaken uitlieten (o. a. H. Polak, Spiekman, Loopuit en Van der Tempel) dachten zeer verschillend en even weinig eenheid, als er over de verhouding der vakbeweging tot onze Partij was onder de Nederlandsche sociaaldemokraten, bestond er onder de Duitsche sociaaldemokraten, die destijds eveneens het onderwerp hevig bediskussiëerden (Zie o. a. de verzameling opstellen van Bebel, von Ströbel, von Elm, Kautsky en Bernstein, in 1900 bij Soes uitgegeven).

Mijne meening kwam praktisch neer op deze twee punten: voor de inwendige verbetering der vakorganisatie als zoodanig, om haar te verlossen van den greep van het anarchisme in het N. A. S. is noodig, dit door een beter vakverbond te verdringen — om de ontwrichte verhouding der vakbeweging tot de sociaaldemokratie weer in het lid te brengen, is noodig, propaganda te maken voor het denkbeeld eener duurzame samenwerking voor direkte algemeene arbeidersbelangen in een verbond van vakvereenigingen, arbeiderskoöperaties en S. D. A. P., waarin elk op zijn eigen terrein geheel zelfstandig zou zijn.

De kwestie van een n i e u w Vakverbond werd aktueel in Januari 1901, toen een reorganisatieplan van het N. A. S., dat dit lichaam feitelijk stelde in plaats van de politieke arbeiderspartij, bij referendum was aangenomen. In H e t V o l k van 22 Januari wendde ik mij daarom tot den A. N. D. B., waarop aller oogen zich richtten, om het initiatief te nemen tot de oprichting van een Vakverbond. Naar aanleiding eener desorganiseerende circulaire van het N. A. S. aan de afdeelingen van den Timmerliedenbond, stelde Polak in het W e e k b l a d van den A. N. D. B. de vraag (zie H e t V o l k , 3 Febr. 1901), of dat ongehinderd moest voortgaan en hij voegde er aan toe, dat het thans meer dan tijd was voor de poging, om de voornaamste bonden tot een Federatie te vereenigen.

Spiekman daarentegen had in het N. A. S. zijn best gedaan, om een scheuring te vermijden en verklaarde zich nog in de laatste helft van 1901 tegen oprichting van „een nieuw Arbeiderssekretariaat", zooals door Loopuit en Van der Tempel in ons orgaan was aangeraden.

Tegenover dit gebrek aan eenheid en aktie onzer mannen omtrent en in het N. A. S., heb ik in H e t V o l k , zoolang de vakmannen zelve niet naar scheiding en zuivering dreven, de meest felle aanvallen op dat lichaam en zijn onbekwame aanvoerders gericht — aldus de soc. dem. vakmannen feitelijk dwingende, hun vaak zoo laksche houding in de vakbeweging te laten varen, zich te weer te stellen en de scheiding met het anarchistisch element te voltrekken. Naarmate dit doel werd bereikt (ik hield daarvoor o.a. twee stormachtige vergaderingen in Plancius en d'Geelvinck), kon ik het verdere doorwerken der door mij aangezette aktie aan de vakmannen zelve overlaten. Dit aan 't adres van een der sprekers op ons laatste Kongres, die mij in dezen „onvastheid" verweet, daar ik niet altijd en altijd met dezelfde aanvallen op het N. A. S. ben doorgegaan. Als ik een steeds doorloopend automaat ware, had men deze soort van „vastheid" bij mij kunnen bewonderen. Integendeel heb ik, toen mijne verkiezing in Amsterdam III mij m. i. stempelde tot den aangewezen voorvechter van Amsterdamsche vakbelangen in de Kamer, in mijne Kerstrede 1902 mij te dien einde bereid verklaard, daarvoor met de gansche vakbeweging samen te werken — naar ik meen, het eenige juiste standpunt.

Omtrent de verhouding van de vakbeweging tot de S. D. A. P. heb ik heel veel artikelen geschreven. Terwijl ik in ééne serie van artikelen een overzicht heb gegeven van de opvatting van neutraliteit en de verhouding der vakbeweging tot de Partij in verschillende landen, heb ik in een andere serie het standpunt der vakbeweging behandeld. Ik heb mij daarbij vooral op Kautsky beroepen en de vakbonden gewaarschuwd, ter wille eener verkeerd begrepen neutraliteit niet de eenig juiste en natuurlijke verhouding tot de Arbeiderspartij op te offeren aan de illusie, dat de aan den leiband der Christelijke partijen loopende arbeiders zich bij de neutrale vakbeweging zouden aansluiten. Geen belijdenis van beginsel moest voor toelating tot de vakbeweging noodig zijn — die neutraliteit wenschte ook ik —; maar de samenwerking met de S. D. A. P. mocht, waar die noodig was, niet afstuiten op de vrees, dat daardoor de onbewuste elementen buiten de vakbeweging zouden blijven. Want ook z o n d e r die samenwerking weet ieder toch, dat het socialistisch voelend deel onzer arbeiders tot de neutrale vakbeweging behoort. Laat men slechts goed werk voor de arbeiders leveren, dan komen zij wel tot de vakbeweging, onafhankelijk van de vraag, of zij al dan niet in bondgenootschap staat met de S. D. A. P. En de elementen, die zich daardoor zouden laten terughouden — welnu, die zitten onder do-

minee of pastoor en zullen ook zonder dat bondgenootschap buiten de neutrale vakbonden blijven.

Ieder, die de zoo teere kwestie kent, begrijpt, welke misverstanden deze bespreking mogelijk maakte — wat op zich zelf niet zoo erg was, daar juist de nadere behandeling dier misverstanden mijne bedoeling beter aan het licht kon doen komen en de lezers beter in de kwestie kon inleiden.

Zoo meende J. W. Gerhard, dat ik „sociaal-demokratische vakvereenigingen" wenschte, terwijl Spiekman, die in hoofdzaak met mij instemde, doch van geen duurzaam verbond wilde weten (hoewel hij dit zelf in den Rotterdamschen Bestuurdersbond met succes aanvoert) uit mijn beschouwingen had afgeleid, dat ik de leden der vakvereenigingen wilde verplichten, sociaal-demokratisch te stemmen.

Natuurlijk werd van deze gelegenheid om èn de Partij, èn met name de hoofdredaktie van Het Volk bij de vakvereenigingen in een valsch licht te plaatsen en verwarring te kweeken omtrent mijne bedoelingen, door de tegenstanders — met name door het Volksdagblad — gretig partij getrokken.

Met name werden Spiekman en ik tegen elkander uitgespeeld en de zaak zóó voorgesteld, alsof ik de vakvereenigingen tot bijwagen wilde maken van de S. D. A. P.

In Het Volk van 17 Februari 1901 no. 270 kwam ik tegen Spiekman's misvatting op; ik zeide, niet als een plicht aan de vakvereenigingen te willen voorschrijven, wat m. i. slechts langs natuurlijken weg zal voortvloeien uit het innig verband tusschen de beide vormen der arbeidersbeweging.

Het artikel, waarop S. zich beriep, bedoelde niet een reglement op te stellen voor het komitee, waarin vakbeweging en Partij zouden verbonden zijn; maar ik nam aan, dat arbeiders, die voor onze direkte arbeiderseischen in de vakorganisatie traden, reeds daardoor in zake de praktische politiek aan onze zijde komen te staan.

Ik konstateerde dus een wenschelijkheid, waarvan m. i. de vervulling reeds voortvloeide uit het verband zelf, dat ik tusschen de Partij en de vakorganisatie wenschte te leggen.

In het nummer van 20 Februari 1901 herhaalde ik:

> „dat wij geene de minste belijdenis van eenig beginsel van toetreding tot de vakbeweging zouden willen eischen en evenmin de vakbeweging eenige verplichtiug zouden willen opleggen in zake de verkiezingen. Wel meenen wij, dat zij, indien zij hun belang goed begrijpen, de politieke arbeidersbeweging en dus ook de kandidaten daarvan, als hunne aangewezen vertegenwoordigers moeten beschouwen; maar dat „moeten" is geen hun opgelegde „plicht", integendeel dient elke vakvereeniging zelve te weten, wat haar in dezen te doen staat."

Zeer onaangenaam trof 't mij, dat Gorter in Het Volk van 16 Maart 1901 van deze nadere verklaring mijner meening ge-

bruik maakte om de zaak zoo vóór te stellen, alsof ik ,,in den loop (mijner) artikelen gedwongen was, in hoofdzaak (mijne) meening te veranderen.''

„Terwijl zijn eerste artikelen een verbond vroegen van vakvereenigingen, politieke partij en koöperaties met een overheerschend S. D. A. P. karakter, ([1]) neigde hij later tot een federatie, waarin de onderdeelen even onafhankelijk naast elkaar zouden staan. Dat de hoofdredacteur van ons blad, een der hoofdmannen in de partij, in zulk een hoofdzaak zoo weinig klaar en vast is, welk beter bewijs kan er geleverd worden, dat wij — als 't kan — tot eenheid en klaarheid moeten komen?"

In Het Volk van 22 Maart wees ik er op, dat Gorter hiermede niet slechts weer kwam aandragen met een misvatting, die ik reeds twee maal had recht gezet; doch er nu een tweede aan toevoegde, n.l. alsof ik zelfs de minderheden der vakvereenigingen zou willen dwingen tot stemmen op de sociaal-demokraten.

Ieder, die weet, welk een teere zaak dit is en hoe juist onze vijanden ons steeds dergelijke meeningen in de schoenen trachten te schuiven, zal begrijpen, hoe verkeerd zulk een onjuiste voorstelling van mijn meening kon werken. Ik beklaagde mij dan ook, dat men door zulk onjuist weergeven van meeningen, allerlei overbodige debatten oproept en nieuwe verwarring kweekt omtrent elkanders streven, in plaats van eenvoud en klaarheid in de besprekingen te brengen.

Zelfs na deze derde herhaling hield Gorter in Het Volk van 27 Maart, nogmaals vol, dat ik aan de vakbeweging als een eisch stelde, wat ik slechts als een uitvloeisel onzer propaganda en van de eigen overtuiging der vakgenooten beschouwde. Voor het Volksdagblad was echter Gorter's uitlating een fortuintje; dit blad kon zich nu daarop beroepen, om aan te toonen, ,,dat iemand, die zelf zoo weinig weet wat hij wil, anderen, die van zijn onklare en onvaste plannen niet gediend zijn, voor warkoppen enz. uitmaakt.''

Inmiddels zien wij hier de taktiek, om bij mij allerlei onvastheid, zwenkingen enz. te ontdekken en mijn eigen verklaringen het noodige vertrouwen te ontzeggen, een aanvang nemen.

Bij de bespreking mijner ,,onvaste leiding'' moet, zooals men weet, vooral mijne houding inzake de vakbeweging dienst doen!

Laat ik er even op wijzen, dat het resultaat van dit debat niet is geweest: ,,persoonlijke gekrenktheid'' enz., maar dat ik met Gorter eenige vakmannen heb bijeen geroepen, om in een motie

---

([1]) In een noot verklaarde Gorter dit als volgt: „B.v. „de vakorganisatie heeft bij verkiezingen, zonder als kiesvereeniging op te treden, toch hare eigen leden te overtuigen van de noodzakelijkheid, den kandidaat der politieke arbeiderspartij te steunen." Dit gaat nog al ver. De grootere of kleinere minderheid moet m. i. *in* de vak-vereeniging *geheel vrij gelaten worden*."

voor het kongres de zaak te regelen en dat die bijeenkomst, na verwerping der moties van Gorter en van Loopuit, een motie van mij heeft aangenomen, onze tegenwoordige „Utrechtsche Motie”:

Het Kongres,
verwijzende naar de resolutie van 1899, waarin als plicht der Partij wordt verklaard, de zelfstandige vakbeweging te ondersteunen,

overwegende, dat de politieke arbeiderspartij, de zelfstandige vakbeweging en de arbeiders-koöperatie, alle onderdeelen zijn van de organisatie der arbeiders in den klassenstrijd,

dat de bloei van elk dezer deelen den anderen ten goede komt en dat, waar elk zelfstandig werkt op eigen terrein, er algemeene arbeidersbelangen zijn, die door hun gemeenschappelijk optreden het best worden behartigd,

verzet zich tegen alle pogingen, om het eene deel der arbeidersbeweging tegen het andere uit te spelen,

wekt de Nederlandsche arbeiders op, zich bij al deze drie vormen van organisatie aan te sluiten, en verklaart zich voor samenwerking tusschen de drie deelen der arbeidersbeweging, om te komen tot een duurzaam verbond met behoud van elks zelfstandigheid op eigen gebied, met dien verstande, dat de tijd en de wijze om dat tot stand te brengen, aan de leden der vakvereeniging wordt overgelaten en dat de vakbeweging voor ieder arbeider moet toegankelijk blijven.”

De verworpen motie van Gorter luidde aldus:

Het Kongres der S. D. A. P., het aan het beleid van het P. B. en de leden overlatende te beslissen, wanneer aan of in de vakvereenigingen en corporatiën voorstellen kunnen worden gedaan; overtuigd dat de moeilijkheden waarmede de Nederlandsche arbeidersbeweging te kampen heeft, slechts kunnen overwonnen worden door zoo groot mogelijke samenwerking tusschen vakvereenigingen, coöperaties en politieke partij, draagt de pers, het P. B. en de leden der S. D. A. P. op te propageeren voor het tot stand komen van een federatief verband tusschen vakvereenigingen (of een centraal lichaam van coöperaties) en de S. D. A. P., op dezen grondslag: volkomen autonomie der drie onderdeelen; ondersteuning van vakvereenigingen en coöperaties door de pers en de leden der S. D. A. P., verdediging harer belangen in de Kamer en gemeenteraden; erkenning, door de vakvereenigingen, van de S. D. A. P. als hare vertegenwoordigster in het Parlement in den strijd om algemeen kiesrecht en arbeidswetgeving; verplichting der coöperaties, minstens $^1/_3$ hunner winst te bestemmen voor de Nederl. arbeidersbeweging, en van dit $^1/_3$ minstens de helft voor de vakbeweging.

Het zal den opmerkzamen lezer niet ontgaan, dat de verplichting der vakbeweging ten opzichte der S. D. A. P., die Gorter in mijne artikelen meende te vinden en afkeurde, juist in zijn eigen motie voorkomt. Hoe toch kan de „erkenning”, waarvan in het laatste deel zijner motie sprake is, anders worden uitgelegd?

III.

Agrarische kwestie.

Ik wil thans uit de diskussies aangaande het agrarisch program, waaromtrent ik verwijs naar de bijlagen 1 en 2 achter in dit werkje, enkele feiten aanhalen, die mijne bewering omtrent de houding der N. T.-groep moeten bevestigen.

Nu deze diskussie achter den rug is, weten wij allen, wàt ons daarbij zoo zenuwachtig en prikkelbaar heeft gemaakt.

Ten eerste: dat de agrarische kwestie in het voorjaar van 1901 in het algemeen nog niet rijp was voor beslissing.

Eerst in 1903 is het werk van Dr. David over ,,Socialismus und Landwirtschaft'' verschenen, een antwoord op, voor mij grootendeels een aanvulling van Kautsky's ,,Agrarfrage'' en de diskussiën in ,,die Neue Zeit'' en de ,,Sozialistische Monatshefte'', daarop gevolgd, hebben verder medegewerkt, om over alle strijdvragen het noodige licht te verspreiden.

Blijkbaar heeft de Redaktie van de Nieuwe Tijd reeds in het begin van 1901 het plan gehad, ons agrarisch program, voortgekomen uit de Friesche landarbeidersbeweging, te herzien. Zij begon in de Nieuwe Tijd van Januari 1901 met een vertaling van Engels' artikel over ,,Het agrarische vraagstuk en het Socialisme'', een kritiek op het Fransche partijprogram.

Dit artikel, vertaald uit ,,die Neue Zeit'' van 1895, kon in verband gebracht met ons agrarisch program, slechts verwarring wekken, daar de Fransche eigen kleine boer iets geheel anders is dan onze pachter.

Even weinig houvast leverde ons voor de beoordeeling van ons program een artikel van Kautsky, dat blijkens enkele uitlatingen, niet steunde op voldoende bekendheid met gegevens, die, ter verklaring en beoordeeling van onze landbouwparagraaf, niet had mogen ontbreken.

Het artikel verscheen te laat, om een grondige bespreking in de Partij, waarop trouwens van geene zijde was aangedrongen, vóór het Kongres mogelijk te maken.

In de Nieuwe Tijd verdedigde ik de twee aangevochten punten van ons program tegen Kautsky's bedenkingen en daarop volgde een artikel van Gorter ,,Troelstra tegen Kautsky'', waarin deze zeide te hebben gemeend, dat Troelstra door de woorden van Kautsky ,,bekeerd zou zijn van de dwalingen zijns weegs'' en mijn antwoord ,,verwarrend en opportunistisch'' noemde. Dit alles verscheen zoo laat, dat van een doordringen van het debat in de partij geen sprake was.

Naar aanleiding van het amendement Naarden—Bussum, dat enkele dagen voor het verkiezingskongres werd ingediend, schreef ik dan ook in Het Volk van 5 April 1901 no. 310:

> „Dat men eerst thans een debat in de partij aangaat, dat maanden van te voren had moeten zijn begonnen, om een beslissing mogelijk te maken — dat vind ik jammer.

Men heeft jaren vooraf geweten, dat dit jaar ons verkiezingsprogram — en daarmede ook de landelijke paragraaf — in behandeling zou komen.

Waarom nu niet tijdig de grieven tegen die paragraaf ter kennisse der partijgenooten gebracht? Dan had een uitvoerig en zakelijk debat in onze pers vooraf kunnen gaan; de afdeelingen hadden met kennis van zaken kunnen oordeelen; de afgevaardigden naar het Kongres hadden geweten, hoe zij moesten stemmen. Het geldt hier de vraag: 1 . mag en kan de Partij zich in de bres stellen voor de pachters, zoo ja, in welk opzicht, in hoeverre, voor alle pachters of voor een deel er van en 2⁰. moet de gemeente haar grond zelf bebouwen of door particulieren laten bebouwen, en zoo ja, door enkele personen (kleine grondgebruikers) of door koöperatieve vereenigingen, of moet zij misschien de gelegenheid hebben, elk der drie wijzen van bebouwing toe te passen, al naar de eischen der praktijk.

Belangrijke vragen, die, eenmaal opgeworpen en — ten onrechte trouwens! — als groote *theoretische* kwesties voorgesteld, voor hunne grondige behandeling een wetenschappelijk materiaal eischen, dat natuurlijk in de paar dagen, die ons vóór het Kongres resten, maar niet even ter beschikking der partijgenooten kan worden gesteld, laat staan, dat zij het rustig zouden kunnen verwerken.

Een tweede bezwaar is er nog. Dit program wordt niet op ons eigen Kongres, doch op het verkiezingskongres behandeld. Ieder zal inzien, dat dit wel de plaats is voor het vaststellen van eischen, waarover men het in de partij althans theoretisch eens is. Maar dat daar de partijgenooten verschilpunten, die als theoretisch worden ingediend, niet kunnen uitvechten

Men had tijdig deze kwestie in de pers, in de afdeelingen, aan de orde moeten stellen, daarna had men liefst reeds op het vorig Kongres, eene wijziging van ons *strijdprogram* moeten voorstellen, waaruit dan logisch ware voortgevloeid, dat het Partijbestuur, indien de voorgestelde wijzigingen daarin werden opgenomen, deze op het conceptverkiezingsprogram had moeten overbrengen.

Thans is het zelfs te laat, om onze polemiek in de *Nieuwe Tijd* in ons orgaan ten einde te brengen......

Ik wil niet vooruitloopen op de beslissing van het Kongres, of deze amendementen al dan niet zullen behandeld worden en onthoud mij dus van het trekken eener konklusie; ook geef ik hen, die deze aanvallen op ons landelijk program beproeven, de verzekering dat zij, komt de zaak op het Kongres ter sprake, daar hun man zullen vinden; maar ik protesteer er tegen, dat men haar aanhangig maakt op een wijze, alsof het louter een kwestie van vorm ware, en konstateer, dat het Kongres daardoor niet in staat is gesteld, over de ingediende amendementen een juist en wel overwogen oordeel te vellen."

Gorter antwoordde daarop o. a. in Het Volk van 6 April 1901 no. 311.

„Troelstra stelt het voor, alsof de veranderingen zoo verbazend moeilijk te begrijpen en te bestudeeren zouden zijn. Dit is naar mijne meening niet zoo. Zij komen neer op deze twee vragen: zal de S. D. A. P. den kapitalistischen pachter (die loonarbeiders gebruikt) beschermen zóó dat hij in zijn kapitalistisch karakter onkwetsbaar wordt en 2⁰. zal de S. D. A. P. het aantal zelfstandige kleine boeren vermeerderen?

Zijn die vragen moeilijk? Ik geloof het niet. Kautsky en Engels beantwoorden ze in een paar bladzijden, door ieder te begrijpen. Vooral het amendement Groningen, dat eenvoudig zegt: schrappen, kan, als men zakelijk blijft, in korten tijd voor elk bevattelijk worden behandeld.

Ik geloof dat zeer vele, waarschijnlijk de meeste partijgenooten afgevaardigden op deze twee vragen het antwoord al klaar hebben. Zou het niet mogelijk zijn dit punt ook den eersten avond te behandelen?"

Hiertegen voerde ik aan:

„Wat Gorter thans veroordeelt, en voorstelt als zoo eenvoudig, dat het Kongres op den eersten oogopslag het met hem eens zou zijn, dat valt onder die punten van ons program, waarover Kautsky mededeelt, zich toestemmend te kunnen uitlaten.

In zijn ijver, om toch maar de pachtparagraaf er uit te krijgen, beweert hij, dat het Kongres in korten tijd het voorstel—Groningen wel af kan handelen.

Men moet Gorter, in de naieve eerlijke overtuiging van zijn goed recht en dat ieder dat wel zal inzien, als hij 't den menschen maar eens heel duidelijk zegt, kennen, om deze bewering op de goede wijze op te vatten.

Maar zoo makkelijk gaat dat niet, waarde vriend; dat zult ge bemerken, als de zaak aan de orde komt."

Hoe juist ik gezien heb, is uit het verdere verloop der agrarische kwestie wel gebleken. Nadat de te Utrecht benoemde kommissie eenige maanden vóór het Kongres te Dordrecht (1904) haar rapport had gepubliceerd, achtte de Partij zich te Dordrecht niet voldoende in staat, een oordeel te vellen. En juist die pacherskwestie, die volgens Gorter zoo eenvoudig was, en waarin hij later het rapport der kommissie heeft moeten verdedigen tegen dezelfde tegenwerpingen, door hem in 1901 tegen ons program gemaakt, bleek op ons Haagsche Kongres (1905) nog zoo weinig rijp voor beslissing door de Partij, dat zij alweer is uitgesteld tot het volgend Kongres!

Dat zij, die zich het meest verantwoordelijk gevoelden voor het lot der Partij, de behandeling der agrarische kwestie op ons verkiezingskongres met bizondere spanning moesten tegemoet zien, is duidelijk. Aan de éene zijde werden een paar groote namen in het geding gebracht, met verzoek aan de Partij, op grond der ,,paar bladzijden" door hen geschreven, nu maar even een program te verwerpen, dat uit de praktijk geboren was en reeds goede diensten gedaan had, terwijl het onze Kamerleden in staat had gesteld, van 1897 tot 1901 in de Kamer tegenover de Regeering positieve eischen te stellen. Over dit voorstel zou een Kongres moeten oordeelen, slechts ten deele uit partijgenooten bestaande. En op dat Kongres zouden de partijgenooten totaal onvoorbereid zijn. Waar ik, om den schijn te vermijden, alsof ik den strijd trachtte te ontwijken, niet zelf op uitstel van behandeling wilde aandringen, gevoelde ik des te meer den plicht, om tegen deze overhaaste omverwerping van het bestaande te waken. Vandaar mijne uiting, dat de voorstellers van het amendement Naarden—Bussum op het Kongres ,,hun man zouden vinden."

Hoezeer Gorter c. s. hun eigen gebrek aan kennis van de zaak en het gebrek der Partij aan voorbereiding trachtten te dekken met een beroep op autoriteiten, bleek ook uit hetgeen ik op het Kongres vernam, n.l. dat Gorter met een brief of telegram van Kautsky in den zak liep omtrent de pachtkwestie, om dit te zijner tijd in debat te brengen.

Ik zou mijn plicht hebben verzaakt, als ik niet zeer beslist front had gemaakt tegen deze taktiek, om argumenten te vervangen door namen en daarmede in een oogwenk onze Partij een beslissing te doen nemen over zaken, waarover zij het vier jaar later, na onderzoek en voorlichting, nog niet eens zou kunnen worden. En wanneer in de debatten op het Utrechtsch Kongres een zenuwachtige spanning is geweest, die tot onnoodige prikkeling aanleiding heeft gegeven, dan was die het natuurlijk gevolg van het drijven der N. T. groep naar een beslissing, waartoe niet slechts het Kongres, doch ook zijzelve nog niet bekwaam was.

Het was in die stemming, dat ik het agrarisch program, door het P. B. opnieuw voorgesteld, moest verdedigen. Wat was natuurlijker. dan dat ik wees op het ongeschikte tijdstip van behandeling der nieuwe voorstellen en reeds bij voorbaat waarschuwde voor telegrammen van autoriteiten, die het Kongres stonden te wachten! Ik laat juist dat deel mijner rede, dat de N. T. groep zoozeer tegen mij heeft verbitterd, uit het officiëel verslag hier volgen:

„Ook Kautsky heeft kritiek op ons program uitgeoefend. Ongelukkig is Kautsky niet volledig ingelicht. Het is nu voorgesteld alsof tegenover de groote theoreticus Kautsky de kleine Troelstra zou staan. Dat is onjuist.

Aan Kautsky's theorie werd door spr. niet getornd; maar hij had willen aantoonen dat Kautsky's bezwaren niet op ons program sloegen.

Wij hebben allen het grootste respect voor dien voortreffelijken partijgenoot. Maar dat mag ons niet verleiden, aan de voeten van den profeet te gaan neerzitten. Waar Kautsky zich niet over de pachtparagraaf uitlaat, wil men nu met een brief van Kautsky aankomen. Spr. protesteerde daartegen. Men schijnt ook Van der Velde's oordeel gevraagd te hebben. Spr. waarschuwde er tegen, om zoo met autoriteiten te schermen. Spreker was in staat, om den meest reaktionairen maatregel, n.l. de bescherming van den grondeigendom van kleine boeren, met uitspraken van de meest doctrinaire sociaal-demokraten, Guesde en Lafargue, te verdedigen (applaus).

Wij zijn hier niet om elkaar lessen in de theorie te geven, maar om na te gaan, hoe de theorie in de praktijk moet worden overgevoerd. Spr. wenschte de partij geluk met de mannen en vrouwen, die zoo geestdriftig en met zoo groote kennis werkten voor onze beginselen. Maar laten zij toch ook taktisch zijn. Nu deed het spreker leed, dat er theoretische batterijen tegen ons worden opgesteld op het oogenblik, dat wij zelf onze batterijen op den vijand richten. Dit is spelen met vuur. Er zit zeer veel aan deze zaak vast. De Duitsche partij is zelfs niet tot eene konklusie gekomen. Tegenover hun radeloosheid staat de frissche daad van ons program, waaronder boeren en arbeiders zich

scharen. Spreker gaf in overweging, na afloop van dit Kongres eenige jaren te gaan studeeren over deze zaak. Dan zullen wij inzien, dat het het beste is, om in de door ons gewenschte richting voort te marcheeren (applaus)."

Het waren deze woorden, die Wibaut aanleiding gaven, ,,een krachtig protest'' te doen hooren en aan mij de gelegenheid te geven, om in te trekken de bewering, ,,dat de voortreffelijke Gorter vuur op ons zou richten, terwijl wij in het vuur zijn.'' Ook werd mij verweten, dat ik al van te voren had gepoogd af te maken, wat Gorter zeggen zou ,,en dat zijn manieren, die onder goede partijgenooten niet passen.'' Een en ander ten beste gegeven onder luid applaus, dat herhaald werd, toen ik, vol verbazing over dezen aanval, verklaard had, geen boos opzet bij Gorter te hebben ondersteld en dat tot een ,,donderend applaus'' aangroeide, toen Wibaut wegens mijne nadere verklaring zijn verwijt introk.

Ik heb later nog dikwijls over dit incident nagedacht en mij wel eens de vraag gesteld, hoe het komt, dat, wanneer **ik** werd aangevallen door partijgenooten, gewoonlijk niemand opstond, om mij te verdedigen; terwijl er altijd zorgzame vrienden zijn, die, als ik in mijn ijver voor de zaak partijgenooten aanval, in heilige verontwaardiging geraken over zooveel snoodheid en zelfs verkeerde bedoelingen bij mij veronderstellen.

Er is mij wel door partijgenooten gezegd: ,,Dat komt, omdat men u zelf mansch genoeg acht, om u te verdedigen.'' Maar beseft men dan niet, hoe onaangenaam het is, zijn eigen advocaat te moeten zijn; dat men in de meeste gevallen liever zwijgt, dan over en voor zich zelf te spreken; en dat, a l s men dan eens spreekt, veel ingehouden gevoel van verongelijking den toon allicht scherper maakt, dat gewenscht is.........wat dan weder heilige verontwaardiging en ,,krachtige protesten'' uitlokt?

Het trof mij wel, dat zij, die zich over mijn niets kwaads bedoelende woorden aan 't adres der N. T.-groep zoo opwonden, zich absoluut niets aantrokken van de volgende woorden, waarmede Gorter later zijn rede begon (Kongresverslag blz. 21):

„*Gorter* van Naarden—Bussum had den indruk gekregen, dat, terwijl spreker het debat geheel zakelijk wilde voeren, hij, Troelstra kennende, bang moest zijn dat deze dingen, buiten de zaak liggende, zou aanhalen, de hoofden en de harten aan den gang zou maken, dat zij niet meer helder oordeelen konden. Er kwam oproer in vergadering over dingen, die met de zaak niets te maken hebben; toen kon het Kongres niet over zulke ernstige dingen spreken."

Het heette nu voortaan van die zijde, dat de niet-behandeling van het Naardensche amendement mijn schuld was, iets, wat ik mij, ware het juist, als een eer had kunnen aanrekenen; maar wat 't gevolg was van Gorter c. s. z. De persoonlijke wrok, die het gebeurde op het Kongres bij Gorter naliet, bleek wel hieruit, dat hij, die op het Kongres nog had toegegeven, dat ik, evenals

hij, „alleen de zaak op het oog had", in de Nieuwe Tijd van 1901 blz. 547 het volgende schreef:

> „Troelstra dreigde ons, dat wij op het Kongres in hem „onze man" zouden vinden. Helaas, wij hebben hem gevonden en de beide bestreden punten zijn op ons verkiezingsprogram gekomen. Maar een zaak vonden wij op het Kongres in hem niet, althans niet de goede zaak. Waar sociaal-demokraten elkaar bestrijden, moeten zij in elkander niet hun man, maar de groote zaak vinden."

En dan volgt de gewone zelfverheffing: dat Tr. in „ons" (Gorter) de beginselen der internationale soc. dem. zal vinden; dat „wij", „onze taktiek absoluut zuiver willen houden en dat de overwinning ons op een goeden morgen zal vinden tot loon voor de „zuivere taktiek", „met een onbevlekt bewustzijn". En daartegenover de door mij voorgestane „reactionaire of bedriegelijke maatregelen", en deze woorden, waardoor mijn standpunt in 't licht eener oneerlijke, dubbelzinnige taktiek werd geplaatst:

> „Niet alleen in den vakstrijd is de pachtboer de vijand der arbeiders, maar ook (de helderzienden niet te na gesproken) in den politieken strijd bijna overal. Ik gaf voorbeelden: protektie-, ongevallen-, ziekte- en ouderdoms-verzekering, wetten op kinderarbeid, rusttijden, woningen; de pachter is er zeer vaak de vijand van, omdat hij weet dat de kosten er van op zijn hoofd neerkomen Deze zijde der zaak had Troelstra weggelaten. Daar kwam ik tegen op. Het is niet geoorloofd om in of buiten verkiezingen over een in ons land zoo gewichtige zaak als steun aan pachtboeren, de voornaamste, de overgroote waarheid over de werkelijke verhoudingen te verzwijgen.
>
> Juist bij verkiezingen moet de zuivere, de absolute waarheid worden gezegd."

Ziet, een dergelijke polemiek tast de politieke betrouwbaarheid aan; zij laadt op hem, dien men aldus bestrijdt, den schijn, alsof hij op oneerlijke wijze, door verzwijging van een deel der waarheid, zekere groepen des volks tot de Partij wil trekken.

Het gekke van het geval is, dat Pannekoek drie jaar later tegen het mede door Gorter aangenomen punt der pachtkommissies op het program der Agrarische kommissie precies dezelfde bezwaren aanvoerde, die Gorter in 1901 tegen mij gebruikte.

Beweerde Gorter, dat de pachtkommissies van het oude program strekken, „om hem (den pachter) te vereeuwigen" (N. T. 1901, blz. 252) en dat „elke politieke maatregel in het belang van den pachter, elke maatregel, die zijn macht versterkt, hem èn als pachter, èn als werkgever zal versterken, niet alleen in dien zin, dat hij persoonlijk sterker wordt, maar ook in dezen, dat de positie zijner klasse worden vergroot" — dezelfde redeneering houdt Pannekoek in de Nieuwe Tijd van Juni 1904, tegen hetgeen Gorter thans zelf voorstelt, de pachtkommissie van ons nieuwe ontwerp program. — Hij schrijft n.l. (blz. 420):

> Zulke kommissies zouden de konkurentie verhinderen zich te doen gelden, die ook in dit bedrijf een prikkel is tot het steeds hooger opvoeren der productiviteit en toepassing van betere methodes. Kunst-

matige verhindering van vrije konkurentie der beter onderlegden, meer kapitaalbezittenden, kan alleen strekken om verouderde „primitieve werkmethodes in wezen te houden en is dus reactionair."

Hoe inmiddels een polemiek als die van Gorter, die achter ons meeningsverschil het streven, om menschen, niet tot ons behoorende, tot ons te trekken, in de Partij doorwerkte, blijkt wel uit een ingezonden stukje van W. de G. in Het Volk van 28 Sept. 1901, waarin deze zich beklaagt over de samenstelling der agrarische kommissie. Het waren de twee Kamerleden, die deze ruime geest er niet in had willen hebben.

„Het partijbestuur had er toch zeer eenvoudig buiten kunnen laten partijgenooten, die hun plaats in de Kamer mede te danken hebben aan den steun der boeren en pachters, die onwillekeurig aan het gevaar blootstaan bij de samenstelling van het agrarisch program de belangen dier kiezers een beteekenis toe te schrijven, die hun volgens de soc.-dem. opvatting der maatschappij-ontwikkeling niet toekomt."

Aangenaam en vruchtbaar werk, Kamerlid en „leider" te zijn in een partij, waar zulke kieschheden in allen ernst worden gedebiteerd en door het schrijven en spreken van illustre partijgenooten in de hand gewerkt! Dat onze tegenstanders, van Standaard tot Handelsblad, van dit oogenblik af den „eerlijken" Gorter tegen den „slimmen" Troelstra uitspeelden, ligt voor de hand. Hij-zelf had dit door zijne wijze van polemiseeren uitgelokt.

Mijn grief tegen het optreden der N. T.-groep inzake de agrarische kwestie is dus niet, dat zij op wijziging van het program heeft aangedrongen, integendeel, ik gaf reeds voor het Utrechtsche Kongres toe, dat nadere bestudeering daarvan wenschelijk was en dat er misverstand zat in enkele deelen van het program. Hadden deze partijgenooten zich tijdig met hunne bezwaren tot het P. B. gewend, vóór dat dit het program opnieuw voorstelde — of eenige maanden eerder een rustige behandeling van het Program ingeleid, dan zouden zij bij mij steun hebben gevonden.

En wanneer zij, in 't besef van wat ook hun aan kennis van deze kwestie nog ontbrak, op instelling eener studie-kommissie hadden aangedrongen (wat, toen het bleek, dat èn P. B., èn partij-redaktie niet voor hunne ondoordachte nieuwe plannen waren te vinden, hun plicht ware geweest) dan zou ik de eerste zijn geweest, om mij daarmee te vereenigen. Het gaat echter niet aan, vooral niet in een zoo belangrijke en moeilijke zaak als deze, tegen de leidende organen der Partij in, eenvoudig door het aanhalen van een paar buitenlandsche autoriteiten, met een beroep op algemeene formules, zonder nadere détailstudie, zonder dat de afdeelingen der Partij iets van de zaak weten, het Kongres tegen de partijleiding te willen mobiel maken, deze als afvalligen van de ware internationale sociaal-demokratie feitelijk voor hare taak onbevoegd te verklaren, ja zelfs hare eerlijkheid en openhartigheid

bij hetgeen zij voorstelt in twijfel te trekken en zich zelf als de redder der Partij van den principieelen ondergang in hare plaats te dringen. En nog minder is het geoorloofd, daaraan een persoonlijken aanval in zake liefde voor de zaak enz. te verbinden tegen hem, die door het mandaat, dat de Partij hem gaf, nu eenmaal verplicht is tegen zulk drijven op te treden en hem als mikpunt te kiezen voor allerlei aanvallen, die hem in zijne kracht naar binnen en naar buiten moeten verzwakken, hem aan het hoongelach der tegenstanders overleveren.

Alleen indien men nu eenmaal heeft besloten, in 't belang der Partij of om persoonlijke redenen, hem van zijn plaats te dringen, bij de Partij èn het publiek te diskrediteeren en hem door een ander te vervangen, is zulk een taktiek de eenige juiste.

Ik heb dan ook van dit oogenblik af den indruk gehad, dat men mijne hoofdredaktie van die zijde niet meer wenschte en uit hetgeen later heeft plaats gehad, is de juistheid dezer meening voldoende gebleken.

IV.

De Schoolkwestie.

In Het Volk van 12 Februari 1901 (no. 265) heb ik de bespreking van de schoolkwestie ingeleid met een artikel, dat uitdrukkelijk voor de praktische politiek geen konklusie trok, maar uitsluitend de verhouding van staat en school behandelde in de veronderstelling, dat de staat in soc. dem. handen zou zijn. De bedoeling was voornamelijk, het begrip ,,vrije school'' onder de partijgenooten los te maken van het konfessioneele karakter, dat de schoolstrijd ten onzent er aan heeft gegeven en een diskussie uit te lokken in de Partij. Het artikel sloot met de stellingen, dat de sociaal-demokratie den toenemenden invloed der arbeidersklasse op den staat van thans zal willen gebruiken, 1° om het geheele volk in de gelegenheid te stellen, voldoend lager-, vak-, middelbaar en hooger onderwijs te genieten en 2° om daarvoor zooveel mogelijk het volk zelf te organiseeren, met vrijheid van elke richting, om in hare school dien geestelijken dampkring te brengen, waarin zij zelf ademt.

Enkele weken later zei A. H. Gerhard in ,,de Vrije Gedachte'' (no. 86) zijne meening over het onderwerp, waarbij hij kwam tot dezelfde konklusiën en daaruit voor de praktische politiek dit beginsel afleidde: de bijzondere school worde volkomen gelijk gesteld in rechten en materiëele plichten aan de openbare school, de kosten der schoolopvoeding geheel te dragen door den staat.

De kwestie werd in den loop van het jaar verder behandeld in de S. D. O. V., de Kroniek en de Nieuwe Tijd; ook in Het Volk, waarbij echter de redaktie voorlooping een afwachtende houding aannam, daar zij, zooals ik onmiddellijk had verklaard, eerst eens verschillende meeningen uit de Partij wilde hooren, alvorens zelf konklusiën te trekken.

Om nu de aanvallen, die ik in den hierop gevolgden strijd van een deel der partijgenooten van de Nieuwe Tijd heb te verduren gehad, goed te waardeeren, is een overzicht van de verschillende geuite meeningen noodzakelijk.

Men vindt dit overzicht in Het Volk van 21 Decbr. 1901, (no. 529) in een artikel, waarin ik de motie der afdeeling Amsterdam van de S. D. O. V. aan een kritiek onderwerp. Deze afdeeling wilde de algemeene vergadering dier Vereeniging laten besluiten, dat het de plicht der Nederlandsche sociaal-demokratie was, te ijveren tegen de vrije school; dat het geven van geld voor bijzondere scholen met een godsdienstig karakter moest worden afgekeurd, als strijdig met het private karakter van den godsdienst en dat de algemeene openbare staatsschool, neutraal in godsdienstig en politiek opzicht, verplicht moest worden gesteld.

Mijn artikel volgt hier (Het Volk van 21 Dec. 1901, no. 529):

> Hoewel in dit artikel geene uitvoerige behandeling willende geven van de kwestie der *vrije school*, meenen wij toch de aanneming dezer motie aan de algemeene vergadering der S. D. O. V. beslist te moeten ontraden
>
> Dit doende meenen wij te staan op het standpunt van den klassenstrijd, dat in den staat van heden slechts eene machtsinstelling ziet der bezittende klasse en hem allerminst als de aangewezen opvoeder van de kinderen der arbeidende klasse kan beschouwen.
>
> Met Marx zijn wij van oordeel, dat èn Staat èn Kerk beide zooveel mogelijk buiten de bepaling van het karakter, den geest van het onderwijs moeten worden gehouden: waaruit dus voortvloeit, dat wij uit beginsel voorstanders zijn der *vrije school*, waarvoor de materieële middelen door den staat worden verstrekt — hetzelfde wat wij, op andere gronden, in no. 307 van dit blad hebben betoogd.
>
> Maar afgezien van deze beginselkwestie komt het ons voor, dat de strijd, door ons tegen het reeds bestaande subsidie-stelsel te aanvaarden, indien deze motie wordt aangenomen, èn van het standpunt van den klassenstrijd, èn met het oog op de politieke geschiedenis van ons land, een *reaktionair* karakter zal dragen Reaktionair, daar de ontketening van den schoolstrijd, die jarenlang een welkome gelegenheid was voor de burgerlijke partijen, om èn het kiesrecht, èn de arbeidswetgeving te laten rusten, dan opnieuw de geesten in beslag zal nemen, de politieke agenda zal beheerschen en eene zoo hoog noodige sociale wetgeving in den weg zal staan.
>
> Reaktionair, omdat den machthebbers niets aangenamer kan zijn, dan van onzentwege een strijd tegen het godsdienstig onderwijs als een wig te zien drijven in de arbeidende klasse van Nederland. Den priesters en christenstaatslieden, die onze partij steeds op dat terrein trachten te lokken, zouden wij geen grooteren dienst kunnen bewijzen.

Reaktionair ook, omdat dit streven lijnrecht ingaat tegen de politieke geschiedenis van Nederland sedert het begin der vorige eeuw; ingaat tegen historische *feiten*, die ondanks druk en dwang van boven zich uit de gewetens van een groot deel van ons volk hebben ontwikkeld; ingaat tegen een stelsel, dat als uiting van een (in verouderde vormen gekleed, maar desniettegenstaande even krachtig en rëeel) idealisme van honderdduizenden arbeiders en „kleine luyden" van ons land, bezig is, de overwinning te behalen op het staatsmonopolie dat door de geschiedenis ten onzent veroordeeld is.

Laten wij hieraan toevoegen, dat nòch de politieke mannen der partij, nòch eene der vele partijgenooten buiten de onderwijzers, die in *Nieuwe Tijd* en *Kroniek* zich over de verhouding tusschen staats- en bijzondere school hebben uitgelaten, het standpunt der motie in deze deelen.

P. L. Tak laat in 't midden, of de vrije school op den duur mogelijk zal zijn; doch wil in elk geval volkomen vrijheid van geestelijk leven, met eerbiediging van die van anderen. Hij acht het voor de ontwikkeling van het proletariaat noodig, het peil van het onderwijs op te voeren en meent, dat het proletariaat dit kan doen door invloed uit te oefenen op de staatsschool, die op haar beurt het peil der bijzondere school zal opdrijven. De staatsschool acht hij daarom nog vrij lang noodig en de onmisbare voorwaarde van wat misschien de vrije school van een later tijdperk kan zijn.

Hij ziet intusschen geen enkele reden, waarom de overheid aan de bijzondere school, die aan dezelfde eischen zou voldoen als de openbare, een cent minder zou uitkeeren (N. T. April 1901). Met deze beschouwing vereenigt zich de redactie van de *Nieuwe Tijd* in No. 328 van *De Kroniek*.

Van der Goes, aannemende dat de invloed der Kerk de banden der arbeiders met de bourgeoisie bestendigt, meent dat deze banden niet door middel van het staatsgeweld kunnen worden verscheurd, wat beneden de waardigheid zou zijn van een partij als de onze, die allerminst tegenover een deel van het proletariaat het staatsgeweld zou mogen aanwenden (Kroniek 327).

Loke achtte het optreden der liberalen in zake de christelijke school ontaktisch en had meer succes verwacht, indien zij alle kerkgenootschappen geld hadden gegeven uit de Rijksmiddelen, om scholen in te richten, zooals zij die verkiezen: hij was voorstander van de vrije school en achtte het niet onmogelijk, dat indien wij ook *onze* scholen zouden willen oprichten, de kerkelijke partijen tot de neutrale school zouden worden bekeerd, (Kroniek 331).

A. P.(annekoek) is, evenals Loke, voorstander der vrije school, de eenige, waar èn onderwijzer èn kinderen hunne *persoonlijkheid* kunnen ontwikkelen en meent, dat de *schoolraden* van het Land. Onderwijskongres kiemen van organisaties der vrije school kunnen zijn (Kroniek 331)

S. L.(indeman), hoewel tegen Loke en A. P. in sommige opzichten opkomende en geen heil ziende in *aparte socialistische* scholen — terwijl hij zelfs in de openbare staatsschool een *wegbereider* ziet voor het socialisme —, wil uit praktische overwegingen de school met den Bijbel niet tegenwerken. „Reeds te lang heeft de Reactie gebruik gemaakt van den schoolstrijd, om de godsdienstige arbeiders van hun proletarischen plicht af te houden," zegt hij. Men kan de kapitalis-

tische partijen niet beter treffen dan door hun dit agitatie-middel te ontnemen." (Kroniek 362).

Ook hij vereenigt zich met de konklusie, waartoe *A. H. Gerhard* als *vrijdenker* kwam in de *Vrije Gedachte*, een konklusie, die alle sociaal-demokraten, welke zich (buiten Bijkerk) tot heden over de zaak uitlieten, kunnen onderschrijven: *de bijzondere school worde volkomen gelijk gesteld in rechten en materiëele plichten als de openbare school.*

Niet *dat* zoovele partijgenooten kwamen tot deze gemeenschappelijke konklusie, die ons voor de praktische politiek der loopende vier jaren, volkomen voldoende schijnt; doch de *gronden waarop*, geven ons de overtuiging, dat de motie der S. D. O. V. althans door de Partij zelve niet zal worden aangenomen.

Die gronden toch zijn alle ontleend aan het belang der arbeidende klasse, aan het moderne denken, aan de leer van klassenstrijd.

De zedelijke en verstandelijke verlichting des volks, in onderscheiding met de gewone stoffelijke produktie, kan nooit door de mechanische kracht van den staat in een zekere richting *gedwongen* worden. Elke dwang op geestelijk gebied kweekt de plant, die hij dooden wil. Wat een meerderheid dom en verwerpelijk vindt, kan de eenige vorm zijn, waarin de minderheid hare heiligste gevoelens weet te kleeden en te uiten.

De ekonomische ontwikkeling der maatschappij en de daaruit volgende politieke organisatie van het proletariaat met zijn lichtbrengende, levenwekkende werkzaamheid — ziedaar de krachten, waarop wij voor de geestelijke vrijmaking des volks veilig kunnen vertrouwen!"

Tot goed verstand van de verwijzing naar no. 328 van de Kroniek, waarin de redaktie van de Nieuwe Tijd zich met Tak's beschouwing vereenigt, leze men het gedeelte van Van der Goes' artikel in dat blad, waarin die mededeeling voorkomt (Bijlage 3).

In no 556 van Het Volk formuleerde ik zelf mijne meening over de kwestie in de volgende motie:

„De S. D. A. P. stelling nemende ten opzichte van het bestaande streven, om aan de bijzondere school dezelfde rechten te verleenen als aan de openbare, verklaart:

dat hoewel in de gegeven omstandigheden in ons land de neutrale staatsschool onmisbaar is, een groot deel des volks uit godsdienstige overwegingen aan den geest van het onderwijs eischen stelt die op deze school niet kunnen worden bevredigd en waaraan door aanvulling van het openbaar onderwijs met afzonderlijk godsdienstonderwijs niet kan worden voldaan;

dat de heerschende klassen zoowel het openbaar als het bijzonder onderwijs trachten dienstbaar te maken aan de bevestiging hunner macht en de handhaving der burgerlijke maatschappij; waarbij het evengoed mogelijk is, dat de toenemende politieke invloed der arbeiderspartij de staatsschool in dit opzicht zal verbeteren, als dat deze bij verscherping van den klassenstrijd een meer reaktionair karakter zal verkrijgen, terwijl de bijzondere school als kweekplaats van reaktionaire inzichten in grootere mate tegen de sociaal-demokratie zal gericht blijven;

dat dit geen reden mag zijn, om de bijzondere school van staatswege direkt of indirekt tegen te werken, vooral ook, daar op het

terrein van het geestelijk leven niet de dwingende macht van den staat, doch slechts de vrije strijd der meeningen beslist — een strijd, onder den invloed der kapitalische ontwikkeling en der groeiende arbeidersbeweging gevoerd en welks uitslag, reeds om die reden, de sociaal-demokratie met vertrouwen kan afwachten;

dat zij dus geen reden ziet, zich te verzetten tegen maatregelen, welke de strekking hebben om, onder verzekering van grooten waarborg voor goed onderwijs, goede scholen en vrijheid van keuze voor armlastige ouders, de gelijkstelling der bijzondere school met de openbare school te bevorderen."

Wij zien dus de gansche redaktie van de Nieuwe Tijd in April 1901 het standpunt innemen, later in mijne schoolmotie belichaamd en gedurende de diskussie door mij verdedigd. Eerst op 24 December zou een deel dier redaktie zich daarvan losmaken.

Dat ook een ander lid dier groep, n.l. A. Pannekoek, dit standpunt huldigde, blijkt nog nader uit diens artikel in Het Volk van 31 Januari 1902, no. 561 (Bijlage 4).

Intusschen bleken twee leden der Nieuwe Tijd-groep, n.l. Gorter en Mevr. Roland-Holst langzamerhand van meening veranderd te zijn.

Zij plaatsten in Het Volk van 24 December 1901, no. 531, de volgende verklaring:

„De redactie van *De Nieuwe Tijd* denkt over het punt „de vrije school" niet geheel eensgezind.

Wel stemden wij in *velerlei opzichten* met van der Goes' artikelen in de *Kroniek* overeen, en eveneens met de beschouwing van Tak in *De Nieuwe Tijd* van April 1901, maar *niet in alle opzichten.*

Wij hebben de overtuiging, dat het plicht is der S. D. A. P. en der kamerfraktie, verdere subsidieverhooging voor de bijzondere school *tegen te gaan*, en dat op dit oogenblik in ons land, in onze ekonomische en politieke omstandigheden, de verplichte staatsschool boven de vrije school te verkiezen is.

Daarentegen achten wij het niet noodig, dat de partij tegen de reeds bestaande subsidie aan de bijzondere school opkomt en tracht die afgeschaft te krijgen; wij gelooven niet, dat het de taak der S. D. A. P. is, zich tegen concessies, in dezen door de burgerlijke partijen gedaan, te verzetten en daarmee misschien den ouden schoolstrijd te hernieuwen.

Maar wat het medehelpen tot doen van *nieuwe concessies* aangaat, staan wij geheel aan de zijde der Soc. Dem. Ond. Vereeniging.

Wij hebben deze verklaring af te leggen tot nu voor overbodig gehouden, daar wij in *De Nieuwe Tijd* na Tak ook de soc. dem. onderwijzers, die wij in deze voor de meest bevoegden houden, aan het woord laten. Nu na het hoofdartikel van Zaterdag langer zwijgen ons in de opinie der soc. dem. onderwijzers — die wij zelf hebben uitgenoodigd in de *N. Tijd* de kwestie der vrije school te behandelen — als menschen met een dubbele tong zou doen staan, meenden wij deze verklaring te moeten afleggen."

De onderteekenaars verwijzen hier naar mijn artikel; de veronderstelling, dat dit hen heeft overtuigd van het onhoudbare

eener aktie tegen de subsidiën in 't algemeen, zooals de S. D. O. V. afd. Amsterdam wilde en van een werkelijk optreden ter invoering der verplichte neutrale staatsschool, ligt voor de hand. Trouwens dit artikel had ook nog in zooverre succes, dat Bijkerk, die de Amsterdamsche motie in de algemeene vergadering der S. D. O. V. moest verdedigen, daarin de wijziging aanbracht die, ter vermijding van een nieuw uitbreken van den schoolstrijd, door Gorter c. s. was aangeraden. De aangenomen motie luidde nu aldus:

Het congres van de S. D. O. V., van meening dat de mogelijkheid niet is buitengesloten, dat de arbeidersvertegenwoordigers in deze zittings-periode over de al- of niet invoering van de vrije school een uitspraak hebben te doen en deze kwestie dus urgent is; dat de sectaire school 't organiseeren van de arbeiders in den klassenstrijd krachtig tegenwerkt en het peil van algemeene ontwikkeling verlaagt; dat slechts zulk onderwijs goed kan genoemd worden, dat vrij is van staatkundige en godsdienstige dogma's; is bovendien van meening, dat godsdienst is privaat-zaak, waarmee de sociaal-demokratie als zoodanig niets heeft te maken, dat dus geen staatsgelden mogen gebruikt worden voor kerkelijke en godsdienstige doeleinden; dat derhalve geen subsidie mag worden verleend aan scholen, met bovenstaande doeleinden opgericht; acht het den plicht van den staat te zorgen voor voldoend wereldlijk onderwijs aan al zijne leden. 't aan de ouders overlatende, of zij hun kind ook buiten de school willen onderwijzen in den godsdienst;

neemt in haar programma op:

verplichte staatsschool, neutraal in godsdienstig en politiek opzicht; acht het den plicht der Ned. Soc. Democratie te ijveren tegen de vrije school, dus op te treden tegen elke meerdere subsidieering van de bijzondere school. hoewel in beginsel de S. D. A. P. behoort te zijn voor de algemeene verplichte volksschool; acht 't beste aan de S. D. A. P. over te laten te beoordeelen, of tactische redenen misschien noodzakelijk maken, zich ten minste voorloopig bij den bestaanden toestand neer te leggen."

In Het Volk van 28 Januari 1902, no. 558, toonde ik aan, dat men door gevolg te geven aan den raad van Gorter c. s. de zaak niet beter, maar veel erger had gemaakt.

Ik schreef daar:

„Een *verplichte* staatsschool nu beteekent:

dat alle kinderen, ook die van geloovigen, de (neutrale) staatsschool zullen moeten bezoeken.

Met dit beginsel vloekt niet alleen de subsidieering der bijzondere school, maar zelfs haar bestaan.

Immers als men de kinderen *verplicht*, naar de staatsschool te gaan, blijven er voor de bijzondere school geen kinderen over.

Om het beginsel, waarvan men uitgaat, in daden om te zetten, is het dus niet eens voldoende, alle subsidie te verwerpen, neen: de bijzondere school *zelve* wordt daardoor verworpen.

In plaats daarvan wil men nu zelfs het bestaande subsidie aan die school laten bestaan en zich slechts tegen het toestaan van meerder

subsidie verzetten. Een konklusie, die, wanneer men de bergen van bezwaren tegen de bijzondere school opgeworpen, bekijkt, min of meer doet denken aan een muis door den berg gebaard.

Een inkonsekwentie, alleen hierdoor te verklaren, dat men zelve maar al te goed gevoelt, welk een ontzaglijke schade een nieuwe schoolstrijd zou toebrengen aan den klassenstrijd in Nederland — dat men dien strijd wenscht te vermijden en hem dus gevaarlijker en nadeeliger acht voor onze zaak, dan het laten bestaan der bijzondere school in haar tegenwoordigen vorm, nu zij bijna half zooveel (231.000) leerlingen telt als de openbare school.

Door deze inkonsekwentie echter geeft men meer toe, dan men blijkbaar bedenkt.

De bestaande toestand is, dat het *Rijk* grootendeels de bijzondere en de openbare school behandelt op voet van gelijkheid; maar dat de *gemeente* voor de bijzondere school geen cent betaalt.

Daar nu *alle* burgers der gemeente in de lasten betalen, heeft de bijzondere school er belang bij, dat uit die gelden de openbare school niet wordt bekostigd.

Vandaar het streven naar schoolgeldheffing, om te maken, dat, nu de bijzondere school verplicht is, zich uit eigen middelen op de been te houden ook de openbare zooveel mogelijk uit het schoolgeld wordt bekostigd.

Deze toestand staat dan ook het *kostelooze* volksonderwijs, dat wij wenschen, geheel in den weg. Alleen indien ook de bijzondere school uit de openbare kas werd bekostigd, zou dat mogelijk zijn. De bestaande toestand is dus niet alleen als *halve* maatregel, maar ook met het oog op de schoolgeldkwestie niet houdbaar en men moet òf terug naar de algemeene neutrale staatsschool, de kostelooze volksschool — òf verder vooruit op den weg naar de volkomen gelijkstelling van staats- en bijzonder onderwijs

Een oplossing, als deze motie aan de hand doet: n.l. van te blijven staan, waar we thans staan, is een opportunisme van de slechtste soort, dat niet verder ziet dan den dag van heden; de konsekwentie van zijn beginsel niet aandurft; het gevaar dat men vreest, niet bezweert, doch ons slechts de moreele kracht rooft, noodig om het — als wij dan tòch den strijd moeten aanvaarden — te overwinnen. Vooral nu er elk oogenblik nieuwe koncessies zullen worden gevraagd, is het zeker, dat wij ook met *deze* motie den terecht gevreesden schoolstrijd zullen te gemoet gaan.

Welnu, als dit dan moet — als men er niet tegen opziet, om deze reden zich met het geloovige deel der arbeidersklasse te stellen op formeelen voet van oorlog — laat men dan niet aan dien strijd elk beginsel ontnemen, door te zeggen: die f 4,70 per kind moogt ge houden, maar als er f 5,70 wordt gevraagd gaan we vechten! Neen, dan er een grooten beginselstrijd van gemaakt, waarin men voor iets groots staat of valt — dan de volle konsekwentie van het beginsel der verplichte neutrale kostelooze algemeene volksschool voluit aanvaard!

Of — als men terecht inziet, dat men daarmede nooit succes zou hebben (immers men erkent zelf, dat de liberalen daarvoor niets gevoelen en de *arbeiders*, waaruit wij in andere zaken op den duur onze strijdkrachten tegen de heerschende machten trekken, jagen wij juist op dit gebied naar hun medegeloovige uitbuiters toe!) — laat men dan konsekwent zijn aan den anderen kant en zeggen: om den *klas-*

senstrijd te redden, laten wij den geloofsstrijd rusten — laten de christelijke schoolmeesters en „broeders" de kinderen op school van ons trachten afhandig te maken, wij zullen ons wenden tot de jonge lieden, mannen en vrouwen, als zij in het *leven* zijn gekomen en daar zal ons het kapitalisme helpen, om hun het noodige socialistische onderwijs te geven

Ik had alweer het succes, dat Gorter van opinie veranderde. Daags na mijn artikel schreef hij in Het Volk (29 Dec. 1902, no. 559):

„De consequentie, waartoe het hoofdartikel van gisteren kwam is, geloof ik, zeer juist. Of in het geheel geen subsidie. of alle subsidie toestaan die Kuyper zal vragen. Waar het vóór de verkiezingen om den lieven vrede misschien beter was te zwijgen. [1] omdat de liberalen nog konden winnen en de eenmaal gegeven subsidie dan zou blijven wat ze was, is dit nu veranderd. Nu moeten wij kiezen of deelen. Ik heb dan ook Donderdag l.l. in de afd. Bussum voorgesteld om zoo noodig, een voorstel tegen *alle* subsidie te doen.

Zeer hoop ik dat ook Bijkerk en Ceton hun motie in dien zin zullen wijzigen, opdat alle tegenstanders zich kunnen vereenigen.

En Mevrouw Roland Holst verklaarde eveneens in no. 565 van Het Volk:

„Ook ik neig na de artikelen der laatste dagen er toe over te meenen, dat men tusschen twee uitersten zal hebben te kiezen. Maar dan ook: niet alleen weigering van subsidie, maar strijden voor de verplichte staatsschool; want iemand vrijheid te geven iets te doen en tevens hem de middelen er toe te weigeren, is niet soc.-democratische, maar huichelachtige kapitalistische taktiek. [2] Ik ben het volkomen eens dat wij bij alles wat wij beslissen, moeten handelen alsof onze beslissing morgen den doorslag zou geven. Iets anders zou zeker immoreel en onwaardig zijn "

Zoo waren dus de beide adviseurs der S. D. O. V. voor de tweede maal van opinie veranderd.

Zou de S. D. O. V., die door hen op het glibberige pad naar de halfslachtige motie tegen meerdere subsidie en voor de verplichte neutrale staatsschool in beginsel gelokt was, ook deze frontverandering meemaken?

Ja waarlijk. Het Hoofd-Bestuur der S. D. O. V. diende op het kongres onzer Partij een motie in, afwijkende van die van haar eigen kongres en nu weer opkomende tegen elke subsidie.

Deze motie der S. D. O. V. belichaamde nu de meening van Gorter c. s.; daartegenover stond die van het P. B., die mijne

---

(1) Men vergelijke hiermede het hierboven aangehaalde uit de N. T. 1901 blz. 546, waarin Gorter opkomt tegen het in zijne verbeelding bestaande feit, alsof ik met 't oog op de verkiezingen „de voornaamste, de groote waarheid over de werkelijke verhoudingen zou verzwijgen." Men kan met recht zeggen: zooals de waard is, vertrouwt hij zijn gasten.

(2) Deze taktiek is later belichaamd in een motie Naarden-Bussem, die geen cent wilde geven en toch aan de bizondere school dezelfde eischen stelde als aan de openbare, waarvan Gorter de verdediging op zich heeft genomen.

opvatting weergaf en dan ook aangevuld en gewijzigd, op 't Kongres is aangenomen. Gorter verdedigde eerstbedoelde motie (Het Volk van 20 Febr. 1902 no. 578) op principieele gronden; hij resumeerde ze aldus:

„Van welken kant wij dus ook de kwestie bezien, wij moeten ons voor de motie der S. D. O V. verklaren, om ethische en taktische redenen. Maar bovenal om de reden van principieele taktiek, die de onderwijzers tot in het hart hebben geraakt door te zeggen: de staatsmacht is voor de S. D. A. P., het middel tot bevrijding van het proletariaat, niet tot onderdrukking. Daarom moet de S. D. A. P. zijn tegen de millioenen die onderdrukken, vóór de neutrale staatsschool.

Van dit principe hoop ik dat het Congres zal uitgaan. Niet met toegeven voert en wint men den klassenstrijd. Niet met toegeven van het schadelijke wint men het proletariaat. Maar men wint èn proletariaat èn klassenstrijd door onverzoenlijk, alleen te eischen wat het best, aan te nemen wat goed is. en te verwerpen, wat slecht is."

Ter verdere kenschetsing van het standpunt, door mij bij de verdediging van de P. B. motie ingenomen, haal ik het volgende aan uit een artikel in Het Volk van 22 Februari '02 (no. 580).

„Het is slechts de vraag, of onze daden en beschouwingen in overeenstemming zijn met het standpunt van den klassenstrijd: of zij de arbeidersklasse in Nederland losmaken van de politieke heerschappij der burgerlijke partijen, haar politiek en ekonomisch verheffen, haar intellektueel op hooger peil brengen

Van elken maatregel moet afzonderlijk worden nagegaan, in hoeverre hij aan deze eischen voldoet en nu meenen wij, dat het ijveren tegen de bizondere school, waartoe men onze Partij wil verleiden, 1o de politieke macht der christelijke burgerpartijen bevestigt, door de *theologische eenheid* der geloovige arbeiders met de geloovige bezitters op den voorgrond te schuiven waardoor hun tegenstand tegen allerlei sociale eischen, *minder door de arbeiders zal worden gevoeld*; 2o om dezelfde reden de politieke en ekonomische verheffing der arbeiders, die door solidariteit met hunne (andersdenkende) klassegenooten moet worden verkregen, tegenhoudt; 3e aan de bizondere school, dat is: aan bijna *een derde* der Nederlandsche kinderen, de middelen onthoudt, om voldoend lager onderwijs te ontvangen.

„Men wil onzen invloed op de staatsmacht gebruiken, om de bizondere school weg te dringen, op grond dat zij een propagandamiddel is tegen de sociaal-demokratie.

Men wil dus geestelijke propaganda tegen onze partij niet met zuiver geestelijke middelen bestrijden, doch met de macht van den staat verbieden of althans belemmeren.

Deze taktiek leidt tot dezelfde belemmering van propaganda (schennis van 't vereenigingsrecht enz.) die wij in onze vijanden zoo afkeuren. „Zoo neen, hecht men nog aan vrijheid van vereenigen enz., ook van andersdenkenden, laat men dan eens uitleggen, op welken grond men vereenigingen, die het onderwijs der kinderen in de richting der ouders willen doen plaats hebben, wèl — en andere instellingen en vereenigingen, die *eveneens* de soc.-dem. propaganda moeilijker maken, niet wil verbieden."

„Over de vraag, of een kind zonder onderwijs moet rondloopen,

of op de fabriek of in huis door arbeid mag worden afgebeuld, kan in beginsel geen verschil van meening bestaan en zij, die dergelijke toestanden willen bestendigen, 't mogen dan ouders of vreemden zijn, komen in botsing met een algemeen erkende waarheid, met den eersten eisch van menschelijkheid en beschaving.

Maar wie voor zijn kind godsdienstig onderwijs verlangt, die doet dit uit overwegingen, aan 't belang van dat kind ontleend, en wanneer wij hem — en daarmede een groot deel van het volk — dit verbieden, dan verhinderen wij hem, de geestelijke ontwikkeling van zijn kind te behartigen volgens zijne eerlijke overtuiging. En als wij op die wijze *onze* overtuiging in plaats willen stellen van de *zijne*, dan geven wij hem daarmede het recht, als hij de meerderheid heeft, *zijne* overtuiging te stellen in plaats van de *onze* en den kinderen op alle scholen verplicht godsdienstig onderwijs te geven. Wie zelf kinderen heeft, moet zich maar eens afvragen, of hij gedwongen wil worden, zijne kinderen naar een school te zenden, waar een geest heerscht, dien hij verderfelijk vindt.

En welke paedagogische invloed zou er uitgaan van de openbare school, als een derde van de kinderen, die er gedwongen heengingen, in *huis* dag aan dag tegen den geest op die school gewaarschuwd werd en zij bij de kinderen als een uiting van geestesdwang door de ouders werd ondermijnd!

Kan men waarlijk liefhebbende ouders wel erger treffen dan in hunne kinderen? Wie vrijheid van propaganda vraagt in het *algemeen*, moet die ze *althans* niet willen voor zijn kinderen? Zoo ja, hadden wij dan niet volkomen gelijk, toen wij de verplichte neutrale school een stap noemden op den weg, die naar belemmering van vrije propaganda voert? Tegen deze *argumenten* kan de inzendster niet volstaan door de zaak zoo voor te stellen, alsof wij met een of ander loos opzet hare redeneering *ad absurdum* wilden voeren. Aan de konsekwentie van zijn standpunt mag men zich niet onttrekken."

Tot zoover de debatten over de schoolkwestie in Het Volk. Dat zij bizonder fortuinlijk waren geweest voor de „principieelen" zullen zij zelf wel niet beweren.

Begonnen met het meest opportunistische advies, dat men zich denken kan en herhaaldelijk van houding veranderd, toonden zij weinig vastheid van overtuiging. Aanvankelijk zelve het standpunt innemend, bij de diskussiën door mij verdedigd, vonden zij bij hun latere bewering, alsof het hier een beginselstrijd gold, overtuigde Marxisten, die steeds zorgvuldig waken voor opportunisme in de politiek, tegenover zich en aan mijne zijde.

De onzinnigheid van de meening, dat alle Nederlandsche ouders zouden moeten gedwongen worden, hunne kinderen te zenden naar de school, die een deel van hen nu eenmaal in het diepst van hun geweten verafschuwen, dreef hunne medestanders vóór die „verplichte neutrale staatsschool" er zelf toe, deze niet metterdaad; doch slechts „in beginsel" te eischen. Het was duidelijk, dat de slag door hen zou moeten worden verloren.

Toen kwamen de groote batterijen in het vuur — de Nieuwe Tijd van Maart 1902, bevatte twee artikelen, die blijkbaar

bedoelden, het aanstaande kongres te brengen in een stemming van wantrouwen tegen den geest, die de voorstanders der motie van het P. B. bezielde.

Wederom werd, thans door Wiedijk, in zijn artikel: ,,Naar rechts of naar links?" van ons verschil omtrent de toepassing onzer theorie in de praktijk een strijd tegen de theorie, althans een verzaking daarvan gefabriceerd, onze eerlijkheid in het debat gebracht en onze houding als een politieke handigheid, als een geknoei, voorgesteld. (Zie bijlage 5).

Met name de door zijn partijfunktie aangewezen ijverigste verdediger der motie van het P. B., schrijver dezes, werd in het artikel van Mevrouw Roland-Holst als de inkarnatie van den geest van ,,opportunisme", van beginselverzaking aangeduid, die volgens haar in de Partij bezig was door te dringen.

Behalve de agrarische kwestie, die ik reeds behandelde, moesten enkele aanhalingen uit mijn rede ,,Theorie en Beweging" en uit mijne artikelen over de schoolkwestie dienst doen, om de Partij voor dat opportunisme te waarschuwen.

Op welk eenzijdige wijze dat gebeurde, heb ik in no. 595, 12 Maart 1902 van Het Volk aldus aangetoond:

> „Zoo wordt op blz. 201 een aanhaling gedaan uit *Het Volk* van 12 April 1901, waarin wij, tot groote ontsteltenis van onze bestrijdster, beweren dat wij staatshulp aan arbeiders die in ellende verkeeren, niet kunnen weigeren, zelfs wanneer deze hulp nu eens niet kan worden verleend op een wijze, die hunne gedachten in onze richting stuurt.
>
> Uitdrukkelijk is in dat gansche artikel sprake van de arbeidersklasse; maar Mevr. Roland-Holst leidt eruit af, dat wij dus ook altijd maar voor niet-proletariërs zouden willen klaar staan.
>
> In het Volk van 21 Dec. 1901 hebben wij in een artikel „Een reaktionaire motie" uitdrukkelijk met aanhalingen van Marx en Révelin, bewezen, dat wij uit *beginsel* voorstanders moeten zijn van de vrije school, hetzelfde wat wij op andere gronden in no. 307 van dit blad hebben betoogd.
>
> „Maar afgezien van deze beginselkwestie," laten we daarop volgen; en dan behandelen wij verschillende punten, die ons principieel standpunt bevestigen.
>
> Mevr. Roland Holst leidt daaruit het volgende af: „Om voor de sekteschool te zijn moet van het beginsel worden afgezien!"
>
> In onze rede over *Theorie en Praktijk* in S. L. hebben wij, steunend op een uitspraak o. a. van prof. Labriola, een der meest bekende theoretici van het socialisme, aangetoond, dat de sociaal-demokratie als *beweging* met hare *theoriën*, wier waarheid wij erkenden, niet staat of valt; dat een bloote bestrijding der theorie nog niet de beweging doodt; dat echter onze bestrijders, willen zij het historisch materialisme verwerpen, daarvoor een betere theorie in de plaats zouden moeten stellen die op haar beurt weer het blijvende van het historisch materialisme zou moeten bevatten.
>
> „*Stel het geval dat de beweging eens juist bleek en de theorie dwaalde,*" met deze woorden wordt in het verslag dit deel der rede ingeleid.

Mevr. Holst vindt in die onderstreepte woorden het bewijs, dat ons zoeken naar concessies aan de Calvinistische arbeiders ons reeds zoòver heeft gevoerd, dat de arbeidersbeweging, haar woorden en daden, haar oorsprong en richting, alles in de lucht hangt.

Wij koesteren de hoop, dat onze lezers, niettegenstaande het monopolie van „zuiverheid" en „eerlijkheid," van „vierkantheid" en „rondheid," dat sommige onzer bestrijders inzake de schoolkwestie zich tegenover ons aanmatigen, zich zullen herinneren dat wij ons daarbij volkomen plaatsen op het standpunt van den klassenstrijd.

Ook onze bestrijders meenen dat standpunt in te nemen; wij ontkennen niet, dat dit hun *uitgangspunt* is, maar zijn van meening, dat de strijd dien zij tegen de bizondere school willen aanbinden, hen al meer en meer van dat uitgangspunt zal verwijderen.

Het hangt van de werkelijke toestanden af, of deze meening juist is; onze taktiek in den klassenstrijd wordt steeds mede door omstandigheden bepaald.

Kennis dier omstandigheden is dus een eerste vereischte, om in elk bijzonder geval te weten, welke daden men moet verrichten, om ons doel in den klassenstrijd, de verovering der politieke macht door het proletariaat, het best te bereiken.

Om die reden kan het Nederlandsche proletariaat niet volstaan met de directe eischen van buitenlandsche soc.-dem. programs over te schrijven. Wij moeten in staat zijn, de algemeene leer op onze eigenaardige Nederlandsche verhoudingen toe te passen. Daarom schreven wij, toen ook in deze kwestie weer Kautsky's oordeel was gevraagd:

„Voor de *leer* willen ook wij mannen als Kautsky *raadplegen;* maar in hare toepassing op onze voor buitenlanders onbekende, Nederlandsche politiek. wenschen wij onze eigen geestelijke adviseurs te zijn."

Ai ons: ook daaruit blijkt onze ontaarding. Door aldus de noodige zelfstandigheid van uitvoering der algemeene leer voor onze eigen partij op te eischen, wordt door ons „het beginsel, met een beleefde buiging voor den een of ander die het belichaamde, netjes in de pronkkast gezet, en voor de praktijk (natuurlijk de Hollandsche praktijk) de vrijheid genomen, haar eigen weg te gaan".

Dat Kautsky op deze wijze tot internationale partijpaus wordt verheven, schijnt onze partijgenoote te ontgaan: wie het waagt, Nederlandsche toestanden in rekening te brengen bij het opmaken van ons Nederlandsch program van actie, die is een opportunist.

Zoo werd ik hier ten derden male in een kwestie, die ik èn in onze pers, èn in de Kamer zou hebben te verdedigen, door partijgenooten, die gelden als woordvoerders onzer theorie, gediskwalificeerd.

Terwijl de gansche christelijke pers, bang dat haar het kluifje, haar door de voorstanders der verplichte neutrale staatsschool toegeworpen, zou ontgaan, bezig was, mijne houding als een onoprechte, politiek-handige, met ons beginsel strijdende voor te stellen, werd hun daarvoor door deze partijgenooten het materiaal geleverd. Of ik dit dien partijgenooten persoonlijk kwalijk nam? Och neen; zij meenden hierdoor de Partij het best te dienen. Wel ware wat meer bescheidenheid, na hun eigen weifelende en onklare houding, gewenscht geweest; wel grensde het aan oneerlijk-

heid, mij op grond van eenige tendentieus uitgelegde aanhalingen te veroordeelen; wel kwam het niet te pas, een opvatting, die ik deelde met hunne vrienden Van der Goes en Pannekoek, aan verwaarloozing of verkrachting onzer beginselen toe te schrijven; maar boos opzet heb ik niet aangenomen en neem ik nog niet aan. Wij behandelen hier echter de vraag, in hoeverre het optreden van Gorter c. s. tegen mij als hoofdredakteur mij de vervulling dier funktie onmogelijk heeft gemaakt. En dan ligt het voor de hand, dat d e z e wijze van bestrijding daartoe opnieuw moest medewerken. Ten eerste dwong ze mij, in het orgaan mijzelf te verdedigen. Ik deed dat in drie artikelen, waarvan het laatste (Bijlage 6) een overzicht behelsde van mijn gansche werken in de Partij, dat m. i. één groote tegenspraak is van de bewering, alsof ik de grenzen tusschen kleinburgerlijke en proletarische politiek zou willen uitwisschen; de waarheid niet zou durven zeggen aan de arbeiders; opportunist zou zijn. Zeer griefde het mij, dat Mevrouw Holst, die mij tot deze mij onaangenaame taak had g e n o o d z a a k t , zelfs daaruit munt tegen mij sloeg en mij vergeleek bij een oud-gediende, die zich bij de rekruten op zijn litteekens verhoovaardigt.

Dit alles: beschuldiging van beginselverzaking, van opportunisme, handigheidspolitiek en renommisterij is iets, wat de politieke leider eener Partij, wat de door haar aangewezen eerste propagandist in haar orgaan, zich van partijgenooten niet mag laten welgevallen. De hoofdredakteur van h e t soc. dem. partijorgaan m a g g e e n o p p o r t u n i s t z ij n. W i e h e m a a n w ij s t a l s d e n p r e d i k e r v a n h e t o p p o r t u n i s m e i n d e P a r t ij , h e e f t d a a r m e d e t e v e n s g e z e g d , d a t h ij a l s h o o f d r e d a k t e u r m i s p l a a t s t i s.

Dit om aan te toonen, waarom ik in deze beschuldiging een aanval moest zien op mijn positie in de Partij-zelve. Ik begreep, dat nu een strijd tegen mijn hoofdredakteurschap zou moeten volgen en stond voor de keuze, dien strijd te aanvaarden of mijne plaats aan een ander af te staan.

Weinig gezind, mijn persoon tot een middenpunt van strijd in de Partij te maken, neigde ik tot het laatste. Het liep tegen het Kongres: op het P. B. was de hoofdredaktie van het orgaan ter sprake gekomen: ik stond juist die dagen voor de vraag, of ik mij weer verkiesbaar zou stellen. Deze vraag wordt in nevensgaand schrijven ontkennend beantwoord:

Haarlem, 26 Maart 1902.

Aan het Partijbestuur.

W. P.

Op onze laatste vergadering heb ik mij vereenigd met de meening der afd. Amsterdam, dat het in 't belang van ons blad wenschelijk is, de hoofdredaktie wederom in ééne hand te vereenigen. Ik deelde mede dat er, om mij in staat te stellen, in Amsterdam te gaan wonen —

wat voor goede waarneming der hoofdredaktie op den ouden voet gewenscht is — eenige schikkingen zouden moeten worden getroffen, maar verklaarde mij in beginsel bereid te doen, wat daarvoor noodig was. Natuurlijk heb ik, thuiskomende, dit punt nader met mijne vrouw besproken, die in finantieël opzicht en met het oog op de opvoeding en de gezondheid der kinderen wel opziet tegen een verhuizing naar Amsterdam, doch ook thans bereid bleek, dit offer aan de Partij te brengen.

Toch, partijgenooten, ben ik na rijp overleg tot het besluit gekomen, de hoofdredaktie van het blad niet weer te aanvaarden.

Het zijn de veranderde omstandigheden in de Partij, die daartoe aanleiding geven; het is mijn wil om frisch en krachtig te kunnen blijven strijden tegen den vijand, die mij verhindert, mijn opgewektheid en levenslust te laten ondermijnen, door deze betrekking opnieuw te aanvaarden.

Reeds vóór het kongres van 1901 had ik uit de wijze, waarop ik van de zijde der redaktie van de Nieuwe Tijd werd aangevallen, den indruk ontvangen, dat het hier geen bloot toevallig verschil van meening gold, doch een begin van een kampagne tegen de leiding der Partij, zooals men deze in mij belichaamd achtte. Wat op het vorig kongres is gebeurd, heeft mij in die meening bevestigd. Men heeft zich in de Nieuwe Tijd zelfs niet ontzien, mijn goede trouw in den verkiezingsstrijd in twijfel te trekken. De wijze, waarop ik nu en dan werd bejegend, als ik mijn standpunt in *Het Volk* verdedigde, grensde meermalen aan verdachtmaking. Oordeelvellingen omtrent mijne motieven en wijze van strijdvoeren, die mij uit het kamp der intellectueelen bereikten, toonden mij maar al te duidelijk, hoe vijandig men mij gezind is en al zijne vermeende of ware grieven tegen de beweging aan mijn persoon wijt. Tot illustratie daarvan bijgaand schrijven van partijgenoot W. H. de Graaf uit Leiden, waaruit het streven, om van mij als redakteur van het orgaan ontslagen te worden, wel het duidelijkst blijkt. De fanatieke artikelen in de Nieuwe Tijd, waarin mijn gansche streven verdacht wordt gemaakt als uitvloeisel van opportunisme, voltooien het bewijs, dat er een plan bestaat, om mij uit het vertrouwen der partijgenooten te verdringen.

Het gevolg van een en ander is, dat ik het grootste deel van mijn tijd en moeite moet besteden aan interne partijzaken, wat op de toon en inhoud van het blad een alles behalve gunstigen invloed uitoefent.

Ware dit slechts tijdelijk, bijv. wegens de schoolkwestie — en kon men aannemen dat de onderhandsche en publieke aanvallen na het kongres zouden worden gestaakt, dan zou ik, indien het kongres mij wederom het hoofdredakteurschap mocht opdragen, zeker de opgewektheid bezitten, om het te aanvaarden.

Maar daarmede vlei ik mij geen oogenblik: de verwaandheid onzer intellektueelen staat er mij borg voor, dat zij, hoe ook de uitslag van het Kongres zij, hun roekeloos optreden niet zullen staken. Ik nu wensch niets liever, dan mijn kracht geheel te gebruiken tegen de kapitalistische klasse. Zelf het voorwerp van strijd tusschen de partijgenooten onderling te zijn, is mij onverdragelijk. Integendeel had ik juist altijd gehoopt, bij eventueele verschillen tusschen Partijbestuur, redaktie, kamerfraktie en theoretici, bemiddelend te kunnen optreden. En wat mij zooveel leed doet, is niet, dat er zijn, die over verschil-

lende zaken anders denken dan ik — dàt heb ik in de partij steeds aangemoedigd —, maar dat men, geheel ten onrechte, mijne gansche *opvatting* van onzen arbeid verdacht maakt en blijkbaar niet kan zien, dat ik in de partij zelve een leidende rol, met anderen, vervul.

In deze omstandigheden wegen de persoonlijke omstandigheden, die mij de aanvaarding der hoofdredaktie moeilijk maken, zwaarder dan anders. Als ik bedenk, hoe zwak mijn vrouw is, hoeveel kans er bestaat, dat zij bij verhuizing naar Amsterdam nog meer achteruit zal gaan, hoeveel nieuwe zorgen daardoor op haar geladen worden, hoe zij reeds thans lichamelijk en geestelijk lijdt onder de tegenwerking die ik ondervind dan vraag ik mij zelf af, of het offer, dat ik gaarne zou brengen, indien het de Partij voordeel aanbracht, thans niet tevergeefs zou zijn gebracht.

Ik zal dus moeten wijken voor de pogingen der intellectueelen, om mijn invloed op onze beweging te verzwakken. Dat het mij oneindig leed doet, op den dag waarop ik vóór 10 jaar de pen voor onze beweging opnam, zulk een brief te moeten schrijven, zal ik niet nader behoeven te zeggen."

Het schrijven van W. H. de Graaf, een der bewonderaars van de Nieuwe Tijd-groep, dezelfde, die indertijd met zooveel kieschheid mij in ons blad op grond van mijn belang bij stemmen van boeren niet eens betrouwbaar genoeg achtte voor lid der Agrarische kommissie — dat schrijven met een begeleidend ingezonden stuk voor Het Volk, vindt men in Bijlage 7.

Het is geweest op aandrang van het P. B. en van mijne mederedakteuren, dat ik mij ten slotte toch nog weer voor de hoofdredaktie beschikbaar heb gesteld.

V.

De stakingsbeweging.

Dat ik, ondanks mijn wijken voor den aandrang van het P. B. en mijne mede-redakteuren, het idee om de hoofdredaktie neer te leggen, niet had laten varen, blijkt uit het feit, dat ik in Januari 1903 heb onderzocht, of bij mijn terugtrekken, partijgenoote Roland Holst een eventueele benoeming zou aanvaarden. Ik had daarover een onderhoud met haar echtgenoot, die mij mededeelde, dat reeds om gezondheidsredenen daarvan geen sprake kon zijn.

De reden, waarom ik mij tot deze partijgenoote wendde, ligt voor de hand. Zij had zich het meest principieel en algemeen beklaagd over de leiding in propagandistisch opzicht, door mij aan het blad gegeven.

Zelve eene onzer beste propagandisten in woord en geschrift, had zij nu te toonen, dat zij 't beter kon.

Dat ik, in plaats van haar en hare medestanders het zwijgen op te leggen, haar integendeel mijn plaats wilde inruimen, de richting, door haar voorgestaan, in de gelegenheid wilde stellen ons partijorgaan tot het voertuig harer gedachten te maken, dat is zeker geen bewijs voor de dwaze voorstelling, die men van die zijde ingang tracht te doen vinden, alsof ik eigen heerschzucht wil botvieren en anderen verhinderen, hunne van de mijne afwijkende meening te zeggen.

Het tegendeel is het geval: met volle erkentenis van de gebreken en dwalingen, die ook mijn werk aankleven, ben ik van de noodzakelijkheid der door mij in 't algemeen gevolgde taktiek, ook als Hoofdredakteur, zoozeer overtuigd, dat ik zelfs van de tijdelijke tegenstanders dier taktiek verwacht, dat zij, op mijn plaats gekomen, haar in hoofdzaak zullen moeten volgen. Geen beter middel, aldus redeneerde ik, om de oppositie der N. T.-groep te breken en de eenheid in de partij te herstellen, dan haar te stellen onder dezelfde verantwoordelijkheid en voor dezelfde feiten, die mijn gedragslijn hadden bepaald.

Intusschen zouden de omstandigheden zich zoodanig ontwikkelen, dat mijn wensch om te bedanken tot een vast plan overging, waarvan de uitvoering zelfs onafhankelijk zou zijn van de vraag, wie mijn opvolger zou worden.

De houding der Nieuwe Tijd-groep in en naar aanleiding van de Aprilbeweging 1903 was van dien aard, dat zij mij de reeds zoo onmogelijke zware leiding i n die beweging ondoenlijk maakte en mij voor goed overtuigde, dat met deze onwillige honden door mij geen hazen zijn te vangen.

Duidelijk blijkt het standpunt, vanwaar men aan die zijde mijn werken gadeslaat, uit de woorden van Gorter, gesproken op het Kongres te Enschedé (1903) naar aanleiding van mijn optreden tijdens de stakingsbeweging (verslag Kongres Enschedé, blz. 8):

„Spreker was een tegenstander van de leiding van Troelstra, niet alleen in deze staking, maar in alle groote zaken. Het was hem nu opgevallen, dat hij vroeger bij zijn kritiek gelijk gehad had. Toen de partij zich bij het comitee aangesloten had, las hij iederen avond met angst het Volk. Van verraad was natuurlijk geen sprake, maar wel van de zwakheid van Troelstra's politieke opvatting, in zijn voortdurend wankelen. Van den leider was eenige hoofdrichting, een vaste idee te wachten moeten zijn. Troelstra had moeten begrijpen, dat de liberalen zoo goed als niet zouden toegeven en dat dan de strijd moest uitgevochten worden. De staking van 31 Januari was zoo, dat de bourgeoisie die nooit kon toestaan. Een fout van Troelstra is, dat hij in groote kwesties vertrouwt op de hulp van wie in den klassenstrijd niet aan de zijde der arbeiders staan. „De leiding had moeten zeggen: ik vertrouw dat we niet of dat we wel moeten vechten. Daarop, naar het een òf het ander, had de algemeene taktiek van Het Volk gericht moeten zijn Maar niet den eenen dag zus, den anderen zoo. Troelstra laat zich te veel door de dingen van den dag beinvloeden (de voorbeelden door Tak aangehaald bewijzen het in deze zaak) en vertrouwt

in groote zaken op de hulp van anderen, zoo in de onderwijszaak op de geloovigen, dat die alsdan meer tot ons getrokken zullen worden; in de agrarische kwestie op de hulp der kleine boeren.

Hier stond het zoo: dat wij geen hulp konden krijgen en van het begin af aan moesten weten: het wordt vechten.

Nu heeft Troelstra wel redenen voor zijn houding aangevoerd, maar hoofdzaak blijft dat Troelstra niet heeft ingezien dat het in ieder geval vechten moest worden. Noch liberalen, noch anarchisten konden daar iets toe- of afdoen Over kleinere dingen, den tijd waarop enz., had dus getwijfeld kunnen worden, over de richting van de algemeene taktiek niet.

Met alle persoonlijke kwesties door Reens wilde spreker niet te maken hebben. Niet geknoei, maar onzekerheid verweet spr. Troelstra."

Wat in deze woorden beslissend is, dat is die „angst", waarmede mijn optreden werd gadegeslagen; dat algemeene w a n t r o u w e n in mijne leiding. Daaraan gaf op dat Kongres ook Van der Goes uiting, toen hij beweerde: „Troelstra is te veel geworden een diplomaat, die de belangen der mogendheid, het proletariaat, verdedigt bij de bourgeoisie."

Wie zóó denken over den leider eener beweging, van hen kan niet dat vertrouwen worden verwacht, dat juist in moeilijke oogenblikken van strijd, als de Aprilbeweging gaf, waarin met het oog op den vijand, vaak niet alle motieven voor de daden van den leider openlijk terstond konden worden medegedeeld, onmisbaar is. Het resultaat der Aprilbeweging is dan ook geweest, dat ik toen de f e i t e l ij k e o n m o g e l ij k h e i d heb ingezien, met de N i e u w e T ij d-groep tegen mij, de taak te vervullen, die vooral deze van den hoofdredakteur zegt te verwachten, n.l. „vaste leiding" te geven. Ik ben mij dit vooral door het gebeurde in zake mijn artikel W a t n u ? bewust geworden.

Om alles goed in het licht te stellen, zal ik eerst mijn optreden in die beweging in groote lijnen schetsen en motiveeren.

De proklamatie der Hoofdbestuurders van de Spoorwegvereenigingen, waarin zij, voor 't geval van indiening der dwangwetten, een tweede staking in uitzicht stelden (begin Februari 1903), stelde de Nederlandsche arbeiders voor de vraag, of zij, in dat geval, den steun hunner organisaties al dan niet zouden verleenen. Nadat het P. B. in een konferentie met het Hoofdbestuur der Ned. Vereeniging van Spoor- en Tramwegpersoneel, van Oudegeest c. s. had vernomen, dat de kansen voor die tweede werkstaking goed stonden, besloot het aan die steunbeweging deel te nemen. Op de eerste vergadering der verschillende vereenigingen, 20 Februari 1903, stelde ik namens het P. B. deze motie voor, die in het kort de besprekingen op die vergadering resumeert:

„De vergadering enz.:

gehoord de verklaring der Vereenigingen van het Spoorwegpersoneel, dat zij ter wering van een wet, die de vrijheid van staken aanrandt, den arbeid zullen neerleggen, en van de Federatie van Trans-

portarbeiders en andere vakvereenigingen, dat ook zij in dat geval tot een werkstaking zullen overgaan; besluit:

een komitee van verweer te benoemen, dat een krachtige agitatie zal voeren ter handhaving van de vrijheid van de arbeiders en roept het gansche Nederlandsche proletariaat op, zich in deze met de georganiseerde arbeiders solidair te verklaren."

Tot nadere verklaring van deze motie diene, wat in 't verslag der vergadering in Het Volk van 22 Febr. wordt medegedeeld:

„Zoodra de spoorwegarbeiders den tijd daartoe gekomen achten, zal dit komitée (van verweer) de noodige maatregelen nemen om een werkstaking over de verschillende vakken uit te schrijven."

De oproep der spoorwegarbeiders was dus de basis der beweging; aan hen zou het initiatief verblijven: het komitée had de arbeiders voor een staking mobiel te maken; wat het karakter dier staking zou zijn, dat was niet nader bepaald.

Wat mij betreft, ik heb in de staking, door het spoorwegpersoneel aangekondigd, niet (zooals de burgerpers) een dwangmiddel om de aanneming der wetten te verhinderen, doch een demonstratie gezien.

Dit blijkt reeds uit mijn „uitkijkje" van 7 Februari in Het Volk (no. 873) waarin ik mij tegen die voorstelling der burgerpers verklaarde en o. a. schreef:

„Het [1] kan niet ontkennen, dat een oproep tot staking, om op die manier de Kamer *te overtuigen van den ernst van den toestand,* [2] door aanneming van een dwangwet tegen het spoorwegpersoneel teweeg gebracht, volkomen wettig is. Ook is 't ons niet bekend, dat het gaan van eenige honderden spoorwegarbeiders uit den omtrek van Den Haag naar de Residentie, om daar *een betooging voor hun bedreigd vereenigingsrecht te houden,* onwettig zou zijn."

De wetsontwerpen werden 25 Februari door Dr. Kuyper ingediend en 26 Februari door mij in een „uitkijkje" behandeld; mijn konklusie was, dat zij de arbeiders dwongen tot alle wettige middelen van verzet en verweer. Over de werkstaking als middel van verweer, sprak ik eerst in mijn „uitkijkje" van 28 Februari '03 (Het Volk no. 892):

„Wat verder de aktie tot verweer bij de arbeiders aangaat, zoo hebben wij ons van meet af op het standpunt geplaatst, dat alle aktie van de meest belanghebbende organisaties zelve zou uitgaan, op wier sein het Komitee van verweer de maatregelen zou uitschrijven, die het in overeenstemming met de opdracht der groote vergadering van 20 Februari zou moeten nemen.

Bedoelde vergadering heeft een motie aangenomen, waarin werd gekonstateerd, dat de spoor- en transportarbeiders hadden verklaard,

(1) Bedoeld is het blad *De Nieuwe Courant.*
(2) 'k Kursiveer.

ter afwering van een aanval op de vrijheid der arbeiders te zullen staken. Het tijdstip, waarop de staking zou worden uitgeschreven, was terecht niet in die motie vermeld.

In elk geval zal zij het karakter dragen van zuiver *verweer:* om de Kamer zoo mogelijk te behoeden voor een overijlde daad, die blijvend ons volksleven zal vergiftigen.

Natuurlijk zou er geen reden zijn, ons protest tegen de voorgestelde dwangmaatregelen op zóó krasse, ingrijpende wijze te toonen, indien de Regeering en de Kamer den arbeiders den tijd lieten voor een gewone agitatie tegen het ontwerp.

Wij twijfelen er geen oogenblik aan of, indien dit ontwerp op de gewone wijze ingediend en behandeld ware en het publiek dus den tijd had, om van de opwinding te bekomen, een gewone kampagne in de pers en meetings enz. voldoende ware geweest, om het ding den weg van het Duitsche „tuchthuisontwerp" (den voddenmand) te te doen opgaan.

De reaktie vreest dit blijkbaar en tracht het er daarom zoo hard mogelijk door te halen.

Maar daardoor zal voor de agitatie, waartoe door het Comité van Verweer is besloten, niet genoeg tijd beschikbaar zijn, om het publiek de gevaren en nadeelen van zulk een dwangwet voldoende duidelijk te maken en worden de meest belanghebbende vakorganisaties tot een tweede staking *gedreven.*

De verantwoordelijkheid van zulk een *nood-maatregel* valt op hen, die van deze zaak een *noodwet* hebben gemaakt en ons volk willen *overrompelen* met het dekreteeren van strafbepalingen, totaal tegen den vrijzinnigen geest van ons staatsbestuur indruischende.

Wij zijn er vast van overtuigd, dat de betrokken arbeidersvereenigingen slechts *noodgedwongen* een werkstaking zullen uitschrijven, evenzeer als wij weten, dat aan hun oproep onmiddellijk door de arbeiders zal worden voldaan, al tracht de groote pers ook door allerlei berichtjes den indruk te wekken, dat hiervoor geen gevaar bestaat.

Maar het jongste besluit der Kamer, waaruit blijkt, dat de Regeering en hare vrienden, door partijhartstocht gedreven, van de bestaande beroering gebruik willen maken, om bij *verrassing* een inbreuk te maken op den geest onzer wetgeving, dat besluit drijft alles op de spits.

Wij zien dan ook slechts één middel, om ons land voor een tweede staking in het transportbedrijf te behoeden, dat is: de behandeling der ingediende wetsontwerpen uit te stellen tot een tijdstip, waarop de beroering is geweken en het koel verstand weer in alle kringen zijn rechten heeft hernomen

De arbeidersvereenigingen hebben dan den tijd voor een zakelijke beoordeeling en bespreking der ingediende maatregelen; de kamerleden zijn dan in staat, deze gewichtige veranderingen in ons strafrecht ernstig te bestudeeren; de Regeering kan een onderzoek instellen, of nu werkelijk zulk een paardemiddel noodig is, om tot een oplossing te komen; het Nederlandsche volk kan van de zaak kennis nemen en zich een oordeel vestigen.

Het komt ons voor, dat dit advies nog al getuigt van kalm nadenken en goeden wil (vooral voor „opruiers" als wij immers zijn!) en dat allen, die ons land niet aan noodelooze beroeringen en schade willen blootstellen, het wel eens ernstig mogen overwegen!"

Een zelfde geest spreekt uit mijn „uitkijkje" in Het Volk van 10 Maart ([1]), geschreven den dag voor mijn interpellatie, getiteld: Blijft nuchter en waakt!

Inmiddels waren de dwangwetten in de afdeelingen behandeld en onze mannen hadden er voor gezorgd, de Regeering voor hare Memorie van Antwoord zóóveel werk te geven, dat deze moeilijk voor Paschen zou kunnen gereed zijn. Men leest dan ook in Het Volk van 11 Maart:

> *De dwangwetten.* Wanneer men bedenkt dat de Katholieke heer Nolens voorzitter is van de commissie van rapporteurs over de drie wetsontwerpen, zal men het gewicht van zijn volgende uitlating in de Venlosche Courant begrijpen:
>
> „Thans is de Tweede Kamer aan het woord.
>
> Maar nog eerst in de afdeelingen.
>
> De Nederlandsche wetgever gaat niet over ijs van één nacht.
>
> Van overrompeling, overhaasting, kan moeilijk sprake zijn. En dat is vooral bij aangelegenheden als deze, waarbij kalmte zoo hoog noodig is, een voordeel
>
> Het afdeelingsonderzoek, dat in een van de vijf afdeelingen langer geduurd heeft dan vijf dagen, vindt uiting in een Voorloopig Verslag, waarop de Regeering een schriftelijke Memorie van Antwoord laat volgen. Eerst dan komen de voorstellen in openbare behandeling. Bij den omvang, dien het onderzoek genomen heeft, is het *niet zeer waarschijnlijk dat deze openbare behandeling nog voor Paschen kan plaats hebben.* Immiddels kan uit de schriftelijke behandeling blijken dat de bewoordingen der artikelen tet ruimer toepassing aanleiding zouden kunnen geven, dan de bedoeling is. Wijziging is dan nog altijd mogelijk.
>
> Ook zou kunnen blijken dat de billijkheid vordert, dat de invoering van de beide artikelen worde uitgesteld.
>
> Intusschen valt het te betreuren, dat de spanning en agitatie voortduurt."
>
> Dit laatste vindt ook het *Hbld.*, dat het daartegenover nu maar eens met den meest ordinairen laster zal beproeven:
>
> „Het is menigeen der leiders er blijkbaar om te doen, door hun woeste taal niet alleen de werklieden te prikkelen, maar ook de regeering en de rustige burgerij. Te prikkelen namelijk tot het invoeren van scherpe maatregelen, welke diezelfde leiders bestrijders. Zij hopen daardoor de uitbarsting te verhaasten, waarvan zij hun zegepraal verwachten. Door het doorzetten van de strafbepalingen onveranderd en onverwijld, zal men dus juist in de kaart spelen van die leiders."

Mijn interpellatie op 10—11 Maart beoogde in verband met de strooming naar uitstel der behandeling van de wetten tot na de enquête, die onder de liberale burgerij bestond en in 't adres Bergh zijn uitdrukking vond, de Regeering òf te noodzaken, aan

---

([1]) Hoe weinig Tak zich had ingewerkt in mijn optreden gedurende de staking, waarop hij op 't Kongres te Enschedee kritiek oefende, blijkt hieruit, dat hij zich beroept op dit artikel van 10 Maart, als het begin eener veranderde taktiek (zie Kongresverslag blz. 3).

dien aandrang gehoor te geven, òf haar de verantwoordelijkheid voor haar eventueelen onwil in dezen strijd op te leggen.

Vooraf had ik mij overtuigd, dat het Komitée deze zelfde taktiek volgde. Ik wist van partijgenoot Vliegen, dat de goede geest onder de spoorwegarbeiders bezig was te wijken voor het drijven der christelijke werklieden-leiders; dit feit had het Komitée van Verweer reeds doen besluiten, de staking, die oorspronkelijk op 8 of 9 Maart bepaald was, voorloopig af te stellen en in plaats daarvan een deputatie te zenden naar den groot-industrieel Goekoop te Haarlem, die zou trachten, den Minister te bewegen, het gevraagde uitstel toe te staan, en welk geval het Komitée van een staking zou afzien. Dit alles liep in dezelfde richting als mijn taktiek: de baan vrij maken voor een gewone agitatie tegen de wetten, opdat een werkstaking zou kunnen uitblijven — en intusschen, voor het geval de werkstaking toch zou moeten komen, de arbeiders daarvoor klaar maken. Dat onder die omstandigheden mijn interpellatie hen, die den waren toestand niet kenden, wegens hare gematigdheid moest tegenvallen, is begrijpelijk. Ik had echter verder te zien, dan zij, die alleen op de uiterlijke dingen afgingen; ik had te zorgen, dat, als eenmaal de Nederlandsche arbeiders van mijn doen verantwoording zouden eischen, ik zou kunnen toonen, met kennis van zaken en in 't bewustzijn van de gevolgen te hebben gehandeld.

Men kent den afloop der interpellatie, Kuyper's bruut optreden; ook zal men zich herinneren, dat uit een mededeeling van den voorzitter der Kamer moest worden afgeleid, dat de wetten eerst na Paschen in behandeling zouden komen.

Op 15 Maart kwamen de hoofdbesturen bijeen.

Vooraf hield het P. B. een vergadering, waarin Vliegen en Oudegeest mededeelden, dat een ingesteld onderzoek omtrent den geest onder het spoorwegpersoneel zeer slechte resultaten had opgeleverd en dat het Komitée had besloten, op deze bijeenkomst die resultaten niet aan de organisaties bekend te maken.

Hieruit bleek de onbetrouwbaarheid van het Komitée, dat voor een deel bestond uit mannen, die gedurig heen en weer slingerden tusschen de vrees voor de schreeuwers om werkstaking, en die voor de gevolgen als zij daarvoor zwichtten.

Het P. B. kon zich niet vereenigen met mijn voorstel om in deze bijeenkomst het Komitée te dwingen, de cijfers van het onderzoek openbaar te maken en op grond daarvan de staking af te wimpelen; men vreesde een ontijdige scheuring, die op de wetten een ongunstigen invloed zou uitoefenen. Ook werd het overbodig geacht, tot deze krasse maatregel over te gaan; Oudegeest zou n.l. namens het Komitée voorstellen, dit met vertegenwoordigers van eenige grootere vakbonden aan te vullen, en als dit geschied was, achtte men overijlde of overbodige proklamatie van een werkstaking niet te vreezen.

Op deze gronden beperkte ik mij op de bijeenkomst tot het be-

strijden van een voorstel van Reens, om de algemeene werkstaking te proklameeren, terwijl ik mijn steun gaf aan die vakmannen, die gewone particuliere stakingen, welke men met het oog op een eventueele algemeene staking tot nu toe had tegengehouden, niet meer wenschten uit te stellen. Ik zag juist in die gewone economische stakingen een gewenschte afleiding van den stakingsgeest onder een deel der arbeiders, terwijl ik eveneens vreesde, dat, indien men ze naliet in afwachting van een algemeene staking, het eventueel u i t b l ij v e n daarvan kwaad bloed zou zetten onder de arbeiders, die in dat geval hun direkte belangen aan een onvervulde verwachting zouden hebben geofferd.

Verder drong ik er op aan, dat het Komitée een gewone schriftelijke agitatie tegen de wetten zou voeren, waartoe dan ook werd besloten.

Men vindt de besluiten dezer vergadering in H e t V o l k van 17 Maart 1903 aldus vermeld:

„*a.* de motie van 20 Februari j l. waarin het komitee zijn opdracht krijgt, te herhalen;
b. de kwestie der partieële stakingen voor looneischen en anderzins, over te laten aan de betrokken vakbonden;
c. dat het Komitée zich in nadere verbinding met de buitenlandsche arbeidersbeweging zal stellen, ten einde tot een gemeenschappelijk optreden te komen;
d. dat de agitatie tegen de wetten zal worden voortgezet. Een perscommissie zal worden ingesteld tot voering van de schriftelijke propaganda."

Op deze vergadering bleek het eerst, welke avontuurlijke en gevaarlijke meeningen en plannen in de hoofden van verschillende leiders rondspookten. Zoo bijv. beweerde Domela Nieuwenhuis, dat men n a a a n n e m i n g der wetten zou moeten staken, om ze i n g e t r o k k e n te krijgen.

En zelfs een bezonnen man als Wessels, lid van het Komitée, zeide dat een staking gedurende de behandeling der wetten door de Kamer de moeite niet waard was, men zou moeten doorstaken, tot ze òf verworpen, òf weer ingetrokken zouden zijn.

Het voorstel van Oudegeest om het Komitée aan te vullen, werd op aandrang van Domela Nieuwenhuis verworpen. Dit gebeurde aan het einde der bijeenkomst.

Het P. B., dat juist met het oog op die aanvulling, van een aktie tegen het bestaande Komitée had afgezien, had toen onmiddellijk moeten bijeenkomen om zijn houding nader te bepalen; doch dit is achterwege gebleven: het voorstel tot aanvulling werd het allerlaatst behandeld en in de verwarring van het uiteengaan der vergadering hebben de aanwezige P. B. leden elkaar niet meer gesproken.

Het was onder deze omstandigheden, dat ik den volgenden ochtend in H e t V o l k de „leiding" had te geven, die de partijgenoo-

ten blijkens het verhandelde op het Kongres, van ons orgaan verwachten.

Een Komitée, dat de waarheid achterwege hield; de meest avontuurlijke denkbeelden omtrent een dwangstaking, terwijl het zelfs nog de vraag zou zijn, of een proteststaking wel noodig en mogelijk zou zijn; daarbij een drijven van de anarchistische pers naar een „daad", dit alles maakte het mij ten plicht, tot voorzichtigheid te manen.

Ten bewijze van het laatste volgen hier, 1° een gedeelte van het hoofdartikel in het Volksdagblad van 16 Maart 1903 en het artikel van Wink in datzelfde nummer.

1°. Hoofdartikel Volksdagblad:

> „Is dralen en uitstellen thans de leus der klerikalen en „liberale" volksvijanden, *wij* mogen ons door deze methode van retireeren, om later, zoo mogelijk met des te beter gevolg den aanval op de werkliedenorganisatie te hernieuwen, vooral niet op een dwaalspoor laten leiden. Het is duidelijk, dat de Regeering, zoodra de gemoederen eenigszins gekalmeerd zijn, zal trachten hare Tuchthuiswet, zij 't hier of daar wat besnoeid en gefatsoeneerd, toch met behulp der Kamermeerderheid er door te sleepen.
>
> Laat ons zorgdragen, tegen dat oogenblik in *alle* opzichten gereed te zijn om een strijd op leven en dood aan te vatten!
>
> Met niets meer of minder zullen wij ons tevreden betoonen dan met de *intrekking der dwangwetten*, onmiddellijk gevolgd of liefst nog voorafgegaan door het naar huis zenden der uit hun werk gehaalde miliciens.
>
> Dit zij en blijve de leus van alle vereenigde arbeiders die hun hooge roeping ter verbetering der sociale toestanden begrijpen; die hun heiligen plicht om zich tegen alle reaktie en allen onrechtvaardigen dwang te verzetten niet verloochenen; die het gewicht hunner taak beseffen: de productie te brengen, langzaam maar zeker, daar waar zij behoort te zijn: in de handen der georganiseerde vakvereenigingen.
>
> Dus niet inslapen, maar steeds op post!"

2°. Artikel van Wink (Bijlage 9).

Het was in deze omstandigheden, dat ik het artikel Wat nu! schreef, gedateerd 16 Maart 1903. Een poging om de Regeering, die minstens zoo goed als ik wist, dat voor een algemeene politieke werkstaking een groot deel der arbeiders niet te vinden zou zijn, nog tot toegeven te bewegen door 't uitzicht op een reeks stakingen voor economische eischen, ook van de spoorwegarbeiders, die met een beroep op de dreigende verkorting of ontneming van het stakingsrecht, werden gemotiveerd en waartegen niet de ideologische en politieke motieven konden worden aangevoerd, waarmede de Christelijke arbeiders van de politieke staking afkeerig waren gemaakt.

Ten tweede een poging om onze geestverwanten en partijgenooten onder de arbeiders en propagandisten, die in goed vertrouwen op de optimistische beweringen in de pers en op de ver-

gaderingen geuit, druk bezig waren door te hollen naar een algemeene staking, zonder dat zij zich van het noodzakelijk karakter daarvan voldoende rekenschap hadden gegeven, tot nadenken te bewegen. Alles in zoodanige termen en met zoodanige konklusie, dat de solidariteit met de aangevangen beweging bleef bestaan en reeds bij voorbaat bleef vaststaan, dat de S. D. A. P. in geen enkel geval als spelbreker zou optreden.

Wat ik over de politieke werkstaking in dat artikel schreef, volgt hier:

> „Wij zijn van meening, dat een politieke werkstaking, wier doel op de afstemming of intrekking der ingediende *wetten* is gericht. geen aanbeveling verdient.
>
> Het Komitee van Verweer heeft indertijd, toen de Regeering blijkbaar van plan was, de arbeiders in een vloek en een zucht den strop om den hals te doen, volmacht gekregen om, als de spoor- en transportarbeiders gingen staken, een algemeene staking tot wering der wetten uit te schrijven.
>
> Getrouw aan het standpunt, door Troelstra in de Kamer en ook reeds vroeger in Het Volk ingenomen, kan een dergelijke politieke werkstaking slechts gerechtvaardigd zijn, wanneer de gewone middelen van agitatie en overreding ontbreken.
>
> Deze ontbreken thans niet, daar de aktie der georganiseerde arbeiders, in en buiten de Kamer, reeds *dit* succes heeft gehad, dat de heeren blijkbaar geen kans meer zien, de wetten voor Paschen in behandeling te nemen.
>
> Dat zal dus wel tegen 1 Mei gebeuren. Maar dan hebben wij ook gelegenheid, om door een meer geregelde, zakelijke, grondige bespreking der ingediende wetten hunne aanneming te voorkomen. Het Komitee heeft trouwens daartoe ook de noodige opdracht ontvangen. Bovendien is de oorspronkelijke motie, waarin van een werkstaking tegen de wetten sprake is, uitdrukkelijk door de vergadering gehandhaaft.
>
> Het Komitee heeft dus de bevoegdheid tot het uitschrijven van eene politieke werkstaking behouden. Wij achten dit besluit goed, daar het Komitee niet verhinderd mag worden om, als eenmaal de spoorweg- en transportarbeiders staken, de gansche arbeiderswereld tot een daad van solidariteit te roepen.
>
> Een andere vraag is echter, of de spoorweg en transportarbeiders wel zullen doen, een staking uit te schrijven, die *tegen de ingediende wetten* is gericht. Op die vraag moeten wij *ontkennend* antwoorden. Zij worden wel *door deze dreigende wetten* gedwongen, een ultimatum aan hunne direktiën te stellen en bij niet voldoening nog *voor* de aanneming dier wetten tot *staking* over te gaan. maar dat is dan een gewone staking, een ekonomische strijd en geen *politieke aktie* met de vakbeweging als wapen.
>
> Niet alleen wettigen de omstandigheden niet meer een dergelijke politieke werkstaking, daar ons thans ruimte is gelaten voor een gewone agitatie; maar bovendien vreezen wij, naar hetgeen wij vernamen, dat men de meeste kans heeft, de wetten in hun scherpsten vorm door de Kamer te doen aannemen, wanneer men deze stelt onder de pressie eener politieke werkstaking.
>
> Het argument voor zulk een werkstaking — n.l dat zij geen middel van pressie, doch slechts een opgedrongen protest is — kan

thans niet gelden; zij zou thans werkelijk niets dan een soort dwangmiddel zijn.

En het is een feit, dat de bourgeoisie in haar verschillende vormen zich terecht nog sterk genoeg gevoelt, nog voldoende vertrouwt op haar politie, justitie en militie, om zich niet te laten dwingen.

Wil men de wetten zoo scherp mogelijk hebben, dan gebruike men dwangmiddelen: wil men ze weren of ze zoo weinig gevaarlijk mogelijk maken, dan vervorme men de bestaande agitatie in een meer zakelijke, grondige behandeling der wetten, door en in de vakvereenigingen, dan toone men met voorbeelden uit de praktijk hun overbodigheid, slechtheid en onbehoorlijkheid aan; dan make men het de Kamer *moreel* onmogelijk, de vakbeweging den dreigenden slag toe te brengen.

Zij, die zoo zenuwachtig roepen om een „daad" — zij die, hoe afkeerig anders van „politiek in de vakbeweging", thans met alle geweld eene politieke werkstaking op touw willen zetten — zij zullen door dezen raad niet worden bevredigd.

Toch zullen zij niet kunnen zeggen, dat wij een algemeene werkstaking vreezen of tegenwerken; wij wekken juist op, thans te gaan werkstaken, *waar daarmede iets te behalen is;* wij sporen juist met name de spoorwegarbeiders aan, misschien voor het laatst hun stakingsrecht tegen hunne Direktiën te gebruiken. Het verschil ligt slechts hierin, dat wij de vakbeweging in de bestaande omstandigheden willen doen blijven op haar eigen terrein: den strijd voor vakbelangen, het aan de ontwikkeling der daaruit voortvloeiende feiten *zelve* overlatende, in hoeverre daaruit voor de Regeering een zijdelingsche drang kan voortvloeien, om toch eindelijk eens het verlossende woord te spreken, dat hier de lucht zal zuiveren.

Terwijl er blijkbaar — men denke aan het artikel van Wink in het Volksdagblad — minder politiek-gezinde elementen in de beweging zijn, die thans de beweging tot een groote politieke aktie, een strijd met de politieke macht der bourgeoisie *in haar geheel* willen aanzaarden. Mocht de beweging eenmaal tot zulk een avontuur overgaan, wat wij met het oog op den nuchteren zin en het verantwoordelijkheidsgevoel der vakvereenigingsmannen, die in het Komité zitten, *niet verwachten,* dan zou de S. D. A. P. dit als een gevolg van 't onvoldoend inzicht in onze arbeidersbeweging moeten aanvaarden *en in geen geval als spelbreker mogen optreden.*"

Wie bedenkt, dat van meet af aan de spoorwegorganisaties het initiatief voor een eventueele stakingsbeweging was toegewezen, die zal inzien, dat ik, om mijn advies in een daad te doen omzetten, mij tot de leiders dier organisaties had te wenden. Ik heb mij dan ook met Oudegeest en van den Berg in verbinding gesteld, van hen vragende, dat zij den oproep tot staking, die den stoot aan de beweging had gegeven, door de organisatie zouden doen intrekken op grond van het inmiddels gebleken feit, dat die oproep niet voldoende steun zou vinden onder de spoorwegarbeiders zelve.

Werkelijk hebben zij een voorstel in dien geest in de hoofdbesturen gedaan; maar dit is verworpen.

In het Komité van Verweer heeft mijn artikel tot hevige dis-

kussiën aanleiding gegeven, waarvan echter het resultaat was, dat het Komitée besloot, opnieuw een vergadering van hoofdbesturen uit te schrijven, daaraan de geheim gehouden cijfers mede te deelen en naar aanleiding daarvan de vraag, of men de werkstaking zou laten varen, door de organisaties te laten beslissen. Deze vergadering had plaats op den avond van 2 April, den dag dat de Kamer in alle haast, tegen ons verzet in, de pas verschenen en nog niet eens van alle bijlagen voorziene tweede editie der dwangwetten in behandeling had genomen. Hiermede was een volkomen nieuwe toestand geschapen; het geval waarin ik van meet af een staking had noodzakelijk geacht, trad hiermede in; van eenige publieke behandeling der gewijzigde ontwerpen kon geen sprake zijn, de Kamer zelve had nauwelijks den tijd, daarvan meer dan oppervlakkig kennis te nemen — de noodtoestand, die de staking wettigde, bestond.

De reden dezer overhaaste behandeling was gelegen in het onder de wapenen houden der lichtingen, dat niet slechts veel geld, maar ook veel onrust en ontevredenheid bewerkte onder de miliciens zelve en dat te meer, naarmate het langer duurde.

Het behoeft geen betoog, dat ik, blijvend in de lijn, door mij van meet af ingeslagen, de werkstaking accepteerde, toen de aanwezige hoofdbestuurders der spoorwegorganisaties op één na zich daar voor verklaarden. Een voorstel van mij, om de hoofdbestuurders uit het gansche land op een afzonderlijke vergadering daarover te laten beslissen, moest afstuiten op het feit, dat hiermede eenige dagen zouden heengaan en de wetten reeds in behandeling waren.

Mijn houding in deze beweging resumeerende, kan ik verwijzen naar het slot van mijn artikel in Het Volk van 5 Mei 1903, waarin ik het volgende overzicht gaf:

> *a.* Ik heb de staking in de transport- en daarmee samenhangende bedrijven als opgedrongen middel van protest, bij gebrek aan tijd voor een gewone agitatie tegen de wetten, mede aanvaard en het mijne gedaan, om de arbeiders daarvoor te mobiliseeren;
>
> *b.* ik heb tijdig, reeds een paar weken vóór de interpellatie, [1]) in *het Volk* en in meetings, *dat* karakter eener eventueele staking uitdrukkelijk in het licht gesteld;
>
> *c.* ik heb in de Kamer, bij de behandeling der interpellatie, al het mogelijke gedaan, om aan de noodzakelijkheid van de toepassing van dit uiterste middel te ontkomen, door op uitstel van behandeling der strafwetten aan te dringen;
>
> *d.* ik heb, zoodra het scheen, dat die behandeling lang genoeg zou uitblijven om den tegenstand tegen de wetten in een gewone agitatie tot zijn recht te doen komen, in de vergadering van hoofdbesturen gedaan wat met behoud van de bestaande beweging mogelijk

[1]) Ik deed dit reeds in mijn artikel van 7 Februari, zooals ik hierboven aantoonde.

was, om den waarborg te verkrijgen, dat niet onnoodig en lichtzinnig een werkstaking zou worden geproklameerd;

e. toen de daartoe gedane poging was mislukt, heb ik als hoofdredakteur van ons partijorgaan een politieke werkstaking afgeraden en bovendien aangetoond dat zij — waar zij bij gemis aan andere middelen van agitatie den arbeiders mocht worden opgedrongen — alleen als *uiting van protest* en in geen geval als *dwangmiddel* jegens de bourgeoisie denkbaar zou zijn; tevens heb ik getracht, deze denkbeelden bij het Komitee van Verweer en de hoofdbestuurders der Spoorwegorganisaties ingang te doen vinden;

f. toen de behandeling der wetten tòch nog overhaast plaats greep en de aanwezige hoofdbestuurders der betrokken vakbonden, onder den invloed van het drijven der anarchisten naar een „algemeene werkstaking" verklaarden, dat hunne organisaties de werkstaking *wilden*, heb ik getracht, het besluit daartoe over te laten aan nog te beleggen voltallige vergaderingen der hoofdbesturen zelve, wat echter wegens gebrek aan tijd niet meer mogelijk bleek;

g. toen de anarchisten, na aanneming der wetten, de bestaande beweging wilden omzetten in een algemeene werkstaking, om de regeering alsnog te dwingen, de wetten in te trekken, [1]) heb ik mij daartegen zoo sterk mogelijk verzet.

Ik zal nu de houding nagaan, die de Nieuwe Tijd-groep tegenover mij in deze beweging heeft aangenomen.

Reeds in den aanvang bleek het, dat de beweging van die zijde werd beschouwd als een welkom middel, om de „politieke politiek", de uitwissching der grenzen tusschen onze en de kleinburgerlijke politiek, het „opportunisme" en de „overschatting der parlementaire politiek" tegen te gaan. De arbeiders der vakbeweging, die steeds nog de prooi zijn van het anarchisme, werden als de eigenlijke proletarische massa beschouwd; dat zij niet tot ons zijn gekomen, was vooral de schuld onzer politici; kwamen deze elementen door het revolutionaire optreden onzer Partij bij die gelegenheid tot ons, dan zou met hunne hulp datgene, wat de Nieuwe Tijd-groep vooral in mijn optreden steeds bestreden had, overwonnen worden en de Partij, gelouterd en uitgebreid, in de massa geworteld, uit de asch van dezen revolutionairen brand te voorschijn komen.

Duidelijk spreekt dit streven uit het artikel van Pannekoek in de Nieuwe Tijd van Maart 1903, blz. 165—167. (Bijlage 10).

In gelijken zin liet zich Mevrouw Roland Holst uit in een rede voor de anarchistisch gezinde arbeiders; er waren verscheidene vlekjes op ons kleed, als nu maar die arbeiders tot ons kwamen, dan zouden die vlekjes er wel af gaan. Om de elementen, voor wie men zich in ootmoed aldus neerboog, werkelijk mee te krijgen, mocht er natuurlijk vooral niet „gepleit", moest er ook in de Kamer „gestreden" worden. Hoe groot moest dus de teleurstelling zijn, toen mijne interpellatie (in echte realiteit

---

[1]) Dit was het „anarchistisch avontuur", waartegen ik steeds heb gewaarschuwd.

het kenmerk dragende van de beweging, zooals die was) geen revolutionaire strijdkreet bleek te zijn, maar een poging, om de uiterste toespitsing van den strijd te voorkomen.

Deze teleurstelling sprak uit Gorter's artikel in de Nieuwe Tijd van April, blz. 243—44.

> Troelstra's interpellatie bracht hem [1]) evenmin in het nauw. Zij was daar ook niet op ingericht. Zij pleitte maar streed niet. Zij pleitte zelfs verzachtende omstandigheden. Het was Troelstra's taktiek en bedoeling, de Regeering alle schuld voor de spanning en mogelijk konflikt op den hals te schuiven, en hij stelde den strijd daarom zoo zacht mogelijk voor: „Een woord van u zal olie gieten op de golven." Men denkt niet aan staking, de staking gebeurde vooral door de grieven van het spoorwegpersoneel, revolutionair was zij niet, geef uitstel, dan bedaart alles." Wij betwijfelen of dit de juiste taktiek was en of niet een woord uit het hart der havenarbeiders en der spoormannen uit de Rietlanden, een woord van solidariteit en revolutionaire kracht, met daaraan vastgeknoopt een vredesvoorstel, niet een oneindig hoogere waarde, in ieder opzicht, ook taktisch had gehad, terwijl dezelfde uitwerking had kunnen zijn verkregen. Wij bespreken dit nu niet — genoeg, Dr. Kuyper wees het kalmpjes af met een: „Dank u, gij en uw bondgenooten zijt revolutionair, praat maar niet zoo lief, lees uw stukken in *het Volk* maar eens over."

De veronderstelling, dat ik eerst een woord van ,,revolutionaire kracht" (waarvan ik maar al te goed wist, dat zij bij de beweging zelve ontbrak!) had moeten spreken en daaraan een ,,vredesvoorstel" had moeten vastknoopen, was waarlijk kostelijk!

Teekenend is ook het naschrift, waarin wordt medegedeeld, dat de Regeering in hare gewijzigde voorstellen een accoord maakt met de liberalen. ,,Al is het nog weinig, zij geeft iets toe. De houding der arbeiders en de taktiek van het C. v. V. hebben gewerkt", heet het. Dat misschien ook het optreden onzer Kamerfraktie iets had uitgewerkt — daarvan werd niet gerept.

Wat mij betreft, ik wist bij mijne interpellatie, dat het Komitée van Verweer zelf niet aan de mogelijkheid eener gelukte staking geloofde; ik had dus een roekeloos spel gespeeld met onze vakorganisatie, die bij een mislukte staking zou ten gronde gaan en met duizenden arbeiders-gezinnen, als ik bij dit eerste treffen met de Regeering niet alles had gedaan, wat met behoud der eer van de beweging mogelijk was, om een staking overbodig te maken.

Men vindt in dit nummer ook een bestrijding van mijn artikel ,,Wat nu?" Gorter voelt zelf blijkbaar, dat het een leelijk ding was, midden in den strijd, op een oogenblik, dat deze het heetst was, in te gaan tegen dengene, die door de Partij met de journalistieke leiding was belast. Hij deed het dan ook ,,noodgedrongen", ,,want het is niet goed midden in den strijd onze positie den vijand te verklappen."

[1]) N.l. Kuyper.

Dat iets anders ook „niet goed" is, is blijkbaar niet tot het bewustzijn van hem en zijne medebestrijders van mijn arbeid doorgedrongen. Dit n.l., dat er oogenblikken zijn, waarin men zelfs tegen zijn zin moet weten te volgen, althans te zwijgen; dat hij zelf van den hoofdredakteur in die dagen heeft geëischt leiding, liefst vaste leiding; maar dat leiding van een hoop individueele personen, die elk voor zich meenen, het beter te weten dan de leider en, indien zij het met hem oneens zijn, zichzelf in zijne plaats stellen en tegen-leiding geven, onmogelijk is; dat alleen de Partij-zelve, in casu het Partijbestuur, het recht had, in de moeilijke omstandigheden van toen te beslissen, of het noodig was, de leiding van dat andere orgaan der Partij, de redaktie, tegen te werken — en dat het P. B. het niet wenschelijk heeft geacht, daartoe over te gaan. Wat hij verder vergeet — of misschien ook niet vergeet — is, dat een aanval als deze niet wordt gericht tegen een vertrouwenspersoon der Partij, die men als zoodanig wil behouden; doch tegen iemand, die men als zoodanig in het algemeen voor de Partij nadeelig acht en dus kwijt wil zijn.

Ziehier het lijstje van verwijtingen, mij voor de voeten geworpen door een partijgenoot, op het oogenblik dat de gansche burgerlijke en anarchistische bende bezig was, het vertrouwen der arbeiders in mijne leiding te ondermijnen (Nieuwe Tijd pag. 248/249):

> „1e Heeft hij het omgekeerde aangeraden van wat de vergadering besloten had. Waar dit hier gold een zoo gewichtige maatregel, een der hoofdredenen van bestaan van het comité, waarvan vakmannen de meerderheid zijn, daar was het geheel in strijd met een der grondstellingen van onze partij, de discipline en de gehoorzaamheid aan de meerderheid, om tegen dit meerderheidsbesluit in te gaan [1]. Waren wij dit van plan, dan hadden wij ons niet moeten aansluiten. De S. D. A. P. had met de vakbonden een verbond gesloten en dit nog pas bekrachtigd.
>
> Wij vormden als 't ware één vakvereeniging. Evenmin als een lid of een bestuur eener vakvereeniging bij *besloten dreigende staking* openlijk in een courant mag zetten: ik raad het af, evenmin mag Troelstra dit, zijn hoofdredacteurschap doet hier niets toe, hij is hierin gelijk aan elk lid der S. D. A. P., aan elk lid eener vakvereeniging.
>
> 2e Heeft hij de actie van het proletariaat verzwakt. Want geheel afgezien van de vraag of de gecombineerde staking gebruikt zal worden als pressie of protest, of in het geheel niet zal plaats hebben, geheel afgezien van de vraag wanneer zij en of zij gebruikt kan worden (wij zijn zeker bereid onze meening daarover te zeggen, maar dan zeker niet in 't openbaar, waar de vijand onze positie leert kennen) geheel afgezien van dat alles: *de gecombineerde staking* moest in alle geva

[1] Er was notabene nog geen besluit gevallen en in mijn artikel werd reeds bij voorbaat geëischt, dat wij ons bij elk te vallen besluit zouden neerleggen!

blijven dienst doen als bedreiging, zooals elke vakvereeniging altijd haar kracht gebruikt. Alleen het mogelijke van een staking bedreigt reeds den patroon en in dit geval den staat. Door dit middel weg te nemen, heeft hij dus, *wat er ook van den strijd verder kome, in elk geval* de kracht van het proletariaat verzwakt. Een goed strijder zal nooit tot den vijand zeggen: ik zal dit wapen niet gebruiken.

3e Is hierdoor de sterkte van den vijand vermeerderd. De twijfeling en de splitsing van het proletariaat leeren de klerikalen, òf dat zij gerust stand kunnnen houden, òf dat zij met de liberalen een akkoord kunnen maken, dat nadeeliger is voor het proletariaat dan bij een volledig eensgezinde houding aller strijdende arbeiders zou zijn geweest.

4e Speelt dr Kuyper, wanneer wij niet meer dreigen en hij geeft dan toch iets, de mooie rol van den *gever*, iets wat hem bij de christelijke arbeiders zeer te stade zal komen.

5e Groeien alle partijen, ook de liberale, maar vooral de vrijzinnig-demokratische in macht. Want er is dan op dit punt geen verschil tusschen vrijzinnig- en sociaal demokratie, en menig arbeider denkt, ik kan bij de eerste evengoed terecht.

6e Wordt hierdoor bij de vakvereenigingen het wantrouwen (¹) versterkt, dat wij om politieke redenen, om den steun van meer rechts staanden niet te verliezen, een algemeene werkstaking ontrieden en daardoor de economische macht van het proletariaat verzwakten. De samenwerking wordt, wanneer zij zelfs onder deze pressie niet gelukt is, voor lange jaren waarschijnlijk uitgesteld."

Ik vestig de aandacht op de onderstreepte woorden: „de g e c o m b i n e e r d e s t a k i n g m o e t i n e l k g e v a l b l i j v e n d i e n s t d o e n a l s b e d r e i g i n g". Een oud, verouderd recept, waarvan de ervaring heeft bewezen, dat het den dreiger meer schaadt dan de bedreigde; de taktiek der vroegere beweging hier te lande, daarom zoo noodlottig, omdat zij de arbeiders, die de onuitvoerbaarheid van het dreigement niet weten, op een dwaalspoor leidt en de gansche beweging met demagogie besmet.

Den dag na mijn artikel „W a t n u?" schreef ook Mevrouw Roland-Holst een artikel (H e t V o l k 24 Maart) waarvan ik de hoofdzaak overneem:

„Ik beken, dat ik ook na het artikel in *Het Volk* niet inzie, waarom ons standpunt nu eens anders zou moeten zijn dan vier weken geleden. Evenmin als toen, bestaat er nu twijfel voor mij, dat een staking in het spoorwegbedrijf, watertransport en andere bedrijven niet *volkomen gerechtvaardigd zou zijn* om de aanneming der dwangwetten te verhinderen. Over de uitvoerbaarheid spreek ik hier niet: dat is de zaak van het Komité van Verweer. De vertegenwoordigers der hechte en tevens meest betrokken vakbonden, hebben in dat komitée de meer-

(¹) Hier gaat het ontzien van de vooroordeelen der door de anarchisten op sleeptouw genomen elementen in de arbeidersbeweging zoover, dat men ter wille daarvan 't den hoofdredakteur van het soc. dem. orgaan kwalijk neemt, dat hij zijne partijgenooten waarschuwt voor daden, die hij hun volgens zijn geweten meent te moeten afraden.

derheid, dit is voldoende [1]. Zij zullen niets doen wat hun organisaties in gevaar kan brengen. Zij zullen geen staking proklameeren, wanneer de politieke geschooldheid en revolutionaire energie der Nederlandsche arbeiders nog niet groot genoeg zijn, om zulk een krachtige proef aan te durven. Wij hebben het hier alleen over het al of niet *gerechtvaardigd* zijn van zulk een staking, niet over de mogelijkheid. Nu zegt de redaktie, „gerechtvaardigd is een dergelijke politieke werkstaking alleen, wanneer de gewone middelen van agitatie en overreding ontbreken".

Dat ben ik volkomen eens.

Men neemt zijn toevlucht niet tot uiterste middelen, zoolang er nog andere zijn; men springt niet uit een raam zoolang de trap nog staat. Maar wie denkt er ook aan, op dit oogenblik den weg van overreding en agitatie te verlaten? Het Komitée allerminst.

Immers in hetzelfde nummer van Het Volk waarin het hier besproken artikel voorkomt, maakt het komitée bekend „dat de agitatie zal worden voortgezet" en kondigt het de benoeming aan van een perscommissie tot voering der schriftelijke propaganda. Dit alles komt volkomen overeen met wat de redactie schrijft n.l. dat, nu het wel Mei zal worden voor de wetten in behandeling worden genomen, „wij ook alle gelegenheid hebben, om door een meer geregelde, zakelijke, grondige bespreking der ingediende wetten hun aanneming te voorkomen".

Des te beter voor ons.

Dit is natuurlijk ook de agitatie die het Komitée, vooral ook met behulp van de schriftelijke propaganda, zich voorstelt te gaan voeren. Dat wij hiertoe den tijd hebben is een gewichtig voordeel.

Argumenten en bewijzen kunnen nu worden bijeengehaald, die zeker indruk zullen maken. Onze kansen worden beter. Maar stel nu, dat dit alles niet voldoende is om de aanneming der ingediende wetten te voorkomen. Stel, dat Regeering en Kamermeerderheid. ondanks petites, meetings, degelijke, zakelijke en grondige argumenten en bewijzen, de wetten tòch willen doorzetten. omdat 't er hun om te doen is, niet, om volgens recht en rede te werk te gaan, maar om de vakbeweging een slag toe te brengen.

Stel dat dit zeer waarschijnlijk gebeurt.

De bourgeoisie toch is niet een tegenstander, die men overtuigt, maar een vijand waartegen men worstelt. Zijn de arbeiders in dat geval niet evengoed gerechtigd het uiterste middel van verweer — gesteld natuurlijk dat zij het kunnen [2] — toe te passen, als wanneer de ontwerpen bij overrompeling in de Kamer waren gebracht? Ja, zijn zij er juist *na* een zakelijke, goed geargumenteerde agitatie niet nog *meer* tot gerechtigd, omdat dan nog duidelijker zou blijken, dat regeering en bourgeoisie naar geen rede willen luisteren en 't hun alleen om de kneveling der arbeiders is te doen?

Aan het *goed recht* eener staking, wanneer alle andere middelen te zwak bleken, maar ook eerst dàn, kunnen wij toch niet twijfelen: of de agitatie tegen de wetten die er aan vooraf ging, twee of vier

---

[1] Dit werd geschreven, nadat de poging van het P. B., waarvan de schrijfster deel uitmaakte, om door toevoeging van elementen uit de groote vakbonden (met name A. N. D. B., Timmerl. bond en Sigarenmakersbond) het onbetrouwbaar gebleken Komitée vertrouwbaar te maken, was mislukt!

[2] Dat ze het *niet* konden, was de schrijfster evengoed bekend als mij.

weken heeft geduurd, doet toch niets ter zake. En gekombineerde staking, *eer* alle andere middelen zijn uitgeput, zoolang er nog „ruimte is voor een gewone agitatie", dat wil toch niemand."

Over het (moreel) ,,gerechtvaardigde'' van een staking liep de strijd niet; of de arbeiders het ,,recht'' hadden, anders dan in het door mij gestelde geval te gaan staken, dat is een vraag voor de poes; de kwestie was, onder welke omstandigheden een staking gewettigd was van het standpunt van den klassenstrijd. Daarbij behoorde te worden overwogen: de offers, die men bracht aan organisatie enz., en wat men daarvoor verkreeg. Ik nu was en ben van meening, dat alleen dan die offers gebracht mochten worden, als andere middelen van noodzakelijk verweer ontbraken. Op 17 Maart moest iedereen denken, dat de gewone verweermiddelen nog konden worden gebruikt; toen op 1 April de gewijzigde wetten in behandeling werden gebracht, zonder dat er zelfs een tijd was voor de arbeiders, om er tegen te agiteeren, d r o n g d e R e g e e r i n g h u n d e s t a k i n g o p. Het verschil tusschen Mevrouw Holst en mij was, dat ik, die mij in den loop der beweging nader had ingedacht in het toen nog open vraagstuk der politieke werkstaking, een onderscheid maakte tusschen een p r o t e s t-s t a k i n g , die ik als noodmaatregel aanvaardde en een d w a n g s t a k i n g , die ik in elk geval verwierp. Zij zegt hierover in haar artikel het volgende:

„Maar de redactie verwerpt de staking tegen de wetten nog om een andere reden, n.l. als ondoeltreffend: staking tegen de wetten, zegt zij, zou leiden tot het aannemen der wetten in hun scherpsten vorm De Kamer zou er in zien niet een *protest,* maar een *pressie* en er voor bedanken zich te laten dwingen. Maar als pressie zou, natuurlijk, een eventueele staking ook juist bedoeld zijn. Als protest geenszins. Lag dàt in de bedoeling der Ned. arbeiders dan was geen „Comitee van Verweer" maar een „Comitee van Protest" opgericht, [1] de proteststaking had b. v. zoodra de ontwerpen bekend werden kunnen worden uitgeschreven; na twee of drie dagen had ieder weer rustig aan den arbeid kunnen gaan; na twee of drie weken ook de Kamer aan de hàre: de wetten aan te nemen.

In de bedoeling der arbeidersbeweging is de gekombineerde staking een middel van pressie, een strijdmiddel: zoo was 't in België, zoo in Zweden, zoo bedoelen het de Ned. arbeiders ook. Is de pressie te zwak, voelt de bourgeoisie zich te sterk, dan werkt de staking niet het gewenschte uit en worden de arbeiders verslagen."

Ik antwoordde hierop o. a.:

„Dat wij gemeend hebben onze meening over de verder te volgen taktiek te moeten zeggen, komt voort uit deze overweging, dat deze beweging en hare gevolgen voor onze Partij en de vakorganisatie te belangrijk zijn, om er in een zekere sleur mede voort te gaan. Daar moest, meenden wij, in de Partij wat meer klaarheid komen over de

---

[1] Dit is een kinderachtige woordspelling: Het „protest" der arbeiders was juist een middel tot „verweer."

te volgen taktiek en het is nu eenmaal de taak van het partij-orgaan, in zulk een geval te spreken. Ons advies richt zich tegen een politieke werkstaking; natuurlijk niet, omdat wij *opzichzelf* een dwangmiddel zouden verwerpen Om echter de bourgeoisie, op welke wijze dan ook te *kunnen dwingen*, moet men met het aangewende middel zoo sterk mogelijk zijn en dat zijn wij juist *niet*. Ten eerste zal juist een werkstaking met een politiek doel een deel der arbeiders, die aan een staking voor gewone looneischen meedoen, afstooten; ten tweede jaagt men alle burgerlijke partijen op één hoop, als men den strijd zóó tegen hen voert, dat het de kwestie wordt, of het burgerlijk gezag zich al dan niet zal kunnen handhaven. De tegenwoordige tijd is leerzaam voor ons allen; vooral omtrent het gebruik en de beteekenis der politieke werkstaking kunnen wij thans veel leeren.

Voorloopig willen wij er slechts dit van zeggen, dat een massa, die nog zoo weinig homogeen, politiek bewust en aan burgerlijke invloeden onttrokken is, als die, welke hier een politieke staking zou moeten doen slagen, niet voor een dwangstaking deugt. Door zulk een staking versterkt men dus de eenheid en 't verzet der tegenpartij, terwijl men zich zelf verzwakt."

En in Het Volk van 25 Maart 1903 heb ik een artikel geschreven over „politieke werkstaking", (bijlage 11), dat m. i. aantoont, hoe ik midden in de stormen, die èn in de pers èn in de Partij om mij heen loeiden, koel genoeg van hoofd was, om bewust en beslist „leiding" te geven.

Het is de fout van Mevr. Roland-Holst geweest, dat zij, die verleden jaar een werk heeft geschreven, waarin de onderscheiding, door mij gemaakt, nader is uitgewerkt, op 't oogenblik van den strijd zelf daarvan niets heeft gevoeld. Uit mijn laatste aanhaling uit haar artikel blijkt dit volkomen.

Als „pressie" zou de staking bedoeld zijn. Maar ik had reeds 7 Februari het karakter van een protest, van een demonstratie aangegeven en dit tot het laatst volgehouden. „In de bedoeling der arbeidersbeweging is de gecombineerde staking een middel van pressie, zoo was 't in Zweden", schreef onze partijgenoote.

In haar werk „Algemeene Werkstaking en Sociaaldemocratie" (blz. 88 en 89, eerste Duitsche uitgave) noemt Mevr. Holst echter de staking in Zweden juist als demonstratie, tegenover de Italiaansche, die tevens een dreiging bevatte. Tegenover de demonstratie-staking stelt zij daar de staking, die pressie (Druck) wil uitoefenen, hetzij om een regeering te dwingen een maatregel te nemen of in te trekken — een strijd met de Regeering. Wat zij daar over het verschil tusschen beide soorten van staking zegt, komt met mijne beschouwingen gedurende den strijd zelven overeen.

Dat zij, die evenals ik achter de schermen had gezien en de dwaze ideeën over een dwangstaking bij een deel der leden van het Komitée kende, op een oogenblik dat zij van anarchistische zijde tot zulk een „avontuur" werd aangespoord, mij in mijne pogingen om het karakter der staking scherper te belijnen en daar-

door dat avontuur te voorkomen, openlijk tegenwerkte, is een onvergeeflijke fout.

Uit het feit echter, dat ik reeds tijdens den strijd zelven heb ingezien, wat haar eerst later is duidelijk geworden, kan zeker allerminst door haar en hare vrienden een argument tegen mijne leiding worden geput.

Het zal mij niet moeilijk vallen aan te toonen, dat dit gemis aan inzicht in het noodzakelijk karakter eener eventuëel uit te breken staking Mevrouw Roland Holst in deze beweging tot een zelfde inkonsekwentie en onvastheid heeft geleid, als wij ook in de schoolkwestie bij haar hebben opgemerkt.

Vooraf nog, om de maat vol te meten, wil ik het ingezonden stuk aanhalen, waarin A. Pannekoek zijn vonnis over mij velde (H e t V o l k 26 Maart 1903):

> „Vele partijgenooten hebben met verbazing en verontwaardiging het hoofdartikel in het blad van Maandagavond gelezen, en zij zullen gaarne een nadere toelichting en rechtvaardiging van uwe houding zien. Uwe persoonlijke meening over het al of niet wenschelijke van een transportstaking bij een eventueële openbare behandeling van de dwangwetten hebt gij, Zondag l.l. op de algemeene vergadering van het Komité van Verweer met de hoofdbesturen ter berde kunnen brengen. Nu het Komité, blijkens zijn bekendmaking, op den ingeslagen weg voortgaat, kan uw daaraan tegenovergesteld advies slechts strekken, om wankeling te brengen in de vastbeslotenheid der arbeiders, de leiding van het Komité met vertrouwen te volgen; daarom is het een verbreken van de pas verkregen eenheid, een vergrijp tegen de andere vereenigingen, een benadeeling van de arbeidersbeweging en een oneer voor de partij.
>
> Bovendien kan uw zwakke en weifelende houding, die niet in overeenstemming is met de kracht van de protestbeweging tegen de wetten, enkel dienen, om de bezittende klasse en de regeering, juist nu zij tengevolge van de protestbeweging wat begint te aarzelen, te bemoedigen, op haar heilloozen weg voort te gaan.”

Uit het voorgaande is reeds voldoende gebleken, waarom ik op de Hoofdbestuursvergadering niet k o n spreken (het P. B. bond mij) en waarom ik daarna m o e s t spreken.

Mij is ook verweten, dat ik sprak als r e d a k t e u r; ik had de zaak in het P. B. moeten brengen en eerst mijne meening mogen zeggen, als die door een besluit van het P. B. gedekt was. V e r p l i c h t was ik hiertoe niet: de hoofdredakteur staat zelfstandig n a a s t het P. B. en is alleen verantwoording schuldig aan het Kongres: hij is niet de penvoerder van het P. B.

Durft hij in een bepaald geval de verantwoordelijkheid aanvaarden van buiten, of zelfs tegen het P. B., in groote zaken leiding geven, dan kan hij dat doen.

Het Kongres heeft dan te beoordeelen, of hij juist heeft gehandeld. Dit neemt niet weg, dat vooráfgaand overleg en homogeniteit tusschen P. B. en hoofdredaktie in zoo belangrijke zaken wenschelijk is. In dit geval echter meende ik t e r s t o n d en

op eigen verantwoording te moeten handelen; met het uitschrijven van een P. B. vergadering gaan steeds eenige dagen heen en bovendien kon ik, althans wat mijne waarschuwing betreft tegen meegaan in den sleur naar een dwangstaking, aannemen, dat het P. B. in deze hoofdzaak met mij homogeen zou zijn. Ik, die in mijne funktie de gebeurtenissen op den voet had te volgen, voelde mij in elk geval verplicht, tegen het drijven „naar een daad" mijne meening te stellen.

Dit alles had men moeten begrijpen; men had mij zoover moeten vertrouwen, dat men, ook al kon men alles niet direkt verklaren, in die buitengewone omstandigheden den leider volgde. Dat men in plaats daarvan het vertrouwen, dat de partijgenooten in mij stelden, op dat kritieke oogenblik ondermijnde, was zuiver anarchistische taktiek. De ultra-Marxisten in onze partij spreken en schrijven steeds over tucht en discipline; vooral Gorter stelt steeds de onmisbaarheid daarvan in den klassenstrijd in het licht. Maar zelf discipline bewijzen, daarvan heb ik niets bemerkt, juist in tijden, toen die het allernoodigst was en het allermoeilijkst. Marxisten in de theorie, is men toen geweest, anarchisten in de praktijk.

Men klaagde er ook steeds over, dat onze Partij en onze leiders niet het vertrouwen der groote massa arbeiders hadden; maar op een oogenblik, dat dit vertrouwen het meest noodig was, wekte men hen zelf tot wantrouwen en verzet op. Men deed dit, zonder eerst met mij te overleggen; 17 Maart verscheen mijn artikel: 18 Maart werden de artikelen van Gorter en Mevr. Roland-Holst verzonden uit Bussum; 19 Maart de philippica van Pannekoek uit Leiden.

Deze schreef later een artikel, waarin hij zelfs sprak over „verraad". Ik heb hem toen alles uitgelegd; maar hij bleef op onveranderde opname van dat artikel aandringen.

Toen ik op het Kongres te Enschedé mij over zulke publieke aanvallen, zonder voorafgaande poging om elkaar te begrijpen, klaagde en op verandering aandrong, ontving ik een afwijzend antwoord van Gorter, dat ik hier aanhaal:

„Spr. overlegt niet met Troelstra, omdat deze ons niet behandelt op de manier, waarop men dat behoort te doen. Onze ondervinding is: de manier om Troelstra aan te pakken is: kalm en hard (a p p l a u s)".

Ik wil nu nog nader aantoonen, waarom datzelfde gebrek aan inzicht, dat Mevr. Roland Holst c. s. verhinderde, mijne houding in deze beweging te begrijpen, haar tevens heeft verhinderd, zelf een vaste taktiek te volgen.

Op het Kongres te Enschedé werd door Van der Goes een resolutie verdedigd, blijkens zijne mededeeling opgesteld door hem en Mevr. Roland-Holst. Deze resolutie luidde als volgt; men lette vooral op de door mij gekursiveerde zinsneden:

„Het congres der S. D. A. P., gehouden te Enschedé op 31 Mei en 1 Juni 1903, overwegende de noodzakelijkheid zijn oordeel over de jongste algemeene werkstaking zoo duidelijk en beslist mogelijk uit te spreken;

overwegende dat het noodzakelijk was, tegen de door de regeering in Maart l.l. voorgestelde verscherping van de strafwet met alle beschikbare middelen zoo krachtig mogelijk in verzet te komen; immers gold het hier inderdaad de afwering van een aanslag op het stakingsrecht, waarvan de toepassing is het werkzaamste strijdmiddel van de vakvereenigingen, welk recht voor een zeer groot en steeds toenemend getal arbeiders feitelijk werd opgeheven, terwijl voor alle arbeiders de uitoefening van dit recht aanmerkelijk werd verzwaard;

overwegende *dat het eenige middel om in den gegeven toestand alle onafhankelyke arbeidersorganisaties tot een uiterste poging van verzet en protest te vereenigen* — nadat de gevoerde agitatie de regeering had genoopt tot eenige verzachting — waarbij echter de ontwerpen nog geheel onaannemelijk bleven — was: *de werkstaking in het transportbedrijf, zoo noodig te steunen door het nederleggen van den arbeid in andere ekonomisch gewichtige bedrijven;*

overwegende dat daarom de algemeene werkstaking thans het eenige middel was, omdat het rechtstreeks werken op de regeeringspartijen door tegen de wetsontwerpen in het parlement te spreken en te stemmen en tegelijkertijd een beweging in het leven te roepen, algemeen en sterk genoeg, om de regeering een werkzame vrees voor de eerstvolgende afrekening met het kiezersvolk in te boezemen, om deze beide redenen niet te gebruiken was als uiterste maatregel, daar het kiesrecht nog te beperkt is en de aanwending van het kiesrecht nog te weinig doeltreffend;

overwegende dat dus de keus niet lag tusschen een goed middel en een minder goed, maar tusschen de werkstaking of het werkeloos toezien bij de voltrekking van den beraamden aanslag;

overwegende dat de gevolgen van dit laatste voor de arbeidersbeweging nadeeliger zouden zijn geweest dan die van een mogelijke nederlaag, wijl het toegeven in beslissende oogenblikken als dit, de reactie strijdvaardiger en krachtiger maakt en tot nieuwe aanslagen op de arbeidersrechten aanzet;

verklaart het Congres, dat in deze omstandigheden de S. D. A. P. krachtens haar beginsel als revolutionaire partij verplicht was een beweging te ondersteunen die in ieder geval aan de gemeenschappelijke zaak moest ten goede komen;

en ziet in het genomen besluit tot en de uitvoering van de werkstaking het verblijdend en hoopvolle teeken van den moed en de offervaardigheid van vele Nederlandsche arbeiders, die zich de brutale aanranding van hunne meest onmisbare vrijheden niet lieten welgevallen zonder een allerlaatste en uiterste poging van verweer, een poging waarvan de herinnering in de geschiedenis van onze zaak zal voortleven als een aansporing voor vrienden en een waarschuwing voor den vijand. Verder verklaart het congres, dat al het persoonlijk leed, ook weder door dezen strijd over vele duizenden arbeiders gebracht, komt voor de zedelijke verantwoording der regeeringspartijen, die aan het georganiseerde proletariaat dezen hachelijken en ongelijken kamp hebben opgedrongen, immers na de jarenlange verwaarloozing van de stoffelijke en geestelijke belangen der arbeiders, en hunne politieke

onderdrukking, thans zelfs aanvallenderwijze tegen hunne klasse optreden door de vernietiging of beperking van de meest onmisbare rechten;

dat thans treffender dan ooit is gebleken de noodzakelijkheid van de *volledige* organisatie tot den klassenstrijd, die niet alleen door het streven der vakvereenigingen kan worden gevoerd, maar die de eendrachtige samenwerking en voortdurende oefening in den directen en alomvattenden kamp tegen de kapitalistische klasse eischt, te richten op de instelling, waarin zij hare machtsmiddelen heeft geconcentreerd, en waarmee ook thans de overwinning is behaald, n.l. den Staat."

Het Kongres kon zich met deze onvoorwaardelijke goedkeuring van het gebeurde niet vereenigen; hier toch werd feitelijk een vrijbrief gegeven om, zoolang het algemeen kiesrecht niet bestaat, in een dergelijk geval maar weer te gaan staken.

Wat echter te denken, na deze onvoorwaardelijke goedkeuring der staking, ja, na deze verklaring van hare noodzakelijkheid, van de volgende woorden, door Mevr. Roland-Holst als lid van het P. B. op het Kongres gesproken (Kongresverslag blz. 16):

„Voorts meende spr. dat het partijbestuur in de vergadering van 2 April tegen de motie Wessels [1]) had moeten stemmen. Spr. was sterk onder den indruk geweest van Oudegeest's optreden toen. Oudegeest kwam met feiten die later bleken waar te zijn en de andere hoofdbestuurders die hem tegenspraken kwamen alleen met praatjes.

Maar zelfs al had de zaak er beter voorgestaan, dan was het nog beter geweest dat het partijbestuur had tegengestemd. Zulk een ontzaglijke ingrijpende zaak moet door de leiders in besloten vergadering zooveel mogelijk worden tegengehouden. Dringen dan de arbeiders zelf naar voren, dan is het goed."

Dat het P. B. moest voorstemmen, omdat de Regeering den arbeiders elk ander middel van protest onmogelijk had gemaakt, heeft deze partijgenoote blijkbaar niet gevoeld. Zij miste elk vast begrip, waaraan zij onze houding ten opzichte der werkstaking kon toetsen.

Haar gevoel dreef haar naar de arbeiders, maar haar verstand had geen grenzen getrokken rondom het begrip ,,werkstaking"; daarom slingerde zij op een en dezelfde vergadering tusschen een motie, die haar als het ,,eenige middel" prees en tusschen een rede, waarin zij het afkeurde, dat de Partij aan dat ,,eenige middel" haar goedkeuring had gehecht.

In een artikel ,,Ter opbeuring" in Het Volk van 29 April 1903 liet zij zich aldus uit:

„Het is geen toeval dat Troelstra, de politieke leider der arbeidersbeweging, in de bijeenkomst van 20 Februari de motie stelde, waarin van de bereidverklaring der spoorweg- en transportarbeiders om tegen de dwangwet te staken, goede nota wordt genomen.

Zeker had hij, naar aanleg en positie, en hadden wij allen de arbeiders liever opgeroepen tot den strijd met *politieke* middelen.

---

[1]) Dit was de motie, waarbij tot de staking werd besloten.

Maar men doet niet wat men wil, men doet wat men kan De arbeiders hadden geen keus. Het dreigement der gecombineerde werkstaking was het beste verweermiddel tegen de dwangwet en werd niet zonder succes gebruikt Dank zij de dreigende houding der arbeiders (natuurlijk speelden ook andere politieke overwegingen mee) ging de regeering een stap terug en de algemeene vakbeweging ontkwam den schrik. Bleef over: de spoorwegmannen

Natuurlijk wettigde de ontrechting der spoorwegarbeiders een spoorwegstaking als maatregel hetzij van protest, hetzij van verweer volkomen, maar deze was intusschen te gevaarlijk geworden. *De staatsmacht,* het grootkapitalisme en *de kerk hadden twee volle maanden* lang al hun krachten, *in het openbaar en in 't verborgen,* tegen de *spoorwegorganisatie geconcentreerd.* Uiterlijk *onbeschadigd, was zij innerlijk ondermijnd.* Terugtrekken was nu *een eisch van goede taktiek* geweest, maar *de terugtocht was buitengewoon* moeielijk en mocht *niet plaats hebben vóór het allerlaatste moment, n.l. wanneer duidelijk bleek,* dat bij een *dreigende houding niets meer was te winnen.* Einde Maart scheen dit moment nog niet gekomen, men dacht nog 6 weken tijd te hebben, men hoopte op voorafgaan der enquête aan de behandeling der wet. Daar overrompelde de regeering de arbeiders, schond het reglement van orde en maakte aanstalten de wetten in de „stille week" er door te jagen."

De door mij onderstreepte woorden bevestigen volkomen wat ik 17 Maart en daarna schreef: „Terugtrekken was nu een eisch van goede taktiek geweest" — ja; maar hoe kan men begin April de menschen bewegen tot terugtrekken, als men einde Maart zelfs opkomt tegen een poging, om hen de noodzakelijkheid daarvan onder zekere voorwaarden voor te houden? Overigens komt ook hier te voorschijn het argument, dat ik bij Gorter zoo heb afgekeurd: de staking als d r e i g e m e n t. De regeering heeft zich aan dat dreigement niet gestoord; het is kinderlijk onnoozel, te meenen, dat de kracht van groote bewegingen als deze voor de Regeering verborgen kon zijn. Bovendien w i l d e d e R e g e e r i n g e e n t w e e d e s t a k i n g, toegerust als zij was, steunende op de van de beweging losgemaakte arbeiders.

Hier ontbrak dus elk vast standpunt, hier was niets dan verwarring en tegenspraak. Hier ontbrak alle leiding. Hier was niet dat diepere inzicht, die klaarder bevatting van de zaak, die het recht gaf in verzet te komen tegen het leidend orgaan der Partij, op een oogenblik dat eenheid, onderling vertrouwen, discipline vóór alles noodig was.

VI.

Mijn aftreden.

Een leider, wien men de leiding niet gunt, dat was blijkens het voorgaande mijne positie als hoofdredakteur. Ik beklaag mij niet over geoefende kritiek, van wien dan ook; ik beklaag mij niet over de Partij als zoodanig: het P. B. heeft het mij nooit lastig gemaakt — evenmin het Kongres —; maar over de stelselmatige tegenwerking van een groep, wel klein in aantal, doch aan invloed en gezag groot — een tegenwerking, zoo algemeen en stelselmatig, dat zij zelfs gemeenschappelijk overleg verwierp. En deze groep had vrij spel tegen mij; ik had, wilde ik haar tegenwerking breken, in de Partij een strijd tegen haar te aanvaarden, voor mij des te moeilijker en onaangenamer, omdat voor mij de inzet van dien strijd was mijn eigen persoonlijke positie in de Partij. Om daarvoor een strijd aan te binden, wàt ook Van der Goes moge zeggen, daartoe ontbreekt mij de noodige eerzucht; daartoe ben ik ook niet „politiek" en „diplomatiek" genoeg. Ik had verder aan dien strijd een deel van de kracht moeten offeren, die ik voor mijn driedubbelen werkkring als hoofdredakteur, Kamerlid en propagandist meer dan noodig had. Ik ben dus al meer en meer bevestigd in de meening, dat ik wel zou doen, mijn plaats aan het blad aan een ander over te laten. Ik nam dus tegen het Kongres te Enschedé opnieuw mijn ontslag, na mij te hebben overtuigd, dat Tak een eventueele benoeming zou aannemen. Tak weigerde evenwel, die benoeming aan te nemen op het Kongres te Enschedé. Hij was van meening, dat de perscampagne tegen mij op touw gezet, zich van mijn aftreden zou meester maken, door dit voor te stellen als een politieke nederlaag, door mij in de Partij geleden naar aanleiding van mijn optreden in de werkstakingsbeweging. Hij meende dat het Kongres in de gelegenheid moest zijn, tegenover het drijven der tegenstanders, mij een bewijs van vertrouwen te geven en daarom gaf hij in overweging, dat ik voorloopig zou aanblijven. Met deze opvatting vereenigde zich het P. B. evenals ik zelf. Eenige maanden na het Kongres diende ik dus opnieuw mijn ontslag in, dat toen werd aangenomen.

Wat mij nu ten hoogste bevreemdt is, dat Van der Goes c. s. mijne mededeeling, dat dit ontslag een gevolg is geweest van hun optreden tegen mij, durven tegenspreken; die „een legende" noemen; daarvan nader bewijs eischen; dit ontkennen.

Ik zou hen willen vragen: is het dan niet uw streven geweest, mij als hoófdredakteur kwijt te worden?

Hebt gij dat niet in 't belang der Partij geacht?

Hebt gij mij niet aangevallen en tegengewerkt (wat nog iets anders is, dan dat men nu en dan met elkander diskussieert over aktuëele zaken); hebt gij uwe leiding niet tegen de mijne gesteld; hebt gij bij mij niet algemeene eigenschappen van ,,opportunisme'', ,,onzekere en onvaste leiding'', ,,steunen op burgerlijke groepen'', ,,niet de waarheid zeggen aan de arbeiders'', ,,kiezersvrees'', enz. gekonstateerd — eigenschappen, die in den eersten en officieelen propagandist aan 't hoofd van ons orgaan niet kunnen worden geduld? Hebt gij dus niet de hoogste belangen der Partij willen dienen, door haar vertrouwen in mijne leiding te ondermijnen? Is het een ,,legende'', dat gij dit hebt willen doen en dat ik voor dat streven ben geweken?

Wordt u en uwen vrienden een b l a a m o p g e l e g d, door dit te konstateeren?

Is dat een beschuldiging van zoo ernstigen aard, dat er zelfs een kommissie moest worden benoemd met het uitsluitende doel, de waarheid daarvan te onderzoeken?

Maar wat is er dan toch wel gebeurd, dat u dringt, deze motiveering van mijn aftreden, die u van het succes van uw jarenlang optreden kan overtuigen, waaruit de gansche Partij kan zien, dat gij het zijt, die haar dezen dienst hebt bewezen — wat is er gebeurd, dat u thans voor het succes van uw eigen werk doet terugschrikken en u doet roepen om een ,,Kommissie'' die u van deze daad zal moeten vrijspreken?

Of hebt gij u van uw optreden geen rekenschap gegeven?

Hebt gij nooit bedacht, dat iemand, van wien gij zelf ,,leiding'' eischt, moet kunnen rekenen op het vertrouwen en de medewerking der voornaamste propagandisten in de Partij? Dat zoo iemand met een Partij, die tegenover hem ,,het georganiseerde wantrouwen'' is (uitdrukking van Pannekoek) niet kan opschieten? Dat van zoo iemand wordt geëischt, frischheid, gevatheid, levendigheid, geestdrift, slagvaardigheid, felheid, een vlugge heldere kijk op de dingen; en dat hetzelfde temperament, dat deze eigenschappen vertoont, ook allicht een zekere gevoeligheid medebrengt voor de ,,kalme en harde'' manier, waarop gijlieden hebt gemeend, mij te moeten ,,aanpakken''? Dat ik het mijn plicht kon achten, de Partij den last te besparen van een eeuwig dispuut rondom den hoofdredakteur en haar de gelegenheid te geven, een ,,leider'' te stellen aan het hoofd van haar orgaan, die meer kans had dan ik op de medewerking en discipline, die iemand op die plaats het recht heeft, van u evengoed als van andere partijgenooten te eischen?

Indien gij deze dingen niet hebt bedacht, zijt gij geweest als kinderen, die een wapen hanteeren, waarvan zij het gevaar niet kennen. Maar zoo dom zijt gijlieden niet geweest; gij hebt uw doel bereikt, maar schroomt slechts dat te erkennen.

Mij gaat dit verder niet aan. Ik heb nog slechts mede te dee-

len, waarom ik de Partij nooit in kennis heb gesteld met de ware redenen van mijn aftreden.

Mij dunkt dat die nog al voor de hand liggen.

Had ik bijv. te Enschedé gezegd, welk besluit ik genomen had en om welke reden, er zou een sterke drang zijn ontstaan, om mij op dat besluit terug te doen komen; ik zou den strijd hebben uitgelokt, dien ik juist wilde vermijden.

Ik wilde dit in elk geval niet — en met name niet in het jaar der beruchte nachtvergaderingen, der ,,Verraad"-kampagne, het jaar van den ondergang van een stuk arbeidersbeweging. Ik gunde de burgerpartijen het genot niet van de herrie, die deze openbaring in de Partij zou doen ontstaan: ik wilde afwachten, of mijn aftreden als hoofdredakteur den misstand, die mij het blijven onmogelijk maakte, zou opheffen. Ik hoopte, dat intusschen de partijgenooten, die m. i. in verkeerd begrepen ijver voor de goede zaak mij juist als voorwerp van hunne voortdurende partij-redderij hadden uitgezocht, langzamerhand door de feiten van hun dwaze opvattingen omtrent mijn willen en werken zouden terugkomen.

Ik stelde zoowel in hen als in mijzelven genoeg vertrouwen, om dit mogelijk te achten en hoopte aldus, zonder schade voor de Partij, de ondervonden tegenwerking enz. in mijn binnenste te kunnen begraven, bij de andere domheden, die ik in mijn partijleven al heb ondervonden.

Ik wilde dus geen breuk met de Nieuwe Tijd-groep, wat ik te beter kon, omdat ik gelukkig hoog genoeg sta, om hun werken tegen mij niet aan kleinzielige beweegredenen toe te schrijven; doch te beschouwen als een misplaatste uiting van het gerechtvaardigde, voor de Partij noodzakelijk streven, om haar te houden op den bodem van het beginsel, haar vooruit te brengen onder de proletarische massa, haar te behoeden voor afwijking en ontaarding. In dezen gedachtengang kon ik, na op het Kongres te Enschedé de volle laag van revolutionaire kritiek te hebben genoten, en terwijl ik voor die voortdurende beschieting met aan mij ganschelijk niet besteed principiëel geschut feitelijk reeds een werkkring, die mij lief was, had opgegeven, den jongen Siegfried, die daar weer vonken liet spatten van het zwaard, dat in mij den draak van allerlei burgerlijk bederf zou moeten dooden, met een eerlijk gemoed nog de hand reiken.

Ook thans wensch ik uitdrukkelijk te verklaren, dat geen persoonlijke wrok jegens de leden der N. T.-groep mij ooit heeft bezield. Alleen hebben zij, door mij steeds te doen leven in een atmosfeer van wantrouwen, mij den arbeid aan het blad tot een kwelling gemaakt; door hun verkeerde uitlegging mijner motieven, mijn kracht naar buiten verzwakt; bovendien hebben zij mij de van mij geëischte ,,leiding" onmogelijk gemaakt, door zelfs in de meest kritieke momenten daartegen de hunne te stellen en de arbeiders tegen mij in het geweer te willen brengen.

Dit werd gedaan niet door den een of anderen partijgenoot, maar voortdurend, bij elke groote aktie, door de groep onzer meest geziene, drukstwerkende, meest schrijvende, over een eigen orgaan beschikkende propagandisten.

V e c h t e n o f w ij k e n was voor mij het parool; om het leiderschap vechten, dat kon en wilde ik niet; in de Partij zelve heeft men het niet noodig geacht voor mij den strijd op te nemen; mij bleef dus niet anders over dan w ij k e n.

HET KONGRES VAN 1905.

I.

Vóór het Kongres.

Dat er tijdens mijn hoofdredakteurschap aan ons orgaan veel ontbrak — ik zal de laatste zijn, om dat te ontkennen. En ik geef ook reeds bij voorbaat toe, dat, al zou zonder de storende omstandigheden, hierboven geschetst, het blad beter zijn geweest, het feit, dat ik naast hoofdredakteur de politieke leider in de Kamer was, mij voor een deel belette, de redaktie zóó waar te nemen, als ik zelf had gewenscht. Toch ziet men overal, waar de voorvechter in het Parlement tevens journalist is, beide funktiën in ééne hand vereenigd. En ik aarzel geen oogenblik te zeggen: de voordeelen van het waarnemen der hoofdredaktie door den politieken woordvoerder in 't Parlement overtreffen in normale gevallen de nadeelen. Voor snel, zeker optreden — voor eenheid tusschen parlementaire en jornalisticke leiding levert het den besten waarborg. En — wat nog meer waard is — het houdt de parlementaire groep in voortdurende aanraking met het werkelijke partijleven: het stelt de parlementaire krachten geregeld aan 't werk voor het orgaan en doet de parlementaire vertegenwoordiging uit het werken aan 't orgaan voortdurend frisch proletarisch voelen putten.

Dit is voor ons land van nog meer belang dan voor die landen, waar (zooals overal) Parlement, partijleiding en hoofdorgaan in een en dezelfde plaats zijn gevestigd. Daar vindt men meestal de eerste krachten in de hoofdplaats gevestigd, deze toch zijn allicht bij een dier drie organen betrokken. Bij ons echter ligt het voor de hand, dat iemand, die als Kamerlid zijn werk heeft in Den Haag en door geen arbeid voor de Partij naar Amsterdam wordt geroepen, zich in Den Haag vestigt. Moeite en kosten, zonder bepaald direkt praktisch nut voor de Partij, getroost niemand zich gaarne. Maar het gevolg is dan ook, dat de Voorzitter der Kamerklub op die wijze feitelijk komt te staan buiten het partijleven in de hoofdstad; dat zijn direkte dagelijksche voeling met de proletarische beweging wordt verbroken.

Ziehier nu weer een verschijnsel, waarop ik reeds de aandacht vestigde, n.l. dat onze principieelen precies het tegenovergestelde bewerken van wat zij steeds zeggen te bedoelen. Op hun dwaze bewering, alsof door mij de parlementaire aktie zou worden overschat, vestigde ik reeds de aandacht. Ook vindt men onder de aanhalingen uit hunne geschriften een en ander, waarin zij onze politici verwijten, hunne kracht meer te zoeken in parlementaire handigheid dan in de beweging der massa.

Het is mij niet bekend, dat ik mij ooit aan dat euvel schuldig maakte — integendeel! Maar was er wel beter middel, om mij er voor te behoeden, dan door mij te binden aan het blad, mij door het redakteurschap als 't ware te d w i n g e n , niet op te gaan in parlementairen arbeid en de massa-beweging steeds mee te maken? Toch heette het, dat de vereeniging van beide funkties in ééne hand zoo verkeerd was en ben ik zelfs tot uitnemend parlementair leider gepromoveerd, sedert ik mij uit de leiding buiten het Parlement heb teruggetrokken!

Hoe aangenaam mij ook de meerdere rust was, die ik op die wijze heb mogen genieten, ik heb al spoedig deze afsnijding van het partijleven niet slechts smartelijk, maar ook als schadelijk voor mijn gansche werken gevoeld.

Bij de beoordeeling van hetgeen volgt, gelieve men hiermede rekening te houden. Het bewijst o. a., dat er nog andere reden dan „heerschzucht" denkbaar zijn, die mij, zoodra de vraag der waarneming van hoofdredaktie weer aan de orde kwam, konden bewegen, mij zoo mogelijk weer beschikbaar te stellen.

Hierbij kwam de wijze, waarop na mijn aftreden het blad werd geleid.

Toen men Tak tot mijn opvolger benoemde, was zijn wijze van schrijven bekend. Gewend, voor intellektueelen te schrijven, zou hij vooral moeite hebben, den juisten toon te vatten, het gros der lezers bij het hart te pakken, in ruimen kring propaganda te maken. De voornaamste grief, tegen zijne hoofdredaktie aangevoerd, heeft op deze eigenschap betrekking. Vergelijkt men echter zijn stijl met die van vroeger, dan is het niet te ontkennen, dat Tak, als hij een goede bui heeft — en die heeft hij niet zelden — zich in dit opzicht sterk blijkt te hebben aangepast aan de nieuwe taak, hem opgelegd.

De kritiek op de redaktie is op het vorig Kongres m. i. dan ook geheel verkeerd ingezet. Het ging hoofdzakelijk over den t o o n. Daartegenover werd gesteld, die van den vroegeren hoofdredakteur. Er kwam een tegenstelling tusschen t o o n en i n h o u d , tusschen t e m p e r a m e n t en v a s t h e i d v a n l e i d i n g ; deze tegenstellingen beheerschten het debat, werden door Tak zelf aanvaard en onderstreept, enz. M ij n e bezwaren echter tegen de huidige hoofdredaktie golden niet voornamelijk t o o n en s t ij l , doch veel meer Tak's g e b r e k a a n l e i d i n g e n o r g a n i s a t i e.

Zij, die den Tak van de Kroniek benoemden, misten m. i. het recht, den Tak van Het Volk lastig te vallen over zijn toon en temperament. Maar zij, die van den ervaren journalist, die sinds jaren in vrij nauwe en geregelde betrekking staat met zoovele artistieke, letterkundige en wetenschappelijke krachten, verwachtten dat hij het wetenschappelijk gehalte van het blad zou verbeteren, de veelzijdigheid van zijn inhoud zou vergrooten, de beschikbare krachten in en om de Partij voor het blad zou organiseeren — zij hebben reden tot groote teleurstelling. Dàt was juist een der redenen, waarom ik mij terugtrok, dat ik door de gevoerde debatten met de meest aktieve groep onder onze intellektueelen mij te veel van dezen geïsoleerd gevoelde, onder hen niet organiseerend werkzaam kon zijn. Tak, meende ik, zou dit wèl kunnen en ook doen. Maar in dit opzicht is de courant vrijwel gelijk gebleven; ja, Tak zelf heeft aan algemeene beginselpropaganda en bespreking van theoretische dingen minder gedaan dan zijn voorganger en de talrijke, goede krachten, de laatste jaren in de Partij opgenomen, zijn door hem absoluut niet voor Het Volk aan 't werk gezet.

Een tweede, ernstiger, teleurstelling is voor mij geweest: de leiding. Hierbij heeft Tak een sterk gemis aan initiatief en aan geregelde voeling met ons politieke leven geopenbaard. Het eenige, wat hij in dit opzicht heeft geleverd, is de behandeling van het eerste ontwerp-arbeidskontrakt, waarbij hij zich geheel heeft gehouden op het standpunt van het bekende Komitee.

De aanslag op de vakbeweging, die dit ontwerp inhield, door zijne kombinatie van uitrekbare opzegtermijn en staangeld in verband met werkstaking, wettigde volkomen het beslist afwijzende standpunt, door het Komitee aangenomen. Ook zij, die bij de motiveering van dat standpunt aan het privaatrechtelijk karakter van 't ontwerp niet die beteekenis toekenden, die er in de agitatie onder Tak's leiding aan werd toegekend, konden zich wegens de schandelijke bepalingen van dit eerste ontwerp met de richting dier agitatie vereenigen.

Toch was het een fout — eene, die zich op den duur zou wreken — dat de redaktie hare agitatie te veel richtte op het ontwerp en te weinig op het onderwerp: de verhouding van patroon en werkman als gevolg van het kapitalistisch stelsel. Dit sociale feit is niet, door middel bijv. van enquêtes in verschillende vakken en fabrieken, door de redaktie aan de orde gesteld: doch alleen de politieke regeling daarvan in 't ontwerp. Daardoor is alle propaganda naar aanleiding van 't ontwerp onder de arbeiders, anders dan die direkt uit de verkeerdheden van 't ontwerp voortvloeide, achterwege gebleven. Het is gebleven: een strijd over een wetsvoorstel; niet: een opwekking der arbeiders tot den strijd tegen het sociale systeem, waaronder zij zuchten. De zaak is te politiek opgevat

Met dit voorbehoud heeft de Redaktie werkelijk leiding, langs een vaste lijn gegeven.

Het is een fout geweest, dat Tak bij de inleiding der agitatie inzake het gewijzigde ontwerp die lijn heeft willen volhouden. Wat minder „vastheid" ware toen gewenscht geweest. Maar hoe dit zij, goed of niet goed, in elk geval heeft de Hoofdredakteur in die zaak leiding gegeven.

Daarmede echter houdt zijne leiding dan ook op.

Het treurigst is wel het gemis aan leiding geweest in zake de onderwijs-kwestie. Geen partij was, om de leiding te nemen in den strijd tegen Kuyper's lager-onderwijsnovelle, zóó goed toegerust als de onze.

De grondslag was gelegd in onze Groninger motie.

In de S. D. O. V. bezit de Partij een kranige organisatie, die getoond heeft, hare leiding in dezen te willen volgen, die over krachten beschikt, welke daarbij gaarne een aktieve rol zouden willen en kunnen vervullen. Maar de redaktie heeft den strijd ganschelijk overlaten aan den Bond van Ned. onderwijzers, aan de vrijzinnige partijen en begreep blijkbaar zóó weinig haar verzuim in dezen, dat zij óók nog durfde klagen over de motie, op de groote meeting in Den Haag aangenomen, en waarin alleen de burgerlijke onderwijspolitiek aan het woord was.

Een zelfde gemis aan leiding en voorlichting in zake het rapport der agrarische kommissie. Op het Kongres te Dordrecht kon dat rapport niet worden behandeld, daar de Partij niet voldoende was voorbereid. Natuurlijk ware het de taak der redaktie geweest, het rapport te behandelen, de voornaamste daarbij voorkomende kwestiën uiteen te zetten, de polemieken in de Nieuwe Tijd te verwerken voor de partijgenooten, in één woord: de Partij voor te lichten. Zij heeft dit verzuimd. Het Kongres in Den Haag kon, wegens onvoldoende voorbereiding, de zaak alweer niet geheel ten einde brengen.

Niet minder ergerlijk — alleen ten gevolge van den val van Kuyper niet zóó noodlottig in de praktijk — is het gebrek aan leiding in zake de tariefwetten geweest. De zaak was op het Dordtsche Kongres voorbereid; ons standpunt ten opzichte van het vraagstuk in het algemeen, is in het blad nader behandeld. Nu had bij de verschijning van elk nieuw adres, dit agitatorisch moeten zijn uitgewerkt. Tevens had de redaktie ook door eigen onderzoek en studie behooren te zorgen, geregeld materiaal in den strijd aan te brengen, de soc. dem. toon in den strijd tegen 't ontwerp het klaarst en duidelijkst te doen hooren.

In plaats daarvan heeft zij dien strijd overgelaten aan „Het vrije Ruilverkeer"; werden ingekomen adressen hoogstens slechts bij klein uittreksel vermeld onder de berichten; heeft ons orgaan zelfs nog minder gegeven dan een flauwe echo van wat de liberalen zeiden, laat staan dat het eigen toon en klank gaf. Op

die manier — en dat geschiedde nu met de twee belangrijkste ontwerpen der vorige Regeering — liet de redaktie de beste gelegenheden, niet slechts om onze Partij de leiding te geven van de oppositie onder het volk, doch óók, om ons blad belangrijk te maken voor allen, die 't publieke leven meeleven, ongebruikt voorbijgaan.

In de agitatie voor het algemeen kierecht is onder de tegenwoordige redaktie feitelijk een stilstand ingetreden. De taktiek moet zijn: elke gelegenheid aangrijpen, om de zaak warm te houden. Zelfs de verschijning van het voorloopig verslag over onze kiesrecht-voorstellen, die de gansche burgerlijke pers, de tijdschriften incluis, aan 't schrijven heeft gebracht over de kiesrechtkwestie, is in ons orgaan niet anders gememoreerd dan door overname van enkele brokstukken uit dat verslag. De groote demonstraties werden niet behoorlijk voorbereid. De lijn, bij den opzet der beweging aangegeven, om de vakbeweging in de agitatie te betrekken, werd losgelaten. De krant is voor deze zaak feitelijk dood geweest.

Ik zou hieraan meer grieven van dezen aard kunnen toevoegen: doch zal met de voornaamste daarvan besluiten.

Het is deze: dat de inwendige geest in de Partij onder de huidige redaktie m. i. sterk heeft geleden. Natuurlijk geef ik haar daarvan niet uitsluitend de schuld. Voor het ontstaan van konflikten als te Rotterdam en Utrecht is in de eerste plaats de ontwikkeling der koöperatie aansprakelijk. Maar wat heeft de redaktie gedaan, om bij die konflikten den socialistischen geest, die ons er overheen moet helpen, op te wekken? Welke zedelijke invloed is er van haar uitgegaan?

Toen ik in het voorjaar 1905 uit het buitenland terugkeerde, werd mij in het P. B. verzocht, op het Kongres toch vooral den geest, de strijdlust op te wekken, daar die zoo slap waren. Dat was tegen de verkiezingen; in een tijdperk, waarin van regeeringswege alles was gedaan, om dien geest en die strijdlust tot de hoogste spanning op te voeren. Al weer verre van mij, van dit abnormaal verschijnsel, dat ons veel te denken moet geven, de schuld te geven aan de redaktie van het orgaan. Maar wat is door haar gedaan om dien geest op te wekken? Wanneer heeft de Partij van haar een kloek, pakkend signaal vernomen, om den strijd aan te binden? Toch had zij reeds begin December 1904 daartoe aanleiding gehad, indien de begrootingsdebatten, waarin ons standpunt bepaald werd en al wat daarmede samenhing, behoorlijk door haar waren uitgebuit. Toen was er weer een van die „psychologische momenten'', die een strijder nooit moet laten voorbijgaan en die door de huidige redaktie meer dan eens niet gevoeld en dus verzuimd werden.

Ziehier mijn kritiek op ons blad — juist rakende de leiding, slechts in de tweede plaats den toon van onzen, in andere opzichten (als bijv. zijne bezadigdheid in interne geschil-

len, zijn vaak pittige en in hun soberheid niet minder rake polemieken met de burgerpers) door mij zeer gewaardeerden hoofdredakteur. Ik heb hier alleen gesproken over de voering der redaktie vóór het Kongres van 1905, omdat alleen die in aanmerking kan komen ter beoordeeling mijner houding op dat Kongres.

Toen dan ook, na de op hem geoefende kritiek, Tak mij mededeelde, zich als hoofdredakteur te willen terugtrekken, en vroeg of ik mij in dat geval bereid verklaarde, een eventueele benoeming als zijn opvolger aan te nemen, begreep ik onmiddellijk dat ik daarbij werd gesteld voor een moeilijke en zeer verantwoordelijke beslissing. Wanneer men eenmaal een met liefde en illusie aanvaarde funktie na eenigen inwendigen strijd heeft moeten neerleggen, door bezwaren bij hare vervulling daartoe gedreven, gaat men er niet zoo maar toe over, haar weer te aanvaarden. Aan den anderen kant was ik op de aangevoerde gronden meer dan iemand in de Partij overtuigd, dat er verandering moest komen. Nu Tak die verandering afhankelijk scheen te stellen van mijn bereidwilligheid, om hem op te volgen, daarbij zeggende: ,,de Partij wil uw werk'', had ik ernstig te overwegen, of ik geen middel zag, de bezwaren, die mij indertijd verdere waarneming der redaktie hadden onmogelijk gemaakt, althans grootendeels uit den weg te ruimen.

Ik besloot dus, aan een vroeger reeds opgevat voornemen, om te Amsterdam te gaan wonen, gevolg te geven en schreef Tak, dat, indien de Partij mijne benoeming algemeen mocht wenschen, en de groep van de Nieuwe Tijd haar vroegere oppositie wenschte te veranderen in vriendschappelijke samenwerking en overleg, ik bereid zou zijn, een benoeming te aanvaarden. En nadat hij mij had vergund, over de zaak te schrijven aan de redaktie van de Nieuwe Tijd, richtte ik een brief aan Van der Goes, waarin ik hem het verzoek van Tak mededeelde, benevens mijn antwoord, dat ik onder zekere voorwaarden bereid was, de hoofdredaktie weer op mij te nemen.

,,De voornaamste dier voorwaarden — een conditio sine qua non — is'', aldus schreef ik hem (1), ,,dat jij en je vrienden van de N. T. mijne herbenoeming wenscht en bereid zijt, met mij aan de krant mede te werken; waartegenover ik mij dan bereid verklaar, vóór de aanvaarding mijner funktie over de principiëele houding der krant en de opvatting mijner taak met jullie in overleg te treden — over geen belangrijke nieuwe kwestie een oordeel uit te spreken, alvorens jullie in de gelegenheid te stellen, mij je meening te doen kennen — en in 't algemeen die geregelde en vriendschappelijke betrekking met jullie te onderhouden, die voor een eendrachtig optreden en ter voorkoming van misverstanden gewenscht is. Alles natuurlijk met behoud mijner zelfstandigheid

(1) Zie den woordelijken inhoud in bijlage 12.

en vrijheid van beslissing, reeds geboden door mijne verantwoordelijkheid jegens de Partij". Ik schreef verder, dat ik de krant met hunne hulp ook dienstbaar wilde maken aan theoretische propaganda volgens een door ons gemeenschappelijk op te stellen program.

Toen op de eerste P. B.-vergadering in April Tak zijn voornemen te kennen gaf om af te treden en mededeeling deed van de korrespondentie tusschen hem en mij, moest ik verklaren op bovenbedoeld schrijven nog geen antwoord te hebben ontvangen. Dit bleek later aan een onopzettelijke achteloosheid van Van der Goes te wijten te zijn. Mevrouw Roland Holst verklaarde daarop, dat er in de (door haar niet bijgewoonde) vergadering van de N. T.-redaktie wel degelijk tot het zenden van een antwoord was besloten, hierop neerkomende, dat de omstandigheden, die vroeger tot konflikten aanleiding hadden gegeven, niet waren veranderd en dat de N. T.-redaktie hare medewerking zou aanbieden aan Tak, met het doel, dezen aan de krant te houden. Ik verklaarde daarop, de hoofdredaktie niet te kunnen aanvaarden.

De protesten, die hierop van alle kanten uit het P. B. tegen de houding der N. T.-redaktie werden ingebracht, hadden tengevolge, dat er werd besloten, deze in de volgende P. B.-vergadering tot een bespreking uit te noodigen. Op deze vergadering verschenen Van der Goes en Gorter, die nu verklaarden, bij een eventueele benoeming met mij te willen samenwerken, doch Tak liever aan de krant te houden, wat ik natuurlijk als hun recht beschouwde. Na deze mededeeling verklaarde ik mij tot de aanvaarding eener benoeming bereid.

Er werd op deze samenkomst van die zijde, bij de toelichting hunner houding, ook kritiek geoefend op mijn vroegere redaktie. Ik antwoordde, daarop niet te zullen ingaan; óók niet op de wijze van redigeeren van den aftredenden hoofdredakteur, daar ik geen persoonlijke inmenging voor mijne eventueele benoeming wenschte. Zij die zich herinneren, dat ik alleen wenschte op te treden, indien dat de algemeene wensch der Partij bleek, zullen deze houding — die ook mijn absolute lijdelijkheid op het Kongres verklaart — begrijpen.

Den dag vóór het Kongres hield het P. B. eene vergadering waarop besloten werd, dat het op 't Kongres een kandidaat zou stellen voor de hoofdredaktie. Zoodra dit besluit was genomen verliet ik de vergadering. Ik werd later binnengeroepen met de mededeeling, dat het P. B. mij kandidaat had gesteld en dat Tak die kandidatuur zou verdedigen op het Kongres. Tevens werd door mij, na bespreking der taktiek jegens de vakbeweging te volgen, te kennen gegeven, dat ik daarover gaarne steeds met Pollak en Spiekman zou overleggen, op dezelfde wijze als over andere zaken met mijne mede-redakteuren en de groep van de Nieuwe Tijd.

Hiermede was dus een grondslag gelegd van samenwerking en overleg op elk terrein; bovendien had ik gedurende mijne afwezigheid een plan van redaktie uitgewerkt, dat ten doel had, organisaties als de Soc. dem. Studieklub, de S. D. O. V., de Sociaal-Technische Vereeniging en Kunst aan 't Volk, duurzaam nuttig te maken voor de krant.

II.

Houding der Nieuwe-Tijd-Groep.

Het is thans mijn plan de houding der N. T.-groep in deze zaak nader in het licht te stellen. Ik kan dit doen, zonder den schijn te wekken, alsof ik daardoor het aanstaand Kongres zou willen overhalen, ondanks den tegenstand van die zijde, mij de leiding van ons orgaan weer in handen te geven. Dat ik deze niet weer kan aanvaarden, heb ik reeds vóór eenige maanden uitdrukkelijk gezegd en daar blijf ik bij. Deze groep echter heeft de pretentie, beter dan wie ook als adviseur der Partij te kunnen optreden. Het is nu van belang, na te gaan, welke praktische gevolgen hare adviezen voor de Partij hebben gehad.

Uit de brieven, in het voorjaar van 1905 tusschen de redaktie van de Nieuwe Tijd en mij gewisseld (bijlage 12), zal men zien, dat ik toen aan deze groep van partijgenooten den eisch heb gesteld: òf mij de weder-aanvaarding der redaktie mogelijk te maken, òf een kandidaat voor de redaktie te stellen van hun eigen richting. Ik was werkelijk in de verbeelding, dat de eenige reden, waarom deze partijgenooten mij indertijd hadden tegengewerkt, was, dat zij mijne redaktie niet propagandistisch en mijne leiding niet principiëel vast genoeg achtten en dat zij, nu mijn opvolger in beide opzichten nog minder aan die eischen had voldaan, een hunner engere geestverwanten op diens plaats moesten trachten te brengen, als zij meenden, in hunne oppositie tegen mijne leiding te moeten volharden.

Ik deelde reeds mede, dat hiervan geen sprake was. Een eigen kandidaat, een van het zuivere water, stelden zij niet. Van der Goes schreef artikelen in Het Volk, waarin hij, hoewel een, van zijn standpunt vernietigende kritiek op de bestaande redaktie uitoefenende, deze toch tegen anderen trachtte te verdedigen. Zijne konklusie was: Tak is „te politiek", maar zijn politiek is van de goede soort; zijn stijl — de „Zeeuwsche" — is, hoewel niet verkeerd, voor de courant „onvoldoende"; zij is te weinig klankvol, maar had ook nooit een valsche klank; aan beginselen gaf hij te weinig plaats, maar zij stonden altijd op de juiste plaats; hij heeft niemands medewerking bemoeilijkt, duldde elks meening en wat aan hem ontbreekt, kan dus door medewer-

kers, die verantwoordelijk zijn jegens de partij, worden aangevuld. Tevens vinden wij daar deze mededeeling: „De leiding van dezen redakteur was vast. duidelijk, konsekwent, zonder aarzeling en tegenstrijdigheid". (Het Volk van 12 April 1905). Hiermede was de leuze aangegeven, waaronder de kampagne vóór de redaktie-Tak in eene tegen de redaktie-Troelstra werd omgezet.

Werd hiermede deze gansche kampagne opgebouwd op een legende, waarvan ik in de vorige bladzijden de ongegrondheid meen te hebben bewezen, zij werd ook overigens gevoerd met verkrachting van waarheid en ridderlijkheid. Zoo schreef Pannekoek in Het Volk van 21 April 1905 o.a.:

„Dat de te langzame toename van het aantal abonnees en de klachten over de geringe aantrekkelijkheid niet in de eerste plaats aan den individueelen schrijftrant van Tak toegeschreven mogen worden, zal ieder moeten toegeven, die zich herinnert, dat dezelfde klachten ook onder Troelstra's redaktie gehoord werden."

Tegen deze bewering is Maas terecht in Het Volk opgekomen. Het is onwaar, dat onder mijne redaktie over 't gering aantal abonnees is geklaagd. Het blad heeft zich onder mijne leiding in dit opzicht tot volkomen tevredenheid der Partij ontwikkeld. Den invloed der stakingsbeweging van 1903, die in haar opgang het abonnenten-cijfer abnormaal opvoerde, om het na de nederlaag nog sterker te doen dalen, dient men natuurlijk buiten rekening te laten. Daarom neem ik als norm het abonnenten-cijfer vóór de groote spoorwegstaking bereikt, en konstateer, dat de na mij opgetreden redakteur er zelfs niet in geslaagd was, in den tijd van October 1903 tot April 1905, het abonnentental tot diezelfde hoogte terug te brengen. Thans zijn wij een jaar verder en bij onderzoek, enkele weken geleden, is mij gebleken, dat het cijfer, na een kortstondige rijzing boven dat van Januari 1903, al weer daar-beneden was gedaald. En dàt na een algemeene verkiezing!

In dit opzicht heeft Pannekoek dus maar wat neergeschreven; en wat de klachten over „de geringe aantrekkelijkheid" van het blad onder mijne leiding betreft, zoo worden deze het best weerlegd door de pogingen, van alle zijden aangewend, om ter verhooging dier aantrekkelijkheid mij als medewerker aan den hoofdredakteur toe te voegen.

Bovendien werd mij in Pannekoek's artikel verweten, dat ik een verkeerde methode had toegepast tegenover de onder anarchistischen invloed staande arbeiders, eene, die hen regelrecht den anarchistischen kant uitdreef: „Dat dezen nog niet gewonnen zijn, maar integendeel nog steeds onder den invloed staan van kwasi-anarchistische praatjes-makerij en verdachtmaking, is voor een goed deel aan Het Volk toe te schrijven", heette het. Men zal zich herinneren, dat de schuld voor dit feit door denzelfden kri-

tikus in 't voorjaar van 1903 gezocht werd in 't optreden onzer Kamerfraktie. Zoo wisselen de beschuldigingen, en de zondebokken, al naar het te pas komt.

Onridderlijk was ook de houding van Gorter, die op den avond van den dag, waarop ik mij in zijne tegenwoordigheid in het P. B. bereid had verklaard, de benoeming als hoofdredakteur te aanvaarden, in de afdeeling Bussum bij de bespreking der kandidaten alleen Mendels en Van der Goes, nevens Tak, noemde en de zaak aldus voorstelde, alsof er van mijne kandidatuur geen sprake was. Het gevolg was, dat de afdeeling Bussum, op een volgende vergadering beter onderricht, mij alsnog kandidaat stelde (zie het bericht in Het Volk van 21 April 1905). In een schrijven van Gorter, waarin hij zijne houding nader motiveert, gaf hij als reden op, dat hij meende, dat de besprekingen in het P. B. over mijne kandidatuur geheim waren!

Zóó werd de behandeling der redaktiekwestie op het Kongres van deze zijde voorbereid. Natuurlijk had het op den weg gelegen van mijne medeleden van het P. B., om tegenover dit duidelijk drijven naar een bepaalde beslissing, hun invloed in de pers en daarna op het Kongres te doen gelden. Maar dit bleef uit. En daar ik om de reeds genoemde reden, het hoofdredakteurschap niet mocht trachten te veroveren op den tegenstand der N. T.-groep, was ik zelf gedoemd tot een volkomen lijdelijke houding, die ik dan ook zorgvuldig heb in acht genomen.

Het was om die reden, dat ik het liefst de behandeling der redaktie in mijne afwezigheid zag plaats vinden en op den ochtend, toen het punt aan de orde was, anderhalf uur na den aanvang ten Kongresse verscheen. Op verzoek van Tak evenwel was de behandeling uitgesteld, tot ik tegenwoordig was, zoodat ik gedwongen was, de komedie, die daarbij is opgevoerd, als ,,toeschouwer achter de schermen'' bij te wonen.

Voordat ik de akteurs in die komedie laat optreden, moet ik vooropstellen, dat bij deze debatten niemand geheel onbevangen kon zijn, nu Tak, in plaats van òf te zwijgen, òf rondweg te bedanken, in Het Volk alleen de Partij had verzocht, hem niet weer te benoemen. Hierdoor was een motie als de Rotterdamsche uitgelokt, waarbij Tak's voornemen, om af te treden, werd betreurd en hij uitgenoodigd, om zich weer beschikbaar te stellen. Om deze motie draaide nu verder het debat; de kritiek op de redaktie werd daardoor naar den achtergrond gedrongen en daar Tak een achterdeurtje had opengehouden, waardoor deze motie, en hare toestemmende beantwoording, kon binnenkomen, wist elke andere kandidaat, dat hij zich stelle tegen den bestaanden redakteur. Was hierdoor de toestand al onzuiver — hij werd nog onzuiverder gemaakt door de totale onbekendheid van de Partij met hetgeen over de redaktie in het P. B. was voorgevallen en besloten. Het is mij tot op dezen dag niet duidelijk geworden, waarom van de besprekingen op de P. B.-

vergaderingen van 8 en 15 April, voor zoover deze op de redaktie betrekking hadden, in het officieele bericht van den Partijsekretaris niets is vermeld. Op de eerste dier vergaderingen diende Tak zijn ontslag in en beval aan, Troelstra kandidaat te stellen, waarop de door mij reeds vermelde diskussiën volgden, die tot uitslag hadden, dat besloten werd tot een bespreking met de redaktie van de Nieuwe Tijd. Hieromtrent vermeldt het officiëele bericht niets anders dan: ,,De overige besprekingen liepen over de verkiezingen en redaktie-Volk; zij leidden echter nog niet tot bepaalde koklusies."

Die konklusies volgden in de vergadering van 15 April, toen de bespreking met de N. T.-redaktie dit resultaat had, dat ik mij beschikbaar stelde voor de redaktie. In het officiëele bericht (Het Volk van 19 April) vindt men echter van de geheele Volk-redaktie en van het onderhoud met de N. T.-redaktie, met geen woord melding gemaakt! De laatste P. B.-vergadering, waarop bij stemming besloten was, dat het P. B. leiding zou geven aan de diskussiën over de redaktie (*), door een eigen kandidaat te stellen, had des Zaterdags vóór het Kongres plaats; daarvan kon dus vóór het Kongres geen bericht in het blad meer verschijnen. Des te meer had het op den weg van het P. B. gelegen, de besprekingen in te leiden met een overzicht van hetgeen in het P. B. over de redaktie was voorgevallen. Van de onbekendheid der partijgenooten hiermede en van de dwangpositie, die mijzelf het zwijgen oplegde, hebben de tegenstanders mijner kandidatuur een dankbaar, maar weinig ridderlijk gebruik gemaakt, om hun doel te bereiken. Het is om die reden, dat ik hun optreden op het Kongres een ,,komedie" heb genoemd.

Hun taktiek bleek te zijn, mij als hoofdredakteur voor goed onmogelijk te maken; doch, daar zij reeds schenen te hebben ingezien, hoe noodzakelijk mijne medewerking aan het blad was, mij onder een zekere pressie van het Kongres te brengen, opdat ik in andere positie voor het blad zou doen, wat de hoofdredakteur moet kunnen doen, maar wat men juist in Tak gemist had en wat de reden was, dat de eventueele terugtred van Tak mij weer op de oude plaats zou hebben teruggebracht.

De groote voorkeur van Tak was de ,,vaste leiding", door Van der Goes ontdekt; hiertegenover moest nu de ,,onvastheid" van de mijne worden gesteld en uitgebuit.

Wijnkoop begon. Deze had blijkbaar bedoelingen met het blad, die voor dadelijke verwezenlijking nog niet rijp waren; de persoon, die zich in zijne verbeelding aan het hoofd der courant zou zien geplaatst, moest geen Kamerlid zijn, op den kurieuzen grond, dat ,,deze reeds daardoor minder gemakkelijk

---

[1] De grootst mogelijke minderheid stemde hier *tegen* en heeft op het Kongres feitelijk haar zin gekregen, daar elke leiding in deze totaal is uitgebleven, *tegen het besluit in.*

voldoet in de politiek achterlijke Hollandsche arbeidersbeweging" (Kongresverslag blz. 26), een koncessie aan de achterlijkheid, die, wordt zij drijfveer onzer handelingen, ons eigenlijk maar moest doen besluiten, de hoofdredaktie op te dragen aan broeder Huizinga of aan Kolthek.

Daar dit ideaal nog niet voor verwezenlijking vatbaar is, moest Tak, daar ,,hij altijd vastheid van optreden heeft gehad", liefst voorloopig aanblijven. Wilde hij dit niet, dan kwam dit er eigenlijk ook minder op aan, daar het — bewonder, o lezer, den diepen blik van dezen spreker! — toch tegen de verkiezingen liep en ,,in den verkiezingstijd is het niet te moeilijk. de redaktie te voeren". ,,Een kommissie", heerlijke uitredding in alle wanhoopsgevallen, kon 't zaakje zoolang wel opknappen, liefst van ,,vooraanstaande propagandisten" (die dan juist alle uit spreken zijn!) ,,Eerst na de verkiezingen weten wij, wie Kamerlid zijn; daarom dient dus de beslissing te worden uitgesteld."

Maar één ding stond reeds vast: in geen geval Troelstra:

„Sannes heeft herinnerd aan de verwachtingen van het Rotterdamsche kongres ten opzichte van Troelstra. Zij zijn niet in vervulling gegaan. Te Enschedé is reeds door Tak grondige kritiek uitgebracht, zij heeft niets van haar waarde verloren.

Tak: Naar aanleiding van één speciaal punt!

Wijnkoop: Maar bij het punt waarbij juist de vastheid der redaktie had moeten uitkomen.

Tak: En het moeilijkste!

Wijnkoop: Ook op andere punten is gebrek aan vastheid van Troelstra's redaktie gebleken, en vastheid is juist het eerste noodig. Spr. wijst op de vakbeweging. Den eenen keer was er felle bestrijding van het N. A. S., dan weer was er een tijd dat men Troelstra's meening niet kende. Wij moeten vastheid hebben."

Pannekoek sprak, na een vermaning tot de Partij, om Vliegen wegens revisionistische dwalingen de redaktie-buitenland te ontnemen, het volgende:

„De hoofdredaktie is uitnemend gebleken bij de algemeene leiding der partij. Dit blijkt uit de afwezigheid van kwesties in de partij. Troelstra mist het objectieve, dat noodig is voor een kalme leiding. Men heeft Tak maar altijd alleen laten staan. De eerste propagandisten en schrijvers der partij hadden moeten medewerken, om Tak den tijd te gunnen voor studie.

Aan Troelstra heeft Tak hulp gevraagd. Had deze elke week over politiek geschreven, dan was de gelijkmatigheid der krant verholpen. Door het heengaan van Tak wordt geen verbetering gebracht. Kamerlidmaatschap en hoofdredaktie moeten gescheiden blijven. Er moet verdeeling van arbeid komen. Troelstra is voor politiek leider uitnemend geschikt, maar niet voor leider van de krant. Spr. sluit zich aan bij den aandrang op Tak om te blijven."

Aan de verleiding, om aan te halen wat dezelfde spreker een paar maanden later over die ,,uitnemend gebleken algemeene lei-

ding" van Tak heeft gezegd (de herstemmingen) en om te wijzen op de tallooze kwesties, het laatste jaar onder zijne hoofdredaktie ontstaan, zal ik voorloopig weerstand bieden!

Toen deze woorden gesproken werden, was de zaal nog niet schoon van het stof, door de Utrechtsche kwestie opgejaagd; tevens waren de Rotterdamsche kwestie („Voorwaarts" en „Vooruitgang") en de Haagsche (Van Gilst) nog hangende, alle drie door de redaktie van het orgaan zeker niet veroorzaakt; doch evenmin door tijdige bespreking der taktische en principieele geschilpunten, die er aan ten grondslag lagen, voorkomen of opgelost.

Gedurende mijne redaktie vroegen andere kwesties de aandacht der Partij, evenmin door de redaktie willekeurig opgeworpen, doch de taktiek der gansche Partij, hare algemeene leiding rakende en, voor zoover dat noodig en mogelijk was, tot een oplossing gebracht. Het zijdelingsch verwijt tot de vroegere redaktie, dat deze kwesties hebben bestaan, is al heel zonderling. Vooral van de zijde, waarvan het komt en met name, als men nagaat, wat van diezelfde zijde werd verweten aan de vroegere redaktie van het Duitsche partij-orgaan.

Daar verweet Mehring de V o r w ä r t s-redaktie, dat zij geen leiding gaf in groote kwesties, deze ontweek. M. i. een gegrond verwijt: hetzelfde, dat ik hierboven aanvoerde tegen Tak's „leiding". Wie deze taktiek volgt, heeft een tijdlang geen last van „kwesties": maar daarom komen zij toch wel en als zij komen, staat de Partij bij gemis aan tijdige behandeling en beslissing, met de handen in het haar. Ik heb de kwesties, die er moesten komen, niet afgewacht, maar tijdig ter sprake gebracht en getracht, met de partijgenooten naar een oplossing te zoeken. In één woord „vast" of „onvast", ik heb werkelijk leiding gegeven. En d a t wordt mij nu kwalijk genomen van een zijde, die juist leiding verlangt.

Natuurlijk is de zaak dood-eenvoudig: had ik mij l a t e n l e i d e n , en wel door Pannekoek c. s., in plaats van, zoo noodig t e g e n hen, leiding te g e v e n — ik zou geprezen zijn om dedezelfde „kwesties", die nu als bewijs mijner ongeschiktheid werden aangevoerd!

De gewoonte, om voor alle minder gewenschte zaken m ij tot zondebok te nemen, is Pannekoek blijkbaar zóó in 't bloed gaan zitten, dat hij het zelfs weet klaar te spelen, m ij aansprakelijk te stellen voor wat aan de krant onder Tak ontbrak. Had i k elke week over politiek geschreven, dan ware „de gelijkmatigheid der krant verholpen". Kurieus: Tak schreef te veel over politiek; ik laboreerde aan dezelfde kwaal; had ik nu elke week over politiek geschreven, dan ware de zaak gezond geweest. Dat is in waarheid den duivel met Beëlzebub willen uitdrijven!

Doordravende op deze bewering van Pannekoek, beteekende Wijnkoop mij ten slotte de sommatie: Troelstra m o e t in de

krant schrijven; en op mijn vraag h o e v a a k : ,,vaker dan tot nog toe."

De rede van Gorter laat ik in haar geheel volgen:

„Wij willen den toon van de krant verbeteren, maar zijn er voor dat Tak blijft. Hij heeft de taktiek en de beginselen gehandhaafd, hij was agitatorisch al was hij niet fel, maar fijn agitatorisch (Applaus). Den besten agitatorischen toon hebben maar zeer weinigen, het is de toon die den arbeider tegelijk brengt tot voelen en weten. De arbeiders hebben het voelen en wij het weten. Wie ze beide heeft, is Henriëtte Holst. Maar Tak heeft naar zijn krachten het tot een groote hoogte gebracht. Tak vergist zich, als hij tegenstelling maakt tusschen zich en Troelstra. Troelstra was ook al te politiek. Hij had wel eens een heel enkelen keer een zwiepend artikel, maar heel dikwijls ook niet, en dat hoeft ook niet. In een heel jaar had *Het Volk* onder Troelstra's redaktie artikelen over gewone politiek 200 keer, over vakbeweging 80 keer, heel goede artikelen, 15 keer ekonomische artikelen in verband met socialisme, maar gewone propaganda niet, bij Troelstra noch bij Tak. Tot Tak zeg ik: Er is een tekortkoming bij U; wat Van der Goes wil, vaste aanstelling van 6 medewerkers door het Kongres, is onzin, maar kunt gij niet meer dan tot nog toe medewerking vragen, allereerst bij Troelstra met zijn zweep?

Tak: Ik heb het gedaan.

Gorter: Maar misschien maar eenmaal. Tak, gij hebt een plicht te vervullen in de partij. Er zijn twee stroomingen, gij bent de aangewezen man om te zorgen, dat de eenheid blijft *(Luid applaus)*".

Hebben diegenen, die deze laatste woorden met hun ,,luid applaus" bezegelden, de beteekenis daarvan wel begrepen? Met Tak e e n h e i d ; zonder Tak, met Troelstra...... g e e n e e n h e i d ? Maar wie zouden dan onder mijne redaktie die eenheid verbreken? Ik zelf, die mij nimmer bij eene der twee stroomingen liet indeelen en deswege nu en dan met beide had te polemiseeren, sta juist op het standpunt der eenheid. Ook had ik alle voorwaarden voor een harmonische samenwerking aangeboden. Moest desondanks de waarschuwing worden geuit, dat men van die zijde het vroegere spel zou hervatten? En moest het Kongres daarop applaudisseeren? Waarlijk, op die wijze heeft elke groep het in haar macht, met een beroep op de eenheid haar wil aan de Partij op te leggen.

Dat het Kongres, de eigenlijke strekking dezer woorden niet voelende, zich daarbij neerlegde, moest het zelf weten. Maar welke meening heeft Gorter toch van mij, dat hij dacht, aldus over ,,Troelstra met zijn zweep" te kunnen beschikken? Oudegeest, die de vergelijking uitwerkte, zag mij al in gedachten op den bok zitten, naast den man die de leidsels houdt, klappende met de zweep. Dit beeld voerde mij terug naar mijne kinderjaren, toen ik wel eens bij den vader van een kameraad op den bok mocht zitten, dood-blij dat ik de zweep mocht houden. Maar dat onschuldige vermaak lacht mij thans minder toe en van hen, die juist alle moeite doen om mij de leidsels uit de handen te houden, voel ik die beschikking over mijn ,,zweep" als een bepaalde beleediging. Een

zekere dosis gevoel van eigenwaarde heb ik noodig voor mijne taak naar buiten; dat ik het ook i n de Partij wensch te behouden, ligt voor de hand.

Nog minder geneigdheid, om die zweep te hanteeren en de „vlammende artikelen" te schrijven, die men van mij verlangde, kon ik hebben na de toelichting, die Mevrouw Holst en Tak van dat baantje gaven. De laatste zag „het zwiepende artikel graag een enkele maal, maar zou het niet te dikwijls willen zien. Het is de vraag, of het superieure propaganda is, of het beklijft, of het op den duur grondslag en inhoud geeft aan de Partij." De „man van de leidsels" zegt hier dus tot het jongetje met de zweep, dat hij, omdat men 't nu eenmaal wil, wel eens klappen mag, maar niet te vaak. En Mevrouw Holst lichtte de zaak aldus nader toe:

> „Tak is uitstekend voor de algemeene leiding. Hij heeft vastheid, kennis, een fond, maar juist daardoor niet de eigenschap om de vlammende artikelen te schrijven, die worden verlangd.... Men moet kiezen tusschen het vlammende en het zwiepende, en tusschen de muurvaste leiding."

Gelukkig voor de spreekster kan zij in dezen voor zich zelve een uitzondering maken, daar Gorter reeds te voren haar had voorgesteld als het unicum in de Partij, waarin het w e t e n en het v o e l e n vereenigd waren.

Daar echter in hare woorden de tegenstelling tusschen Tak en mij werd aangegeven, kan ik een dergelijke gunstige uitzondering niet voor mij laten gelden.

Zelden is dan ook de leider eener Partij zóó in den grond voor al, wat de leiding betreft, door partijgenooten onbekwaam verklaard als ik bij die gelegenheid. Immers hoe kan eenig onderdeel van die leiding aan iemand worden opgedragen, wien men „vastheid, kennis, een fond" ontzegt, ontzegt juist op grond van die eigenschap, die hem in de Partij tot heden als een deugd werd aangerekend, doch die hier met zuivere bourgeois-maat werd gemeten?

Mijn eenige troost over deze grondige afbraak mijner partijpersoonlijkheid is, dat zij, die zich daarbij zoo kras uitlieten, dat noodig hadden voor het door hen beoogde doel en, was slechts het doel bereikt, op eens uit een ander vaatje begonnen te tappen.

Of zou men nu waarlijk meenen, dat iemand zonder „vastheid, kennis, een fond"..... „voor politiek leider uitnemend geschikt" zou zijn (Pannekoek) en zou men diens aftreden als zoodanig ooit kunnen beschouwen als de „grootste ramp voor de Partij" (v. d. Goes)?

Dat Tak, toen de aandrang dezer partijgenooten door dien van eenige, met de omstandigheden niet voldoend bekende arbeiders werd ondersteund, genegen was de op een kier staande achterdeur geheel te openen, is behalve als menschelijke zwakheid,

ook nog te begrijpen als een uiting van de zucht, om de Partij voor onaangenaamheden te bewaren. Tot tweemaal toe vroeg hij mij, wat ik ervan dacht. Ik bleef echter bij mijne volstrekt lijdelijke houding volharden en herinnerde hem alleen, dat de taak om m ij n e kandidatuur te verdedigen, hem door het P. B. was opgedragen in de veronderstelling, dat hij bij zijn ontslagname bleef volharden, zoodat, indien hij daarop terugkwam, de verdediging achterwege kon blijven. Daar ik niet de minste lust heb, Tak over zijne houding lastig te vallen, zal ik het betoog, waarom hij op de vragen van Pothuis (blz. 29) en Van der Waerden (blz. 30 Kongresverslag) had moeten ingaan en voor de kritiek van Spiekman had moeten zwichten, achterwege laten.

Dat onder de gegeven omstandigheden Tak bij akklamatie tot hoofdredakteur werd benoemd, behoeft niet meer te worden vermeld.

Toen dit achter den rug was, kwam Van der Goes mij opzoeken. Hij voelde behoefte, mij zijn waardeering te betuigen, omdat ik mijn persoon niet tot een onderwerp van strijd had gemaakt. Hij wist van a tot z, wat er was voorgevallen. Hij wist, dat ik had gezwegen, omdat ik de redaktie alleen uit den eigen vrijen wil der Partij, niet door mij beïnvloed, wenschte te ontvàngen en onder omstandigheden, waarin zij óók door de N. T.-groep werd gewenscht. Dat wist hij, zooals de lezer het thans óók weet.

Toch zou diezelfde man, toen ik eenige maanden later omtrent h u n v o n n i s o v e r m ij n e l e i d i n g een uitspraak der Partij verlangde, dit uitleggen als de poging van een heerschzuchtige, om haar te d w i n g e n , mij t e g e n den wil van hem en zijne vrienden, d e h o o f d r e d a k t i e o p t e d r a g e n !

III

„Het slechtste Kongres."

Ik heb het Haagsche Kongres van 1905 „het slechtste" genoemd, dat wij nog gehad hebben.

Inderdaad is mij op dat Kongres gebleken, dat er een jongere lichting van intellektueelen aan 't opkomen is, waaronder elementen schuilen, die gevaar loopen, de N. T.-groep in hare gebreken nog te gaan overtreffen en de Partij te doen doodloopen in een moeras van onderlinge afbrekerij en onwerkelijke politiek.

Onder de „onwerkelijke politiek" versta ik een drijven, om de politieke aktie der Partij eenzijdig te doen beheerschen door steile formules en vooropgezette stellingen, in plaats van ze af te leiden uit de feiten en stroomingen, die de werkelijke politieke toe-

stand, gezien van het standpunt van den klassenstrijd, ons aan de hand doet.

Pannekoek en Gorter hebben in dit opzicht „school gemaakt" onder deze jongeren, zoodat op dit Kongres er een drijven was waar te nemen naar zekere ultra-radikale besluiten, in plaats dat men onbevangen de feiten en den geestestoestand der arbeiders onder de oogen zag en daaruit de te volgen taktiek afleidde.

Ik weet wel, dat ik hier juist het punt raak, waar mij de verwijtingen der N. T.-groep sinds jaren troffen. Ik laat mij, zoo heet het, te veel door de gebeurtenissen van den dag beïnvloeden. Daarom ben ik „onvast".

Welnu, dat fijne gevoel voor de dingen van den dag, voor de stroomingen in het volk, voor de realiteit, voor h e t l e v e n — dàt missen deze partijgenooten te veel en daarom loopen ze gevaar, zoodra zij onze theorie in de praktijk willen omzetten, steeds in het eene of het andere uiterste te vervallen, òf dom-opportunistisch te zijn (men denke aan de aanvankelijke verklaring van Gorter en Mevr. Holst in de Schoolkwestie), òf aan onze aktie te ontnemen alle verband met het eigen nationale leven en er een eenvormige, aan algemeene formules ontleende „Schablone" voor in de plaats te stellen. Daar zij onbewust hun eigen onbeholpenheid in praktische zaken wel voelen, neigen zij meestal tot het laatste: de vaststaande, algemeene formule, zooals de blinde, die een weg beloopt, niet de heining durft loslaten, die hem tot steun en wegwijzer dient.

In deze woorden ligt geen minachting opgesloten voor de theorie, voor het marxisme, voor de groote lijnen van onzen strijd, zooals die door een ervaring van tientallen jaren zijn getrokken. Neen, slechts een afkeuring van het optreden dergenen, die door het vervormen dezer beginselen tot stijve formules ze bij de massa der partijgenooten in diskrediet brengen. Ik weet, dat de klassenstrijd iets w e r k e l ij k s is, een f e i t , dat dus elk oogenblik in de politieke ontwikkeling van alle moderne volken moet kunnen worden o p g e s p o o r d ; een f e i t , dat zich op verschillende wijze voordoet, al naarmate van de ekonomische, politieke en geestelijke struktuur van elk volk.

Zoekt de t h e o r i e naar het gemeenschappelijke, het éene algemeene, dat aan deze verschillende feiten ten grondslag ligt — de p r a k t ij k heeft juist met de afwijkingen en verschillen rekening te houden, dient zich vaak juist aan het b ij k o m s t i g e en t o e v a l l i g e vast te klampen. Dit heb ik steeds bedacht en vandaar mijn „opportunisme" en „onvastheid"; dit moeten alle strijders der Partij in parlement en gemeenteraden, vakbeweging en koöperatie steeds bedenken, en vandaar de soms kwalijk verholen minachting, waarmede zij door de meer dogmatisch aangelegden in de Partij nu en dan worden beschouwd

Maar hierin ligt dan ook het groot gevaar voor een te overwegenden invloed dezer elementen in de Partij. Hoe wijs en bij

uitstek praktisch zij zich dikwijls voordoen en hoe knap zij inderdaad nu en dan zijn (¹), wee de Partij, die onder den invloed komt van hun drijven! Naarmate hun methode van werken meer algemeen wordt aanvaard, wordt de werkelijke arbeider meer op den achtergrond gedrongen. De kennis van het tot dogma verheven ,,beginsel'' vervangt het spontane weten van wat des arbeiders is; talmudische spitsvondigheden en haarkloverijen vervangen het frissche voelen van werkelijke verhoudingen in fabriek, werkplaats, gemeente en staat; het leven, zooals het opbruist uit de strijdende faktoren in de omgeving van het oogenblik, moet wijken voor doode afleidingen uit vooropgezette stellingen; het revolutionaire voelen wordt veracht, als gevaarlijk voor de revolutionaire theorie en de eigen durf van den arbeider, om wat er in hem leeft en woelt uit te schreeuwen, verflauwt onder den benauwenden invloed van het streven, om toch vooral hen na te praten, die in 't bezit zijn van de zuivere wetenschap van den klassenstrijd. De arbeider van vleesch en bloed wordt aldus onder zijn eigen abstraktie verplet; het theoretische spook van het proletariaat zuigt dit, als een vampyr, zijn eigen frisch leven uit; de proletarische energie wordt door haar gedachtenbeeld gedood en de Partij is een hoopje disputeerende, kritiseerende, dogmatiseerende, naar het leiderschap ambiëerende personen geworden, in verschillende klieken en groepen elkaar bestokend, de Partij verscheurend en het proletariaat van haar vervreemdend.

Wat mij in het laatste Kongres zoo onaangenaam heeft getroffen, waren de verschijnselen, die er op wezen, dat deze geest reeds meer dan wenschelijk was de debatten over ons politiek optreden (de herstemmingen en de afgeloopen Staten-verkiezingen) beheerschte. Pannekoek smeedde uit het n a t u u r l ij k e feit, dat wij bij de Staten-verkiezingen daar, waar wij niet zelfstandig optraden, de liberalen tegen Kuyper moesten steunen, een verwijt van oneerlijkheid tegen het Partijbestuur, dat in zijn manifest met dit feit had rekening gehouden. Sannes en anderen trachtten ons een herstemmingstaktiek op te dringen, die het meest elementaire voelen der socialistische arbeiders, hun gerechtvaardigde afkeer van Kuyper, als iets ongeoorloofds buiten beschouwing stelde en Mendels wekte de lachlust op, door de herhaalde frontveranderingen in één rede, uitgevoerd onder de pressie, om toch het ideaal dezer dogmatische politiek zoo dicht mogelijk te naderen. Hier was niet de werkelijkheids-politiek, die de feiten tot uitgangspunt neemt, aan het woord: hier was reeds vooraf de — zoo steil mogelijk luidende — konklusie vastgesteld, waartoe men volgens een ongare opvat-

(¹) „Intellektueelen" noemt men hen. Een onjuiste benaming, daar er onder de „practici" vaak zijn, meer intellektueel dan die zich zoo gaarne noemen en evenzoo onder de „intellektueelen" uitnemende praktische strijders en organisatoren. Ik noem ze dus liever *dogmatici*.

ting van den klassenstrijd m o c h t komen en daarna de argumenten bijeengezocht, om deze konklusie te ondersteunen.

Men vindt ditzelfde streven na het Kongres in het optreden van Pannekoek en der afd. Leiden nader uitgewerkt. Het ging gepaard met de, van dogmatische betweterij nu eenmaal onafscheidelijke verkettering van hen die er niet aan mee wilden doen. Men denke aan de eerloosverklaring, die het P. B., de hoofdredaktie, ja de gansche Partij trof wegens hun ongeneigdheid, om de herstemmingsmotie van het Kongres uit te voeren op een manier, die onze Partij zou hebben geplaatst b u i t e n het werkelijke voelen en willen der socialistische arbeiders, ja haar d a a r t e g e n in oppositie, haar als redder van Kuyper aan de zijde van den man der dwangwetten zou hebben gebracht! Het zal mij niet moeilijk vallen, aan te toonen, dat de invloed van dit dogmatisch terrorisme het tegenwoordige P. B. heeft verhinderd, gevolg te geven aan mijn aandrang, om uit de verkiezingen van 1905 tijdig de noodzakelijke konklusies te trekken en den strijd met deze regeering aan te binden op dat terrein, waar wij haar het best kunnen bekampen. De vóór-geschiedenis van het mislukte manifest van het P. B. zal hieromtrent het noodige licht verspreiden.

Dit alles voelde en voorzag ik, toen ik op het Kongres, tegenover de „jonge veulens" de werkelijke a r b e i d e r s stelde, wien zoo'n „revolutionair" gedoe-uit-de-tweede-hand v r e e m d is, die door den ballast van hun werkelijk arbeidersleed worden verhinderd, de luchtreizen naar de hooge regionen eener dergelijke onwerkelijke politiek mee te maken — die zichzelf durven zijn.

Ik zal nog verplicht zijn, andere, noodlottig gebleken gevolgen dier politiek te behandelen — het aangevoerde is voldoende om aan te toonen, dat ik alle reden had, haar optreden op dit Kongres als een zeer bedenkelijk verschijnsel te beschouwen.

Men zal nu begrijpen, waarom mij Pannekoeks brutale aanval naar aanleiding der herstemmingen opeens in het geweer heeft gebracht; waarom ik daarbij niet slechts Pannekoek, maar allen, óók de eigenlijke aanleggers van dit streven naar kunstmatige opschroeverij onzer partijpolitiek in mijne beschouwing heb opgenomen — waarom ik van toen af besloten heb, op alle wijzen mede te werken om, met behoud van den w e r k e l ij k e n revolutionairen grondslag der Partij, alle k u n s t m a t i g e opdrijverij tegen te gaan en zoowel door d o e n als, waar noodig, door n i e t-d o e n er toe mede te werken, dat dit kwaad zoo snel mogelijk aan de uitbarsting zijner eigen gevolgen moge te gronde gaan.

IV.

De Gevolgen.

Het drijven onzer dogmatici gedurende de laatste jaren en in 't bijzonder de debatten en beslissingen omtrent ons partij-orgaan op het vorig Kongres — zij hebben zich in dit afgeloopen jaar op treurige wijze aan de Partij gewroken.

Op de tegenspraak tusschen het uitgangspunt bij de redeneeringen dezer partijgenooten en het praktisch resultaat van hun werken, heb ik reeds meermalen gewezen en wil ik thans meer in 't bijzonder ingaan. Hoe zij steeds de ,,proletarische energie'' vooropstellen en deze door het intellektualistische van hun optreden meer den domper opzetten dan verlevendigen. Hoe zij de ware predikers zijn van de revolutionaire kracht der Partij en juist door hun eenzijdig verketteren van een noodzakelijke strooming in de Partij, de vroegere eenheid hebben gebroken en een onnoemelijke schade aan de revolutionaire kracht, aan de geestdrift en het idealisme in de Partij hebben toegebracht. Hoe zij het Marxisme willen doen doordringen in de beweging, een uitnemend streven; maar door de meesterachtige, schoolsche en weinig breede taktiek, die zij daarbij vaak volgen, bij een deel der partijgenooten het Marxisme in diskrediet hebben gebracht. Hoe zij, in hun ijver om toch vooral de parlementaire aktie te houden op den breeden grondslag der proletarische beweging, den politieken leider der Partij ganschelijk hebben teruggedrongen naar het Parlement en losgemaakt van de voortdurende bezielende aanraking met de beweging zelve. Hoe zij, zich beklagende over eene te weinig revolutionaire, principieele, proletarische leiding van ons dagelijksch orgaan, aan het hoofd daarvan iemand hebben helpen handhaven, die vele deugden en bekwaamheden bezit, doch juist deze niet. Hoe zij, uit den treuren sprekend over de noodzakelijkheid van ,,vaste leiding'', hebben medegewerkt om bijna alle leiding uit het orgaan, en daarmede uit de Partij, te doen verdwijnen. Hoe zij, den een bestrijdend, omdat hij naast zijn Kamerlidmaatschap niet nog de hoofdredaktie zou kunnen waarnemen en omdat niet te veel funkties in éene hand mochten zijn vereenigd, deze funktie deden rusten op schouders, die reeds de leiding onzer gemeente-politiek, de redaktie van een weekblad, een raadslidmaatschap enz. hadden te torschen en daarbij, zooals was te voorzien, óók nog met het Voorzitterschap der Partij en het Kamerlidmaatschap werden beladen. Hoe zij, de eenheid der Partij vooropstellende, totaal onnoodig een vooraanstaand partijgenoot zoodanig aantastten in zijne geschiktheid voor de funktie in de Partij, hem ook thans nog opgedragen, dat zij hem dwongen tot een verweer, dat den vrede in de Partij moest verstoren. In één woord: hoe zij veelal praktisch precies het tegendeel bereikten

van hetgeen de leuze was, waaronder zij hunne aktie voerden.

Enkele dezer punten zal ik nader toelichten; niet te diep echter zal ik ingaan op den toestand van désorganisatie in de Partij, door mij den vorigen zomer reeds gekonstateerd, toen nog slechts in de kiem aanwezig, in den loop van dit jaar tot zoodanige beteekenis aangegroeid, dat zij vriend en vijand in het oog moet vallen.

Laat ik eerst een kort woord zeggen over mijn eigen aandeel aan de krisis, die de Partij thans teistert.

Zij die meenen, dat ik om persoonlijke redenen de pen heb opgevat tegen de dogmatische richting, vergissen zich. In mijn eigen geval koncentreerde zich nu eenmaal de botsing onzer verschillende taktiek — ziedaar de kwestie. Wat mij zoo fel uit mijn tent lokte, dat was het optreden van Pannekoek en Van der Goes, toen zij midden in 't gevecht, bij de herstemmingen, tegen alle leidende organen der Partij dezelfde tegenleiding trachtten te geven, waarmede zij mij indertijd het werken onmogelijk hebben gemaakt. Wat mij dwong, den wind, door hen gezaaid, met een storm te beantwoorden, dat was de overtuiging, dat alleen op die wijze de onmogelijkheid en ontoelaatbaarheid van het voortdurend insinueeren en afbreken van leidende personen en organen der Partij als f e i t kon worden gedemonstreerd.

Wat mij eindelijk i n d e o p p o s i t i e dreef, het was de zucht, om de beschroomde, niet op zichzelf vertrouwende massa der partijgenooten, die zich te weinig laat gelden, eindelijk eens mobiel te maken voor hun eigen zaak. Moet onze Partij zijn een tournooiveld van intellektueelen, de politieke editie van een der letterkundige côteriën uit de beweging van 1880 — of zal zij een werkelijke Arbeiderspartij zijn, waarin de drijfkracht uitgaat van de nooden en behoeften en het verlangen naar maatschappelijke vrijmaking der beste, meest ontwikkelde Nederlandsche arbeiders? Ziedaar de vraag, scherp te stellen, misschien zelfs t e scherp, opdat het antwoord door de Partij zou worden gegeven. Ziedaar ook de sleutel tot mijn optreden gedurende het afgeloopen jaar.

Uit de leiding der Partij heb ik mij ten slotte geheel teruggetrokken, toen mijne poging, om op dit optreden bij de herstemmingen van 1905 de aktie tegen de nieuwe Regeering op te bouwen, was afgestuit op de zucht van de meerderheid in het P. B., om de kleine minderheid-Pannekoek c.s. niet voor het hoofd te stooten en op het streven, om de Russische revolutie overal bij de haren bij te sleepen. Het mislukte ,,manifest", dat de partijgenooten op een goeden dag overviel, is de muis, die deze berg heeft gebaard.

In het algemeen heb ik de laatste jaren in de leiding der Partij lang niet die rol gespeeld, die vooral de burgerlijke pers mij toeschrijft.

De wetenschap, dat mijne leiding niet werd gewild, werkte hiertoe niet weinig mede.

Tot het streven, om de leiding aan anderen over te laten, droeg ook de ziekte bij, die mij begin 1905 eindelijk dwong, in 't buitenland rust te nemen. Maar toen ik, grootendeels hersteld, in April 1905 terugkwam, was ik bezield met nieuwe lust, om de oude taak weer op te nemen, gloeide ik van datzelfde jonge idealisme, dat mij vóór dertien jaren naar Utrecht dreef. Ik wilde grooter offer brengen aan de Partij, dan men wel heeft vermoed; ja, t w e e waren er, die zich zoo noodig de grootste offers wilden getroosten, opdat ik weer a l l e s kon zijn voor de Partij. In die stemming betrok ik mijn derde verdieping in „de Pijp" te Amsterdam; in die stemming had ik, mits gedragen door het vertrouwen en de medewerking der beste partijgenooten, dit jaar goede dingen tot stand kunnen brengen.

Dit alles heeft men niet gewild — toen heb ik mij weer teruggetrokken, aan anderen het werk overlatende, dat men mij niet toevertrouwde — en hopende, dat zij het beter dan ik het vermocht, zouden volbrengen.

Men moet nu van m ij niet verwachten, dat i k mij zal verlustigen in het tooneel van anarchie en desorganisatie, dat onze Partij dit jaar heeft te aanschouwen gegeven. Maar er over zwijgen, ware struisvogelpolitiek.

Beschouwen wij eerst het p a r t ij-o r g a a n. Gaf het na de verkiezingen eenige leiding? Helderde het tijdig de ideën der partijgenooten op bij de elevatorkwestie te Rotterdam, de bekende sigarenmakersstaking en de uitsluiting in de bouwvakken te Amsterdam? Trachtte het in inwendige partijzaken, bijv. de kwestie-Van Gils, de kontributieregeling enz. eenige voorlichting te geven?

En wat was de houding van het orgaan in zake de nieuwe agitatie—Arbeidskontrakt ? Was er overeenstemming tusschen Tak's optreden in de Kamer en dat in het blad? Op 12 Febr. '05 werd door hem namens het P. B. een motie voorgesteld, die niet brak met de aktie tegen het eerste ontwerp, daar zij al weer de inschakeling in het burgerlijk wetboek — noodzakelijk wegens den aard van het arbeidskontrakt en dus niet te gebruiken als wapen tegen het ontwerp — vooropstelde. Toch had deze motie een gewijzigde agitatie niet in den weg gestaan, indien Tak haar niet had toegelicht op een wijze, waardoor zij werd geplant op het „principiëele" en „vaste" standpunt der eerste agitatie en waardoor het steile afwijzende karakter dier eerste agitatie, op grond van het privaatrechtelijke der regeling, aan de beweging tegen het gewijzigd ontwerp weer werd opgelegd.

Het ware nu de tijd geweest, de reeds behaalde o v e r w i n n i n g der agitatie te boeken. Maar dit kon men niet doen, als men tegelijkertijd het gansche ontwerp principiëel bleef verwerpen. Men kon wijzen op de belemmering tegen de vakbeweging,

die in 't ontwerp, hoewel sterk verminderd, was overgebleven; men had op de verwijdering daarvan alle aktie moeten richten; men had het verder aan de Kamerfraktie moeten overlaten, bij de eindstemming te beslissen, in hoever het kwaad in het ontwerp het goed overtrof en daarnaar haar stem te bepalen.

Tusschen Februari 1905 en Maart 1906 is er tijd en gelegenheid geweest voor den hoofdredakteur — inmiddels Kamerlid geworden — om de beweging in deze banen te leiden. Maar hoewel de opmerkzame lezer in de latere artikelen niet meer de steilheid van het vroegere standpunt waarneemt — van een streven, om de agitatie los te maken van den fellen toon, die tegen het eerste ontwerp zoo volkomen gewettigd was, is geen sprake geweest. Zoo moest Tak's optreden in de Kamer het agitatie-komitee wel „teleurstellen" (¹). Ik zeg dit niet om hem verwijten te doen: de schuld lag grootendeels bij de plotselinge overlading met verantwoordelijk partijwerk, waaronder de man wel moest bezwijken.

Over de wijze van redigeeren van het blad zal ik overigens maar liever zwijgen, nu de hoofdredakteur door den overmaat van bezigheden, die zoowel hij zelf als zij, die hem op deze plaats deden blijven, hebben kunnen voorzien, reeds maanden geleden genoodzaakt is geweest, zijne funktie slechts voorloopig aan te houden. Over de onhoudbaarheid van den tegenwoordigen toestand van het orgaan schijnt thans geen verschil van meening meer te bestaan. De noodlottige gevolgen van het besluit, onder den aandrang der Nieuwe Tijd-groep genomen, liggen thans klaar

(¹) Het is mij gebleken, dat men de aandacht van dit feit tracht af te leiden door mij, wegens woorden door mij in de Kamer gesproken, tot zondebok te nemen. Eerst heeft men mij de leiding onmogelijk gemaakt; thans zou men mij wel verantwoordelijk willen stellen voor de leiding, die voor de mijne in de plaats is gesteld.

Zonder te dezer plaatse hierop nader in te gaan, wijs ik er op, dat ik begonnen ben, in deze zaak op Taks leiding te vertrouwen. Ik moest dit te meer doen, omdat de omstandigheden hebben gewild, dat ik eerst nader in de zaak werd betrokken, toen hij zonder mij te raadplegen de lijn der agitatie reeds had getrokken. Bij zijn overleg met de Kamerfraktie lag ik met galsteenkoliëk te bed; om dezelfde reden heb ik aan de behandeling in de afdeelingen niet kunnen deelnemen. Toen in het P.B de agitatie tegen het tweede ontwerp werd behandeld, stond ik op het punt, tot herstel van gezondheid naar het buitenland te gaan; ik was toen niet in een toestand, waarin van eigen initiatief sprake kon zijn. En toen de bijeenkomst van het bestuur van het Agitatie-komitee met de Kamerfraktie plaats had, waar omtrent het optreden der fraktie bij de openbare behandeling overleg werd gepleegd, stond ik aan het sterfbed van mijn vader.

Dit neemt niet weg, dat mijne meening omtrent het privaatrechtelijk karakter van het ontwerp bij den opzet der tweede agitatie bij het P. B., dus ook bij Tak, en bij den anderen vertegenwoordiger der Partij in het Agitatie-komitee, volkomen bekend was en dat ik den vorigen zomer namens het Komitee om advies ben gevraagd aangaande een te zenden adres aan den Minister en toen mijne meening omtrent de agitatie aan den Penningmeester van het Komitee heb medegedeeld. Tevens heb ik reeds vóór den opzet der tweede agitatie het Komiteelid Spiekman zoowel mondeling als schriftelijk gewaarschuwd voor het vastleggen der agitatie aan een strijd tegen het privaatrechtelijk karakter der regeling.

voor ieders oogen. Alleen dient nog opgemerkt, dat er van de geregelde medewerking en van den steun, dien zij Tak hadden toegezegd, niet bijster veel terecht is gekomen. Integendeel heeft Pannekoek hem even hard afgebroken als hij het mij heeft trachten te doen, toen Tak ongezind bleek, bij de herstemmingen de avontuurlijke leiding van dezen politicus te volgen. Zooals Pannekoek mijn artikel „W a t n u ?" een „o n e e r" voor de Partij had genoemd en tegen het P. B. op het laatste Kongres wegens zijn manifest bij de Staten-verkiezingen 1904 „de eer der Partij" meende te moeten verdedigen, zoo werd ook Tak's houding bij de herstemmingen als „oneer" gekwalificeerd en werden aan dezen scheldwoorden in plaats van steun geboden.

Inderdaad is dus het figuur, dat de N i e u w e T ij d-groep met haar optreden sedert 1901 in zake ons orgaan heeft geslagen, erbarmelijk, en voor het blad en de Partij noodlottig geweest. Zelve niet bij machte, een hoofdredakteur van hare richting te leveren, heeft zij niets anders vermocht, dan de redaktie doorloopend te verzwakken, eerst door den redakteur die haar onwelgevallig was, zijn werk onmogelijk te maken en daarna, door een redakteur, die zelf inzag, voor deze zaak niet geschikt te zijn, met alle geweld te handhaven, om hem daarop aan zichzelf over te laten. De naweeën van dit roekeloos bedrijf zullen zich nog vele jaren doen gevoelen en alleen een grondige zelfherziening van deze partijgenooten — die naar ik vrees tot de vrome wenschen zal blijven behooren — zou in staat zijn, in dit opzicht beterschap te brengen.

Het P a r t ij b e s t u u r heeft in het afgeloopen jaar vrijwel onder den invloed der N i e u w e T ij d-groep gestaan. Wat ik steeds heb vermoed, is door de ondervinding bewaarheid: zoodra mannen als Gorter verantwoordelijk zijn voor de politieke leiding, zoodra zij staan vóór de omstandigheden, waarmede het verantwoordelijk orgaan der Partij rekening heeft te houden, moeten zij in hoofdtrekken dezelfde taktiek volgen, die zij in mij en anderen meer dan eens afkeurden. Vandaar dat het Manifest van het t e g e n w o o r d i g P. B., onze taktiek bepalende bij de h e r s t e m m i n g e n en waarin terecht geen advies werd gegeven voor die distrikten, waar een liberaal - geen - voorstander-van-algemeen kiesrecht stond tegenover een klerikaal, door Pannekoek even goed werd veroordeeld als het Manifest van 1904 bij de Statenverkiezingen, toen voor distrikten, waar de onzen geen eigen kandidaat stelden, werd aanbevolen den kandidaat der regeeringsoppositie te steunen (Zie bijlage 13 en voor mijn oordeel over de herstemmingen bijlage 14).

De oppositie van het P. B. tegen het drijven dezer ultra's in de Partij, zooals dat in de houding der afd. Leiden het sterkst tot uiting kwam, was veel te zwak. En deze zwakheid zou zich in den loop van het jaar veel erger openbaren.

Het was op 7 October, dus eenige weken vóór de begrootings-

debatten, dat ik aan het P. B. een nieuw plan van propaganda en agitatie voorstelde, met het oog op de nieuwe Regeering. Deze zou, meende ik, de arbeiders niet tarten en provoceeren, als de vorige: zij zou echter, gebonden als zij is aan alle kanten, evenmin uit zichzelve belangrijke hervormingen ten bate der arbeidersklasse voorstellen. Van de georganiseerde arbeiders, onder aanvoering onzer Partij, moest thans een positieve aktie uitgaan. Niet wachten, tot de Regeering met wetsontwerpen kwam en dan tegen die ontwerpen agiteeren; neen: zelf een program van direkte eischen opstellen, deze nader uitwerken en formuleeren en op hunne verwezenlijking bij de Regeering aandringen.

Dit program moest zich voor enkele hoofdzaken aansluiten bij de verkiezingen van 1905.

Dit punt wil ik iets nader toelichten, daar het een belangrijk verschil in taktiek raakt tusschen de dogmatici en mij. Zij leggen den nadruk op de theoretische motiveering onzer aktie; ik meer op de aktie zelve in haar wezen en hare gevolgen.

Deze beide eigenschappen moesten elkander niet uitsluiten, zouden ook geen botsing verwekken, indien de dogmatici niet soms zoover gingen, dat zij de aktie zelve aan de motiveering opofferden. Dit zou bijv. het gevolg zijn geweest, als wij hun in de Schoolkwestie hun zin hadden gegeven: de aktie (verbod van bizonder onderwijs), die zij toen wenschten, zou door hare onuitvoerbaarheid met lamheid zijn geslagen en den klassenstrijd uit welks naam zij werd aanbevolen, in ons land een leelijken duw achteruit hebben gegeven.

Voor mij is de aktie, de beweging zelve de hoofdzaak. Zij moet staan op den bodem van den klassenstrijd, los van de burgerlijke partijen, gericht op steeds sterker en omvangrijker organisatie der niet-kapitalistische groepen in het volk tegen het burgerlijke régime, waarvan de strijd voor hervormingen, als middel tot weerbaarmaking der arbeidende klasse, een onderdeel is, terwijl overigens alles, wat de moderne ontwikkeling der maatschappij bevordert, in onze Partij zijn natuurlijken voorvechter vindt.

De eerste vraag nu is: hoe zal die beweging het best gedijen? Door de beweging, door de aktie zelve, is mijn antwoord. Laten de meer dogmatisch aangelegden in de beweging de theorie propageeren, waarvoor o.a. Gorter, (hoewel hij nog niets heeft gepraesteerd, dat hem boven het peil van een in de hoofdzaken schools onderlegd Marxist verheft) als geboren docent zooveel aanleg bezit. Dit acht ik beslist noodzakelijk. Maar hoofdzaak is: dàt er aktie zij. Door de aktie zelve brengt men de arbeiders steeds weer in aanraking met de bourgeoisie, met staat en maatschappij; door haar dringt het besef van den klassenstrijd telkens opnieuw door in hun hoofd en hart;

door haar wordt de sociaaldemokratie iets werkelijks, iets levends, iets wat uit de eigen nationale en lokale omgeving opkomt.

Onze arbeiders zijn in hoofdzaak slecht onderlegd; voor theoretische vorming ontbreekt bij de meesten elke grondslag; wil men hen tot sociaaldemokraten maken, dan moet men den klassenstrijd voor hen telkens en telkens weer zien af te leiden uit de feiten, door de ekonomische en politieke ontwikkeling van ons eigen land aan de hand gedaan.

Uit deze mijne opvatting vloeit voort, dat ik bij voorkeur streef naar een aktie, waarvan niet de vooropstelling van een algemeen beginsel het uitgangspunt vormt, doch feiten van den dag, die in hunne verdere ontwikkeling de arbeiders de gelding van dat algemeene beginsel, ook voor ons land, kunnen doen ondervinden. Voor mij moet het besef van den klassenstrijd telkens weer uit de botsing van proletariaat en burgerlijke maatschappij worden geboren. Daarom hecht ik zeer veel aan het bizondere, aktueele en gebruik dit, om er onze aktie aan vast te hechten op een wijze, dat het algemeene van een leerstuk of een beginsel een levend feit wordt.

Voor mij zijn daarom de bizonderheden der afgeloopen verkiezingen, is met name het spontaan optreden der arbeiders tegen Kuyper bij de herstemmingen, iets geheel anders dan voor onze dogmatici. Dezen zitten er leelijk mee verlegen; de bourgeoisie is één brok kapitalisme; waarom ons voor de éene helft warm te maken tegen de andere?

Niet Kuyper is de vijand, doch het kapitalisme; zal men door tegen Kuyper de liberalen te steunen, niet in botsing komen met de dagelijks verkondigde theorie? Een propaganda, op dat doel gericht, is niet zuiver; de dogmaticus voelt zich daardoor beëngd en haakt naar de eenvoudige, klare verkondiging van het algemeene beginsel.

Ik daarentegen heb in die spontane afkeer van het Kuyperrégime gezien de levende, in het hart der menschen kloppende, in hun vertrapte ziel gloeiende afkeer van het kapitalisme, zooals zich dit in een bizonder geval en een bepaald persoon had geopenbaard. Ik had daarom den 28 Juni 1905 willen stellen als een mijlpaal op onzen weg. Een dag van opluchting, van krachtsoefening, van proletarische wraakneming — niet op een mensch, maar op een stelsel; een dag vol belofte voor den politieken groei der arbeidersklasse. Een dag ook vol waarschuwing voor elke burgerlijke regeering, die uit het gebeurde kon leeren 1° welk een verzet de aanranding van den eigen groei der arbeidersklasse in hare vakorganisatie bij de arbeiders uitlokt en 2° welk een invloed de arbeiders, ook met het bestaande kiesrecht, bij de tegenwoordige politieke konstellatie reeds kunnen uitoefenen. (Zie ook bijlage 14).

Zoo heb ik van meet af in de Kamer mijne aktie gebouwd op

dien 28 Juni: daaruit voor de Regeering hare plichten afgeleid; daaruit ook voor onze Partij, voor de arbeiders de aktie tegen deze Regeering willen afleiden. Want de arbeiders-zelve wilde ik voor een duurzame aktie voor de vrijheid van organisatie en beweging op elk gebied deze vier jaren mobiliseeren; ongehinderde, door regeering en wetgeving bevorderde ontwikkeling der nieuwe kracht, waaraan ons volk bij de politieke verlamming der burgerpartijen behoefte heeft, d a t moest het parool zijn. Deze aktie was in de Kamer reeds door mij voorbereid (zie mijne begrootingsrede Dec. 1904). Zij zou gepaard moeten gaan met de opstelling van een program van direkte eischen van arbeidswetgeving, dat de vakbeweging tevens in den strijd hebben betrokken. De propaganda voor die eischen zou, beter dan de a l g e m e e n e propaganda, die als a a n v u l l i n g noodig is, maar op den duur e e n t o n i g wordt, de soc. dem. a r b e i d e r s, die vooraan staan in de vakbeweging, meer naar het front roepen. Zij toch blijven uit den aard der zaak in de Partij meer op den achtergrond, zoolang onze propaganda hoofdzakelijk intellektueel is (verkondiging der theorie); of gericht op de opwekking van de algemeene revolutionaire gevoelens, die een talent en toon van spreken vereischt, slechts bij enkelen te vinden; of politiek in dien zin, dat slechts nadere bekendheid met de parlementaire geschiedenis der laatste jaren een spreker in staat stelt, het onderwerp interessant en boeiend te behandelen. In deze drie vormen beweegt zich tot heden onze propaganda; ook de agitatie tegen het arbeidskontrakt, die zulk een sterk s o c i a a l karakter had kunnen dragen, als zij zich niet zoo uitsluitend op het o n t- w e r p en tegen de samenstellers daarvan had gericht, droeg een politiek karakter in laatstgenoemden zin.

Ik nu wenschte, naast de propaganda voor algemeen kiesrecht, die zich kon vastknoopen aan het blanko-artikel, een praktisch geleide beweging voor arbeidswetgeving, kosteloos onderwijs, vrije vakorganisatie enz., waarbij de leiders der vakbeweging in onze propaganda meer naar voren zouden komen. En het uitgangspunt daarvan zou de 28en Juni zijn.

Ik deed dus aan het P. B. het volgende voorstel:

„1o. uit de verkiezingen af te leiden een program van versterking en verheffing der zelfstandige organisatie der arbeidersklasse en hunner klasse in het algemeen, in den geest van wat ik daarover schreef in „De Beweging" van October en 2o. alle afdeelingen op te wekken, om vergaderingen te houden, waar de eischen der arbeiders aan deze regeering besproken en ten slotte in eene motie kortelijk geresumeerd worden.

Door deze methode zal tevens een bijzondere propaganda worden gemaakt, èn voor de vakaktie, wier vrije ontwikkeling en onbelemmerde beweging, èn voor het alg. kiesrecht, welks invoering wij eischen.

Nieuwe punten hebben wij hierbij niet te bedenken; wij hebben slechts die punten uit ons strijdprogram op den voorgrond te plaatsen en praktisch uit te werken, die den geest belichamen welke op 28 Juni de arbeiders „tegen Kuyper" naar de stembus dreef.

> Ik geef dus het P. B. in overweging, de noodige stappen te nemen, opdat reeds dezen winter, liefst vóór December nog in de groote steden, in deze richting een aktie worde aangevangen. Men kan beginnen met een manifest aan de arbeiders, dat de zaak principieel op pooten zet, hen wijzende op de beteekenis van hun stemmen op 28 Juni en op de konsekwenties, daaruit voor hen en de regeering voortvloeiende (een manifest, dat ik aanbied, desverlangd te ontwerpen). Verder de afdeelingen aanschrijven, om vergaderingen als door mij bedoeld te beleggen en hun een motie toe te zenden ter aanneming op hunne vergaderingen".

Ik voegde hieraan toe, dat de aktie, hier ontvouwd, slechts gold voor dezen eersten winter. Het was mijne bedoeling, dat intusschen enkele der hier genoemde punten door deskundigen in overleg met de vakvereenigings-mannen nader zouden worden uitgewerkt, opdat een meer speciale propaganda over die onderdeelen, degelijk voorbereid, zou kunnen volgen.

Mijn voorstel werd in de October-vergadering van het P. B. aangenomen; ik ontwierp een manifest en zond dit aan het P. B., dat het in zijne bijeenkomst van 21 November 1905 behandelde. Het mocht echter niet de goedkeuring van het P. B. verwerven: het was te lang en droeg volgens het P. B. ook „door zijn stijl niet het karakter van een manifest". Wat mij echter verhinderde, aan den wensch, om het manifest om te werken, gevolg te geven, was de eisch, om de vrij uitvoerige inleiding, waarin ik mijne konklusies trok uit den strijd tegen Kuyper op 28 Juni, „te laten vervallen en daarvoor in de plaats te geven een zeer korte inleiding, waarin echter in elk geval de bewering moet worden vermeden, dat de partij Kuyper wilde laten vallen. Afgescheiden toch van de overweging", aldus schreef mij de sekretaris van het P. B., „dat dit inderdaad zoo is, zou het toch niet goed zijn, dit te zetten in een manifest, uitgaande van het partijbestuur, waar in de Partij zelf omtrent de al of niet juistheid hiervan geen eenstemmigheid heerscht."

Hierop antwoordde ik:

> „Tegen het verkorten van het manifest, in den geest als dat gevraagd wordt, zou ik geene bezwaren hebben. Wèl tegen 't supprineeren (weglaten) van wat ik schreef ter motiveering van ons optreden bij de herstemmingen. Om twee redenen: 1o. omdat daarop mijne speciale houding in zake dit Ministerie steunt, het dus een essentieel element is, niet slechts in mijn betoog, maar in mijn gansche politieke optreden jegens dit ministerie: 2o. omdat ik niet kan meegaan met het argument, dat men op zichzelf ware dingen niet mag zeggen, omdat een (in dit geval *heel* miniem) deel der Partij de waarheid daarvan niet erkent of inziet. Van zulk een standpunt toch houdt alle „leiding" op. Om deze reden geef ik in overweging, een ander met de samenstelling van het manifest te belasten. Ik zal mijn concept, met de noodige vormveranderingen, in een paar artikels gebruiken voor onze pers." [1])

In 't voorbijgaan heeft de lezer thans gelegenheid op te merken, wat er terechtkomt van een „vaste leiding", zoodra mannen

[1]) Men kan deze artikelen vinden in *Het Volk* van 25 en 26 November 1905.

als Gorter zelf aan 't roer zijn. Het maandenlange gewurm met dit manifest, de talrijke concepten, alle op hun beurt afgekeurd, omgewerkt, enz., totdat eindelijk het holle manifest-Mendels uit de lucht kwam vallen — dat alles heeft mij getoond, dat in het tegenwoordige P. B. politiek inzicht en leiding niet in voldoende mate aanwezig zijn en dat iemand die als adviseur daarin zitting heeft, zijn tijd nuttiger kan besteden. Het was weer dezelfde kwestie als met de redaktie van Het Volk: men is sterk in kritiek en verzet, maar tot eigen initiatief en leiding ontbreekt de kracht.

Men zal begrijpen, dat ik deze onaangename historie, waardoor al weer een psychologisch moment voor 't op touw zetten eener deugdelijke aktie is verzuimd, niet voor mijn genoegen ophaal. Het is echter noodig, om voor de toekomst verbetering tot stand te brengen; ik zal dan ook in het laatste hoofdstuk voor de politieke leiding der Partij hieruit de noodige konklusies trekken.

Overigens behoeft men slechts de berichten der P. B.-vergaderingen te lezen, om in te zien, dat de versterking van 't getal als „revolutionair" of „proletarisch" (in den boeken-zin!) bekend staande elementen, de kracht daarvan niet heeft versterkt. Ik wil hier spreken, zooals ik denk: de zaak is te ernstig voor bemantelen. Het kenmerk van dit P. B. is, dat breedheid van opvatting ontbreekt. Het advies over de zaak-Van Gils was beneden de waardigheid van een lichaam, waarvan leiding en voorlichting kon worden verwacht; de moties, nu en dan als terugslag op persuitingen van partijgenooten aangenomen, deden vaak denken aan soortgelijke moties van een verbolgen N. A. S.-bestuur; het P. B. verknoeide een macht van tijd, moeite en geld aan kwesties, die absoluut niet tot zijne kompetentie behoorden (zaak-Wijnkoop, geschil Troelstra-Van der Goes).

Daarentegen liet het P. B. ons in den steek, waar het gold, de Partij tot een duurzame aktie te brengen en konflikten, als die tusschen den Amsterdamschen Bestuurdersbond en onze afdeelingen met het partij-orgaan, te voorkomen of op te lossen.

Het rapport van het P. B. in zake de zoogen. kwestie „Troelstra-Gorter" is zeker goed bedoeld, getuigt zelfs van veel monnikenwerk; maar had evengoed achterwege kunnen blijven, daar het den zakelijken ondergrond dier kwestie en haar belang voor de Partij geheel onbesproken laat, voor het a.s. Kongres geen enkele konklusie trekt en niets doet, dan met stemming uitmaken, wie gelijk heeft. Het stuk is alleen interessant als dokument van de overdreven beteekenis, die sommige personen hechten aan cijfers: het eenige toch, wat de partijgenooten ten slotte uit het rapport kunnen te weten komen, is, met hoeveel stemmen vóór en tegen de verschillende konklusiën zijn genomen. Moest deze zaak tot zóó kleine afmetingen worden teruggebracht, dan had men toch beter gedaan, haar over te laten aan een kommissie, zooals beide partijen hadden gevraagd. Thans beteekent de „uit-

spraak" van het P. B. minder dan die eener door partijen gekozen kommissie, omdat één der partijen de onkieschheid heeft begaan, aan de verhandelingen deel te nemen, al heeft hij zich dan ook van stemming onthouden.

Over de „zaak-Wijnkoop" is reeds stof genoeg opgejaagd en het is m. i. overbodig, nogmaals te bewijzen, waarom het P. B. zich niet had moeten laten leenen, om invloed uit te oefenen ten gunste der partikuliere belangen van dien partijgenoot. Natuurlijk is het niet de bedoeling van het P. B. geweest, dat te doen; het meende, op die wijze een schandaal te kunnen voorkomen. Maar juist dat Wijnkoop van plan was, dat schandaal op touw te zetten, als hij zijn zin niet kreeg — juist dat had voor 't P. B. een reden moeten zijn, om tegenover dat medelid een geheel andere houding aan te nemen, dan het gedaan heeft.

Ik stap hiermede af van het P. B., om naar aanleiding der zaak-Wijnkoop een algemeene opmerking te maken. Zij is deze, dat in die zaak het individualisme, dat zich voornamelijk onder ultra-marxistische vermomming de laatste jaren zoo noodlottig in de Partij heeft ontwikkeld, tot een zeer leelijke, maar toch gelukkige uitbarsting is gekomen.

Individualistisch is steeds het optreden geweest van de groep Pannekoek-Gorter, waar zij zelfs op de meest ongelegen oogenblikken hun persoonlijke leiding als de eenig ware stelden, tegen de partijleiding. Individualistisch is het, bij verschil van meening de eerste vertrouwensmannen der Partij in hun gansche opvatting, in hun politieke betrouwbaarheid aan te tasten, zonder te vragen, of hun daardoor de arbeid voor de Partij ook onmogelijk zal worden gemaakt. Individualistisch is het, zooals Pannekoek deed naar aanleiding der herstemmingen, niet slechts de partijleiding, maar zelfs de Partij in haar geheel, de grofste beleedigingen toe te werpen, die door den vijand met graagte opgeraapt en tegen haar gebruikt worden. Individualistisch was het optreden van Van der Goes, toen hij het zakelijke in mijn artikelen van den vorigen zomer aan zijn laars lapte, in die artikelen niets zag dan een uiting van persoonlijke slechtheid en geen ander antwoord had dan een aanval op mijn eer.

Dit soort van individualisme, dat de eenheid in de Partij opoffert aan de zucht, om haar onder alle omstandigheden zijn eigen meening op te dringen, moet bij minder hoog aangelegde naturen leiden tot gevallen als dat van Wijnkoop, die zijn eigen meening vormt, waarschijnlijk onbewust, onder den invloed van zijn eigen belang en het zeer noodlottig zou achten voor de internationale sociaaldemokratie, als die meening niet boven de waardigheid en de eenheid der Partij wierd gesteld, al moest hiervoor ook een schandaal zonder weerga worden aangericht.

Dit individualisme bederft ons orgaan, dat behalve aan vele andere kwalen, sterk laboreert aan de schrijfzucht van allerlei partijgenooten, die niet slechts meenen, op elken indruk dien zij ont-

vangen te moeten reageeren met een „stuk in de krant", maar zich ook wat de inkleeding betreft, wel te weinig de vraag stellen, wat daarvan het gevolg zal zijn voor de Partij.

Voor een sterk demokratische partij als de onze, die geen gezag-van-boven kan dulden, waarin alles publiek wordt behandeld, is bij de leden een sterker gevoel van ondergeschiktheid van eigen meening en belang aan het geheel noodig, dan in welke partij ook. Daarom is het individualistisch optreden van enkele vooraanstaande partijgenooten zulk een slecht voorbeeld voor de jongeren geweest.

Het is dit individualisme, dat eenmaal Thorbecke blootstelde aan de meest benepen tegenwerking bij de uitvoering van zijn politiek program en dat den ouden Radikalen Bond aan het bezit van te veel leiders heeft doen sterven.

Het is ditzelfde individualisme, dat ook de litterarische beweging van 1880, onder zoo leelijke verschijnselen, heeft doen uiteenspatten in verschillende elkaar verketterende of minachtende groepjes, waarvan de kern der Nieuwe Tijd-groep er éene — en niet de minst individualistisch-eigengerechtigde — is.

Tenzij er komt eerlijke, onbaatzuchtige zelfkritiek en zelfherziening bij deze partijgenooten — tenzij de Partij in massa dit euvel erkent en het door zijn invloed binnen de noodzakelijke perken weet terug te dringen, zie ik de S. D. A. P. aan dàt euvel te gronde gaan.

REORGANISATIE-PLANNEN.

I.

Geen Struisvogelpolitiek.

De Partij verkeert dus in een zware krisis en het zou een illusie zijn, te meenen, dat die krisis op het aanstaand Kongres zal worden beëindigd. Het tegendeel laat zich even goed denken: dat Kongres kan evengoed aanleiding geven tot nieuwe geschillen of bestaande met vernieuwde woede doen opvlammen.

Voordat ik dus naga, wat duurzaam tot verbetering in de toekomst kan worden gedaan, zij de vraag behandeld, wat het aanstaand Kongres reeds thans kan doen naar aanleiding van het verleden.

De slechtste politiek zal in dezen wel zijn: struisvogelpolitiek. Met klachten, zelfs in Kongresvoorstellen belichaamd, over de bestaande ,,kwesties'' en met den aandrang om ze niet of eerst na afwerking der geheele agenda te behandelen, komt men niet verder. Wil men de Partij bevrijden van het ,,gedonderjaag'' waaraan men zich terecht ergert, dan make men zich niet met een vloek en een zucht van de zaak af, doch zie haar rustig en vast onder de oogen. In geen geval late men zich wijsmaken, dat hetgeen dit jaar de kwestie ,,Troelstra-Gorter'' is gedoopt, een persoonlijke ruzie is; ook niet, dat men in mijn optreden van dit jaar heeft te zien een uiting van teleurgestelde heerschzucht.

Wanneer ik eerstdaags aan de Partij zal hebben medegedeeld, wat zij de eerstvolgende paar jaren van mij voor de leiding van zaken heeft te verwachten, zal het nog duidelijker dan tot heden blijken, dat ik dit jaar niet heb gestreden voor mijzelf, doch voor betere verhoudingen in de Partij.

Men wende dus niet het hoofd af van de taktische geschilpunten, sedert het vorig Kongres opnieuw aan de orde gesteld; doch trachte op het Kongres van dit jaar een stoot te geven, waardoor hunne oplossing in de goede richting mogelijk wordt gemaakt.

Eéne zaak staat hierbij vast, n.l. dat het niemands bedoeling is en mag zijn, om bepaalde elementen het blijven in de Partij on-

mogelijk te maken. De begane fouten waren geen uitvloeisel van kwade trouw; over en weer was eerlijke overtuiging en liefde voor de goede zaak de drijfveer. De kleine persoonlijke bijmengselen, die elke menschelijke handeling aankleven, tellen niet mede.

Maar even vast staat, dat de Partij niet werkeloos mag blijven toezien, dat hare beste krachten worden verspild in een strijd als in deze bladzijden is geschilderd. Dat de Partij zich moet uitspreken over de hoofdzaak van dien strijd: de wijze, waarop zij wil geleid worden. Wil zij daarbij uitgaan van deze waarheid, dat in ons kleine Nederland noch de ekonomische struktuur, noch het godsdienstig en voor een deel klein-burgerlijk karakter van het proletariaat de voorwaarden bieden voor een politieke arbeidersbeweging, die in marxistische zuiverheid en ultra-revolutionaire gezindheid zelfs de sociaaldemokratie van industriëele landen naar de kroon steekt? Wil zij, dat wij zullen streven naar een beweging, zooals die in een land als het onze moet zijn — eenigzins idealistisch, rekening houdend met de religieuse geaardheid van de massa onzer arbeiders, niet het oog sluitend voor aan de arbeiders verwante groepen, de tegenstellingen tusschen de burgerlijke groepen benuttigend? Of wil zij, ontevreden dat de gegevens in ons land niet geheel beantwoorden aan wat de theorie in haar eenvoudigsten vorm en schoolsche opvatting leert, een socialistische beweging forceeren, drijven naar kunstmatige ultra's, aan de Partij een toon, een geest en een taktiek opdwingen, die haar in wezen vreemd zal blijven, en haar tot een propagandaklub van met elkaar overhoop liggende sprekers en schrijvers zal doen verschrompelen? Zal de Partij over de werkelijke arbeiders heen, wortelende in een gedroomd luchtproletariaat, zweven of, zooals haar aanvankelijk optreden en haar aktie in Kamer en gemeenteraden heeft bewerkt, steeds dieper doordringen in het werkelijk leven van ons volk?

Ik weet zeker, dat de overgroote massa der Partij in deze zaken eenstemmig met mij denkt. Maar laat zij het dan uitspreken. Laat zij niet schromen, te zeggen, wat de ontwikkelde, ten klassenstrijd opgetrokken Nederlandsche arbeider wil. Laat zij paal en perk stellen, vóór het te laat is, aan dogmatisch drijven.

Laat zij bovendien front maken tegen het voortwoekerend individualisme, dat de eenheid en het aanzien der Partij ondermijnt. Een duidelijke aanmaning tot besef van organisatie en discipline, tot kameraadschap en samenwerking, kan op dit Kongres niet uitblijven.

De Partij kan, indien zij het al niet wist, uit dit geschrift de overtuiging putten, hoe onmogelijk voor hem, wien men leiding opdraagt, deze is, indien hij voortdurend in zijn betrouwbaarheid en algemeene opvatting van de zaak door toongevende partijgenooten wordt aangerand. Reeds vroeger heb ik te kennen gegeven, dat ik het werk, door mij in de Kamer te verrichten, als

een onderdeel dier leiding beschouw. De Partij kan niet nalaten, na de kritiek op mijne leiding van het vorig Kongres, zich duidelijk uit te spreken, of zij die kritiek voor hare rekening neemt en mij al dan niet in de politieke leiding haar vertrouwen schenkt. Nu zelfs het Partijbestuur is begonnen, zonder mij zelfs om inlichtingen te vragen, in het bericht zijner vergadering naar aanleiding van mijn optreden in de Kamer uitingen te publiceeren, die geen andere strekking kunnen hebben dan mij van dubbelzinnigheid te betichten, is dit punt zelfs u r g e n t geworden. Ik ben genegen, elk oogenblik, als de Partij het eischt, mijne plaats in de Kamer aan een ander af te staan; maar zoolang ik daar met haar wil de belangen der Partij waarneem, dient zij mij te kunnen beschermen tegen aanvallen, die mij treffen in het eerste wat ik daar noodig heb: het vertrouwen in de volkomen eerlijkheid en zuiverheid van mijn bedoelen en in de algemeene juistheid van mijn beleid. Dit is geen eisch voor mijn p e r s o o n, het is een eisch voor mijne f u n k t i e; en een Partij, die niet van ganscher harte aan dien eisch kan voldoen, heeft daarmede uitgesproken, dat zij op die verantwoordelijke plaats niet dien vertegenwoordiger bezit, wien zij met volle gerustheid de verdediging harer algemeene politiek kan toevertrouwen.

Hiermede zou, wat het verleden betreft, door het Kongres genoeg zijn gedaan.

II.

De taak der intellektueelen.

Als van zelf doet zich thans de vraag voor, hoe ik mij de positie van de leden der N i e u w e T ij d-groep en harer volgelingen in de Partij denk, nadat zij aldus een vingerwijzing hebben ontvangen, om bij hun ingrijpen in de leiding der Partij, meer rekening te houden met de belangen en de eischen der organisatie dan tot heden.

Ik zal dit punt behandelen in verband met de verhouding van de redaktie der N i e u w e T ij d tot de Partij.

Dit tijdschrift levert voor de beweging niet dat nut op, dat het zou kunnen en moeten opleveren. Het lijdt sterk aan het dogmatisme zijner eenzijdig samengestelde redaktie; het is daardoor het orgaan eener côterie en niet dat der Partij geworden. Zeer zeker sluit het zijne kolommen niet geheel voor schrijvers, die de zaken anders beoordeelen dan de redaktie; maar het zou mij niet moeilijk vallen te bewijzen, dat dit ook slechts zoover gaat

als het voeten heeft. In elk geval loopt men steeds gevaar, dat een artikel, dat niet met den geest der redaktie strookt, beschouwd wordt als een inbreuk op „de theorie", die den inzender blootstelt aan een polemiek, waarvoor vooral zij, die door hun werk in de praktische beweging geen meester zijn van hun tijd, zich niet steeds gereed kunnen houden, zoodat zij allicht voor de veiligheid hun eventueele geestesprodukten liever elders, in rustiger omgeving, plaatsen.

Wil het tijdschrift dus worden een orgaan van de Partij, dan dient de redaktie minder eenzijdig te zijn samengesteld.

Zoolang dit niet is geschied, is elke officieele betrekking tusschen de Partij en de redaktie uit den booze. Zoodra dit wèl geschiedt, is een dergelijke betrekking noodzakelijk.

Want de Partij heeft behoefte aan een wetenschappelijk orgaan, niet slechts voor de uiting en ontwikkeling van het geestelijk leven in de Partij, nièt slechts voor de verdediging harer wetenschappelijke methode en van hare ekonomische opvattingen tegen burgerlijke schrijvers — maar óók en niet het minst voor een deugdelijke voorbereiding en wetenschappelijke bewapening der door haar op touw gezette agitaties en van haar werken in de Kamer.

Een enkele maal werkte het tijdschrift daartoe reeds mede, bijv. toen Mevrouw Roland Holst haar artikelen over het ontwerp-Arbeidswet schreef. Maar over het algemeen wordt dit deel der taak van het wetenschappelijk orgaan al zeer stiefmoederlijk behandeld, en wàt er wordt gedaan, geschiedt dan nog toevallig. Van een stelselmatige redaktie is ook in dit opzicht geen sprake.

Ik wil precies zeggen, hoe ik mij deze zaak denk en neem als voorbeeld de beweging in zake het Arbeidskontrakt, waarvan achteraf is gebleken, dat zij, die daarbij de inlassching in het burgerlijk wetboek als hoofdgrief hebben vooropgesteld, zich vooraf niet voldoende op de hoogte hebben gesteld èn van het juridische karakter van het onderwerp, èn van hetgeen onze partijgenooten in het buitenland daaromtrent hebben gezegd en gedaan. Wetende, hoe overladen de hier bedoelde partijgenooten waren met dagelijkschen arbeid, maak ik hun hiervan geen verwijt. Maar ik vestig de aandacht hierop, omdat daaruit juist blijkt, hoe noodzakelijk het is, dat er steeds krachten — niet slechts b e s c h i k b a a r , maar a a n g e w e z e n — zijn, die zich bij de verschijning van dergelijke belangrijke ontwerpen onmiddellijk neerzetten, om het materiaal te verzamelen en te bewerken, dat vóór het bepalen van het standpunt der Partij moet worden gekend.

Dit nu is de taak der redaktie van het wetenschappelijk orgaan: maar de tegenwoordige redaktie bezit niet de geschikte krachten om dit werk te verrichten.

Hij trouwens, wien dit verantwoordelijke werk zal worden opgedragen, dient m. i. door de Partij — of het partijbestuur — te

worden benoemd en, zoo noodig, als „sekretaris der redaktie” bezoldigd. Zijn woonplaats — en daarmede de zetel der redaktie — zou het best in Den Haag zijn gevestigd, waar hij de meeste bronnen heeft en die gemakkelijke voeling met de Kamerfraktie, die voor dezen arbeid gewenscht is. De tegenwoordige redaktieleden, behalve Wiedijk en Van der Goes, die daarin zeer op hun plaats zijn, konden medewerkers worden en ter bevordering van een geregeld verband met de praktische beweging zouden een gedelegeerde van het P. B., van de Kamerfraktie en van de redaktie van het partij-orgaan, lid der redaktie moeten zijn. Met een dergelijke regeling zou de uitgave van het tijdschrift door de Partij kunnen worden overgenomen.

Ik heb hier een zeer belangrijk deel van de taak der „intellektueelen” aangegeven: wetenschappelijke voorbereiding en versterking van ons optreden. In het voorbijgaan wijs ik er op, dat zij daarmede een zeer grooten, door mij ook gewenschten invloed op onze aktie uitoefenen; deze is meer indirekt, opbouwend, doch daardoor des te heilzamer.

Hunne taak in de Partij is hiermede niet uitgeput. Ook voor de propaganda der theorie ligt voor hen in de Partij een breed arbeidsveld open, waarop bijv. Gorter dan ook met veel succes werkzaam is. Ook deze arbeid geeft hun reeds veel invloed op de beweging; laten zij in de resultaten daarvan het noodige vertrouwen stellen, ook waar de praktische besluiten, door de Partij genomen, niet steeds geheel aan hunne wenschen zullen beantwoorden. Een goed onderlegde Partij is ten slotte de beste grondslag voor een deugdelijke aktie. Daar zijn er onder de intellektueelen, die zich bij dezen arbeid niet bevredigd vinden; die roeping gevoelen, zich te begeven in de organisatie en de praktische leiding der Partij. Natuurlijk staan deze voor hen, bij gebleken geschiktheid, even goed open als voor anderen. Enkelen hunner deden daarin zelfs voortreffelijk werk. Zij kunnen daardoor langzamerhand dien praktischen kijk op de dingen verwerven, die een geregelde omgang met de w e r k e l i j k e a r b e i d e r s , i n h u n d a a g s c h e p a k , geeft en die van den dagelijkschen invloed der werkelijkheid uitgaat. Op den duur zullen zij òf de dogmatische opvatting, door mij bestreden, verliezen, òf zich, teleurgesteld over de stugge weerbarstigheid der werkelijkheid, uit de praktische beweging terugtrekken.

Maar ongezond blijft de positie van hen, die slechts nu en dan hun zuiver intellektueelen gedachtenkring verlaten, om als een meteoor hun licht in de praktijk te doen schitteren. Die zich niet een verantwoordelijken werkkring, rondom hun persoon, hebben weten te vormen; die ook niet de praktische ervaring van zulk een werkkring achter den rug hebben; die misschien van nature hoogvliegend, den ballast der realiteit niet aan zich voelen hangen en daardoor iets missen, dat de meest gewone arbeider als van zelf bezit: het zintuig voor het bizondere, het kenvermogen

voor de praktische inwerking zijner daden op het voelen en denden der menschen.

Wie dàt zintuig mist, is in staat, bij het versche graf van een politiek tegenstander onwillens diens nagedachtenis te besmetten; die gaat met schoolmeesterachtige dorheid in tegen het innig levende, spontaan echte eener volksbeweging, omdat zij het etiket zijner leer niet op den buitenkant draagt; die kwetst het diepe idealisme zelfs van mede-arbeiders, omdat het zich openbaart in verouderde vormen en zou het willen onderdrukken met uiterlijk geweld als een uiting van kapitalisme; die deed beter, zich te houden aan het opbouwend theoretisch-propagandistisch werk en de dagelijksche leiding, de taktiek, over te laten aan anderen.

Ik kan dit niet nader aanduiden. Zij, die zich hierdoor teruggezet en gegriefd gevoelen, mogen terugzien op de resultaten van hun arbeid. Van hun intellektueel werk (kursussen, propagandabrochures, populair propagandistische artikelen, boeken) hebben zij niet dan succes gehad. Zij hebben daardoor de beweging op menige plaats degelijker en vaster inhoud gegeven en de liefde dergenen, die door hunne voorlichting tot beter begrijpen en nieuw ontwakend leven zijn gebracht, is hun onschatbaar loon.

Maar waar zij leidend, praktisch hebben willen optreden — wat al domheden hebben zij begaan, welk een twist en scheuring hebben zij teweeggebracht; hoe was het resultaat tegenovergesteld aan hun bedoelen; hoeveel is daardoor bedorven in de Partij!

Laten zij uit die g e v o l g e n afleiden, waar hunne taak ligt in onze beweging — het zal hun zelf en de Partij ten goede komen.

III.

De Partijleiding.

Thans een woord over de organisatie der partijleiding: Partijbestuur, Kamerfraktie en Partij-orgaan.

Tot heden bestaat tusschen deze drie niet het noodige verband. Elk is souverein op eigen terrein, behoudens verantwoordelijkheid aan het Kongres. Er is een vaag idee, dat bij eventueel verschil tusschen deze drie, het P. B. beslissend kan optreden; maar tot heden trad de hoofdredakteur geheel zelfstandig op, desnoods tegen de meening van het P. B. in en ook de Kamerfraktie achtte zich niet aan het P. B. gebonden, wat trouwens in strijd zou zijn met haar grondwettige positie.

Het is van belang, de taak dezer drie organen in hoofdtrekken aan te geven.

Het P. B. is belast met het „bestuur" en de „vertegenwoordiging" der Partij. Het spreekt, waar dit noodig is, namens de Partij en tot de Partij. Het zorgt voor den vrede, de goede orde, de opvolging der statuten, de inwendige organisatorische ontwikkeling der Partij en leidt de propaganda.

De Kamerfraktie vertegenwoordigt de Partij, wel niet officieel, maar feitelijk, in de Kamer, dus in de praktische politiek.

De Hoofdredakteur is politiek leider en organisator-met-depen in één persoon. Hij voert de Partij aan in den dagelijkschen strijd, verdedigt haar optreden en hare beginselen tegen den vijand, houdt den goeden geest wakker in de Partij, neemt kennis van dreigende of voorkomende kwesties, tracht daarin de noodige leiding te geven en bestrijkt met zijn werkzaamheid het gansche terrein van het partijleven.

Uit de omschrijving dezer funktiën blijkt reeds, hoe noodzakelijk een geregelde voeling is tusschen deze drie organen. De een werkt immers gedeeltelijk op het terrein van den ander; zal één lijn worden getrokken, dan is samenwerking onontbeerlijk.

De bepaling, dat twee leden der Kamerfraktie en de hoofdredakteur de vergaderingen van het P. B. zullen bijwonen, is uit deze overweging voortgesproten. Maar zij is onvoldoende in twee opzichten.

Ten eerste is het adviseurschap bij een lichaam, waarin men geen stem heeft, geen gezonde instelling. Men draagt niet de verantwoordelijkheid mede; men staat buiten de besluiten; geen wonder dat men allicht andere werkzaamheden, die zwaarder wegen, voortrekt en van de vergaderingen wegblijft.

Maar ten tweede is de zaak niet in orde, alleen met een bijzitterschap van twee Kamerleden. De Kamerfraktie *zelve* dient m. i. over *politieke* beslissingen en uitingen van het P. B. niet slechts te worden *gehoord*, doch daaraan, evenals de redaktie van het orgaan, praktisch en verantwoordelijk mede te werken. De *politieke leiding* der Partij, dus die van elke groote beweging, dient te berusten bij den Algemeenen Raad van P. B., Kamérfraktie en Hoofdredaktie, de drie algemeene partij-organen, die aan die bewegingen leiding en uitvoering moeten geven. Alleen dan voorkomt men botsing of onderlinge afwijking; alleen dàn kan de een zich verantwoordelijk stellen voor de daden van den ander; alleen dàn is er waarborg, dat de zaak van verschillende kanten bezien en in één geest uitgevoerd wordt.

Over kleinere wijzigingen in de organisatie, bijv. de benoeming van de dagelijksche bestuurders, zal ik niet nader uitweiden. De voorstellen-Haarlem en Den Haag III, om het Dagelijksch Bestuur ook buiten Amsterdam te kunnen kiezen, is zeker ontsproten aan de zucht, om flinke elementen buiten die stad ook te kunnen benoemen.

Inderdaad berust in de praktijk het initiatief en de leiding uit den aard der zaak grootendeels bij het Dagelijksch Bestuur.

Vooral van den *Voorzitter* wordt daarom veel besef van organisatie, een breeden kijk op de dingen, helder politiek inzicht geëischt. Dit mag ieder, die zich voor deze post beschikbaar stelt, wèl overwegen. Het kan zijn, dat buiten Amsterdam een partijgenoot woont, die voor deze post aangewezen is door zijne bekwaamheden; doch wien men door vergoeding van te maken kosten het wonen in Amsterdam mogelijk zou moeten maken. Daarom verdienen m. i. deze voorstellen aanbeveling.

De redaktie van het orgaan kan het best onder de persoonlijke verantwoordelijkheid van den meest vertrouwden politieken leider der Partij worden gevoerd, indien deze daarvoor de journalistieke bekwaamheid en tijd heeft.

De loop van zaken ten onzent heeft echter gewild, dat er thans niemand voor hoofdredakteur beschikbaar is, wien men deze post gerust kan toevertrouwen. Zeker zijn er journalisten en propagandisten; zeker zijn er personen, die een „vlammend" of puntig artikel kunnen schrijven. Maar voor deze post is meer noodig dan een *talent*; daarvoor is noodig een *persoonlijkheid*, en wel eene, die zedelijk gezag heeft in de Partij. En onder hen, die zich misschien beschikbaar zouden stellen, is niemand, die deze beide eigenschappen met die van politiek doorzicht en leidend vermogen vereenigt.

Daarom zal men wèl doen, voorloopig een kollektieve redaktie, als door de tegenwoordige redakteuren gewenscht wordt, in te stellen. De redaktie zal dan met één lid moeten worden aangevuld. Hiervoor neme men liefst iemand, die niet al te politiek is; bij voorkeur een in de praktijk gevormd journalistiek begaafd arbeider. De redaktie bezit thans reeds genoeg politiek gevormde elementen en ook buiten de redaktie zal allicht politieke medewerking worden gevonden.

Wat ik de nieuwe redaktie echter vooral zou aanraden, is: onbarmhartig te zijn tegen het individualisme der tallooze naar-de-pen-grijpers in de Partij — het blad te redigeeren voor *de lezers* en niet voor de *schrijvers*.

Verdere wenken omtrent de redaktie meen ik hier niet te moeten geven.

SLOTWOORD.

De taak, die ik mij bij het schrijven dezer brochure heb gesteld, is hiermede ten einde.

Het is mij een pijnlijke noodzakelijkheid geweest, dit jaar mijn taktiek van zwijgen en retireeren te moeten verwisselen voor eene van verweren en aanvallen. Ik heb mij daarmede blootgesteld aan het verwijt, dat ik zelf meedoe aan een optreden, door mij veroordeeld. Maar de niet-oppervlakkige en eerlijke lezer zal inzien, dat ik, door te zwijgen, het kwaad zou hebben laten voortwoekeren en alleen door te spreken in staat was, het onhoudbare ervan aan 't licht te doen treden.

Niet daarom dus was mij deze taak pijnlijk; doch omdat ik partijgenooten, die mij als zoodanig lief en dierbaar zijn en wier verdiensten voor de zaak ik waardeer, heb moeten aanvallen.

Thans, nu ik de pen neerleg, doortintelt mij het warme gevoel van broederschap, dat de strijders voor het heerlijke ideaal der sociaaldemokratie verbindt. Thans zou ik hun allen willen toeroepen: meet uw eigen kracht, zoekt uw eigen plaats, gaat met zelfkennis bepalen, waar en hoe gij de Partij nuttig kunt zijn!

De Partij bestrijkt met haar optreden een groot terrein van maatschappelijk, politiek en geestelijk leven. Daar is noodig verdeeling van arbeid, samenwerking. Daar is werk voor ieder, die wat kan en wat wil. Werk van den kleinste tot den grootste. Ieder kan zich in dien arbeid uitleven, kan het beste dat in hem is, tot ontwikkeling brengen.

Het is niet mogelijk, in één persoon alle eigenschappen te vereenigen, die d e n L e i d e r vormen in theoretisch, propagandistisch, journalistiek en politiek opzicht. Tusschen v e r s c h i l l e n d e partijgenooten vindt men deze eigenschappen v e r d e e l d. Hun plicht is het, door dat verschil van aanleg zich niet tegen elkander te laten dringen, elkander en dus de Partij afbrekend maar elkander aan te vullen, te versterken, de een den ander in zijne kwaliteiten (en de noodzakelijke fouten daarvan) verdragend.

Zooals het thans is gegaan, is er een bitterheid, een wantrouwen, een kliekverdeeling en sektegeest bezig te ontstaan, waardoor zij, die uit idealisme in de Partij zijn gekomen, zullen worden genoopt, zich uit het partijleven terug te trekken, terwijl slechts harde, koude en berekenende naturen zich daarin wèl kunnen gevoelen.

Het uiterste punt, waarop eenheid mogelijk is, is bijna bereikt; ik ben niet de eenige in de Partij, die, wanneer het zóó doorgaat, reeds ter wille van zijne geestelijke en physieke gezondheid genoodzaakt zal zijn zich uit het aktieve partijleven terug te trekken en op andere wijze aan de sociaaldemokratie zijne krachten te wijden.

Eén van beide is noodig: de krisis waarin wij verkeeren, moet in de éene of de andere richting opgelost. Of terug naar een kameraadschappelijke wijze van werken, met verdeeling van arbeid en wederzijdsche opbouwende, op onderling vertrouwen rustende kritiek; òf verder, door de dèsorganisatie heen naar de ontbinding.

In welke richting deze ontwikkeling zal gaan, dat hebben ten slotte niet enkele personen in de Partij, hoe verdienstelijk dan ook, uit te maken — dat zal de Partij zelve hebben te beslissen.

Want het is haar zaak, de zaak van het Nederlandsche proletariaat, die eenheid en onderling vertrouwen eischt onder onze strijders — òf, indien daaronder zijn, die dat vertrouwen hebben verbeurd, de verwijdering derzulken van de verantwoordelijke plaats, die zij innemen. Het is hare zaak, de richting aan te geven, waarin de Partij zich verder zal ontwikkelen. Het is hare zaak, orde en regel en een goeden geest te scheppen in eigen huis.

Mochten de bittere ervaringen der laatste maanden de massa der partijgenooten, de arbeiders, hebben opgewekt, om zich deze taak bewust te worden en zich daarvan met beradenheid en zelfbeheersching, maar onverschrokken te kwijten — dan zal zelfs dit tijdperk van verwarring hebben gestrekt tot versterking van den groei der Nederlandsche arbeidersklasse.

JLAGE I.

(Hoofdartikels „Het Volk" van 17, 21 en 28 Sept. 1901).

De agrarische kommissie.

Het partijbestuur heeft in zijne laatste vergadering voldaan aan den inhoud der motie, op voorstel van de afgevaardigden van Amsterdam III op ons jongste verkiezingskongres aangenomen.

Deze motie luidt:

„Het verkiezingskongres, gehouden 8 April 1901 te Utrecht,
overwegende, dat de beide ter zijne beoordeeling voorgelegde punten aangaande *de regeling van het pachtkontrakt* en *gemeentelijk grondgebruik*, het kongres zouden brengen in het diepst der agrarische kwestie,
van oordeel, dat voor een uitspraak in deze een voorafgaande ernstige studie van het landbouwvraagstuk gewenscht en noodzakelijk is,
noodigt het partijbestuur der S. D. A. P. uit, een kommissie te benoemen, die de agrarische kwestie in haar geheelen omvang zal onderzoeken, speciaal met het oog op de Nederlandsche landbouwtoestanden,
besluit, inmiddels voor de a.s. verkiezingen de door het P. B. voorgestelde paragraaf ongewijzigd te aanvaarden."

Na al hetgeen over deze zaak in en buiten onze Partij gezegd en geschreven is, komt het ons gewenscht voor, de aanleiding tot de benoeming dezer kommissie beknopt en zakelijk aan onze lezers mede te deelen.

Wij bedoelen hiermede niet een voortzetting der debatten over dit punt, welker felheid — onder onze partijgenooten tot heden ongewoon — wij slechts kunnen toeschrijven aan misverstanden [1]), die, naar wij voor de Partij hopen en ook wel vertrouwen, in en door de benoemde kommissie grondig zullen worden opgeruimd.

Integendeel wenschen wij deze zaak te ontdoen van de min-of-meer persoonlijke en toevallige elementen, die er onwillekeurig in zijn gemengd en van het polemisch karakter, dat zij tot heden wel moest dragen, wat het best geschiedt door alleen van den zakelijken inhoud der gevoerde debatten het wezenlijke samen te vatten, als zoovele punten waarover de *studie* en het *onderzoek* der kommissie o. a. zullen loopen.

* *

De bespreking van ons agrarisch program is ingeleid met een artikel van Kautsky, in het Februari-nummer van de *Nieuwe Tijd* van dit jaar, getiteld: „Eenige woorden over het Hollandsche verkiezings-program ten gunste van het landvolk."

---

[1]) In dit licht zal ik ook maar Gorter's laatste ontboezemingen in de *Nieuwe Tijd* beschouwen, die ons terugvoeren midden in de pijnlijkste oogenblikken van ons Verkiezingskongres. Wilde ik op dat artikel ingaan, dan zou ik harde woorden moeten gebruiken, die ik in 't belang der zaak liever vóór mij houd en gelukkig vóór mij *kan* houden, nu door samenspreking in de Kommissie de mogelijkheid bestaat, elkander beter te leeren begrijpen. Tr.

Kautsky, hoewel toestemmende, dat zonder de noodige terreinkennis kritiek op ons agrarisch program „maar al te licht onaangenaam en onvruchtbaar wordt", zegt, dat zijne taak hem gemakkelijker wordt gemaakt, „*doordat (hij zich) voor het grootste gedeelte over de betreffende punten* (van dat program) *toestemmend uitlaten kan.*"

Men weet, dat ons agrarisch program van 1897 (hetwelk Kautsky kritiseerde) aldus luidde: [1])

1. Betere regeling van het pachtkontrakt ten bate van boeren en arbeiders, berustende op het beginsel, dat alleen pacht behoeft te worden betaald van de netto opbrengst van het bedrijf, dus nadat van de totale opbrengst zijn afgetrokken de noodzakelijke onkosten, waaronder ook een voldoend loon voor de arbeiders is begrepen.

2. Uitbreiding der bepalingen van art. 1628 en 1629 B. W. in het belang van den huurder en verbod van schending dezer bepalingen in de pachtkontrakten.

3. Recht van den vertrekkenden pachter op vergoeding wegens de door zijn arbeid of kapitaal aan het gehuurde aangebrachte verbeteringen.

4. Opneming in de pachtkontrakten van het minimumgetal arbeiders, dat de boer 's zomers en 's winters vast in dienst moet houden, te bepalen naar den aard en den omvang van het bedrijf en de plaatselijke omstandigheden.

5. Instelling van pachtkommissies in alle landelijke gemeenten, gekozen door en bestaande uit vertegenwoordigers van grondbezitters, pachters en arbeiders, met bepaling dat geen pachtkontrakt geldig is, dat niet door de gemeentelijke pachtkommissie is goedgekeurd.

6. Uitbreiding van het onteigeningsrecht der gemeenten, zoowel tot verbetering der woningtoestanden als tot voorziening in de werkloosheid en tot verbetering van den toestand der arbeiders, 7 met name, wat de landelijke gemeenten betreft, om deze in staat te stellen, aan ingezeten arbeiders zooveel grond en bedrijfsmateriaal tegen den laagst mogelijken prijs in gebruik te geven, dat zij van hun arbeid op dien grond geheel kunnen bestaan.

8. Afschaffing van alle bevoorrechting in zake het jachtrecht.

Van deze acht punten zeide Kautsky: „Slechts twee zijn er, waarin ik zwarigheid zie." Die twee waren de punten 4 en 7, terwijl hij bovendien een enkele opmerking maakte naar aanleiding van punt 8.

* * *

Had de kommissie geen andere taak, dan haar oordeel uit te spreken over het agrarisch program, op ons jongste verkiezingskongres aangenomen, dan zouden wij Kautsky's bezwaren tegen punt 4 niet eens behoeven te noemen, daar het P. B. in zijn voorstel dit punt heeft laten vallen (op grond, dat dit beter aan de *vakbeweging* blijft overgelaten), zoodat hierover de strijd in onze Partij dan ook niet heeft geloopen.

Maar nu de kommissie het agrarisch vraagstuk in zijn geheel heeft te bestudeeren — dus óók het optreden en de eischen der landelijke vakbeweging — zij opgemerkt, dat Kautsky deze bepaling afkeurt, wijl zij den pachter zou opdragen, het probleem der werkloosheid op te lossen, een probleem, dat de geheele maatschappij aangaat en geen produkt der pachtverhouding is, noch

---

[1]) Elk afzonderlijk punt wordt door ons voor 't gemak genummerd.

zelfs van den landbouw. Staat en gemeenten moeten de werkloosheid door werkverschaffing tegengaan, en dat niet alleen op kosten der grondeigenaars, maar van alle bezittenden.

Werden de pachters verplicht, in den winter overtollige arbeiders in dienst te houden, dan zouden zij allerlei huisindustrieën moeten invoeren (mattenvlechten, houtsnijden, enz.) om den menschen werk te verschaffen en in een soort *sweater* ontaarden.

Troelstra, die in het April-nummer van De Nieuwe Tijd in een artikel getiteld „Het agrarisch program" Kautsky beantwoordde, begon met instemming te konstateeren, dat Kautsky geen bezwaar had geopperd tegen den opzet van ons program, hetwelk ook het pachtstelsel betrekt in den strijd tegen het kapitalisme.

Hij erkende de juistheid van Kautsky's opmerkingen omtrent de werkloosheid, doch achtte deze niet van toepassing op punt 4, dat slechts bedoelt, den boer een minimum-getal arbeiders, ook voor den winter, op te leggen, welk getal berekend moet worden naar de landbouwwerkzaamheden, die in den winter bij goed beheer *kunnen*, maar tegenwoordig in vele streken niet *worden* verricht (slooten greppelen, grond vergraven, boomen rooien, enz.) door gemis aan bedrijfskapitaal van den boer.

Hij verwees hierbij naar de vakvereeniging „Broedertrouw", die in 1889—1890 dezen eisch aan de boeren stelde en naar de Friesche vereeniging „Door arbeid tot verbetering", die hierover een enquête had gehouden.

* * *

Kautsky's tweede bezwaar gold punt 7: *de wijze van uitgifte en bewerking van gemeentegrond.* Zijn hoofdbezwaar is gericht „tegen den eisch, dat, wanneer ik het goed begrijp, het de gemeente mogelijk gemaakt moet worden, uit iederen landelijken loonarbeider een zelfstandig landbouwer te maken. De uitvoering van dezen eisch zou niets zijn dan ieder grooter landbouwbedrijf op het land onmogelijk maken, omdat men het de arbeiders onttrekt, en het zeer kleine bedrijf tot den eenig mogelijken bedrijfsvorm in den landbouw."

De meeste landbouwkundigen, zegt Kautsky, „zijn voor een vermenging van grootten van bedrijf, voor algemeen zeer klein bedrijf zijn op zijn hoogst eenige aanhangers van de kleinburgerlijke demokratie. Het is de aan de laatste eigene methode, den loonarbeid op het land op te heffen." Daartegenover stelt Kautsky de soc. dem methode, die geene verdeeling wil van afzonderlijke ondernemingen, maar hun overgang in maatschappelijk (staats-, gemeentelijk of koöperatief) bedrijf. Daarom geeft Kautsky de voorkeur aan het Belgische program, dat verlangt: toewijzing van gemeentegronden aan vereenigingen van arbeiders, die zich verplichten, geen loonarbeiders te gebruiken. Echter wil hij in plaats van „toewijzing" liever „verpachting" lezen, opdat de zekerheid bestaat, dat de grondrente niet aan de koöperaties, maar aan het volk komt.

Troelstra voerde hiertegenover aan, dat, indien het de bedoeling ware, *alle* landelijke loonarbeiders tot kleine boeren te maken, in het program moest staan: „aan *alle*" of „aan *de* ingezeten arbeiders", wat niet het geval is. „Men wil, naarmate de behoefte het eischt en er grond beschikbaar is, een deel der landarbeiders gemeentegrond in gebruik geven, in zoodanigen omvang, dat zij niet meer in loondienst behoeven te werken. De konkurrentie tusschen de loonarbeiders vermindert daardoor en de mogelijkheid om de loonen verhoogd te krijgen, wordt voor de overblijvenden grooter."

Hij toonde verder aan, hoe deze paragraaf een poging is, om de bestaande behoefte aan grond, die zich uit in het huren van kleine akkertjes nevens den loondienst, om te zetten in eene meer bewuste aktie, die het tot een werkelijk *voordeel* voor de arbeiders zal maken."

„Onze partijgenooten, die in [1] landelijke streken dit punt propageeren werken het gewoonlijk zóó uit, dat de gemeente in streken, die door het absenteïsme der grondbezitters worden geteisterd, een *recht van voorkoop* moet hebben op grond, in de gemeente ten verkoop aangeboden om te voorkomen dat het bezit der uitwonende eigenaren wordt vergroot en dat verder de grond. die in verband met de behoefte aan werk der arbeidende bevolking niet of niet voldoende wordt ontgonnen en bebouwd, tegen vergoeding der werkelijke waarde, berekend volgens de opbrengst der laatste jaren, kan worden overgenomen."

Daar van den laatsten maatregel het gevolg zal zijn, dat de eigenaars zelf tot ontginning zullen overgaan, ligt in deze maatregel tevens een drang naar werkverschaffing opgesloten.

En wat betreft Kautsky's vrees voor kunstmatige bevordering van het klein boerenbedrijf, verwees Troelstra naar ons gemeenteprogram, in 1897 nog niet bestaande, waaruit blijkt, dat deze maatregel in verband wordt gebracht met „bevordering van koöperatie der kleine en middelmatige landgebruikers; het aanleggen van wegen en bosschen, het droogleggen van plassen en de ontginning van woeste gronden."

„Dit alles eischen wij van de *gemeente;* deze moet, om aan deze eischen te voldoen dus ook als werkgever optreden. Hieruit blijkt, dat de methode der sociaaldemokratie, die geene verdeeling der afzonderlijke ondernemingen, maar hun overgang in maatschappelijk (staats-, kommunaal-, koöperatief) bedrijf wil, zooals Kautsky terecht opmerkt, wel degelijk door ons werd gevolgd. Men kan echter deze methode maar niet willekeurig toepassen, nòch op industriëel. nòch in veel mindere mate op landbouwgebied; men kan slechts trachten, haar langs den weg, door de omstandigheden gewezen, ingang te doen vinden. Ook uit propagandistisch oogpunt is dit noodzakelijk. Onze direkte hervormingseischen — en *deze* zijn het, welke een program voor de vierjarige wetgevende periode bevat — moeten door de direktbelanghebbenden worden begrepen. Zij moeten zich dus onmiddellijk vastknoopen aan de bestaande eischen en feiten; wie één schakel overspringt verbreekt het noodzakelijke verband tusschen de gedachten van het volk en het feit waarop die gedachte moet worden gericht. Ziedaar de reden, waarom Kautsky's opmerkingen over dit punt mij voorkomen, niet ter zake te zijn."

In hetzelfde nummer van De Nieuwe Tijd kwam Gorter met Troelstra in debat in een artikel: *Troelstra tegen Kautsky* [2]) waarin over deze uitgifte van grond werd gezegd, dat de verwijzing naar het gemeenteprogram niet voldoende is, om Kautsky's bezwaren te ondervangen. „Hoewel koöperatie (in dat program) wel wordt genoemd, wordt zij niet verplicht gesteld. Integendeel, er wordt weer uitdrukkelijk van een zelfstandig bestaan gesproken, wat ongeveer het tegenovergestelde van een koöpereerend bestaan beteekent." Gorter is van meening, dat uitgifte van grond alleen moet gebeuren in gemeenten, waar deze koöperatief kan worden bewerkt. Geeft men den grond aan partikulieren in gebruik, „dan zullen 1e. de brokken het eerst worden gegeven aan de beste, vlijtigste, knapste werkers, die den meesten waarborg aan het gemeentebestuur

---

[1]) De afwezigheid, het elders wonen.

[2]) Een onjuiste titel, daar Troelstra Kautsky niet *bestreden* had, doch slechts had trachten aan te toonen, dat ons program aan de door K. gestelde eischen voldeed.

geven, maar die ook gewoonlijk de voormannen der arbeidersbeweging zullen zijn. Deze zal van haar leiders beroofd worden en zij zullen tot kleine burgers worden gemaakt. En 2o. zal er een moordende haat en jalouzie onder de arbeiders ontstaan en een gekonkel om bij de verdeeling een stuk te krijgen. Loten zal niet gaan, want de autoriteit moet den beste nemen. Dat zal men dan hebben in plaats van solidariteit en soc. dem. broederschap."

Daarom is Gorter voor overname der Belgische bepaling.

In het volgend nummer van De Nieuwe Tijd houdt Troelstra vol, dat de arbeiders nu eenmaal grond noodig hebben, „en daar die noodzakelijkheid niet verdwijnt, door haar te ontkennen, omdat zij niet in uw systeem past, doet gij wijs, haar als uitgangspunt van uw arbeid te nemen zooals in ons program wordt gedaan" Verder merkt hij op, dat Gorter de uitdrukking „zelfstandig *bestaan*", dat een arbeider zich ook als lid eener koöperatieve vereeniging kan veroveren, verwart met „zelfstandig *bedrijf*", wat geheel iets anders is.

„Mogen wij uit vrees voor de bezwaren, aan het klein boerenbedrijf verbonden, in vele gevallen weigeren, den voet te zetten op een pad. dat met leniging der nooden van enkelen begonnen, op den duur tot koöperatief of gemeentelijk bedrijf zal voeren?' — aldus formuleert Troelstra in dit artikel de kwestie en, herinnerende dat de bezwaren over jalouzie, en onttrekking van krachten aan de arbeidersbeweging, voor koöperatieve bebouwing evengoed gelden als voor partikuliere zegt hij:

> „Gorter vreest dat kleinbedrijf zoozeer, dat hij het zelfs als overgangsmaatregel niet aandurft. Daaruit blijkt, dat hij zich nog niet voldoende heeft ingedacht in de oorzaken die maken, dat tegenwoordig de menschen zoo aan hun klein bezit en bedrijf hangen.
>
> Kautsky zegt het op pag 152 van Das Erfurter programm anders duidelijk genoeg, 1o waaraan de angst voor 't opgeven van het kleinbedrijf tegenwoordig is toe te schrijven en 2o waarom die angst niet onder alle omstandigheden met het klein bedrijf verbonden is.
>
> Wie in de kapitalistische maatschappij zijn kleinbedrijf, hoe treurig ook, verliest, is den ondergang prijsgegeven. „Alleen de sociaal-demokratie maakt het boeren en handwerkslieden mogelijk, gezamenlijk arbeiders van het grootbedrijf te worden, zonder in het proletariaat te verzinken." Kautsky acht het dan ook niet noodig. de kleine boeren te onteigenen; zoodra de hoogere bedrijfsvorm van het socialistische landbouwbedrijf zijn aantrekkingskracht op hen gaat uitoefenen en de voordeelen van het maatschappelijk grootbedrijf zich doen gelden en ieder deze kan genieten, „zullen slechts gekken er naar streven, verouderde bedrijfsvormen in stand te houden", zegt hij.
>
> Welnu, daarop vertrouw ik ook; niet langs politieken weg, door overijlde plannen aan de menschen op te dringen; maar door hun de voordeelen der koöperatie en van gemeentelijke exploitatie zichtbaar en tastbaar te maken — daardoor zal de kleine gemeentepachter meer en meer tot koöperatie worden gebracht, *terwijl deze geene gelegenheid zal hebben zich te ontwikkelen, als zij niet van onderen op kan ontstaan en groeien.*"

In het Septembernummer van De Nieuwe Tijd herhaalt Gorter, dat Troelstra wil, „dat de soc. demokratie meehelpt om het kleinbedrijf in stand te houden" en dat het Marxisme dit verbiedt. Dat de arbeiders den grond *noodig* hebben, kan geen reden zijn, hun dien op deze wijze te verschaffen: wij zeggen toch ook niet van den stadsarbeider: „de arbeider *heeft* een winkel of een werkplaats *noodig*, dus laten wij zorgen, dat hij er een krijgt." Het is beter, zulke

dingen op het platte land ook nooit te zeggen, al is het waar, dat daar de ontwikkeling langzamer gaat. „De industrie huwt zich aan den landbouw, de kapitalistische koöperatie neemt overal toe, de koncentratie van het kapitaal in den landbouw neemt toe Daarvan hebben wij alles te verwachten, als wij geduld hebben."

Tot zoover het debat over deze kwestie in De Nieuwe Tijd. Wat daarin verder over de bescherming der pachters in 't algemeen voorkomt, zal in de volgende artikelen worden behandeld, tegelijk met een zakelijk overzicht van de debatten op het Verkiezingskongres.

* * *

De vraag òf, en — zoo ja — in hoeverre en op welke wijze onze Partij ook de belangen der *pachters* zal behartigen, heeft in onze pers en op het Verkiezingskongres een onderwerp van levendige diskussie uitgemaakt.

Had Kautsky tegen de bescherming der pachters tegen de grondeigenaren, zooals die in ons tegenwoordig program is opgenomen, geen bezwaar ingebracht, in de Nieuwe Tijd van April j.l. kwam Gorter op tegen hetgeen Troelstra in datzelfde tijdschrift over de pachters had geschreven en op het Kongres werd dit debat voortgezet.

Troelstra's stelling was deze: „Waar op het gebied der *vakbeweging* de pachtboer als *werkgever* staat *tegenover* den landarbeider, heeft de laatste in zijn strijd tegenover de rente- en winsttrekkende klasse één belang met den pachtboer."

Gorter schreef daartegen: „De belangen van den welvarenden pachter en den pachter dien het redelijk gaat, zijn vijandig aan die der welvarende klasse; de arme pachter wordt alleen uit nood naar de arbeiders gedrongen, hij hoopt op welvaart om groot-uitbuiter te worden en zou in menig punt met de bezittende klasse medegaan."

Toch erkent Gorter, dat „de arbeiderspartij de hulp der pachters wel wil aanvaarden, waar zij tot haar komen, maar zij zoekt ze niet en steunt hen vóór alle dingen om het lot der arbeiders te verbeteren. Door pachtkommissies b.v., die den pachter schadeloosstelling geven, waardoor de grond beter bebouwd, de werkeloosheid minder, het loon hooger worden kan."

Later zegt hij: „Dezelfde werking, die den pachter in staat zou stellen, lagere pacht te betalen, die dus uitgaat van de grootere macht van den pachter, zou hem in staat stellen, toe te stemmen in hoogere pacht."

Hij meent bovendien, dat Troelstra met zijne maatregelen om den pachter te beschermen en hem op te nemen in de strijdende arbeidersbeweging, hem wil *vereeuwigen*. Dit laatste woord slaat blijkbaar op de uitdrukking in ons verkiezingsprogram: betaling van pacht alleen van de netto opbrengst van het bedrijf; Gorter blijkt hierin de strekking te zien, om des pachters *bedrijf* in stand te houden en niet: om te zorgen dat eerst zij, die in 't bedrijf *gewerkt* hebben, daarvoor worden betaald, alvorens er sprake is van pacht afdragen aan den grondbezitter.

Door deze opvatting van die bepaling komt Gorter er dan ook toe, den pachter te vergelijken met den kleinen patroon, die last heeft van de konkurrentie en dien de Arbeiderspartij toch óók niet kunstmatig in stand tracht te houden.

Hiertegen komt Troelstra op in het Meinummer van *De Nieuwe Tijd*, waarin hij er op wijst, dat Gorter voortdurend de funktie van *pachter* met die van *werkgever* verwart, hoewel beide volstrekt niet oorzakelijk met elkaar zijn verbonden. Vandaar die gelijkstelling van den pachter met den kleinen handwerksbaas, waarvan Troelstra in *Het Volk* van 18 April j.l. de onjuistheid heeft aangetoond.

Ons program, den *pachter* beschermende, stelt dezen tegenover den *verpachter*.

„De pachter kan al dan niet proletariër of kapitalist zijn; hij kan in *andere* kwaliteit al dan niet solidair zijn met de loonarbeidersklasse: wij spreken over zijne verhouding tot den *grondeigenaar*", die den pachter en, door dezen als perspomp te gebruiken, tevens de arbeiders uitbuit, zoodat een deel der meerwaarde in zijn zak komt.

De vraag is eenvoudig, of een eventueele verlaging der pacht in een of ander opzicht, nadeelig kan zijn voor den loonarbeider.

„De *landheer* tracht den pachter als *werkgever* te dwingen tot meerdere uitbuiting der arbeiders: bij werkstakingen is het de landheer, die hem dwingt, niet toe te geven, wetende dat na afloop van den pachttijd publieke verhuring plaats moet vinden en de stand van het arbeidsloon een der voornaamste factoren is bij berekenen van de pacht." De *arbeider* daarentegen is om deze reden verplicht, den pachter tegen den landheer te steunen, „hem als *pachter* op te dringen tegen den landheer, op wien ten slotte de loonsverhoogingen in verreweg de meeste gevallen zullen moeten verhaald worden."

Bovendien is pachtverlaging een middel om den grondprijs te verlagen en „in dit verband het opkomen voor den pachter een onderdeel der beweging voor landnationalisatie."

„Vereeuwiging van het pachtstelsel door pachtverlaging vreest Troelstra evenmin, als vereeuwiging van het loonstelsel door loonsverhooging; daalt de pacht zóó laag, dat 't verpachten geen voldoende rente meer geeft, dan doet de grondbezitter zijn grond over aan de gemeente of gaat hij hem door middel van opzichters zelf exploiteeren."

Waar overigens Gorter zelf uitdrukkelijk verklaart, „den verdrukten pachter uit menschelijkheidsredenen wel te willen helpen", opent hij zelf de deur voor de gevaren, die hij van de bepaling in ons program vreest.

Gorter komt hierop in de *N. T.* van September terug. „Niet alleen in den vakstrijd is de pachtboer de vijand der arbeiders, maar ook (de helderzienden niet te na gesproken) in den politieken strijd bijna overal. Ik gaf voorbeelden: protektie-, ongevallen-, ziekte- en ouderdomsverzekering. wetten op den kinderarbeid, rusttijden, woningen, de pachter is er zeer vaak de vijand van, omdat hij weet, dat de kosten er van op zijn hoofd neerkomen." En nu was 't zijn grief, dat Troelstra, de belangen van pachter en arbeider tegen de kapitalistenklasse vereenzelvigende, dit alles niet in 't oog hield. Van de scheiding, die Troelstra maakt tusschen den *pachter* en den *werkgever*, wil hij niet weten, daar elke politieke maatregel, die iemand als *pachter* versterkt, hem tevens als *werkgever* zal versterken, niet alleen in dien zin, dat hij persoonlijk sterker wordt, maar ook in dezen, dat de positie zijner klasse, de levenskansen van zijne klasse, worden vergroot."

Troelstra heeft dus de klassevijandschap, ook op politiek terrein, tusschen pachters en arbeiders, over 't hoofd gezien en daartegenover vervalt hun beider gemeenschappelijk belang bij lage pachten, dat overigens door Gorter wordt toegegeven.

Toch verklaart hij, „dat wij die dit punt willen schrappen, dit niet willen, omdat wij kleine boeren en burgers niet willen steunen. Dit is in de burgerlijke bladen en soms zelfs in *Het Volk*, verkeerd voorgesteld. Zooals de geheele partij gelooven wij dat kleine boeren en burgers bij ons behooren, omdat de arbeiders het socialisme zullen brengen. Maar wij meenen dat wij maar zeer weinig voor de boeren zullen kunnen doen op agrarisch gebied. Bijna elke maatregel voor de pachters is nadeelig voor de ontwikkeling der arbeidersklasse."

Men weet, dat wij slechts de diskussies weergeven — niet debatteeren. Daarom geven wij dan ook dit alles zonder kommentaar, voor den lezer ho-

pende, dat hij het verband dier laatste mededeelingen met Gorters overige redeneeringen beter snapt dan wij.

* * *

Daar in de diskussiën op het kongres geene nieuwe argumenten over en weer zijn aangevoerd, zullen wij daarop niet ingaan.

Alleen zij tot goed verstand van de zaak medegedeeld het voorstel-Naarden-Bussum, door Gorter verdedigd, hetwelk de pachtersparagraaf aldus wil lezen: „Betere regeling van het pachtkontrakt, berustende op het recht van den vertrekkenden pachter op vergoeding wegens de door zijn arbeid of kapitaal aan het gehuurde aangebrachte verbeteringen. Toezicht op de naleving van het pachtkontrakt door pachtkommissies, waarin alle belanghebbenden zijn vertegenwoordigd — en, wat de pachtkontrakten van proletarische pachters (werkende zonder loonarbeiders) betreft, met het recht tot het stellen van bindende maatregelen omtrent grootte der pacht (zooals in Ierland)."

Verder bevestigen wij, wat door Troelstra op het Kongres werd gezegd, n.l. dat volgens onze meening door het onderzoek der kommissie „het tegenwoordige program vaster zal komen te staan. Wijziging van kleinigheden tot wegneming van misverstand is mogelijk, zeer zeker."

Wij voegen hieraan toe, dat daaronder o. i. valt de uitdrukking, dat de pacht alleen moet worden betaald „*van de netto opbrengst van het bedrijf*", nu de gekursiveerde woorden zelfs door partijgenooten worden opgevat als de strekking hebbende, dat bedrijf te vereeuwigen, in plaats van (zooals steeds is gezegd) te bevorderen, dat van de opbrengst van het bedrijf eerst al degenen die daarin *arbeiden* hun loon daarvoor ontvangen, alvorens de nietsdoende grondeigenaar recht op pacht heeft Waar het op aankomt, dat drukte Troelstra in zijn slotwoord over deze zaak op het kongres aldus uit: „Maar dat onze partij niet onverschillig zal staan tegenover de uitbuiting van den pachter door den grondkapitalist en met het brengen van grond aan de gemeente niet zal wachten tot de koöperatie mogelijk is, daarop vertrouw ik volkomen."

En nu wij aldus nogmaals de overwegingen, die ons en zoovele andere partijgenooten dwingen, het ook voor den pachter tegen den grondbezitter op te nemen, de revue hebben laten passeeren, mogen en kunnen wij niet eindigen zonder een woord van protest tegen diegenen, welke die opvatting losmaken van de zakelijke gronden, daarvoor aangevoerd, en haar toeschrijven aan redenen, buiten de zaak zelve gelegen.

Dat onze vijanden hier als overal de meeningsverschillen in onze partij aangrijpen om juist dien partijgenooten, van wie zij het meest last hebben, afbreuk te doen, ligt voor de hand.

Maar laat toch onder partijgenooten zooveel ruimte van inzicht, zooveel eerbied voor elkanders overtuiging bestaan, dat men afwijkende meeningen ook nog anders kan verklaren dan uit politieke of andere bij-oogmerken.

En hiermede wenschen wij den leden der agrarische kommissie, aan wie door het P. B. een krediet is toegestaan, om ook deskundigen en belanghebbenden binnen en buiten de Partij te kunnen hooren, een vruchtbare en vriendschappelijke samenwerking toe.

JLAGE II.

(Hoofdartikels „Het Volk", 20, 22 en 23 Nov. 1903.)

Onze agrarische verschilpunten.

„Wijziging van kleinigheden tot wegneming van misverstand is mogelijk, zeer zeker. Maar dat onze partij niet onverschillig zou staan tegenover de uitbuiting van den pachter door den grondkapitalist en niet zou wachten (met gronduitgifte door de gemeente) tot koöperatie mogelijk was, daarop vertrouwde spr. volkomen."

Troelstra's slotwoord Verkiezingskongres 1901.

Het kan niet worden ontkend, dat in de debatten, over ons agrarisch program op het Verkiezingskongres en daarna gevoerd, de bestaande verschilpunten nog niet zuiver in het licht gesteld en grondig besproken zijn.

Voor dit feit bepaalde personen aansprakelijk te stellen, komt niet in ons op. De omstandigheid, dat eene kwestie, waarin zelfs verscheidene woord- en penvoerders der Partij tot heden vreemdelingen waren, zonder eenige noemenswaardige voorbereiding ter sprake werd gebracht op een Kongres, niet eens van onze Partij, doch gedeeltelijk van organisaties, daarbuiten staande, moest wel aanleiding geven tot allerlei misverstand, dat dan ook niet is uitgebleven.

Toen de verkiezingsstrijd achter den rug was, waarin wij allen in het gelid hebben gestaan tegen den oppermachtigen vijand — toen die stroom van geestdrift en solidariteit door onze rijen was gegaan dachten wij, dat deze het beetje droesem zou hebben weggevaagd, dat nog van die eerste debatten was overgebleven.

De verschillende punten konden thans tot hunne ware afmetingen zijn teruggebracht — de benoeming der agrarische kommissie stond voor de deur — thans bestond er, meenden wij, alle kans, dat de slechte indruk van het Verkiezingskongres zou zijn uitgewischt en de strijd van toen zou plaats maken voor vriendschappelijke samenwerking bij het onderzoek in de agrarische kommissie.

Tot onze verwondering en leedwezen werden wij in die verwachting teleurgesteld door *de Nieuwe Tijd* van September, waarin Gorter niet alleen zichzelven de rol toebedeelde van den ridder der Internationale Sociaaldemokratie, die in de „vodden" van ons program den draak van beginselverzaking en volksbedriegerij moest verslaan, doch tevens de eerlijke overtuiging van Troelstra en diens liefde voor de goede zaak in twijfel trok.

Wij besloten, van repliek op dat artikel af te zien, daar het slechts kon dienen, om aan een zuiver zakelijk verschil een persoonlijk karakter te geven, dat in 't belang der partij dient te worden vermeden.

Liever lieten wij het aan de Partij over, na publiceering van de verhandelingen van de agrarische kommissie, met kennis van zaken te oordeelen en om

de kwestie los te maken van alle onwezenlijke en toevallige bijmengselen, beperkten wij ons in onze artikelen over *de Agrarische Kommissie* tot het weergeven van de over-en-weer aangevoerde argumenten, in plaats van in eene beoordeeling daarvan te treden.

De benoeming der kommissie echter lokte eene polemiek uit, waarin wij ons wederom stilzwijgend een aanval op de oprechtheid onzer overtuiging hebben laten welgevallen, maar die langzamerhand is overgegaan in eene polemiek over *ons program zelf*, waarin Gorter, in zijn ijver om de gansche internationale sociaaldemokratie tegen ons en ons program mobiel te maken, èn omtrent de verschilpunten in onze Partij, èn omtrent het standpunt der buitenlandsche partijen, zulke onjuiste voorstellingen wekt, dat wij ons schuldig zouden maken aan plichtsverzaking, indien wij daartegen niet opkwamen.

Zoo komt het dus, dat wij tegen onze aanvankelijke bedoeling verplicht zijn, nogmaals op deze kwestie in te gaan.

* * *

De eigenlijke aanleiding tot dit nader debat vindt men in de volgende uitlatingen van Gorter:

„*In ons zal Troelstra vinden op agrarisch gebied de beginselen der internationale sociaaldemocratie, zooals zij in de landen, die ons ten voorbeeld zijn, gelden.*" *Nieuwe Tijd*, Sept. 1901.

„*Wij tegenstanders van ons program, verdedigen daarmee niet alleen de internationale theorie, maar ook de internationale praktijk, zooals zij door onze zusterpartijen op de kongressen is aangenomen. Geen van deze wil iets van deze punten weten. Alleen de Fransche arbeiderspartij heeft een punt als wij op haar program, het heeft indertijd algemeene tegenspraak uitgelokt en zij heeft er waarachtig niet veel pleizier van gehad.* *Het Volk*, 23 Oct. 1901.

Zoodra de commissie met haar werk ver genoeg is, hoop ik de redenen, waarom de theoretici en de practici programpunten als de onze hebben verworpen, in het Volk te bespreken. *Het Volk,* 31 Oct. 1901.

Men ziet het, de eenstemmigheid van Gorter met „de internationale sociaaldemokratie" is volkomen. *Geen enkele partij* wil iets van punten als de onze weten. *De* theoretici en *de* practici hebben programpunten als de onze verworpen. Hoe is het mogelijk, zou men zeggen, dat er nog menschen zijn, die het tegen deze wolken van getuigen durven opnemen!

Inmiddels berusten al deze uitspraken op twee fouten: — 1o. op eene onjuiste voorstelling van het standpunt der buitenlandsche soc.-dem. partijen ten opzichte der agrarische kwestie en 2o. op eene doorgaande vervalsching van de beteekenis onzer programpunten en van het verschil van meening, dat daarover in onze Partij bestaat

Wij haasten ons te verklaren, dat wij hierbij niet aan *opzettelijke* vervalsching denken, doch aannemen, dat Gorter zelf zich zóó heeft vastgedacht in bepaalde meeningen, dat hijzelf de zaken even eenzijdig ziet, als hij ze aan anderen voorstelt, zoodat wij ons slechts over zijn *waarnemingsvermogen* en niet over zijn *goede trouw* beklagen.

Intusschen ontheft ons dit niet van de verplichting, om er voor te waken, dat wanneer eenmaal de Partij over deze kwestiën zal moeten oordeelen, deze in hunne *ware gedaante* voor hare oogen staan, opdat de tenemen beslissing niet op dwaling beruste.

* * *

Geene zusterpartij wil iets van deze punten weten, heette het, alle hebben programpunten als de onze verworpen.

Die punten, men weet het, zijn de *regeling van het pachtkontrakt* ten bate van den pachter en ten nadeele van den grondeigenaar, benevens de *uitbreiding van het gemeentelijk grondbezit* en *uitgifte van dien grond aan arbeiders.*

Welke zijn de bezwaren, tegen die pachtparagraaf ingebracht?

Gorter wil alleen voor den pachter, *die geen arbeiders gebruikt,* de groote der pacht vaststellen; niet voor den pachter die tevens patroon is.

Ziehier één verschil tusschen hem en ons program, waarin hij het Belgische program, dat geen verschil tusschen pachters en pachters maakt, *tegenover* zich vindt.

Van minder belang is de vraag, of het *beginsel,* waarop de regeling van den pachtprijs moet berusten, al dan niet in het program zal worden genoemd.

Ons program zegt: „betere regeling van het pachtkontrakt, berustend op het beginsel, dat alleen pacht behoeft te worden betaald van de netto opbrengst van het bedrijf, *met recht van den vertrekkenden pachter op vergoeding wegens de door zijn arbeid of kapitaal aan het gehuurde aangebrachte verbeteringen.*"

Tegen dat laatste (kursief gedrukte) bestond tot heden bij Gorter geen bezwaar; wat het eerste betreft, zoo vindt men de bedoeling daarvan in Troelstra's brochure „*De S. D. A. P.*" enz. aldus weergegeven: (¹) „Dus nadat van de totale opbrengst zijn afgetrokken de noodzakelijke onkosten, waaronder ook een voldoend inkomen voor den pachter en zijn gezin en een voldoend loon voor de arbeiders zijn begrepen."

Men zal daar verder zien, dat wij dit beginse zooals zoovele, die door de burgerklasse in den steek zijn gelaten, van onze burgerlijke hervormers hebben overgenomen. nl. van den heer Goeman Borgesius (²), dien wij in de Kamer met zijn eigen beginsel om de ooren hebben gegooid en dat de bedoeling er van is: *eerst den arbeid, dan het grondbezit uit de opbrengst van den grond betaald.*

Nu men er echter heel wat anders uit gehaald heeft, nl. dat wij kunstmatig het boerenbedrijf in stand zouden willen houden, verklaarden wij reeds vroeger (³) er geen bezwaar in te zien, dat deze aangevochten woorden uit het program zullen wegvallen. De zaak blijft er in de praktijk precies gelijk om; alleen slaat men ons op die manier een uitdrukking uit de hand. die in boerenkringen ons standpunt *voor den arbeid, tegen het nietsdoend bezit,* uitstekend begrijpelijk maakt. Indien maar de regeling van het pachtkontracht *in 't algemeen* blijft, óók met het recht, om de pachtsom te verlagen — dan zal deze verlaging toch steeds den arbeid ten goede komen en op kosten van den grondbezitter plaats vinden.

Zóó denken ook de Belgen erover, die 4 eischen hebben ten gunste van den pachter, nl.:

a. Vaststelling van de pachtsom door scheidsgerechten of (op betere wijze geregelde) landbouwkommissiën.

b. Vergoeding aan den vertrekkenden pachter wegens de meerdere waarde, aan het eigendom toegebracht.

c. Aandeel der eigenaars in de verliezen, door den pachter geleden, in grootere mate dan het Burgerlijk Wetboek bepaalt.

d. Opheffing van het voorrecht van den eigenaar (op de goederen van den pachter).

(¹) Blz. 41.
(²) Zie *de S. D. A. P.* blz. 42.
(³) *Het Volk* van 28 Sept. j.l.

En ziehier nu het kunststuk, dat Gorter [1] uithaalt. Hij proklameert onmiddellijk de uitdrukking omtrent de *netto-opbrengst* tot de eenige kwestie, hoewel zij tusschen hem en ons geen kwestie meer is — terwijl hij de eigenlijke kwestie: of de *pachter in 't algemeen*, **ook de pachter-werkgever**, in de regeling van de pachtsom zal begrepen worden, leuk-weg verdonkeremaant.

Dat hij op die manier het Belgische program, voor hem in dezen een tegenstander, tot een bondgenoot weet om te draaien, ligt voor de hand.

* * *

Hoe kunstig Gorter het Belgische program, *dat in pachtersbescherming het onze zelfs overtreft*, in zijn tegendeel wist om te keeren, met het *Deensche* lukte dit minder goed. Op zijn eerste bewering: **geene zusterpartij wil iets van deze punten**, moest hij reeds in één opzicht terugkomen. Thans troost hij zich met deze woorden: *Behalve met de Deensche partij op één punt*, staan wij dus met de internationale op denzelfden bodem."

Wij moeten onzen optimist nogmaals zijn zoeten waan benemen: De Fransche Marxisten hebt gij tegen u, wat uw vrees voor het klein-boerenbedrijf aangaat; de *Belgen* in zake het pachtkontrakt; de Engelsche *Ind. Labor Party* met haar *fixity of tenure* (bescherming ook van pachters-werkgevers) idem en de *Deensche* wat *de uitgifte van grond aan partikulieren* aangaat.

Volgens het Deensche program moet de *staat* den grond uitgeven en volgens het onze de *gemeente*.

Daaruit leidt Gorter niet ten onrechte af, dat in Denemarken koöperatie eerder mogelijk zal zijn dan bij ons. Ook toont hij aan, dat in Denemarken, met zijn uitgebreide koöperatie in stad en land, „de voorwaarden voor agrarische arbeiderskoöperatie aanwezig zijn als nergens anders"

Hieruit zou moeten volgen, dat de Denen veel eerder zouden kunnen doen, wat Gorter van *ons* eischt, nl den grond *niet* aan partikulieren, doch slechts aan *koöperaties* uitgeven! Toch zijn zij verstandig genoeg, om, evenals wij, slechts *bevordering* van koöperatie te eischen; doch overigens te bepalen: „*de staat draagt de bewerking der in zijn bezit zijnde landerijen, voor zoover zij tot bebouwing geschikt zijn, aan landarbeiders over en helpt dezen bij het verkrijgen van het gebruiksrecht der noodzakelijke bedrijfsmiddelen.*"

De Deensche partij vermoedt blijkbaar, evenals wij, en Gorter óók, „dat de arbeiderskoöperatie op het platteland nog ver is" [2] en zij wil, nu de bourgeoispartijen de arbeiders tot kleine *eigenaars* willen maken, met erkenning der bestaande *behoefte aan grond*, dezen uitgeven op eene wijze, dat de nieuwe grondgebruikers op den duur tot koöperatie gebracht en voor eigendomsfanatisme bewaard blijven.

Hoe eenzijdig Gorter de zaken opvat, blijkt ook vooral uit hetgeen hij zegt van het *Fransche* program. „*Alleen de Fransche arbeiderspartij*", zegt hij, „heeft een punt als wij op haar program, het heeft indertijd machtige tegenspraak uitgelokt en zij heeft er waarachtig niet veel plezier van gehad."

Laten we eens nauwkeurig nagaan, wat er van deze bewering aan is.

Op het Fransche agrarische program komt *een* punt voor als op het onze. Het is art. 8: *Verlaging der pacht, als in Ierland, door scheidsgerechten en schadevergoeding aan vertrekkende pachters voor de vermeerderde waarde, aan het eigendom toegebracht.*"

Evenals op het Belgische program werd ook hier geen onderscheid gemaakt tusschen den pachter-werkgever en de „proletarischen" pachter: in dit opzicht

(1) *Het Volk* van 14 Nov.
(2) Zie *de Nieuwe Tijd* no. 9 blz. 545.

staat dus ook dit wakkere legioen der internationale sociaaldemokratie weer niet aan Gorter's, doch aan onze zijde. Toch kan Gorter in bovenstaande woorden niet deze *pachtparagraaf* bedoelen; want die komt ook op het *Belgische* program voor en wij zagen reeds, dat hij de kunst heeft verstaan, dit *tegen* ons aan te voeren. Is het dan het tweede door hem bestreden punt: *de uitgifte van gemeentegrond aan partikulieren?*

Dit kan niet: want het Fransche program wil den grond der gemeente uitgeven *„aan niet-bezittende gezinnen, tot enkel vruchtgebruik vereenigd* [1]) *met verbod om loonarbeiders te gebruiken*", enz.

Daar het in dit opzicht dichter bij Gorter staat dan bij ons, kan hij ook dit niet hebben bedoeld.

Blijft dus alleen over **de bescherming van het grondeigendom der kleine boeren** *op het Fransche program, waarvan in ons program niets voorkomt en die niemand hier zou willen invoeren,* **doch die Gorter ons toch in de schoenen tracht te schuiven!!**

Hiertegen nu, moeten wij met allen nadruk protesteeren.

Programpunten als het Belgische over het pachtkontrakt, die wezenlijk hetzelfde willen als het onze, *tegen* ons uit te spelen — en het principiëel met ons program strijdige hoofdpunt van het nieuwe Fransche program met het onze te *vereenzelvigen* — dat is niet: de kwestie *behandelen,* doch ze *vervalschen;* dat is niet: ons program *bestrijden,* doch het *belasteren;* dat is niet: de partijgenooten *voorlichten,* doch hen *op een dwaalspoor brengen.*

Dat overigens de Franschen met hun agrarisch program zulke slechte ervaringen hebben gemaakt, is slechts betrekkelijk.

Nu sommigen de Partij de schande hebben aangedaan van het voor te stellen, alsof het den voorstanders van ons program om niets anders dan stemmenjacht te doen zou zijn, is het haast gevaarlijk, zich op uitgebrachte stemmencijfers te beroepen. Toch durven wij dit ten opzichte der Fransche werkliedenpartij gerust doen, daar zij het is, die — o. i. te vroeg — tegenover Millerand eene zeer principieele houding heeft aangenomen, die ondanks daarbij begane fouten en overdrijvingen, haar het recht geeft, om te beweren, dat zij in de verwarring en ontaarding van het oogenblik, de eer der sociaaldemokratie in Frankrijk heeft gered. Van uitwendige uitbreiding ten koste van innerlijke verwatering kan dus bij haar moeilijk sprake zijn.

Daarom vragen wij Gorter, welke nadeelen deze partij van haar program heeft ondervonden. Het is in 1892 en 1894 aangenomen en de uitbreiding der partij sedert 1889 is aldus geweest:

1889	5	verkozenen	in	13	depart.	met	47.147 st.
1893	7	„	„	36	„	„	221.804 „
1898	14	„	„	38	„	„	330.753 „

Wij verwachten dan ook, dat Gorter eenvoudig de kritiek op het oog heeft, door Engels op het program van 1894 uitgeoefend en die ook wij in hoofdzaak onderschrijven.

Zij gold voornamelijk de theoretische inleiding, waarin het als de taak der sociaaldemokratie werd voorgesteld, om den kleinen boer zijn eigendom te verzekeren. Ook wordt het daarin „voor den dringenden plicht van het socialisme verklaard om de Fransche pachters te beschermen wanneer zij daglooners uitbuiten", omdat zij eenigszins er toe gedwongen worden door „de aan hen zelf gepleegde uitbuiting" [2]) waarvan Engels schertsend maakt, dat de pachters

---

[1]) Associées et simplement usutruitières.

[2]) *Nieuwe Tijd*, 1901, blz. 101.

bescherming zouden vragen „voor hun uitbuiting van de landarbeiders" hoewel hij zelf toegeeft, dat dit niet de bedoeling is.

Waar hij tegen opkomt is, „dat de socialistische arbeiderspartij van eenig land de taak heeft, behalve landproletariërs of kleine boeren, ook de midden of groote boeren, *of zelfs de pachters van groote landerijen, de kapitalistische veefokkers en de andere kapitalistische beheerders van den nationalen grond in haar schoot op te nemen.*" Wil hij daarmede zeggen, dat wij in geen enkel opzicht iets ten voordeele van deze personen kunnen of mogen doen? *Zeker niet.* Hij laat immers op deze woorden volgen: „Wij mogen in zekere vraagstukken met hen samengaan, voor bepaalde doeleinden een tijd lang aan hunne zijde strijden kunnen Maar in onze partij kunnen wij wel individuen uit iedere maatschappelijke klasse gebruiken, maar vooral geen groepen met kapitalistische, midden-burgerlijke of midden-boersche belangen "

Dat dit ook niet de bedoeling van het Fransche program kan zijn, geeft hij toe: het ligt trouwens voor de hand, daar men dit ééne punt niet kan losmaken van het *gansche* program, dat tegen de patroonsklasse, dus ook *tegen* de klasse van pachter-*werkgevers* gericht is, waardoor van zelf *opneming dezer groep in onze partij* blijft buitengesloten.

Toetsen wij nu ons programpunt omtrent de pachters aan Engels' kritiek op het Fransche program, dan zij allereerst herinnerd, dat wij den boer niet in *zijne uitbuiting van den arbeider* willen beschermen en evenmin *zijn bedrijfsvorm kunstmatig tegen de konkurrentie van het grootbedrijf willen handhaven* — doch het in het belang der *arbeider-zelven* en tevens in de lijn van onzen strijd tegen het privaat groot-grondbezit achten, om den boer te helpen in zijn strijd tot *vermindering van het aandeel van den grondeigenaar in de opbrengst van den grond.*

Tegen het bestaande Fransche programpunt, dat reeds *verlaging der pachtsommen* eischte, was dan ook Engels' kritiek niet gericht; wèl tegen het *nieuwe* program, dat den boer als *eigenaar* wil helpen en eene theoretische inleiding bevat, die ook wij niet gaarne zouden willen onderschrijven.

Voordat wij nu de beteekenis van het verhandelde op den partijdag te Breslau voor *onze* agrarische verschilpunten uiteenzetten, eerst eene opmerking, die tot goed verstand van zaken noodig is.

Niet *wij* zijn het, die ons tot staving van ons goed recht op de buitenlandsche partijen hebben beroepen. Hoewel aanvaardende de theoretische beginselen der sociaaldemokratie, ook als verklaring van den gang der ontwikkeling op agrarisch gebied, achten wij hunne toepassing voor elke streek der wereld verschillend. Dat onze Fransche Marxisten den kleinen boer op hunne wijze tegemoetkomen, moge onze tegenspraak uitlokken — zij hebben daarvoor de reden, dat nergens de landbevolking zoo algemeen dat type vertegenwoordigt en dat nergens de kleine boerenstand die politieke macht bezit als daar. Guesde, Lafargue enz. zijn werkelijk geen kwajongens, die door den eersten den besten student met een paar volzinnen van Engels kunnen worden verslagen: hun fout bestaat waarschijnlijk meer *hierin*, dat zij hunne theorie in overeenstemming hebben trachten te brengen met eene niet-socialistische praktijk, in plaats van rondweg te erkennen, dat de noodzakelijkheid der praktijk hen dwong tot eene politiek, die — als *zooveel* in onze politiek! — totaal buiten de socialistische theorie staat en van zuiver burgerlijke herkomst is.

In ons land, waar het kleingrondbezit ekonomisch en politiek minder beteekent en de pachter in vele gevallen de onteigening van den boerenstand vertegenwoordigt, valt meer de nadruk op het pachtstelsel en al kan door de hervorming daarvan ook een deel der boeren worden gebaat n.l. de 39.080 pachters van meer dan 5 H.A., die in 1898 voorkwamen op de 169.654 ge-

bruikers van minstens 1 H.A. [1]) die tevens werkgever zijn, zoo kan ons dit moeilijk weerhouden, de verlaging der pachtsom, op zichzelf overeenkomend met ons rechtsbewustzijn, gericht tegen een nietsdoende klasse, die het privaat grondbezit eerder verzwakt dan bevestigt en tevens indirekt den arbeiders kan ten goede komen, algemeen voor te staan.

Gorter nu schijnt te meenen, dat, indien op verschillende programs deze eisch *niet* voorkomt, hij zulk een program *tegen* het onze kan aanvoeren. Het heet dan, dat zulk een program onze pachtparagraaf „verwerpt."

Dat is zoo oppervlakkig mogelijk. Alleen daar kan men spreken van *verwerping onzer beide betwiste programpunten*, **waar deze het onderwerp eener afzonderlijke bespreking op de kongressen hebben uitgemaakt.** Alleen van die partijen, waarvan Gorter het bewijs kan leveren, dat zij op hun kongres *uitdrukkelijk* een pachtparagraaf als de onze of de uitgifte van grond op onze wijze besproken en verworpen hebben, heeft hij recht te beweren, *dat zij in dit geding tegenover ons program aan zijne zijde staan.* Eenvoudige verwijzing naar de programs baat niet, omdat hetgeen in ons land door de omstandigheden wordt vereischt, in een ander land vaak niet eens ter sprake kon komen.

Zóó komt op het Deensche program bijv *geen pachtparagraaf* voor Mag Gorter zich daarom op dat program beroepen, om het onze afbreuk te doen? Geen sprake van!

De reden daarvan is dood-eenvoudig, dat van de Deensche boerehoeven 58.680 aan gewone eigenaren en 15.209 aan een soort van „beklemde meiers" behooren. [2]) „De reden, waarom wij in ons agrarisch program geen melding van het pachtstelsel hebben gemaakt", schreef men ons van daar, „is, dat wij dezen vorm van grondgebruik in Denemarken eigenlijk in 't geheel niet kennen." Genoeg om aan te toonen, dat Gorter volkomen dwaalt, als hij uit het ontbreken van onze programpunten op buitenlandsche programs iets ten nadeele van die punten afleidt.

Wij raden hem dan ook, dat gescherm met „de internationale sociaaldemokratie" te staken. Hij kweekt daarmede slechts oppervlakkigheid en verwarring. „Wetenschappelijk" is die methode allerminst. En zij leidt de aandacht van onze eigen geschilpunten af, daar zij ons dwingt, zooals wij in ons volgend laatste artikel ter weerlegging van Gorter's beweringen over de Duitsche agrarische debatten moeten doen, onze partijgenooten ook nog met de agrarische kwesties van andere landen lastig te vallen, terwijl we aan onze eigene reeds meer dan genoeg hebben!

* * *

Tegenover Gorters beroep op de geheele internationale sociaaldemokratie hebben wij óók aangevoerd, dat punten als de onze ook voorkwamen op de ontwerp-programs van 2 der 3 agrarische subkommissiën, in 1894 in Duitschland ingesteld en dat het *gezamenlijke* ontwerp-program dier kommissiën, op den partijdag te Breslau behandeld, zweeg over de pachters en, evenals ons program, de uitgifte van (staats- en) gemeentegrond aan partikuliere gebruikers mogelijk stelde.

Deze mededeeling was op zich zelf voldoende, om te bewijzen, wat te bewijzen viel: dat Gorter niet het recht had, „de internationale sociaaldemokratie" en „de practici" met en benevens „de theoretici" tegen onze programpunten aan te voeren. Voor dat doel was het overbodig (waar wij ons slechts tot eene

---

[1]) De tallooze kleine pachters en eigenaren van beneden 1 H.A. vallen hierbuiten.

[2]) Erf-„täste" en levenslange „täste", een bezitsrecht, met dat van onzen „beklemden meier" overeenkomende en weinig van eigendom verschillende.

aanteekening op Gorter's ingezonden stuk bepaalden) op de diskussies over èn het lot van dat program in te gaan.

Hiervan wordt ons door Gorter een verwijt gemaakt Wij hadden nl. moeten vermelden, *dat dit program met 158 tegen 63 stemmen is verworpen!* Daaruit zou nl. blijken, dat de Duitsche partij zich *tegen* punten als de onze heeft uitgesproken.

Dat deze stemming van het kongres te Breslau voor den strijd over het Nederlandsche program van geene beteekenis is, zullen wij straks aantoonen. Laat ons echter eerst eens met Gorter aannemen, dat de 158 tegenstanders van dat program in ons geschil aan Gorters zijde en de 63 voorstanders aan onze zijde staan, behooren tot hen, tegen wie Gorter „de internationale sociaaldemokratie" meent te moeten vertegenwoordigen. *Welke zijn dan die 63 beginselverzakers?*

Daaronder vinden wij o. a. **Bebel** en **Liebknecht**, *Frohme*, en *Molkenbuhr*, **Schönlank** en *David* — namen, die toch zeker onder **de** practici en **de** theoretici genoemd mogen worden en die Gorter dus bij vergissing aan *zijne* zijde heeft gebracht, **terwijl zij staan aan de onze!**

Niet *wij* zijn begonnen, in dit geding met *namen* te schermen; niet *wij* vragen, of verschillende kopstukken uit andere landen het al dan niet met ons eens zijn: wij gevoelen ons gelukkig in staat, *zelve* te beoordeelen, op welke wijze de Partij in dit land moet werken. Maar als we dan toch op namen en autoriteiten moeten afgaan, welnu, dan zijn bij ons op het gebied der praktische politiek zoowel als der propaganda Bebel en Liebknecht nòg meer vertrouwbare gidsen dan Kautsky en Singer; dan stellen wij naast dr. Quarck, dr. David en dr. Schönlank, theoretici die zich vóór het program verklaarden, mannen van de praktijk als Von Elm, de vakvereenigingsleider en Molkenbuhr, onze beste strijder voor arbeidswetgeving in den Duitschen Rijksdag en vragen Gorter in gemoede, of hij al deze mannen misschien niet meer rekent tot **de** practici en **de** theoretici, omdat zij punten als de onze *niet hebben verworpen!*

***

Hoewel wij dus, ons op Gorter's standpunt stellende, tot een resultaat komen, dat voor hem al even ongunstig is als alles, wat er bij dit nader onderzoek aan het licht is gekomen, zoo kunnen wij ons toch met dat uitgangspunt niet vereenigen.

De eerste reden hiervoor is, dat de stemming, waarop Gorter zich beroept, niet liep over *enkele punten* van een agrarisch program, maar over een zeer uitvoerig program **in zijn geheel** — een program, van onze beide betwiste punten alleen de *uitgifte van gemeentegrond* bevattende — en verworpen op gronden, die o. i. voor onze beide punten *niet* gelden.

De tweede reden is, dat de punten, in het voorstel-Naarden-Bussum opgenomen en die tot heden het agrarisch program van Gorter en zijn medestanders vertegenwoordigen, *eveneens* zouden zijn verworpen, indien zij op het Duitsche ontwerp-program hadden gestaan — iets, wat Gorter niet zal ontkennen.

Die stemming liep grootendeels over de vraag, *of men een afzonderlijk agrarisch program — óók voor de boeren — zou aannemen.* (1) **Bij ons loopt de strijd daarover niet.** Eerstens gold het bij ons *niet*, als in Duitschland, de verandering van ons *strijdprogram;* doch slechts het opstellen

(1) Om niet uitvoerig te worden, gaan wij ditmaal niet dieper op deze zaak in; mocht het later, als er weer nieuwe misverstanden opduiken, noodig blijken, dan zullen wij ook aantoonen, hoezeer de strekking van dit program van het onze verschilde.

van agrarische eischen voor deze *verkiezingen,* waartegen Gorter c. s. zich evenmin als wij hebben verzet.

Ten tweede bestond er tusschen hen en de voorstanders van ons agrarisch program *evenmin strijd over de vraag,* of het al dan niet punten in 't belang der *boeren* (Bauernschutz) zou bevatten. En ten derde wilden ook zij uitbreiding van gemeentelijk grondeigendom, een punt, dat voor een deel der 158 Duitsche tegenstanders juist een der redenen is geweest. om hunne stem aldus uit te brengen.

Om deze en nog meer redenen *loopt* de stemming over deel I der resolutie-Kautsky op het kongres te Breslau *langs onze verschilpunten heen,* zoodat wij Gorter op zijne vraag: „Waarom hebt gij vergeten, die stemming te vermelden?" moeten antwoorden: „Dat hebben wij niet vergeten: zij liep over allerlei verschilpunten, die tusschen u en ons *niet bestaan.*"

* * *

Onze agrarische verschilpunten loopen *niet* over de vraag, of wij al dan niet afzonderlijke eischen zullen stellen ten voordeele van boeren (nl. pachters) en landarbeiders.

Over één punt, den pachter, zonder eenige beperking, betreffende, zijn wij het zelfs eens: het is de vergoeding aan den vertrekkende pachter wegens de vermeerderde waarde, door zijn arbeid *en kapitaal* aan het gehuurde aangebracht.

Door zich voor dezen eisch te verklaren, heeft Gorter zelfs principieel het standpunt verlaten, door hem ten opzichte der pachtverlaging ingenomen, nl. van deze alleen te wenschen voor den „proletarischen" pachter.

Hoe hij zich op den duur uit deze inkonsekwentie zal redden, òf naar rechts, òf naar links, zal moeten worden afgewacht.

Over de uitbreiding van het grondeigendom der gemeente op zich zelf bestaat bij ons ook geen strijd; ja zelfs zijn wij het eens over den vorm van exploitatie, dien wij daarvoor wenschen; wij verschillen echter omtrent de vraag, of het mogelijk zal zijn, dien genootschappelijken vorm op den duur op te bouwen uit de bebouwing van gemeentegrond door partikulieren met hulp van gemeentewege, of dat wij, zoolang de *gemeenten* zelve of *vereenigingen* van arbeiders niet de bebouwing in handen kunnen nemen, de uitbreiding van gemeentelijk grondbezit en 't verschaffen van grond aan arbeiders moeten laten rusten.

Kunstmatige handhaving van het klein grondeigendom — bescherming van het „boerenbedrijf" tegen het moderne grootbedrijf — van dat alles is bij niemand onzer sprake.

De internationale sociaaldemokratie, waarvan de voorstanders van ons tegenwoordig program, die evenwel niet op zijn letter zweren, hier mede de grondvesters en eerste vòorvechters zijn, heeft dus geen reden, zich over den afloop der hier bestaande meeningsverschillen bizonder op te winden.

In landen, waar het pachtstelsel eenige beteekenis heeft, hebben onze partijgenooten reeds òf meer [1]), òf verder strekkende [2]) eischen ten behoeve der pachters gesteld, dan zelfs den voorstanders van ons program noodzakelijk of wenschelijk voorkomt.

En wat uitgifte van grond aan partikulieren betreft, zoo kan deze worden

---

[1]) Bijv. de opheffing van het privilege van den verpachter op het goed van den pachter in Frankrijk en België.

[2]) Bijv. de vastheid van het pachtbezit (*fixity of tenure*) Engeland, waardoor het pachtrecht dichter komt bij het eigendomsrecht.

verbonden aan voorwaarden, die eene ontwikkeling in de verkeerde richting belet en die in de goede richting bevordert

Onze tegenstanders, die uit de paar vonken, door de hoeven onzer strijdhengsten bij hun vaak vurig draven uit de steenen geslagen, hebben opgemaakt dat deze kwestie de vlam zal doen slaan in het huis der S. D. A. P., zullen dan ook, als de zaak is afgehandeld, met lange gezichten afdeinzen.

Wij, die als dagelijksch strijdorgaan der Partij mede tot taak hebben, het evenwicht te bewaren tusschen de eischen der theorie en de behoeften der praktijk, twijfelen geen oogenblik of, waar de kritiek, op ons program uitgeoefend, ons eene nuttige aansporing is geweest, om ons dieper in de zaak in te denken, ook de gansche Partij uit de te wachten debatten, vooral voor haar algemeen theoretisch inzicht, veel profijt zal kunnen trekken, wat dan allereerst aan het wel wat onbesuisde, doch uitstekend bedoelde optreden van Gorter zal te danken zijn.

BIJLAGE III.

Kroniek 6 April 1901, no. 328.

Artikel Van der Goes.

„In de praktische politiek wil de eerbied voor het geestesleven van een deel der arbeiders ook met daden getoond zijn. Wij veroordeelen en betreuren de feitelijke nadeelen, die uit deze vorm van idealisme voor de arbeidersklasse ontspringen, wijl het de band is, die haar aan de bourgeoisie verbindt, en van hare hoogere proletarische plichten afhoudt. Maar wij zouden, angstig om allerlaatst in de wereld van de ellendigen eenig idealisme te verstoren en bang door den schijn van in hunne oogen eenige ruwheid te begaan, de hand niet willen slaan aan hunne kerken noch aan hunne scholen. Wenschen zij een school met den Bijbel? Het zij zoo. Men zegt, dat er de politieke macht van de kapitalistische klasse door bestendigd wordt. Het is ook door ons gezegd, maar er volgt niet uit dat wij daarom kerkelijke scholen mogen weren of bemoeilijken. De geloovige arbeiders moeten hunne banden met de kerkelijke bourgeoisie verbreken — maar dat beteekent niet, dat wij ze moeten (of zelfs kunnen) verscheuren. Het is leugen en bedrog, wetenschappelijk en maatschappelijk wat hun wordt geleerd — maar de kortere weg en de grovere methode, om met het staatsgeweld de scholen te sluiten, zouden nochtans beneden de waardigheid zijn van een partij als de onze, die allerminst tegenover een deel van het proletariaat het staatsgeweld zou mogen aanwenden.

Zooals nu onze invloed reikt derhalve, zullen wij niet als tegenstanders van bijzonder kerkelijk onderwijs mogen optreden. Er zijn redenen, bovendien, om den nadeeligen invloed van het kerkelijk onderwijs niet zoo groot te achten.

De leerschool waar de socialistische beginselen worden onderwezen, is het proletarische bestaan, dat voor de werklieden maar al te vroeg begint. De

klerikale bourgeoisie moge vreezen, dat de werklieden haar afvallig zullen worden, wanneer niet reeds in het kinderlijk gemoed het ontzag voor haar instellingen wordt geprent; wij komen vroeg genoeg bij de volwassenen. Het hevige anti-socialistische drijven van anti-revolutionairen en van Katholieken is voor ons een machtige factor ten goede. Het zal, waar eenigszins de werkelijkheidsverhoudingen de geesten van hunne proletarische geloofsgenooten naar het socialisme doen neigen, ongedaan helpen maken wat het konfessioneele onderwijs van de menschen toen zij kinderen waren mag hebben gewrocht

Voor de groote en beheerschende waarheid, die de geloovige arbeiders van hunne socialistische broeders hebben te leeren, n.l. dat de klerikale bourgeoisie de traditioneele macht van de kerk gebruikt om zich maatschappelijk te handhaven en dat de maatschappelijke programma s van het socialisme overigens niet tegen den godsdienst zijn gericht, het zou voor de verbreiding van deze waarheid niet gunstig zijn, indien de eerste kennismaking tusschen de beide helften van het proletariaat een twist moet wezen over de kinderschool

Doch niets aan dit alles, ten slotte, verplicht of zelfs veroorlooft ons, het openbaar godsdienstloos onderwijs op te geven. Ik kan dit artikel eenigszins plotseling eindigen door te verwijzen naar de opmerkingen van Tak in *De Nieuwe Tijd*, aflevering April, waarmede ook de andere leden van de redaktie zich kunnen vereenigen."

LAGE IV.

Het Volk, 31 Jan. '02.

Artikel A. Pannekoek.

Onze theoretische beginselen (de Marxistische) doen ons niet in godsdienstige denkbeelden enkel dwaling, in atheïstische waarheid zien; integendeel zijn zoowel de eene als de andere natuurlijke gevolgen van ekonomische toestanden, en in zooverre zijn ze evenveel waard. Alleen meenen wij op grond dezer zelfde beginselen te kunnen voorspellen, dat de godsdienstige denkbeelden bij de ontwikkeling der maatschappij steeds in invloed zullen afnemen. Voor onze beweging is het gevolg van deze opvatting, dat wij als partij er enkel naar streven, maatschappelijke ekonomische veranderingen tot stand te brengen en niet een zekere filosofische leer, die wij aanhangen, ingang te doen vinden.

Daaruit volgt dat deze stelling, deze kongresuitspraak ook slechts zoover gaat als ze voeten heeft. Wij respekteeren elk geloof, ja, maar niet het geloof in het kapitalisme. Als partij bestrijden wij geen algemeene filosofische of godsdienstige denkbeelden; maar als die denkbeelden bestaan in eerbied voor het kapitalisme, in rechtvaardiging van de slavernij der arbeidersklasse, dan bestrijden wij ze met alle kracht.

Persoonlijk godsdienstig geloof laten we met rust; maar de kerk als ekonomische macht, als uitbuitingsinstituut en als handlangster van het kapitaal, moeten we met kracht bestrijden.

Wanneer dus als bezwaar tegen de vrije, of meer precies, tegen de sekte-scholen aangevoerd wordt, dat daar aan de kinderen zekere godsdienstige denkbeelden worden ingeprent, die deze of gene als geestverstomping meent te moeten kwalificeeren: voor de bepaling van de houding van onze partij kan dit z.g. bezwaar er geen zijn. Ook hoort men zeggen: laten de geloovigen hun kinderen godsdienstonderwijs laten geven buiten de school; op de school behoort dit niet. Maar dan vergeet men, dat het voor de calvinisten juist een hoofdpunt is, dat alle onderwijs met den geest hunner beginselen doortrokken is; en wij kunnen ons daar des te beter indenken, omdat wij ook beginselen aanhangen, waarvan wij weten dat ze het geheele doen en laten doordringen.

Willen wij hiermee zeggen, dat wij 't goedkeuren moeten, dat de thans bestaande kerkelijke scholen vrije beschikking krijgen over 's lands centen?

In geenen deele De onvoldoendheid van het onderwijs, het gebrekkige toezicht, de slechte inzichten van zoovele bijzondere scholen zijn door verscheidene onzer partijgenooten-onderwijzers voldoende bekend gemaakt.

Maar behoort dat noodzakelijk bij het begrip godsdienst op school? Als wij de bestaande bijzondere scholen als bij uitstek vijandig aan onze beweging beschouwen, is dat om al deze redenen; niet omdat er een godsdienstige kleur aan 't onderwijs is.

Is het onmogelijk. scholen te hebben met godsdienstig onderwijs, waar overigens aan de eischen van ruime ontwikkeling, grondig onderwijs, behoorlijke verzorging der kinderen, onafhankelijke positie van de onderwijzers voldaan is?

Wij gaven reeds vroeger als onze meening te kennen. dat wij dit niet onmogelijk achten, dat er wel degelijk zulke maatregelen te stellen en inrichtingen te bedenken zijn, waardoor die twee te vereenigen zijn.

In dit geval is dus aan een billijken wensch van de geloovigen tegemoet te komen, zonder dat het onderwijs lijdt. Dan moeten wij daarvóór zijn; want het zou voor ons veel wenschelijker zijn, dan het nu geldende stelsel, waar onder instemming van de ongeloovige, de geloovige bourgeoisie 's lands geld aan scholen geeft, waar door onvoldoend toezicht en slechte inrichting de verstandelijke ontwikkeling der arbeiderskinderen verwaarloosd wordt.

Het is dus een vraag van praktijk, van afzonderlijke beoordeeling van praktische voorstellen, zooals ook Geertsma verdedigd heeft. Onze taak is nu niet, die te bedenken; een kongresbesluit moet de ons leidende beginselen in een uitspraak neerleggen. Mocht het echter op geen wijze mogelijk blijken, deze twee praktische eischen: goed en tevens godsdienstig onderwijs, te vereenigen, dan valt het laatste en geeft het eerste alleen den doorslag.

Op zichzelf is deze strijdvraag voor ons geen beginselzaak — aan een abstract recht van de ouders hebben we maling; wij vragen alleen naar het belang van de arbeidersklasse; het is een vraag van wat de meest doeltreffende, praktische oplossing is.

Voor ons ligt de hoofdkwestie op onderwijsgebied niet in de vraag van godsdienst op school; ze ligt voor ons in de grondige en uitgebreide geestontwikkeling, in voldoend en ruim onderwijs, publiek toezicht, beletten van kinderarbeid, lichamelijke verzorging, in de vrijheid en onafhankelijkheid van de onderwijzers vooral en de verzekerdheid van hun positie. Alleen voor regeling van het onderwijs, waarbij hieraan voldaan is, zijn wij te vinden.

De strijdvraag is er een, die voortvloeit uit de geworden omstandigheden, tevens een specifiek Nederlandsche. Ze is er in onze partij, omdat wij in ons land een sterk calvinistisch volksdeel hebben, dat door den aard van zijn geloof in een christelijke school een ideaal moest zien, dat ze ook door volhardenden strijd gewonnen hebben. Thans teruggaan is onmogelijk en ongewenscht, ook al is men overtuigd, dat onze eischen in een neutrale staatsschool wat gemak-

kelijker door te drijven zouden zijn. Thans de vaan voor de enkele neutrale staatsschool opheffen, zou zijn, onze krachten verspillen in een moeilijken strijd om een bijzaak, waar we die voor de hoofdzaak noodig hebben

Het belang van onzen strijd eischt, dat wij geen noodelooze twistpunten tusschen verschillende geloovige arbeiders opwerpen.

Wij moeten er voor werken, op den nu geworden toestand, *onze* eischen van onderwijs tot werkelijkheid te maken. Daaraan kunnen, en zullen misschien, de christelijke arbeiders eenmaal medewerken, als ze slechts overtuigd zijn dat wij niet beoogen het *godsdienstig* onderwijs als zoodanig te bestrijden — wat ook geheel tegen onze beginselen zou indruischen — maar dat onze vijandschap alleen gericht is tegen de andere verkeerde, voor de vrijwording der arbeiders belemmerende eigenschappen, die de bijzondere scholen van nu in sterker mate aankleven dan de openbare."

LAGE V.

Nieuwe Tijd 1902, bladz. 212—225.

Artikel Wiedijk.

Het is het beginsel zelf, dat dus verdedigd moet worden onder de ongunstige voorwaarde, dat men hebbe aan te toonen, dat het ook binnen de grenzen der naaste toekomst, niet ongestraft kan worden verwaarloosd, en dat zijn verloochening met groote waarschijnlijkheid een toestand zal scheppen, waarin ook de tegenstanders der principieele politiek de kiemen van durend nadeel zullen moeten erkennen."

Blz. 222. „Onder onze goedkeuring en verantwoordelijkheid de christelijke kapitalistische partijen door bijzonder onderwijs, dat wij allen in meerdere of mindere mate erkennen als slecht onderwijs, hun invloed op de arbeidersklasse te laten versterken. schijnt mij dus bijzonder slecht sociaal onderwijs, dat wij de arbeiders geven en ondanks de beste bedoelingen zal het de zeer verspreide meening onder hen versterken, dat politiek en knoeien niet ver van elkander liggen. En juist bij ons ligt de toestand zoo, dat zoowel het goede onderwijs als de principieele, duidelijke taktiek van te onmisbaarder waarde zijn voor de opkomst der arbeiders, daar de werkelijkheid zelve hun nog zoo weinig duidelijk hun positie doet inzien. Het is misschien „politiek" deze dingen prijs te geven, juist hier, waar ze in de hoogste mate noodzakelijk zijn; maar het valt te betwijfelen of arbeidersbeenen deze weelde van politieke handigheid zullen kunnen dragen."

Blz. 224/25: „Op het stuk van den godsdienst, leidt onze vrees voor haar macht ons ertoe, de schadelijkheid harer macht te verkleinen en dragen wij een offer bij tot viering van hare grootheid en goedheid in de oogen van hen, die wij zoodoende uit haar macht wilden redden. Op 't stuk van de „vrijheid," den afkeer van dwang enz. bezorgen wij de „vrijen" de aangename overtuiging, dat zij het toch bij het rechte eind hadden, dat zij ook blijkbaar niet zoo heel onpraktisch waren met hun theorie, daar wij uit kracht van de praktijk hun

theorie komen huldigen, die zij overigens veel consequenter en klaarder bij de libertairen vinden toegepast. Op 't stuk van „praktisch werken" en de geringschatting der theorie, die sterker en sterker begint door te dringen, zullen ze veel beter hun gading vinden bij de vrijzinnig-demokraten, wier theorielooze gedragslijn zij van een veel vertrouwbaarder eenvoudigheid zullen vinden dan de gekronkelde der onze; geen klassenstrijd, oordeelen zij wellicht, is beter dan zulk ééne, die kamp geeft, vóór zij gevochten heeft. Naar alle zijden doen wij avances, die ieder vooruit helpen, behalve ons; wij schokken het vertrouwen; wij verduisteren het begrip, verlichten het enkel met het idee, dat ieder gelijk heeft, behalve wij. Wij hebben dan ook werkelijk groot ongelijk. Wij kunnen de maatregelen, die ons schaden, niet verhinderen; maar wij kunnen voorkomen, dat door onze sanctie in praktijk en theorie, de nevelen, die deze reaktionaire maatregelen verspreiden, nog uit eigen beweging door ons worden verdicht.

In de eigen partij ten slotte zal het meerdere vertrouwen, dat door het mindere eigen begrip noodzakelijk wordt gemaakt, den leiders onzer partij, de uitvoerders dezer onduidelijke taktiek, zonder twijfel worden gebracht.

Ik doe het tegendeel van protesteeren tegen het vertrouwen voor zoover het degenen betreft wien het wordt geboden; ik keur enkel af, dat het in hooger mate moet worden ingeroepen, waar de demokratische ontwikkeling onzer partij het meer en meer overbodig moest maken.

Want de bevordering der demokratie in onze partij is toch niet alleen deze, dat men ieder een stem geeft om uit te brengen, en invloed uit te oefenen op de leiding; het is de opvoeding van het proletariaat, zoodanig, dat het de leiding meer en meer kan ontberen. Schep nu met de beste bedoelingen ter wereld een toestand, waarin de politieke handigheid, de bijzondere techniek der politici, uit de verdediging der partijbesluiten in hun inhoud zelven wordt overgebracht en ge sticht verwarring en wanbegrip. Vervang de principieele door de politieke politiek en het gevaar dreigt, dat de politieke tinnegieterij het zuivere levenskrachtige instinct en inzicht der beginselen gaat overwoekeren. In dezelfde mate, waarin ge het eigen inzicht bemoeilijkt, bereidt ge den bodem, waarop de demagogie, giftige varieteit der demokratie, de gunstigste levensvoorwaarden vindt."

Blz. 227. „Zal de partij, die de toekomst vertegenwoordigt van het proletariaat, in tegenstelling van het anarchisme, worden de hóóp van het kleinburgelijke, doordat wij zijn ideeën den tol van ons respekt brengend, het tevens de voorhands reddende maatregel beloven te bezorgen?

Wij meenen de toekomst te zijn; willen wij ook te spoedig de toekomst beheerschen? In hetzelfde Groningen, waar nu de beslissing zal vallen over een der maatregelen, die door een deel der partij zeer bewust als een kleinburgerlijke reaktie wordt erkend — in Groningen, acht jaar geleden, was het Nieuwenhuis zelf, die ons het succes „in de naaste toekomst" voorspelde. Streven wij ook te veel naar het voordeel in de allernaaste? Wij leven in de vreeze der verkiezingen. Schrikachtig als de kleine bourgeoisie zelve, die leeft tusschen hangen en wurgen, geven wij misschien te veel toe aan de al te omzichtige overweging: wat de menschen er van zeggen zullen. Ik ga niet zoover als Troelstra om — hoewel onder voorbehoud — te wenschen, dat in 1905 geen enkel lid onzer partij mocht worden verkozen; ik voor mij maak tenminste zeer nadrukkelijk een uitzondering voor Troelstra-zelve.

Maar toch voor een enkel lid, dat niet herkozen mocht worden, zou menigeen misschien de weldadige openhartigheid niet te duur gekocht achten van een kat een kat te kunnen noemen, zonder zich angstvallig af te vragen of hij het wel ter juister tijd deed en of wij haar op het verkiezingsmenu misschien als haas zullen zien aankondigen."

JLAGE VI.

Het Volk, 15 en 18 Maart 1902.

Uit Troelstra's artikelen: „Opportunisme."

„Men weet dat deze vragen loopen 1o. over het pachtkontrakt en 2e over de uitgifte van gemeentegrond aan arbeiders.

In deze kwestiën stonden de voorstellen van het Partijbestuur en die der afd. Naarden-Bussum tegenover elkaar.

Beiden willen de pachters beschermen; beiden willen streven naar koöperatief grondgebruik. Het verschil is, dat Naarden-Bussum alleen voor den proletarischen pachter de pachtsom wil verlagen en het P. B. dezen maatregel in het algemeen wil voorschrijven en dat Naarden-Bussum het koöperatief gebruik van den grond als *voorwaarde* van uitgifte stelt, terwijl ons program dat koöperatief gebruik slechts wil bevorderen

De zaak werd nu zóó voorgesteld, alsof ons program het eigendom der boeren kunstmatig wilde beschermen of scheppen en verouderde bedrijfsvormen wilde in stand houden. Daartegen kwamen wij in boven aangehaalde woorden op; maar Mevr. Holst beweerde nu, dat het daarin zóó werd voorgestelt, „als gingen de agrarische geschilpunten de theorie niet aan. als stonden zij buiten de theorie."

Zij schijnt onze woorden zóó op te vatten, alsof wij meenden, de theorie bij het opmaken van ons agrarisch program wel te kunnen ontberen. Ware dat de bedoeling, dan zou zij gelijk hebben. Het is echter herhaaldelijk duidelijk gezegd, dat men het over de theorie eens was; daarover liep het *verschil* niet; men verschilde slechts over de vraag, wat er moest gedaan worden om de werkelijkheid het best en zekerst in de richting der theorie te veranderen.

Duidelijk blijkt dit uit twee andere aanhalingen uit deze debatten, 1o. die, waarin wij zeggen: „Wij zijn hier niet om elkaar lesjes in de theorie te geven, maar om na te gaan hoe de theorie in de praktijk moet worden overgezet" en 2o. uit van Kol's woorden: „Het is zoo verlokkelijk in de studeercel theorieën op te bouwen, maar zoo moeielijk ze in praktijk te brengen" — wat een waarheid als een koe is

Deze drie citaten met elkaar moeten nu de meening post doen vatten, alsof Van Kol en wij ons niet naar de theorie willen richten, om de beweging geen schade te doen.

Vooral bedenkelijk schijnen de woorden te worden geacht, door ons aan het bovenstaande toegevoegd: „*Maar laten wij toch taktisch zijn.*" Ze worden door onze bestrijdster kursief gedrukt: dat men, om zijne beginselen in daden om te zetten, in deze snoode wereld met takt moet te werk gaan, schijnt alleen te kunnen opkomen in een brein dat geheel door het opportunisme is beneveld!

Wij komen nu bij een uitspraak van ons op het kongres van 1901, die al zoo treurig mogelijk is uitgelegd en die wij daarom met genoegen onder de bewijzen van onze opportunistische verdorvenheid terugvinden, omdat wij de dwaze opvattingen, daaraan vastgeknoopt, nu eens kunnen terugwijzen. „Redenen tot wijziging (van ons agrarisch program) waren er niet," spraken wij namens het P. B. „en de resultaten waren zeer bemoedigend. Wat in geen

land dan Denemarken gelukt was, op het platteland een klasse-beweging van door het kapitaal uitgebuiten te wekken, was in ons land gelukt."

En Van Kol voegde er aan toe: „Ons agrarisch program heeft de vuurproef doorstaan. Aan dezelfde paragraaf hebben wij de zege te danken."

Dat men bij de bespreking van een punt van een soc.-dem. verkiezingsprogram konstateert 1o. dat het aan zijn doel „vereeniging aller door het kapitaal uitgebuiten tot een klassebeweging" heeft voldaan en 2o. dat het ons de overwinning heeft bezorgd, schijnt de natuurlijkste zaak van de wereld.

Onze overal-spook-ziende bestrijdster leidt er echter uit af: „de aanvankelijke resultaten nl. het vereenigen van „velen" onder onze vaan, werden als volkomen rechtvaardiging van het program aangevoerd." Dat onder die velen door ons alleen zijn begrepen: „de door het kapitaal uitgebuiten" wordt hierbij verzwegen en de uitdrukking aldus omgevormd tot een bewijs voor de onzinnige bewering, met verkrachting van ons gansche verleden en heden verspreid, alsof wij geen ander doel kenden, dan maar zooveel mogelijk stemmen te vangen voor de Partij.

Als een groote grief is ons ook aangerekend, dat wij werkelijk bestaande ekonomische behoeften der arbeiders als uitgangspunt van ons werken willen nemen.

Mevr. Holst vindt het heel dom van die landarbeiders, dat zij zoo graag een stukje grond willen hebben, en wil hun aan het verstand brengen, dat de vervulling dier behoefte indruischt tegen onze sociaal-ekonomische opvattingen, en hen verder vertroosten met de hoop op het socialisme.

Wij echter weten, dat die behoefte aan grond niet verdwijnt door haar te ontkennen, en meenen in 't algemeen, ons op deze gemakkelijke manier niet te kunnen afmaken van den nood en de ellenden, die onder de arbeiders heerschen. „Wij hebben nog iets meer te doen dan de arbeiders te organiseeren in den klassenstrijd, al is dit ons voornaamste werk" schreven wij.

„Wij hebben te doen wat noodig is om de ellende der armen te verzachten; kan het, op een wijze, die tevens hun gedachten in onze richting stuurt, kan dat niet, dan toch in elk geval"

Dat de sociaal-demokratie tot taak heeft, de uit het kapitalisme voortvloeiend „Verelendung" der arbeidersklasse tegen te gaan, leert ons de eerste blik op elk soc.-dem. program. Toch weet Mevr. Holst uit deze uitspraak weer een bewijs voor onze ontaarding te distilleeren; zij schrijft er van: „Ten slotte werd buiten alle beginsel om, het voorzien in nood en ellende *(van de arbeidersklasse! — dat wordt weer weggelaten)* de taak der sociaaldemokratie genoemd en daarmede onze partij, van een organisatie die strijdt voor een hoogeren vorm van samenleving en in dien strijd menschen, daarvoor geschikt, voortbrengt en opvoedt, gemaakt tot een filantropische instelling, een liefdadigheids-instituut."

De schrijfster vergeet hierbij, dat onze partij de arbeiderspartij zelve is, die als zij de nooden der arbeidersklasse lenigt, zich zelve helpt, door haar eigen kracht en organisatie die leniging van de regeerende klasse afdwingt en dat daarbij van filantrophie geen sprake is,

Met „hoop op het socialisme" zich van de bestaande nooden afmaken, dat doen de anarchisten.

* * *

Nu men gemeend heeft het opportunistische gevaar voornamelijk in *ons* belichaamd te vinden, hebben wij het recht te vragen, of de opzet van ons werken in het algemeen opportunistisch is — of wij door onze daden hebben getoond, in dit opzicht niet al te goed te vertrouwen te zijn. Wij staan erop, dat deze vraag worde beantwoord. Niet slechts dat wij, aangevallen, voor ons

zelven plicht en recht hebben, ons te verdedigen; maar de vraag is ook voor de aanhangige debatten in de Partij van groot belang.

Het heet, dat onze houding in de agrarische kwestie voortvloeit uit *opportunisme* en men tracht op dezelfde wijze aan onze opvatting in zake de schoolkwestie den stempel der minderwaardigheid op te drukken.

Het woord werkt suggestief: aan de eene zijde de eerlijkheid, de zuiverheid, de rondheid, de vierkantheid, „het beginsel" en alle andere respektabele dingen meer — en aan onze zijde.... het tegendeel van al deze deugden, in dat éene leelijke *opportunisme* samengevat.

De burgerlijke pers haast zich, van dit onklaar maken onzer positie in de Partij gebruik te maken, om een lastigen tegenstander in de oogen der eigene partijgenooten nog verder te deklineeren, door de „eerlijkheid" dergenen, die bezig zijn, in hare kaart te spelen, nog wat aan te dikken en zijn „opportunisme" met nog leelijker namen te betitelen.

Het wordt langzamerhand heel niet meer fatsoenlijk, het met den aldus geteekende eens te zijn. Om zijn zin in de Partij te krijgen, heeft men slechts te zeggen, dat men „zuiver" en de man van „het beginsel" is en het is voldoende op het „opportunisme" van den tegenstander te wijzen, om diens woord van alle kracht te berooven.

Dat alles zou een onbevangen beoordeeling van onze meening over de aanhangige kwestiën in den weg staan en daarom kunnen wij ons niet bij deze onbewezen beschuldiging neerleggen.

En in afwachting van deugdelijk bewijs zullen wij eenige feiten in herinnering brengen, die o. i. reeds voldoende zijn, om aan te toonen, dat nóch de propagandist-organisator Troelstra, nóch het Kamerlid van dien naam, nóch de politieke redakteur van *Het Volk* zich als *opportunist* heeft doen kennen.

* * *

De omstandigheden, waaronder Troelstra in de beweging kwam, waren zeker weinig geschikt, om opportunistische naturen te lokken. Van het eerste oogenblik af heeft hij moeten optornen tegen de persoonlijke vervolging van een demagogischen alleenheerscher en tegen de algemeene meening in de Partij. Hij heeft dat gedaan ondanks persoonlijke omstandigheden, die een optreden als het zijne, van praktisch standpunt bezien, haast deden grenzen aan waanzin.

Alleen eene sterke overtuiging en een aanleg, tegenovergesteld aan opportunisme, kon hem den haast wanhopigen strijd tegen de heerschende meeningen en machten, zoowel in als buiten de Partij, doen aanvaarden.

Onmiddellijk werden de grenzen links en rechts getrokken: links tegen de anarchisten, rechts tegen de *Volkspartij* en radicalen en tot op dit oogenblik is deze zelfstandige politiek, zonder eenig compromis met welke partij dan ook, gevolgd.

In de Kamerfraktie — wij durven dit zonder vrees voor tegenspraak zeggen — stond Troelstra steeds in de bres voor eene principieele politiek en zijn felle strijd tegen het zelfstandige der demokratie was geheel in overeenstemming met ons klassestandpunt. De afstemming der leerplichtwet en van Borgesius' gemeente-belasting-ontwerp was ook door Troelstra gewild en, wat de leerplichtwet aangaat, door hem buiten de Kamer, ook in *de Sociaaldemokraat*, voorbereid.

Dat Troelstra's houding in de Hogerhuiszaak blijk geeft van opportunistische gezindheid, kan zeker niemand beweren; ook in de militaire kwestie nam hij in de Kamer en de Partij een zeer beslist standpunt in.

Niet minder principieel was zijne houding in de Kamer ten opzichte van het koningschap.

Zoodra de aktie in zake kiesrecht, door de scheiding der vrijzinnige demokraten van de liberale partij, zich niet meer in eerste instantie tegen de liberale demokraten behoefte te richten. is zij door Troelstra gericht tegen de antirevolutionairen. Geheel volgens ons beginsel heeft hij bij de begrootingsdebatten van 1901 zijn eersten aanval gedaan op de theologische verhulling van den klassenstrijd door de antirevolutionairen en met zijn val in het kiesdistrict Veendam heeft hij dit optreden moeten boeten.

Als partijredaktie hebben wij steeds in denzelfden geest gehandeld.

Steeds worden de grenzen tusschen de klein-burgerlijke politiek der antirevolutionairen en vrijzinnig-demokraten eenerzijds en die der arbeidersklasse anderzijds, zoo scherp mogelijk getrokken. Tegenover Treub werd de verdringing van het kleinbedrijf en het historisch materialisme verdedigd; in de Kuyperiaansche politiek werd steeds het kapitalistische en kleinburgerlijke element aangetoond en bestreden; tegenover Boissevain werd de ideologie onzer liberale bourgeoisie ontmaskerd, steeds werd het wapen der soc.-dem. kritiek gehanteerd, de klassenstrijd in elk opzicht gevoerd.

Het voegt ons niet. zelven een oordeel uit te spreken over *de wijze, waarop* wij het soc.-dem. standpunt hebben verdedigd; alleen dàt wij steeds streefden, het zoo zuiver mogelijk te handhaven, is een feit, dat wij tegenover ieder durven volhouden.

Opportunistisch waren wij evenmin ten opzichte van de vakbeweging. Het vorig jaar voerden wij nog met woord en schrift een hevigen en langdurigen strijd tegen de anti-soc.-dem. opvatting omtrent het standpunt der vakbeweging, die in ons land bestaat. Geen halve of heele tegenwerking van allerlei zijde heeft ons kunnen beletten, de valsche „neutraliteit", waarbij zich vele partijgenooten in de vakbeweging maar al te gemakkelijk neerleggen, te ontmaskeren. Onze strijd tegen het anarchisme werd eveneens getrouw voortgezet.

En hoewel wij meenen, in het belang der Partij, in onze strijdende partijgenooten bovenal het goede te moeten zien, dat zij doen, daar zij als onze voorvechters onzen moreelen steun tegen den vijand noodig hebben, schroomden wij, als tegen ons standpunt werd gezondigd, niet daartegen op te komen.

Wij meenen dus, in geene der vele kwaliteiten, waarin wij de Partij dienen, ooit blijk van een opportunistische opvatting te hebben gegeven en **wanneer nu ons verschil van inzicht in de agrarische en de schoolkwestie door enkele intellektueelen wordt geweten aan ons opportunisme, dan geeft men aan onze houding een uitlegging, die strijdt met ons optreden tot heden in de beweging.**

* * *

In elk opzicht dus werpen wij elke gedachte aan *opportunisme* zoo ver mogelijk van ons.

Dat partijgenooten, die de beweging niet geheel bevredigt — wat zij niemand zal doen, daar onze revolutionaire gezindheid steeds moeite zal hebben, zich met den langzamen groei der beweging, de breking van het zuiver licht der theorie in het prisma der werkelijkheid, het gemis aan een groote dramatische aktie van het proletariaat, te verzoenen hunne onvoldaanheid wijten aan bepaalde personen — is een gewoon verschijnsel. **Bij ons echter zijn zij aan het verkeerde adres.** En zoodra er anderen mochten zijn, die zich aan opportunisme schuldig maken, hopen ook wij tegenover dezen onzen plicht te doen.

„Opportunisme" beteekent: *beginselloosheid;* een zwenken naar rechts en links ter bereiking van kleine alledaagsche voordeelen; opgaan in de toevallige

politiek van het oogenblik, met verzaking van het groote doel, waarvoor men oorspronkelijk is uitgegaan.

Zoodra de sociaaldemokratie opportunistisch is, is zij geen sociaaldemokratie meer, daar hetgeen haar onderscheidt, ook bij haar praktisch werken, van de andere partijen, haar bewust klassebeginsel is en haar hoog revolutionair doel.

Wij nu zijn ons bewust, volgens een zeer duidelijk belijnd plan te werken, een plan, sinds jaren door ons gepropageerd, waarvan wij geen reden hebben af te wijken en dat in de Utrechtsche resolutie omtrent de vakbeweging zijn officiëele bevestiging heeft gevonden.

Wij streven voor Nederland naar de vorming eener Arbeiderspartij, in den zin der Belgische, die zich voor den klassenstrijd op ekonomisch, politiek en koöperatief gebied vereenigt, met gemeenschappelijk overleg der deelen omtrent alle algemeene belangen en met zelfstandigheid van ieder onderdeel voor eigen speciale taak.

De S. D. A. P. is in die Arbeiderspartij gedacht als de meest bewuste uitdrukking van het proletarisch streven: op politiek gebied zal zij, die tevens in de vakbeweging en de koöperatie hare mannen heeft, de leiding hebben. Maar de mogelijkheid wordt verondersteld, dat in een theologisch land als het onze, een deel der arbeiders gedurende een zekeren tijd het sociaal-ekonomisch streven der S. D. A. P. en hare direkte eischen aanvaardt, zonder in hare gelederen te kunnen plaats nemen. Vooral naarmate in de S. D. A. P. een intellektueele strooming veld wint, die uit den aard der zaak meer den nadruk legt op filosofische verschilpunten, is de toetreding van burgerlijk-denkende arbeiders steeds minder te verwachten.

In ons plan nu zullen deze elementen zich buiten de S. D. A. P. politiek organiseeren, wat met de Katholieke Volkspartij reeds is geschied, en wij wenschen de mogelijkheid open te laten, dat zij op den duur deel gaan uitmaken van de Arbeiderspartij, evenals vakbonden en koöperaties.

Dit is, zooals men kan weten, onze voorstelling van de ontwikkeling der klassebeweging in Nederland; door deze voorstelling wordt onze gansche houding bepaald en zoolang het ons voorkomt, dat zij juist is, trachten wij de Partij zich in deze richting te doen bewegen.

Ons beginsel en doel zijn dus veel te vast belijnd, dan dat er in ons werken ruimte zou zijn voor opportunisme.

* * *

Het is zeker niet tot ons genoegen, dat deze artikelen tot een zelfverdediging zijn geworden. Liever hadden wij onszelf buiten het debat gelaten. Maar nu men zijne pijlen juist op ons heeft gericht, was dit onmogelijk.

Thans zouden wij, om de artikelen in *de Nieuwe Tijd* volledig te behandelen, de zuiver verdedigende houding, door ons aangenomen, moeten laten varen en op onze beurt aanvallend optreden. Wij zouden tegenover het gedroomde opportunistische gevaar kunnen stellen het intellektualistische gevaar, dat onze partij bedreigt, als wij, zooals men thans verlangt, ons van een politiek-ekonomische arbeiderspartij omzetten in een propagandaklub voor het historisch materialisme Wij zouden kunnen aantoonen, hoe diegenen, die ons het streven, om de plattelandsbevolking te revolutioneeren, als een soort vergrijp jegens onze beginselen schijnen aan te rekenen, zelf maar al te veel tijd en moeite besteden aan de studeerende zoontjes der groote bourgeoisie, alsof van daar uit de beweging moest worden groot gemaakt. Wij zouden de onvoldaanheid van sommige partijgenooten met de tegenwoordige beweging ook op onze beurt aan een zielkundige verklaring kunnen onderwerpen, juister dan de beleedigende veronderstellingen, die zij ons toedichten, zoodra onze meeningen niet met de

hunne overeenkomen. Wij zouden verder de vraag kunnen stellen, waar het heen moet met onze kleine Partij, als zij, die hunne ervaring in het leven en in de zoo leerzame Nederlandsche arbeidersbeweging hebben opgedaan, elken keer, dat zij deze in 't belang der Partij willen toepassen, blootstaan aan aanvallen op hun politieke betrouwbaarheid van de zijde van enkele in vele opzichten hoogst verdienstelijke partijgenooten, maar die nog steeds het bewijs moeten leveren, dat zij de *kunst* verstaan, om hunne *wetenschap* in *praktijk* te brengen.

Wij zullen het er echter ditmaal maar bij laten. Hoewel wij er niet over mochten zwijgen, achten wij het in het belang der partij, op deze bedroevenswaarde kwestie niet dieper in te gaan, dan bepaald noodig is. Maar wij mogen niet eindigen zonder de partijgenooten, die, met de beste bedoelingen bezield, thans tegen een denkbeeldig gevaar zijn te velde getrokken, te wijzen op het onmiddellijke nadeelig gevolg van hun onbewezen beschuldigingen en schromelijk overdreven voorstellingen. Dat is: dat de eenheid en het onderlinge vertrouwen in de Partij aldus noodeloos worden verstoord; dat er zich twee frakties vormen, waarin de twee noodzakelijke elementen der sociaaldemokratie: wetenschap en beweging, op voet van oorlog tegenover elkander staan, in plaats van zich met elkaar te verdragen en dan elkaar te versterken; dat zij, die steeds tegen den vijand in het vuur moeten zijn, tevens hun halve kracht zullen moeten besteden aan partijgenooten, die hen bestoken — in één woord, dat door overmaat van „revolutionaire" theorie, de revolutionaire kracht der beweging wordt verlamd.

BIJLAGE VII.

Waarde Troelstra,

Bijgaand stuk werd door de redaktie geweigerd. Ik maak daaruit op dat gij er geen kennis van draagt, en acht het dus mijn plicht, u een afschrift te zenden en met de meeste aandrang aan u plaatsing in ons blad te verzoeken.

Met de volle erkenning van uwe groote talenten meen ik in het belang van de partij en dus van u tot dit besluit te moeten overgaan. Mede heb ik een afschrift gezonden aan de arbitrage-commissie, aan wier oordeel ik de weigering van Ankersmit voorleg.

Met de meeste hoogachting,

uw partijgenoot,

(get.) W. H. DE GRAAF.

Geachte Redaktie, 23 Maart.

Is het niet noodzakelijk dat de redaktie ons eens mededeelt, waarom alle ingezonden stukken niet gelijk behandeld worden en het ingezonden stuk van Schaper met groote letter als een hoofdartikel opgenomen word. Het beteekent toch niet dat door het geven van een groote letter de geheele redaktie hare instemming met dat stukje betuigt. Overigens meen ik dat we Schaper niet te

hard moeten vallen; de hoofdoorzaak van alle twist en tweedracht is gelegen in de besliste onbruikbaarheid van Troelstra als leidend redakteur.

Dit moge eenigszins hard klinken, toch berust dit oordeel op de volledige erkenning van Troelstra's machtig talent als propagandist en de onovertreffelijke wijze waarop hij als Kamerlid gearbeid heeft. Juist in die speciale groote talenten schuilt zijn ongeschiktheid als leidend redakteur van ons dagblad. Geboren strijder moet hij steeds geplaatst worden, *tegenover den vijand*, en hij zal, zooals we gezien hebben, reuzenarbeid verrichten; maar juist die eigenschappen hebben tot gevolg gehad, dat Troelstra, optredend als redakteur, in den kortst mogelijken tijd een eensgezinde partij in volkomen verwarring bracht. Een groote verbetering zal het dus wezen, wanneer Troelstra zich alleen wijdt aan de taak waarvoor hij zoo volkomend berekend is: het bestrijden der tegenstanders van het socialisme.

De hoofdredaktie van „Het Volk" in andere handen, dit is de eenige oplossing om de eenheid te herstellen en ons dagblad meer propagandistisch en leesbaar te maken voor alle arbeiders, die den klassenstrijd voeren willen. Voor breedvoerige behandeling van theoretische geschilpunten is „De Nieuwe Tijd" het aangewezen blad.

Bij zijn benoeming tot redakteur op het kongres te Rotterdam eischte Troelstra van zijn partijgenooten openhartige mededeeling, wanneer hen bleek, dat hij voor die taak niet geschikt was. Voor het noodzakelijke van deze mededeeling is, gegeven het resultaat van zijn optreden als redakteur, het oogenblik, meen ik, gekomen.

(get.) DE G.

IJLAGE VIII.

Het Volk, 10 Maart 1903.

Artikel Troelstra.

„De beweging, door de dwangwetten van dr. Kuyper onder de arbeiders gewekt, overtreft in kracht en revolutionaire gezindheid alles, wat tot heden in de Nederlandsche arbeidersbeweging heeft plaats gehad.

De agitatie, door het Comité van Verweer op touw gezet, slaagt uitmuntend; de meetings der christelijke verraders der arbeiderszaak worden geregeld omgezet in propagandavergaderingen tegen de Regeering; de geest van verzet tegen den aanslag op de vakbeweging groeit overal — *het gaat goed zoo!*

De groote protestdag van gisteren heeft de kroon op dit alles gezet en wanneer morgen de Kamer bijeenkomt om den toestand te bespreken, zal het haar onmogelijk zijn de oogen te sluiten voor het feit, *dat die toestand hoogst ernstig is.*

De leiders der beweging kunnen thans het aangename besef hebben, dat het niet meer noodig is, de massa op te wekken; *zij is* reeds opgewekt, haar revolutionair instinkt ontwaakte en zij is tot groote dingen in staat.

Wat den leiders der beweging thans te doen staat, is veel meer: te zorgen,

dat deze prachtige beweging de organisatie der arbeidersklasse blijvend ten goede komt — dat zij niet worde een brand, waarin het half voltooide gebouw der neutrale vakorganisatie zelf verbrandt — dat zij door haren vijand, de Nederlandsche Regeering, niet worde gelokt in den val, dien deze naar allen schijn bezig is, voor haar op te stellen.

Het komt er thans op aan, dat de Nederlandsche arbeiders zullen toonen, sedert de laatste tien jaren, *iets geleerd te hebben.*

Zooals thans de Reaktie driest den kop opsteekt, dwangwetten uitschrijft, met geweer en kanon gereed staat, arbeidersbloed te vergieten, zooals thans de arbeiders vol heldenmoed en geestdrift gereed staan tegen den aldus gewapenden vijand hunne heiligste rechten te verdedigen — zóó was het reeds vroeger in Nederland.

De fout van de leiders der vroegere beweging is geweest, dat zij zichzelf en de arbeiders wijs maakten, dat zij *met geweld* van de bourgeoisie zouden kunnen verkrijgen, wat deze niet goedschiks onder den drang der oplevende organisatie zelve, wilde geven. Daarbij kwam een overschatting van de kracht der beweging, die maakte, dat zij zich elk jaar „de groote revolutie" voorstelden, waardoor elk jaar weer nieuwe teleurstelling werd veroorzaakt, die ten slotte in totale moedeloosheid overging.

Dat dr. Kuyper het recept van Du Tour van Bellinckhave gaarne zou willen toepassen, is met het oog op wat wij om ons heen zien gebeuren, vrij duidelijk.

Hoe schoon zou het zijn, op de puinhoopen der neutrale vakbeweging, tegen wie ronduit de strijd is aangebonden, een „christelijke" vakorganisatie te stichten! Hoe goed zou het zijn, de S. D. A. P. denzelfden weg op te dringen, waarop de oude S. D. B. is verongelukt en daardoor weer de handen vrij te krijgen voor het geknoei, dat thans maar al te veel kritiek moet ondervinden.

Hoe rustig en zalig, er eens voor goed *den schrik in* te brengen, onder dat roode gebroedsel, dat zich als het zand der zee gaat vermenigvuldigen.

Opdat *dit* niet zal gelukken, dat men uwe *organisatie* niet verplettert, uwe *partij* niet te gronde richt — daarvoor, arbeiders, zult gij zorgen!

Al uwe daden en besluiten zullen gedragen worden door uwen wil om uit dezen strijd niet *zwak* en *moedeloos*, maar *sterker* en *hoopvoller* te voorschijn te komen.

Zet de vijand zijn moordval voor u open, *gij zult er niet in loopen.* En tot den uitersten strijd, de werkstaking, zult gij alleen overgaan als het *moet* en gij de zekerheid hebt dat zij uwe vakorganisatie, dat werk van zooveel jaren van moeite en vlijt, niet aan ontbinding en vernietiging ten prooi stelt. „Het proletariaat", zeide Marx, „heeft niets te verliezen dan zijn ketenen."

Wij voegen er aan toe: ja, nog wel iets anders, n.l. de vijl, waarmede het zijne ketenen moet stuk vijlen, *zijne organisatie.*

Arbeiders, *blijft nuchter en waakt!!"*

ᴊLAGE IX.

Volksdagblad, 16 Maart 1903.

Artikel Wink.

„In de Amsterdamsche vergadering van Zondag en Maandag, in Plancius en in het Paleis van Volksvlijt heb ik den wensch uitgesproken, dat onze mooie protestbeweging tegen Dr. Kuyper's muilkorfwetten niet „doodgeagiteerd" mocht worden, dat wil zeggen, niet zóólang gerekt dat ze verloopt dat de geestdrift, de pit er uitgaat. Dat zoo iets mogelijk is, hebben ons o. m. de Hoogerhuis-beweging geleerd en de beweging voor Staatspensioneering.

In de vergadering in het Paleis hoorde ik Polak een typisch ding zeggen, dat m'n vrees voor „doodagiteeren" weer versterkte: „Met deze vergadering" zoo sprak hij ongeveer, „is de eerste phase van deze protestbeweging gesloten, en nu treedt morgen een nieuwe phase in, nl. die van het verzet in de Tweede Kamer".

Ik dacht toen bij mij zelf: „en dan komt de phase van het steunen van mogelijke oppositie in de Eerste Kamer en dan, na aanneming van de Muilkorfwet de phase van de agitatie om de wet afgeschaft te krijgen."

Zou 't zoo moeten gaan?

Het was misschien vreeselijk naief van me, maar ik hield er me verleden week, vóór ik in Amsterdam was en daar wat poolshoogte kon nemen, ervan overtuigd, dat de groote nationale protestdag van Zondag spoedig gevolgd zou worden door een beslissende daad van het Comité van Verweer.

Deze daad schijnt (want met zekerheid kan ik als niet tot het Comité van Verweer behoorende, daar niets van zeggen) uit te zullen blijven, in den allernaasten tijd althans. En ik wil niet verheelen, dat dit mijn vrees voor „doodagiteeren" deed toenemen.

Steeds komen er slechter bezochte vergaderingen. De meeting in het Paleis slaagde best; er waren er 5 à 6 duizend bezoekers, maar er was minder dan die van verleden week. Menig Amsterdamsche strijdmakker hield Maandag zijn hart vast; dat het een fiasco zou worden. Dat zou een slag zijn geweest. Alle agitatie, alle protestartikelen hebben in de gegeven omstandigheden slechts waarde *in zooverre zij een daad voorbereiden.*

Dr. Kuypers meerderheid lacht wat om al dat „geschreeuw," ze voelt zich veilig achter de bajonetten.

Maar om een algemeene werkstaking, wanneer zij den greep voelen van de arbeiders, die het maatschappelijk raderwerk stil zet, daarom lachen zij *niet.*

Nu is een van beiden waar: òf wel de Regeering neemt het wetsontwerp terug, òf ze zet het door.

Wanneer zij dit laatste van plan is, dan rest ons maar één middel om haar te dwingen anders te doen en dat middel is: de algemeene werkstaking.

De algemeene werkstaking, waarmee de Ver. van Spoorwegpersoneel reeds van te voren gedreigd heeft (dom genoeg) want wie legt vóór den strijd den vijand zijn plan van aanval bloot? en waartoe ook het Comité desnoods zijn toevlucht zou nemen. maar nog niet genomen heeft en naar het zich laat aanzien in de eerste dagen ook nog niet nemen zal.

Waarom niet?

Het past mij niet het Comité te bedillen, het beter te willen weten dan de leden er van, die een beter overzicht van de zaken hebben dan ik. Het is geen wantrouwen, dat ik hier wil uitspreken, maar het is uiting geven aan mijn vrees.

Het geldt hier een arbeiderszaak, waarin een arbeidersblad als het onze, mag medespreken, vooral wanneer het gevaar ziet voor de arbeidersbeweging.

In het Comité zijn mede vertegenwoordigd de vrije socialisten en de S. D. A. P. Deze vertegenwoordiging lijkt mij een fout, immers het gold hier de vakbeweging *alleen*, maar zij is een feit en we kunnen dat niet wegcijferen. Van deze beide partijen is er één, de S. D. A. P., die in theorie en praktijk is *tegen de algemeene werkstaking* en die honderdmaal liever de arbeiders voor politieke doeleinden bijeenroept, dan voor een algemeene staking. De spoorwegstaking heeft de S. D. A. P. in een lamme positie gebracht.

Een groot deel der arbeiders liet hare taktiek varen, aanvaardde, hoewel niet onder onze leiding of door ons toedoen, *onze* taktiek..... en behaalde een volledig en schitterend succes.

De wijze waarop deze week Troelstra in de Kamer gesproken heeft over die staking is teekenend.

De Residentie-Bode (Katholiek) noemde de rede van Troelstra: het pleidooi van een advocaat, vrijspraak pleitend voor zijn cliënt, subsidair het aannemen van verzachtende omstandigheden. H. Gorter, v. d. Goes of Mevr. Roland-Holst mochten de staking verheerlijken, als een prachtige krachtsuiting, Troelstra hield zich „koest." 't Moet voor hem trouwens zoo heel heerlijk niet zijn, een vrucht aan te prijzen uit den boomgaard van Domela Nieuwenhuis, merkt een redacteur van het Handelsblad ondeugend op; ook ik vraag me vol ongerustheid af: wat is nu eigenlijk het doel van een Troelstra, van een Vliegen?

Met alle middelen, dus desnoods door algemeene staking, het wets-ontwerp ingetrokken te krijgen? Of: uit het feit, dat deze wetsontwerpen ingediend zijn, al de politieke munt te slaan, die er uit te slaan is?

Op gevaar af, dat men mij beschuldigt te ver te gaan of tweedracht te zaaien, wil ik *hierop* de aandacht vestigen.

Voor de arbeidersbeweging zou het tot stand komen der muilkorfwet een ramp zijn, want ze maakt economische actie onmogelijk.

Voor de S D. A P. echter zou het iets zijn, dat haar groeien en bloeien zéér zou bevorderen, omdat aan de arbeiders niets anders zou overblijven dan te gaan stemmen op Troelstra's geestverwanten.

Voeg daarbij dat een overwinning door een algemeene werkstaking behaald het waardelooze van politieke aktie helder doet uitkomen; dat na aanneming der wetten de S. D. Kamerleden de fraaie rol van verdedigers der vrijheid zou toevallen, en vraag u dan af, of ik ten onrechte me ongerust afvraag: Is het wel de algemeene toestand, die in deze dagen nog het comitee weerhoudt over te gaan tot proklameeren van de algemeene werkstaking, m i. *nu nog* (morgen misschien niet meer!) met succes aan te wenden?

Of is het soms hooge politiek van de groote oomes der S. D. A. P. die het Comitee van Verweer met lamheid slaat?

De tijd zal het ons leeren.

Laten we in ieder geval onze oogen goed openhouden."

LAGE X.

Nieuwe Tijd 1903, bladz. 165—169.

Artikel Pannekoek.

De sociaal-demokratische kamerleden hebben in de moeilijke positie verkeerd, dat zij zuivere arbeiderspolitiek moesten voeren, zonder voldoende steun van een groote klassebewuste arbeidersmassa in den rug.

Dit moest leiden tot overdreven waardering van parlementaire taktiek en tot wat verleden jaar wel eens politieke politiek genoemd is; door bekwame taktiek tegenover andere partijen moest vergoed worden, wat aan massale kracht ontbrak. Politieke aktie — d. i. algemeene aktie der arbeidersklasse, die algemeen is, omdat ze tegen de algemeenste organisatie der bourgeoisie, tegen den staat, gericht is — werd verward met haar onderdeel en bijzondere vorm: parlementaire aktie.

Ook dit moet op de nog onontwikkelde arbeiders een afstootenden invloed uitoefenen; een groote algemeene politieke strijd begrijpen ze wel, maar een bekwame parlementaire taktiek begrijpen ze niet en daarom wantrouwen ze die. Ook hierin brengt de natuurlijke ontwikkeling der dingen uitkomst; de arbeiders stroomen steeds meer naar de partij toe, de organisaties ontwikkelen zich; en bovenal drijven de vertegenwoordigers der bourgeoisie in het parlement door hun aan de arbeidersklasse vijandige daden, die door parlementaire redevoeringen niet te stuiten zijn, de arbeiders tot politieke aktie en de arbeidersafgevaardigden daarheen, dat zij een vaster standpunt in de organisaties daarbuiten zoeken.

Deze gevaren en moeilijke en ongunstige omstandigheden, alle naweeën van het anarchisme, al konden zij de toekomst van de arbeidersbeweging niet op den duur in gevaar brengen, hebben niet nagelaten op haar ontwikkelingsproces een remmenden invloed uit te oefenen.

Wat zij op het ergst konden bewerken: innerlijke strijd in de partij, een onbevredigd gevoel bij vele zuiver denkende arbeiders, het afstooten van goede krachten, is een niet gering kwaad geweest.

„De partij heeft zich naar verhouding te druk gemaakt met het winnen der christelijke arbeiders, die nog midden in de schooljaren van klassebewustzijn stonden, en daarbij te weinig werk gemaakt van het winnen der onchristelijke arbeiders, bij wie alleen misverstand en wantrouwen uit den weg geruimd moest worden. Vele anderen, het is waar, zijn tot ons gekomen en het pleit voor hun helder weten van wat een arbeidersbeweging noodig heeft, dat zij vaak persoonlijke antipathie en oude wrok overwonnen.

Maar wij kunnen tevens erkennen, dat bij wie niet kwamen, dit dikwijls veroorzaakt werd door een goed proletarisch arbeiderssentiment, dat zich afgestooten gevoelde door de politieke politiek, door het niet zuiver proletarisch optreden der politici, en niet met genoeg doorzicht gepaard ging, om de noodzakelijkheid van beginselvaste sociaal-demokratische politiek te begrijpen. Daarin ligt een hoofdgrond voor de taaiheid van de anti-politiek; doorziet b.v.

niet ieder het verband tusschen het „anarchisme" van den Landarbeidersbond en het agrarisch program van onze Partij?

(Dit alles zou veranderen door deze beweging):

Als elke politieke strijd wordt zij dubbel gestreden, buiten in het land, binnen in het parlement. De betoogers en werkstakers daarbuiten, allen, die optrekken, protesteeren, staken, strijden, zij zullen tegelijk hun stem doen hooren daarbinnen, waar over hun lot beslist wordt. Hun stem kan door de hoogmoedige bourgeoisvergadering niet genegeerd of gesmoord worden, want daarbinnen zullen hunne mannen, onze Kamerfraktie, haar doen hooren, en vandaar zal ze tot in de verste hoeken van het land weerklinken.

Zij staan niet buiten tegen muren te protesteeren, waarvan een dichte haag van militairen hen afhoudt; zij zijn door de muren naar binnen gedrongen. En onze kamerfraktie, hoewel een klein getal, zal gedragen worden door de kracht, die van de duizende betoogers en stakers uitgaat; zij zullen niet pleiten maar strijden; zij zullen zich niet geïsoleerd gevoelen, maar alle middelen kunnen gebruiken die de zekerheid, aangewezen vertegenwoordiger te zijn van al wat georganiseerd is, hen veroorlooft, al was het obstruktie. Deze gemeenschappelijke strijd, waarin de sociaaldemokratische kamerleden de mond van de geheele georganiseerde arbeidersklasse zijn, zal helderheid brengen, waar die nog niet was. Velen, die uit misverstand bij ons ·· aren, zullen weggaan; de grenslijn tusschen de arbeiders en de kleine burgerij zal scherper worden; velen, die door misverstand van ons wegbleven, zullen tot ons komen; de grenslijn tusschen politieke en anti-politieke arbeiders zal verflauwen of verdwijnen. Het is de eerste groote ernstige strijd voor de S. D. A. P., waarin zij zich voor ieder als de echte revolutionaire proletarische partij zal doen kennen; het is haar vuurdoop."

BIJLAGE XI.

Het Volk, 25 Maart 1903.

Artikel Troelstra.

Politieke werkstaking. De beweging, die door de gebeurtenissen van 31 Januari onder de Nederlandsche arbeiders is gewekt, heeft henzelve en het gansche land overvallen. Geen wonder, dat er eenige tijd noodig is geweest om haar goed te begrijpen en dat thans nog allesbehalve volkomen klaarheid bestaat omtrent den te volgen weg.

Een van de voornaamste vragen die daarbij te pas komen, is deze: wat de werkstaking, als hulpmiddel in den politieken strijd der arbeiders, wèl kan en wat zij niet kan; in welk geval de arbeiders dat middel wèl, in welk geval niet kunnen toepassen; welk direkt doel zulk een werkstaking moet hebben,

om in een bepaald geval te kunnen worden aangewend en ten slotte: welke lessen hieruit moeten worden getrokken voor de tegenwoordige agitatie in Holland.

Nu die agitatie, die zoo grooten invloed op de verdere ontwikkeling der arbeidersbeweging in ons land zal hebben, nog geruimen tijd zal moeten duren, is het onvermijdelijk, deze vragen onder de oogen te zien. Het ware *voor het oogenblik* zeker gemakkelijker en aangenamer, vragen van dezen aard te laten rusten en op hoop van zegen met den bonten stroom der agitatie mee te gaan; maar het oogenblik gaat voorbij, de toekomst zal ons rekenschap vragen van ons doen of laten in het heden: op gevaar af van dood te loopen op paden, waar teleurstelling, ondergang, desorganisatie wacht moet de beweging zich tijdig rekenschap geven van den weg, waarop zij zich bevindt. Zij, die daartoe het initiatief nemen, zullen in het eerst op misverstand bij vrienden en smaad van de zijde der vijanden moeten rekenen; maar spoedig zal de tijd komen, dat de arbeiders zullen erkennen, in hen hunne meest betrouwbare vrienden en gidsen te bezitten. En al erkenden zij dat niet geen nood, wanneer men weet, zijn plicht te hebben gedaan.

Wij onderscheiden in de politieke werkstaking twee hoofdsoorten, naarmate zij bedoelt een *demonstratie* of een *dwangmiddel* te zijn.

Men versta ons niet verkeerd. Als er, zooals verleden jaar in Zweden, 125.000 arbeiders staken bij wijze van demonstratie, om de regeerende klasse te *toonen*, dat de arbeidersklasse het algemeen kiesrecht *wil*, dan oefent zulk een staking zeker tevens *pressie* uit op de bourgeoisie — en als, zooals in België, 300.000 arbeiders het werk neerleggen, om de Regeering te *dwingen*, het zuiver algemeen kiesrecht in te voeren, dan is dat tevens een *betooging* van hun wil. Maar toch komt het er, èn voor de werking, èn voor de uitvoering der staking, zeer veel op aan, of haar *doel* is, door een groote daad uiting te geven aan den wil en den geest der arbeiders, dan wel, om tegenover de politieke macht der bourgeoisie de ekonomische macht der arbeiders te stellen ten einde met de laatste de eerste te overwinnen.

De *werking* is verschillend. Neem ons eigen land. Hier wordt nog steeds in bourgeoiskringen beweerd en geloofd (en tot heden voor een deel terecht), dat „de arbeiders" niets voor het kiesrecht voelen. Telken jare zetten wij een groote betooging op touw, om de arbeiders in onze beweging te betrekken en de bourgeoisie te toonen, dat steeds grooter deel der arbeidersklasse haar kiesrecht opeischt. Is het eenmaal duidelijk, dat de arbeiders dit *willen* hebben, dan ziet een deel der bourgeoisie in, dat verdere tegenstand nutteloos is. Men denke aan 't bekende woord van Cort van der Linden. Maar om haar zoover te krijgen, is ten slotte misschien *zulk* een demonstratie noodig, waarbij de arbeiders hun gansche persoonlijkheid, hun gewicht als voortbrengers, in de schaal leggen, waarbij geen twijfel aan den ernst van hun wil mogelijk is. Dit karakter droeg de werkstaking in Zweden.

Nu de werking daarvan op de bourgeoisie. Haar wordt elk voorwendsel, aan de „onverschilligheid" der arbeiders ontleend, uit de hand geslagen. Het volk in zijn geheel is gekomen onder den indruk van zijn wil en ernst. Wèl zal er een geschreeuw opgaan van denzelfden aard, als wij thans hier hooren, een geschreeuw over „verplaatsing van het gezag" enz.; maar dat gaat buiten de zaak om: de arbeiders hebben slechts *hun wil getoond*. Zij kunnen, nu het eenvoudig *daarom* ging, reeds vooraf bepalen, hoe lang de staking zal duren. Een dag (zooals bij die andere demonstratieve staking: de staking op 1 Mei) of zoolang zij *willen* en *kunnen*. Zij hebben de zaak dus in hun macht; zij behoeven niet zóó lang te staken, als het de regeering belieft, hen aan de praat te houden; zij behoeven niet af te wachten, tot een zeker direkt resultaat is bereikt. Zij hebben eenvoudig door een ondubbelzinnige daad getoond, hoeveel arbeiders hun recht eischen en hoezeer hun dat ernst is.

Zulk een staking hebben wij, ten opzichte van bepaalde bedrijven, hier mogelijk geacht, als het de reaktie gelukt ware, haar zin door te drijven, om de dwangwetten er door te sleepen in zóó grooten haast, dat de arbeiders *door de feiten zelf* tot dit uiterste middel van protest werden gedwongen. In ons land, waar de groote massa der arbeiders tot heden meer voor *spontane* uitbarstingen, dan voor rustig overlegde langdurige bewegingen te vinden was, had misschien uit de geweldige beroering der laatste weken zulk een protest kunnen opvlammen Nu de eigenlijke *drang* voor zulk een uiterst middel van protest, de overhaaste behandeling, ontbrak, moest zulk een protest-werkstaking uitblijven.

Zulk een werkstaking, met zijn groot gevaar van een bloedbad, waarop de Regeering blijkbaar spekuleerde en met alle andere daaraan verbonden nadeelen, kon voor ons *geen doel* zijn, doch slechts een uiterst *middel* voor het doel: de arbeidersbeweging in 't genot harer rechten te handhaven — wij zijn dus verheugd, dat zij den arbeiders niet is opgedrongen. De Nederlandsche arbeidersbeweging is nog niet voldoende georganiseerd en geschoold, om zelfs anders dan bij uiterste noodzaak tot een politieke staking over te gaan. Indien niet de staking van 31 Januari had plaats gevonden, zou geen gewoon vakman of sociaaldemokraat voor welk doel dan ook, aan de mogelijkheid eener „algemeene staking" denken. Maar die spoorwegstaking had geen politiek doel, zij kwam alleen voort uit de grieven van het personeel, was van zuiver ekonomischen aard. Omtrent de eenheid en kracht der spoorwegarbeiders in politieken zin zegt ons die staking zeer weinig. Wat wij slechts weten is, dat zij veel minder grootsch en algemeen zou zijn geweest, indien niet een groot deel van het personeel had gemeend, dat het ging om eigen grieven.

Verder: wat op 31 Januari kon slagen, kon het daarom nog niet op 10 Maart. In dien tijd hadden èn Regeering, èn direktiën hunne maatregelen genomen. Met name dreigde de staat van beleg en een staking, die onder zulke omstandigheden zou slagen, moest aan de arbeiders vrij wat hooger eischen stellen dan die verrassende uitbarsting van 31 Januari. Daarom bestond er o i. voor niemand reden, een politieke staking te willen *uitlokken;* wij zouden haar slechts als uiterst noodzakelijk middel van protest hebben *aanvaard* en hebben haar nadrukkelijk in dien zin mede helpen mogelijk maken.

Bespreken wij thans de „algemeene" of politieke staking, die ten doel heeft, de bourgeoisie te *dwingen*, een wet aan te nemen, af te stemmen of terug te trekken. Zij stelt de kwestie aldus: wie is het sterkst, de bourgeoisie met haar staatsgeweld, haar geld en haar macht over de geesten van een deel der arbeiders, of het strijdende proletariaat met zijn organisatie en zijn macht om niet te werken. Breekt zulk een staking plotseling uit, zoodat de bourgeoisie er niet of niet voldoende op is voorbereid, dan kan zij tijdelijk slagen. Maar in den regel zal zij eerst na behoorlijke propaganda kunnen uitbreken, in welk geval de tegenpartij voldoende is gewaarschuwd.

Wat een dwangstaking zooveel moeilijker maakt dan een protest-staking is dit: dat men haar duur niet vooraf bepalen kan, zoodat zij, ook al gaan aanvankelijk de arbeiders mede, gevaar loopt, sleepende gehouden te worden en daardoor te verloopen.

Gesteld, de Nederlandsche arbeiders schrijven een staking uit, om de regeerende klasse te dwingen, de wetten niet tot stand te brengen. Er zijn twee meeningen over de vraag, op welk tijdstip zulk een staking zou moeten uitbreken. De een zegt: zoodra de Tweede Kamer de wetten in openbare behandeling neemt; de ander: zoodra zij door de Kamer zijn aangenomen.

In het eerste geval — wat moet er gebeuren, als de Kamer ze toch aanneemt? Ware het een protest-staking, dan kon men dan de staking afkommandeeren. daar zij aan haar doel, den wil der massa te toonen, had voldaan.

Maar indien het doel is, de wetgevende macht te dwingen, dan zou de staking moeten duren. tot èn de Eerste Kamer, èn de Koningin de wet hadden bekrachtigd, ja feitelijk tot zij, eenmaal aangenomen weer ware ingetrokken. Om de staking te doen verloopen. had de Regeering dit eenvoudig te rekken.

Dat zelfs een flinke staking alle kans heeft, op een langen weg dood te loopen, ligt voor de hand: een algemeene werkstaking *mag* en *kan* uit den aard der zaak niet lang duren.

Er is voor zulk een werkstaking dan ook nog iets meer noodig, dan dat de arbeiders sterk georganiseerd zijn en vol geestdrift en offervaardigheid gevolg willen geven aan den oproep der leiders. Noodig is vooral: *een homogene leiding*, die de draden dezer grootsche politieke aktie zoowel *in* als *buiten* het Parlement in handen heeft De massa moet verder sterk genoeg staan en genoeg anti-kapitalistisch gezind en politiek ontwikkeld zijn, om zich niet door de machtsontwikkeling of de praatjes en de pressie van bourgeois-zijde te laten biologeeren en verdeelen De geest in het leger moet van dien aard zijn, dat de bourgeoisie daar niet op kan vertrouwen. In één woord: alleen met een flink ontwikkeld eendrachtig, socialistisch proletariaat is zulk een aktie te wagen.

Vooral ook, omdat bij een politieke dwangstaking de strijd tusschen loonarbeiders en burgerklasse zoo zuiver mogelijk wordt gevoerd. Daar het gaat om het gezag, om de politieke macht, *zelfs*, om de vraag. of de arbeiders nu eens de baas zullen zijn, jaagt men met een dwangstaking de gansche bourgeoisie, alle burgerlijke partijen, in den reaktionairen hoek. Hiertegen is geen bezwaar, als men dan ook maar sterk genoeg is, om haar te overwinnen; maar als tegenover die eenheid der bedreigde bourgeois e niet staat eenzelfde eenheid der arbeiders; als de regeering tegenover de arbeiders kan bouwen op leger en vloot; als uit bepaalde feiten blijkt, dat een groot deel der arbeiders *zelf* nog gelooft aan de gezagsidee der bourgeoisie en zich, juist *omdat* het een strijd is om „het gezag", tegen zijne mede-arbeiders gaat scharen; als verder de ekonomische en zedelijke pressie van den kant der bourgeoisie nog in staat blijkt, arbeiders, die men in den strijd niet missen kan, te demoraliseeren — dàn is de tijd voor zulk een beslissenden slag niet gekomen. Men doet dan beter, zich voorloopig tot een wat minder grootsche aktie te beperken en intusschen door voortgezette propaganda en organisatie het proletariaat sterker te maken.

Wat nu den strijd van het oogenblik aangaat, zoo durven wij zeggen, dat niemand, die de feiten kent en ze eerlijk en onbevangen beoordeelt, kan meenen, dat de Nederlandsche arbeiders of zelfs het spoorwegpersoneel alleen, nu plotseling zóó politiek bewust, zoo één van zin, zoo socialistisch is geworden, dat het in staat zou zijn, die grootste daad van geestelijke vrijmaking, den strijd om de politieke macht tegen de bourgeoisie, met succes te kunnen volvoeren.

Een politieke dwangstaking tegen de wetten zou alle burgerlijke partijen maken tot willooze werktuigen van dr. Kuyper, daar zij niet diens strafwetten alleen, doch *de gansche oppermacht der bourgoisie. tot inzet maakt van den strijd.* Zij zou de regeering enorm versterken en de totstandkoming der wetten in hun scherpsten vorm in de hand werken, daar een proletariaat, dat vóór 31 Januari nog zóó weinig bewust, gebrekkig georganiseerd en onderling verdeeld was, als het Nederlandsche, door een toevallige ekonomische staking in één bedrijf niet plotseling zooveel inzicht, eenheid en kracht kan hebben gekregen, dat het enkele weken later reeds in staat zou zijn, de inmiddels gewaarschuwde bourgeoisie de wet te stellen.

Wij bevelen deze woorden ter lezing aan aan allen, die zich blijkbaar niet hebben kunnen herstellen van den roes der vreugde en geestdrift, die de spontane daad van 31 Januari bij ons allen heeft teweeg gebracht.

Ook aan de redaktie van *de Havenarbeider*, die naar aanleiding van ons artikel uitroept, hoe er toch met die arme arbeiders wordt gesold.

Met de arbeiders *sollen*, dat doen zij, die hun dingen voorspiegelen, waarvan toch niets kan komen; maar dat doen *wij* niet en dat hebben wij *nimmer gedaan.*

Van meet af hebben wij op den voorgrond gesteld, dat wij alleen bij overhaaste doorvoering der wetten, als er geen tijd was voor gewone agitatie, een opgedrongen proteststaking zouden aanvaarden; wij hebben ter bestemder plaatse medegewerkt, om deze overbodig te maken, daar wij uit de toebereidselen der regeering opmaakten, dat zij zulk een staking wel zou willen, om de arbeidersbeweging eens een goede aderlating te kunnen toedienen; wij hebben, toen deze toeleg was mislukt en het tijd van spreken was, de arbeiders voor meesollen op een doodloopenden weg gewaarschuwd. ook al wisten wij, welk misbruik hiervan tegen ons zou worden gemaakt. Daarom kan die aantijging ons niet deren — laat ieder voor zich zorgen. dat ook hij in zijn geweten verantwoord is.

BIJLAGE XII.

BRIEF van Tak aan Troelstra., d.d. 8 Maart 1905.

Er komt op het kongres een oppositie tegen de redaktie van Het Volk, als niet propagandistisch genoeg. Er is misschien wat van aan. Ik heb dadelijk gezegd dat ik mij alleen kan geven zooals ik ben, en voor propaganda bij beginnenden ben ik niet best aangelegd. Daarom rijpt bij mij het voornemen om mij stil terug te trekken. Er ligt heel wat werk waar ik naar verlang, en waar niets van komt. En omdat het toch alles werk is dat onze zaak betreft, voel ik volle vrijheid. Hebt gij geen lust om het weer op te vatten, als gij wat vrijer van beweging zijt? Dat zou een oplossing zijn en dan rekommandeer ik mij als medewerker voor enkele soorten van artikelen.

Denk daar eens over. We moeten voor de vrede in de partij geen ultra hebben. Geniet maar lekker van den rusttijd en geloof mij, enz.

BRIEF van Troelstra aan Tak, d.d. 13 Maart '05.

„Mijn plan was, na 1 April mijn boeltje ergens op te bergen en met mijn boeken, papperassen en loketkasten naar A'dam te trekken. Wat mij de laatste paar jaar zeer heeft gehinderd, was, dat ik feitelijk zoo buiten de zaken in de partij stond.

Het was wel noodig met 't oog op mijn huiselijke omstandigheden, zooals ik die had ingericht; maar hoe meer ik zag, dat daardoor het beoogde doel, genezing mijner vrouw, niet werd bereikt, des te erger prikkelde mij dat half of twee derde braak liggen mijner krachten. Ik schijn nu eenmaal het best te tieren, midden in „de beweging." Ik dacht vaak, als 't zoo doorgaat, is 't maar beter, dat ik me geheel terug trek.

Dit nu is een krisis en ik heb er uit geleerd, dat ik m'n natuur geen geweld moet aandoen Daarom ga ik naar *A'dam*. Hiermede zou dan de voor-

naamste, *althans de officieele* reden, vervallen zijn, waarom ik een paar jaar geleden me als red v. h. Volk heb teruggetrokken Daar waren er echter nog andere; vnl. de scheiding, die sinds 't Kongres te Utrecht tusschen „de intellektueelen" en mij is gekomen, de tegenwerking, van dien kant openlijk en bedekt ondervonden. Ik kon daardoor mijn oorspronkelijk plan, van 't blad een middel tot organisatie der intellektueele krachten in de Partij te maken, niet uitvoeren. Ik zat op het drooge; ik was een middelpunt van *strijd* in plaats van *vereeniging* geworden en dat bedierf voor mij de geheele zaak Sedert dien is er een en ander veranderd; misschien zou ik daar thans meer medewerking vinden, men heeft aan die zijde nu óók een en ander meegemaakt en ikzelf ben in enkele dingen ook wat klaarder met me zelf geworden. Maar dat *dit* in *orde* is, is voor mij *conditio sine qua non* voor een bevestigende beantwoording van de vraag, die ge me hebt gedaan. Kan ik van die zijde op sympathieke medewerking, ook op 't noodige vertrouwen, rekenen, óók wanneer ik, desnoods, ja zelfs gaarne na overleg met de menschen van de N. T., me de vrijheid van een eigen meening veroorloof? Tegen een fronde, waarin de meestschrijvende en sprekende menschen zitten, in te bolwerken, daartoe ontbreekt me de lust. Dàn gaf ik nog liever *hun* de zaak in handen, om zelf in de oppositie te gaan en op die manier eventueel afwijkende inzichten in de partij te propageeren. Mocht dit punt zijn opgelost en mijn gezondheidstoestand het toelaten, dan zou ik, wanneer je mocht blijven bij je idee, om je kracht in 't vervolg grootendeels aan andere zaken dan de krant te besteden, gaarne eens willen weten, wat het P. B er van denkt en mocht dit het weer eens met me willen probeeren, dan geloof ik, dat enkele voorwaarden, die ik voor een goede waarneming der hoofdredaktie (door de ervaring geleerd) zou moeten stellen, geen bezwaar zouden zijn en dat ik 't dan zou kunnen doen. Je hebt nu zelf het wel en wee van dat baantje leeren kennen. 't Is in zooverre mooi, dat 't je gelegenheid geeft, om veel voor de zaak te doen, je dag aan dag in kontakt brengt met de beweging, je voortdraagt en voortstuwt in den strijd. Maar 't brengt ook veel misère mee, veel ontevredenheid met je zelf over 't vele, dat ongedaan blijft: veel verantwoordelijkheid, veel gedonderjaag. De wetenschap daarvan maakt, dat ik 't een tweede maal niet aanvaard *zonder* beter te weten, waar ik sta, over welke hulp enz. ik te beschikken heb, dan de eerste maal. 't Kamerlidmaatschap is voor mij geen bezwaar, daar ik weet, dat men toch geen hoofdred. vindt, die niet als hij de man is dien men hebben moet, in betrekkelijk korten tijd kamerlid wordt. Maar de partijgenooten moeten niet iets onmogelijks eischen.

Ziehier een en ander in antwoord op je brief. 't Kon niet kort zijn, omdat ik eerst *na* onderzoek, *na* overleg met N T. en P. B. antwoorden kan *ja* of *neen* Geef je mij permissie, met Henr. Holst over de zaak te correspondeeren, dan zal ik reeds dadelijk bij de N. T.-menschen op onderzoek uitgaan.

BRIEF van TAK aan TROELSTRA, d.d. 15 Maart '05.

Schrijft er gerust over aan wien ge noodig acht. Zelf deel ik Zaterdag in het P. B. mijn voornemen mede. Neem eventueele bezwaren niet te ernstig op. De Partij verlangt naar uw werk en dat is toch wat den doorslag moet geven. Kan ik in het P. B. er wat zeggen van — niet uw besluit — maar uw lust om de taak weer op te nemen?

BRIEF van TROELSTA aan V. D. GOES, d.d. 22 Maart 1905.

Van Tak ontving ik een schrijven, waarin hij mededededeelde, zich als hoofdredakteur van het Volk te willen terugtrekken, ingeval ik bereid mocht zijn, mijn vroegere plaats aan de krant weer in te nemen. Ik heb hem geantwoord. dat ik van plan ben, mij April in Amsterdam te vestigen, waar ik denk te blijven, ook na terugkomst mijner vrouw; dat daarmee de voornaamste — althans officieele — reden, waarom ik indertijd heb bedankt, is vervallen en dat ik, als de doctores mijner vrouw 't mij niet afraadt, onder zekere voorwaarden bereid ben, de hoofdredaktie weer op mij te nemen.

Door de doctores, onder wier leiding ik hier een nakuur van 14 dagen maak, worden geene bezwaren gemaakt. Wat de andere voorwaarden betreft, de voornaamste daarvan — een conditio sine qua non — is, dat jij en je vrienden van de N. T. mijne herbenoeming wenscht en bereid zijt, met mij aan de krant mede te werken; waartegenover ik mij dan bereid verklaar, vóór de aanvaarding mijner funktie over de opvatting mijner taak met jullie in overleg te treden — over geen belangrijke nieuwe kwestie, zoo mogelijk een oordeel uit te spreken, alvorens jullie in de gelegenheid te stellen, mij van advies te dienen — en in 't algemeen met jullie die geregelde en vriendschappelijke betrekking te onderhouden, die voor een „einheitlich" optreden en ter voorkoming van misverstanden gewenscht is. Alles natuurlijk met behoud mijner zelfstandigheid en vrijheid van beslissing, reeds geboden door mijne verantwoordelijkheid jegens de Partij. Mocht jullie ondanks dit alles toch meenen, dat het belang der Partij zich tegen mijn optreden als hoofdredakteur verzet, wil me dit dan rondweg mededeelen. Ik zal dat, als zooveel anders reeds, sans rancune vernemen, maar wensch *dan* ook de verantwoordelijkheid niet weer te dragen en zal te zijner tijd de Partij van de reden mijner weigering in kennis stellen. Want dat ik langzamerhand de betrekking van hoofdredakteur als een last ben gaan gevoelen, is werkelijk minder een gevolg geweest van mijne andere bezigheden en mijn wonen elders, dan van de openlijke en bedekte bestrijding bij totaal gemis aan opbouwende vriendschappelijke medewerking van Jullie zijde. Tegenover een fronde van de meest-schrijvende propagandisten der Partij is waarneming van de hoofdredaktie onmogelijk, enerveerend; het is die tegenwerking geweest, die me heeft doen besluiten, me in mijn huiselijk leven terug te trekken, tengevolge waarvan $^2/_3$ van mijn kracht braak heeft gelegen, mijn beste artikelen (omdat ik toch 't gemis van 't redakteurstraktement moest compenseeren) in de Java-bode verschenen en het zelfvertrouwen, voor den strijder zoo onmisbaar, dat mij vroeger tot zoo krachtig werken in staat stelde, mij meer en meer heeft begeven. Hoe geheel anders ware 't geweest, wanneer wij — ik geef in dezen jullie niet alleen de schuld — als goede sociaaldemokraten ons meer bewust waren geweest, allen slechts gesellschaftliche Theilarbeiter te zijn, die elkaar moeten aanvullen in plaats van elkaar om de hiaten, over en weer bestaande te bestrijden. Ik meen dat het schoone doel, dat jullie je stelt: de Partij te houden op den bodem der Marxistische leer, van den klassenstrijd, het best wordt bereikt, als de intellektueelen meer den nadruk leggen op positieve medewerking dan op negatieve kritiek — op propaganda onder de massa en hare opvoeding tot bewust soc.-dem. denken, dan op bestrijding van personen en twistgeschrijf over gebeurde dingen. Aan die propaganda wil ik de krant dienstbaar maken; ik wil daarbij gaarne van jullie krachten gebruik maken. Niet dat de krant een Tummelplatz moet worden voor theoretisch geschrijf; neen, 't zal onder leiding van den hoofdredakteur, als onderdeel van een door ons gemeenschappelijk vast te stellen plan moeten gebeuren: ik denk hierbij o. a. aan artikelen in

den trant als door Henr. Holst in 't laatste Zondags-No. en door Gorter in eenige Nos. van het Twentsche orgaan zijn geschreven. De krant te maken tot een uiting en een centrum van organisatie der verschillende politieke en intellektueele krachten in de Partij, dàt is mijn ideaal daarmee ben ik in 1900 ook begonnen (denk aan 't eerste Zondags-bijvoegsel), daartoe heb jullie aanvankelijk ook medegewerkt; maar na ons eerste verschilpunt is dat veranderd en is de krant, of ben ik, integendeel een centrum van strijd geworden. Hiermee heb ik meen ik, voldoende te kennen gegeven, wat ik me van deze goedgemeende poging tot herstel onzer ten ontijde verstoorde vriendschappelijke samenwerking voorstel. Ontmoet deze bij jullie overwegende bezwaren, dan raad ik toch aan, een kandidaat te stellen, die dan wèl in jullie geest kan werken. De strijd tegen mij heeft, naar ik in gemoede meen, de krant niet beter, maar — als strijd- en propagandamiddel — slechter gemaakt.

BRIEF van V. D. GOES aan TROELSTRA, d.d. 14 April '05.

Alvorens wij elkaar morgen ontmoeten om de zaak meer te bespreken, wilde ik je een opheldering geven die je met recht zou kunnen verlangen. Het onbeantwoord blijven van je brief uit Dresden, is te wijten aan een louter toevallige, persoonlijke tekortkoming van mij. De opdracht van de N. T.-redaktie heb ik niet uitgevoerd; eensdeels omdat ik, door gebrek aan ruimte verhinderd in de April-afl. van ons tijdschrift mijne gewone jaarlijksche beschouwing over den beschrijvingsbrief te plaatsen, voornemens was althans de belangrijke kwestie van de *Volk*-redaktie in de courant te behandelen, daardoor in het geval-geraakte van tweemaal hetzelfde te moeten schrijven.

Dat er, overigens, waarlijk „double emploi" is geweest, zal je nader hieruit kunnen blijken, dat wij, principieele tegenstanders van jouw kandidatuur als Redakteur, de gebreken in de tegenwoordige leiding door de voorgestelde verandering niet verholpen achten. Een kritiek van Tak is, in 't algemeen, tevens een kritiek van Troelstra. Dat de politieke leider en parlementaire woordvoerder de te eenzijdige politieke richting verbeteren zou, wil er bij ons niet in. Daarentegen ben je meer dan T. meester van den agitatorischen stijl, een aanvulling, indien niet wat de onderwerpen, dan toch wat de behandeling betreft, zou door jouw meer regelmatige medewerking de kourant enorm ten goede komen. Natuurlijk is mijn voorstel tot regeling van de medewerking in het algemeen, o. a. gebaseerd op de gedachte aan *deze* in het bijzonder. Mocht het Kongres besluiten, jou te benoemen, dan kan reeds nu worden gezegd dat het je aan onzen steun in geen enkel opzicht zal behoeven te mankeeren. Wij zijn bereid tot iedere praktisch uitvoerbare regeling van samenwerking en overleg — maar kunnen aan den anderen kant *niet* beloven dat, mocht ondanks alles de kourant geleid worden in een naar onze meening verkeerde richting, of geredigeerd op een onjuiste wijze, wij deze meening voor de Partij zullen verzwijgen. Ook hierover kan morgen uitvoerig worden gesproken, maar, wijl je misschien dit laatste zelf niet verlangd heb', achtte ik het niet overbodig, er nu al op te wijzen.

BIJLAGE XIII.

Het Volk, 1 Juli 1905.

Artikel A. Pannekoek.

Van hetgeen nu in onze partij geschiedt is allereerst het Partijbestuur schuld, dat over onze houding in distrikten, waar kiesrecht-tegenstanders met elkaar in herstemming komen, geheel en al zweeg, en aan de afdeelingen overliet, zelf uit te zoeken, wat zij te doen hadden. Grooter nog is *de schuld van de Redaktie van het Volk, die door een listige uitlegkunst het kongres-besluit in zijn tegendeel omgekeerd heeft*, en daardoor de afdeelingen op dezen weg voortgestuwd heeft. Zij verdedigt een gedragslijn, die praktisch ongeveer op hetzelfde neerkomt als wat Tak wilde met een beroep op het kongres-besluit, dat daar scherp tegenover stond. Evenals verleden jaar heeft men het kongres laten besluiten, en erg principieel doen, om er later lijnrecht tegen in te handelen. Door haar voorbeeld van ongehoorzaamheid aan het kongres-besluit — te erger nog, nu zij den schijn aanneemt, het juist te volgen — is de Redaktie verantwoordelijk voor den geest van desorganisatie en van politiek bederf, die wij nu in onze partij zien.

Het ergste heeft zij het echter gemaakt, toen zij in *H.V.* van Donderdagavond in duidelijke termen opmerkte, dat wij onze stemmen behoorden te gebruiken als sjaggermiddel, om onze in herstemming komende partijgenooten er in te helpen. Het hoogste doel onzer politiek dus een paar Kamerzels meer! Wij doen voor niemand onder in verlangen, Van Kol en de anderen weer in de Kamer te zien — maar niet tot elken prijs. Onze Kamerzetels, die moeten zijn een middel tot bewustwording der arbeidersklasse, worden hier tot een hoogste doel, waaraan die bewustwording opgeofferd wordt. Uit de onzekerheid, waarin die raad ons brengen moest, of wij nu met de Zaansche anti-revolutionairen, of met de Enschedeesche liberalen moesten gaan handeldrijven, werden wij geholpen door een telegram van de liberale kiesvereeniging te Enschedé, waarin ons met v. Kol gedreigd werd. Nu was dit voorstel van de Enschedéërs niet erg aannemelijk; de liberalen hadden groot belang, Van Kol te doen kiezen, en wij geen enkel, om b.v. Van der Vlugt in de Kamer te brengen; dus het was toch al geen eerlijke handel. Maar brandende schaamte moet toch ieder soc.-dem. vervuld hebben toen hij las, dat de liberalen te Enschedé Van Kol zouden steunen, omdat zij tevredenstellende berichten over onze houding tegenover aftredende liberalen hadden gekregen. Tot dergelijken weerzinwekkenden stemmenhandel werden wij door de redaktie van *H.V.* rondweg uitgenoodigd.

Had de angst voor een paar zetels haar zoo bevangen? Zij wist toch, zoo goed als ieder, dat wij de meeste onzer herstemmingen toch zouden winnen, doordat tegenstanders in *hun* belang verplicht waren, ons te helpen. Wij zullen dan ook, na afloop der herstemmingen denken wij, met een kleine omkeering der oude spreuk kunnen zeggen: Niets is verloren, behalve de eer!

En in onze juichtonen zal ook bitterheid zijn.

Wij hebben vroeger de vrijzinnig-demokraten op de kaak gesteld, die, toen het oogenblik van pal staan kwam, om oogenblikkelijk gewin, het A. K. in den steek lieten. Wij hebben daartoe geen recht gehad: wij zijn evenmin vast ge-

bleken. Wij hebben het honderdmaal in de verkiezingen gehad over lood om oud ijzer: het was hol geschetter. Al onze groote woorden, die de uitdrukking van een groote en grootsche werkelijkheid konden zijn, zijn tot holle frases geworden, die vergeten waren, toen het oogenblik kwam, toen het eenige zelfbeheersching, fierheid, karaktervastheid eischte, een afzien van oogenblikkelijk gewin, om ze tot waarheid te maken. Wij hebben door onze houding in de herstemming de zaak van het A. K. achteruit gebracht; de antithese van Kuyper nieuwen steun gegeven; het klassebewustzijn der arbeiders verzwakt; den afkeer van politiek onder goed-revolutionair voelende maar minder ontwikkelde arbeiders doen toenemen; ons eigen kongresbesluit verkracht en daardoor de discipline in de partij geschonden. Dat de verkiezingsaktie voor de eerste stemming door onze partij zoo mooi en flink gevoerd, daarna tot een zoo jammerlijk tooneel geworden is, is voornamelijk de schuld van de leiding der partij, het partijbestuur en de redaktie van *Het Volk*.

IJLAGE XIV.

Artikel Troelstra, Het Volk, 20 Juli 1905.

Onze houding bij de herstemmingen 1905.

De uitslag der verkiezingen van 16 Juni stelde het lot der burgerlijke partijen in onze handen, in zóó sterke mate, dat de beslissing, of Kuyper zou vallen, bij ons berustte. Wij toch hebben den doorslag gegeven in 14 distrikten, waar zelfs de bloote onthouding van stemmen door de onzen, Kuyper de overwinning zou hebben bezorgd. [1])

Anderzijds was het zeker, dat de liberalen, zelfs al wonnen zij het in alle 32 distrikten, waar zij in herstemming waren, het nooit boven 48 zetels zouden kunnen brengen.

Tweeërlei winst was hier dus voor ons te behalen: 1o. de reaktie in ons land, die in Kuyper zoowel theoretisch als praktisch haar sterkste uiting en verdediging vindt, een gevoelige les te geven, te doen tuimelen, en 2o. de antithese, die vooral wij haten, omdat zij de wig is, die de arbeiders in den klassenstrijd splijt, reeds door het feit van ons zelfstandig bestaan tot eene feitelijke onmogelijkheid te maken.

---

[1]) In 14 distrikten bedroeg de meerderheid van den bij herstemming verkozen liberaal minder dan 't getal stemmen, bij eerste stemming op onzen kandidaat uitgebracht. Het waren de districten Amsterdam II, Enkhuizen, Den Haag I, Rotterdam I en II, waar de liberale kandidaat een bevestigend antwoord op onze kiesrecht-vraag had gegeven; Dordrecht, Gouda, Lochem en Zuidhorn, waar dat antwoord ongunstig of twijfelachtig was en Amsterdam VII, Haarlem, Rotterdam IV, Utrecht I en II, waar de kandidaat oud-liberaal was. Had de Partij Pannekoek's advies en de kiezers dat der Partij opgevolgd, dan zou de toestand thans zijn: 36 liberalen, 57 klerikalen of, als men de twijfelachtige antwoorden van Zijlma en Jannink voor goed rekent: 38 liberalen, 55 klerikalen en 7 soc. dem.

Geen kleinigheid, voorwaar! Het „Schweineglück", in de internationale sociaaldemokratie zoo bekend, een verrassende vergoeding voor het „Pech", voor de tegenvallertjes, ook onze partij niet bespaard. Een breken van de grootste zuil, die den tempel der reaktie droeg, door den Simson van het proletariaat, nadat hem het haar in de afgeloopen jaren zoo leelijk was afgesneden — breken van die zuil, ineenstorten van dien tempel, zonder dat Simson zelf in de puinhoopen behoeft te vergaan.

Integendeel, na dien val steekt hij boven de puinhoopen uit, jong, sterk, ongedeerd en ziet, zijne haren zijn weer aangegroeid en de Filistijnen mogen weer sidderen. Een heerlijk feit in onzen klassenstrijd. Niet slechts, omdat daarmede een systeem, tegen het socialisme vooral gericht, omdat daardoor de man, die 't gansche volk tegen de sociaaldemokratie dacht mobiel te maken, omdat daardoor de bloedhond van 1903, de „Worger" der onafhankelijke vakbeweging *door de partij zijner slachtoffers en der buiten de gemeenschap gebannenen* van de macht is beroofd. Maar ook en vooral, omdat daarmede aan *elke* Regeering de les wordt gegeven, die ik deze Regeering reeds in 1904 had toegedacht, nl dat de sociaaldemokratie in Nederland, ondanks het slechte kiesrecht, reeds sterk genoeg is, om aanvallen als die van Kuyper in April 1903 langs politieken weg te kunnen wreken. Er is in die dagen gezegd: hadden wij slechts algemeen kiesrecht gehad, dan zou de Reaktie haar aanval niet hebben gewaagd! Vrienden, de eigenaardige machtsverhouding der burgerlijke partijen onderling maakt, dat ook met het bestaande kiesrecht de Reaktie niet veilig blijkt voor onze politieke macht. Dat geeft moed, dat geeft echter veel veel meer: *een prachtig nieuw wapen in onzen strijd tegen het anarchisme*, een propagandamiddel voor de politieke aktie onder de arbeiders. dat de politieke organisatie der Nederlandsche arbeidersklasse ten goede zal komen. Waar het *ekonomische* wapen in den strijd tegen Kuyper te zwak bleek, heeft het *politieke* wapen, heeft het stembiljet hem overwonnen. Maar die propaganda, de meest noodige in de verwarring, nog steeds door het anarchisme gezaaid, konden wij alleen dàn uit deze verkiezingen afleiden, als wij het politieke wapen, op het oogenblik dat 't ons dien dienst bewijzen kon. *dan ook werkelijk gebruikten*.

Van nog grooter beteekenis, niet slechts voor onze partij, doch voor de gansche Nederlansche politiek, is het feit, dat door het optreden der soc. dem. kiezers bij de herstemmingen een parlementaire toestand is geschapen, *die de beruchte antithese* misschien zelfs officieel en moreel, in elk geval metterdaad *plotseling onmogelijk maakt*. Het is hier de plaats, de partijgenooten, die in ons werken bij de herstemmingen een erkenning der antithese hebben gezien, daarmee even banaal den schijn voor wezen nemende als (maar dan met opzet!) de christelijke pers, even van het voorbarige en oppervlakkige hunner meening — en van het roekelooze harer publiceering, te overtuigen.

Dàt erkent toch zelfs de *Standaard*, dat de soc. dem. stemmen tegen Kuyper een antwoord zijn op zijne dwangwetten. Moeten wij *zelven* dan de zaak anders voorstellen? Neen, laat het nog eens duidelijk gezegd zijn: niet het anti-klerikalisme, maar rechtmatige toorn over de schanddaden van het Kuyper-regiem heeft de socialistische kiezers van 28 Juni „tegen Kuyper" gedreven op een oogenblik, waar *zijn* val tevens beteekende: *een enorme versterking van de positie der Arbeiderspartij*, zelfs bij verlies van een zetel, *in de nieuwe Kamer*. Kuyper *eronder* en de liberalen er *niet bovenop* — is er voor ons sterker positie denkbaar? Mogen *wij* de zaak zóó voorstellen, alsof het *anti-klerikalisme* op 28 Juni alle oppositie-partijen zou hebben bijeengedreven? Maar dan zouden wij ook de konsekwentie dier leuze hebben te aanvaarden en zou de weg geopend zijn voor een anti-klerikaal verbond als in Frankrijk.

Neen, beangste vrienden, die zoo snel naar de pen grijpt en zoo weinig

de dingen doorziet, zóó is de zaak niet. *Het anti-klerikalisme is op 28 Juni niet minder in den draf geraakt dan het klerikalisme.* **Het is de vraag, wie op dit moment het ergst met de handen in 't haar zit: Kuyper of Borgesius.** Ja, had onze Partij op 28 Juni ter elfder ure een *verbond* gesloten met de liberalen, om hare toevallige machtspositie te gebruiken ter bereiking van een paar voordeelen nu en in de toekomst — had de Partij het standpunt, in mijne rede en de Haagsche Kongresmotie ingenomen, verloochend door een *kompromis met de liberalen* aan te gaan of voor te bereiden — dàn ware Borgesius gered, de antithese gehandhaafd, doch ook ons eigen standpunt prijsgeven. Maar thans? De zaak is nog niet uit, alarmeerende vrienden, met den 28 Juni!! *Nu begint het pas!* Dat zult ge bemerken, zoodra de Kamers weer bijeen zijn! Er komt nu een tijd, dat de politieke verzwakking onder de bourgeoisie, door mij in December 1904 in de Kamer gekonstateerd, om aan toonen, dat de S. D. A. P. en de groei der Arbeidersklasse ook voor ons land *een politieke noodzakelijkheid* is, duidelijker dan ooit zich zal openbaren. *Dat* zal den drang naar *algemeen kiesrecht*, naar het proletarisch regiem meer dan ooit versterken! En dien toestand hebben wij te danken aan het politiek gevoel van die duizenden kiezers, die zonder eenig drijven onzerzijds, grootendeels bezield door afkeer van den man der dwangwetten, hun stembiljet goed hebben gebruikt. „*Nederland in het koalitiemoeras*", zóó is de toestand thans; sterker en dringender zal de vraag worden: *hoe eruit?* Aan ons de taak, door onze *daden* en *woorden* het antwoord op die vraag te geven. Het is teekenend voor de botheid en verwaandheid van een op een formule doodvallenden òòk-politicus als Pannekoek, dat al deze dingen aan zijn blik ontsnapt zijn en dat de kiezers, die dit hebben gewrocht, door hem als domme jongens, die hun lesje niet kennen, in den hoek worden gezet!

Eéne vraag — ook voor onze inwendige partijverhoudingen zeer belangrijk! — kan mij hierbij gesteld, nl.: als gij zóó over de herstemmingen op 28 Juni denkt, wat beteekent dan onze kongresmotie? Ware het dan niet beter geweest, althans voor de *herstemmingen* maar direkt „tegen Kuyper" partij te kiezen?

Ik antwoord: *natuurlijk niet!* Gesteld eens, de liberalen waren door Kuyper's val meerderheid geworden, als in 1897. Ware dit op 28 Juni te voorzien geweest, dan ware er alle aanleiding geweest, bijv. in Haarlem (waar de oud-liberalen steeds met de klerikalen bij gemeenteraadsverkiezingen de socialisten bestrijden) Van Styrum te laten vallen, door onze kiezers tot onthouding aan te sporen. Op den tweeden Paaschdag was volstrekt niet een situatie, zooals de 16e Juni ons bracht, vooruit te zien. Ons de handen te binden, door al voor vast alle liberale konservatieven *carte blanche* te geven, zou de grootste dwaasheid zijn geweest.

Wat beteekent dan de motie, die steun belooft aan voorstanders van algemeen kiesrecht? Die beteekent, dat de partij, voor zoover zij het kon doen zonder 't gevaar zich door 't nemen van een *ontijdig* besluit de handen te binden precies zóóver is gegaan, als redelijkerwijze mogelijk was. Zij heeft zich positief uitgesproken over iets, wat onder *alle* omstandigheden *kon* en *moest* gebeuren; zij heeft zich tot geene positieve daden verplicht over iets, wat op verschillende wijze zou zijn te behandelen, al naarmate van de omstandigheden. Een positieve daad is: als partij den kiezers aanraden, niet te stemmen. Wat daarbij voor *elk kiezer* onthouding is, is voor de partij, die door haar optreden die onthouding *bewerkt*, *geen onthouding*, doch *positief* optreden. Wij wisten, dat het in-massa-thuisblijven van de kiezers, die de roepstem onzer partij bereikte, het positieve resultaat zou hebben gehad van Kuyper's macht te bevestigen. Wat de kiezers, zonder eenige uiting van wege de partij, zouden doen, was *hun* werk; wat zij, als gevolg onzer uiting, op ons advies, zouden

gedaan hebben, zou 't werk *onzer Partij* zijn geweest. In 't laatste geval gaf de partij *leiding*, in 't eerste *niet*. De ware *onthouding* was niet: *spreken*; maar *zwijgen*; niet: *leiding geven*, maar: de kiezers elk voor zich zelf laten beslissen.

Al pleit deze opvatting der motie tegen die van Pannekoek en Van der Goes, ik heb ze meer gegeven ten bewijze dat ook hun eigen methode van behandeling dezer zaak hun niet baat, dan om mij bij die methode aan te sluiten. Met dergelijke woord- en schriftverklaringen kunnen advokaten voor de balie, en theologen in een dispuutkollege werken — ze missen voor gevallen als het onderhavige elke beteekenis, daar niet de taalkundige verklaring van de *woorden* eener motie, doch de bedoeling der menschen, die haar aannamen, moet beslissen En daar die menschen, terecht, niet hebben vastgesteld, hoe, buiten dat éene, in alle omstandigheden geldende geval, het standpunt onzer Partij bij de herstemmingen zou moeten worden *uitgewerkt*, is het diskussieeren over hunne bedoeling een vechten om 's keizers baard.

Een andere vraag is: of het wel goed gezien is geweest, waar toch op Paschen de omstandigheden, die de herstemmingen op 28 Jnni een zoo eigenaardige en buitengewone beteekenis gaven, niet te voorzien waren, *toch* een motie over die herstemmingen aan te nemen. Pannekoek heeft zich beroepen op een kongresmotie van 1901, die toen door het P. B. anders zou zijn uitgelegd dan die van 1905. Maar in 1901 heeft het Kongres de gansche leiding bij de herstemmingen overgelaten aan het P. B. We zijn echter in de laatste jaren zóódanig in het tijdperk der kritiek geraakt; er was vooral op dit laatste Kongres zulk een *geest van wantrouwen* in het beleid, ja zelfs in de *eerlijkheid* van de partijleiding [1], dat het P. B. uit den aard der zaak weinig lust moest gevoelen, van het Kongres eenige meerdere verantwoordelijkheid over te nemen, dan dit zelf kon en wilde dragen. Toen dan ook Pannekoek met een motie kwam aandragen, die de aktie bij de herstemmingen tot in kleinigheden trachtte te regelen, heb ik een meer principiëele motie ontworpen, waarin zóóveel werd vastgesteld, als zonder gevaar voor verwikkelingen mogelijk was. Nu echter blijkt, dat het wantrouwen in de partijleiding, bij deze lieden tot een manie aangroeiende, daardoor eerder nog bevestigd dan verminderd wordt, zal de Partij wèl doen, zich het volgend Kongres eens wat kras en duidelijk uit te spreken, *opdat de vertrouwensmannen in de Partij voortaan weten, dat zij bij aantijgingen en verdachtmakingen als de laatste jaren den toon tegenover de aangewezen leiding in de Partij bederven, het volle ongerepte vertrouwen der Partij bezitten*. Dat zal elk Partijbestuur kracht en lust geven, om de noodige verantwoordelijkheid op zich te nemen in gevallen als het onderhavige, dat op het Kongres slechts gedeeltelijk was te beoordeelen en waarover een *volledig* oordeel, *alle* omstandigheden omvattende, eerst na 16 Juni mogelijk was.

---

[1] Men denke aan Pannekoek's insinaties naar aanleiding van het manifest van het P. B. in zake de Statenverkiezingen, en aan verschillende uitingen van jongere partijgenooten in het debat over de herstemmingen.

